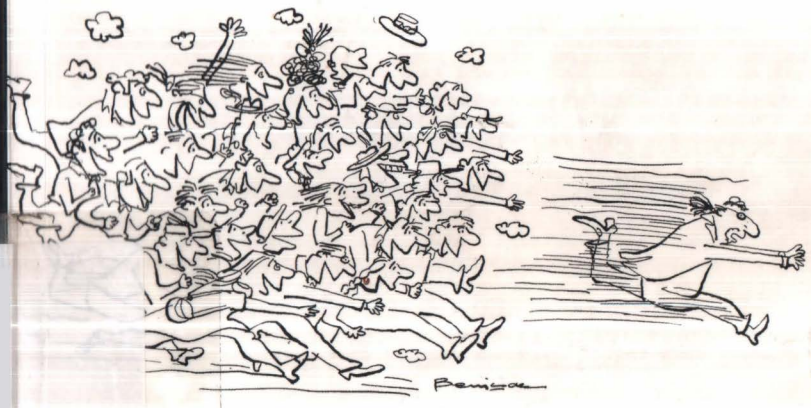
İSTANBUL'DA "SOYLULAŞTIRMA"

ESKİ KENTİN YENİ SAHİPLERİ

DERLEYENLER **David Behar - Tolga İslam**

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

DERLEYENLER DAVID BEHAR - TOLGA İSLAM • İSTANBUL'DA "SOYLULAŞTIRMA" - ESKİ KENTİN YEN

Derleyenler
DAVID BEHAR - TOLGA İSLAM

İSTANBUL'DA "SOYLULAŞTIRMA"

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Derleyenler David Behar - Tolga İslam
İstanbul'da "Soylulaştırma"
Eski Kentin Yeni Sahipleri

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 122
Kent / Monografi 4

ISBN 975-6176-43-1

Kapak ve Ara Kapak Karikatürleri Behiç Ak

1. Baskı İstanbul, Şubat 2006

© Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık Müzik Yapım ve Haber Ajansı Ltd. Şti.
Yazışma Adresi: İnönü Caddesi, No: 28 Kuştepe Şişli 34387 İstanbul
Telefon: 0212 311 60 00 - 217 28 62 / Faks: 0212 347 10 11

www.bilgiyay.com
E-posta yayin@bilgiyay.com
Dağıtım dagitim@bilgiyay.com

Yayına Hazırlayan Can Cemgil
Tasarım Mehmet Ulusel
Dizgi ve Uygulama Maraton Dizgievi
Düzelti Sait Kızılırmak
Baskı ve Cilt Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık San. Tic. ve Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok Kat 6 No: 4 NB7-9-11 Topkapı - İstanbul
Telefon: 0212 613 03 21 - 613 38 46 / Faks: 0212 613 38 46

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-In-Publication Data
İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Katalogiama Bölümü tarafından katalogianmıştır.

İstanbul'da "Soylulaştırma" – Eski Kentin Yeni Sahipleri / Derleyenler David Behar, Tolga İslam
p. cm.
Includes bibliographical references and index.
ISBN 975-6176-43-1 (pbk.)

1. İstanbul (Turkey) — Social life and customs. 2. İstanbul (Turkey) — History — 20th century. 3. Gentrification — İstanbul (Turkey) 4. Urban renewal — İstanbul (Turkey) 5. Gentrification — Social aspects. 6. Social classes. I. Behar, David. II. İslam, Tolga.
HT178.I88 2002

İSTANBUL'DA "SOYLULAŞTIRMA"

Derleyenler
DAVID BEHAR - TOLGA İSLAM

İçindekiler

viii Sempozyuma ve Kitaba Katılanlar
ix Yazarlar
xiii Tarihî Kentin Yeni Sahipleri

1 *1* Giriş
David Behar - Jean-François Pérouse

9 **BİRİNCİ BÖLÜM *Gentrification* Kavramı ve İstanbul**

11 *2* Birinci Bölüm'e Giriş
Tolga İslam

17 *3* *Gentrification* Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği
Nilgün Ergün

31 *4* İstanbul'da Seçkinleştirme *(Gentrification)*: Örnekler ve Seçkinleştirme Kuramları Çerçevesinde Bir Değerlendirme
Nil Uzun

43 *5* Merkezin Dışında: İstanbul'da Soylulaştırma
Tolga İslam

59 *6* Gentrification Kavramını Türkçeleştirmekte Neden Zorlanıyoruz?
Nuran Yavuz

71 *7* Soylulaştırmanın Kent Planlama Dinamiklerine Etkileri
Aykut Karaman

75 *8* Kentsel Yenileşme Projelerinin *Gentrification* Hedefleri ve Etkileri
Dilek Erden

81 **İKİNCİ BÖLÜM Saha Araştırmaları**

83 *9* İkinci Bölüm'e Giriş
Jean-François Pérouse

87 *10* İlya'nın Bostanını Korumak: Kuzguncuk'ta Bir Mahalle 'Landscape'i Özlemini Gerçekleştirmek
Amy Mills

99 *11* Asmalımescit'te Kültür Endüstri Destekli "Yer Değişim"
Ayça İnce

113 *12* Tecride Uğrayan Bir Bölgede Yaşayan Ailelerin Soylulaştırma Projesine Yaklaşımı: Balat-Fener Vaka Çalışması
Nilüfer Narlı

127 *13* Balat Semtinde Yerel Değişim ve Yenileşme Süreci İçinde Balatlılar: "Bizim Mahalle"ye Yeni Gelenler ve Farklı Stratejiler
Aynur İlyasoğlu - Ebru Soytemel

143 *14* Rezidanslar ve *Gentrified* Konular
Pelin Gökgür

147 *15* Saha Araştırmaları Üzerine Tartışmalar
147 Kuzguncuk
154 Balat
160 Galata

163 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Sürecin Aktörleri (Tartışmalar)

165 *16* Üçüncü Bölüm'e Giriş
David Behar

169 *17* Tartışmalar
169 Öncüler
178 Bohem Burjuvalar
194 STK'lar
196 Kent Plancıları
198 Medya
200 Yatırımcılar

203 Sonuç
Rıfat N. Bali

211 Kaynakça
217 Dizin

Sempozyuma ve Kitaba Katılanlar

Behiç Ak	Yazar
Barış Altan	Mimar
Esen Avdel	İBB, Galata Derneği
Rifat Bali	Araştırmacı Yazar
Serhat Baş	İBB
David Behar	IFEA, Sosyolog
Cengiz Bektaş	Mimar
Besim Çeçener	Mimar
Dilek Erden	MSÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Nilgün Ergün	İTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Pelin Gökgür	MSÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Korhan Gümüş	İnsan Yerleşimleri Derneği
Aynur İlyasoğlu	MÜ, Sosyolog
Ayça İnce	Bilgi Üniversitesi, Sosyolog
Tolga İslâm	YTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Senem Kadıoğlu	Fatih Belediyesi
Güzin Kaya	MSÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Aykut Karaman	MSÜ, şŞehir ve Bölge Planlama Bölümü
Hakan Koçak	Tarih Vakfı
Aykut Köksal	Mimar
Nuray Mert	GSÜ, Siyaset Bilimci
Amy Mills	Texas Üniversitesi
Tan Morgül	Kuzguncuklular Derneği
Nilüfer Narlı	Kadir Has Üniversitesi, sosyolog
Jean–François Pérouse	IFEA, Coğrafyacı
Ebru Soytemel	MSÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Nora Şeni	EHESS Paris
Sevgi Tuncay	Fatih Belediyesi
Bilge Ulusay Alpay	MSÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Nil Uzun	ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Nuran Yavuz	MSÜ, Sosyolog

Yazarlar

DAVİD BEHAR

Sosyolog. Fransa ve İspanya'da Siyasal Bilimler Fakültesini (Sciences Po) bitirdikten sonra, Paris'te Yüksek Sosyal Bilimler Okulu'na (EHESS) bağlı olarak sosyoloji bölümünde yüksek lisans ve doktorasını yaptı. Galatasaray Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak iki sene ders verdi ve Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsünde (IFEA) araştırma görevlisi olarak üç sene çalıştı. 2004'ten beri İtalya'da Avrupa Üniversitesi Enstitüsünde (EUI) araştırmalarına devam ediyor.

DİLEK ERDEN

Şehir Plancısı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kentsel Koruma ve Yenileme Bilim Dalı öğretim üyesi. *Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri- Barselona, Lizbon, Haliç* başlıklı doktora çalışmasını 2003 yılında tamamladı. İtalya ve Portekiz koruma ve planlama sistemleri ve Dünya Kültür Mirası konusunda araştırmaları, kentsel koruma, yenileşme, Haliç ve büyük kentsel projeler gibi konularda yayınları var.

NİLGÜN ERGUN

Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyesi. Araştırma konuları arasında kent merkezi yakın çevresindeki ve plan dışı konut alanlarındaki değişim/dönüşüm süreçleri ve bu alanlardaki suç ve suçluluk konuları yeralmakta. Bu konularda yurtiçi ve yurtdışı dergilerde yayınlanmış çeşitli makaleleri bulunmakta.

PELİN GÖKÇÜR

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyesi. 1998 yıllarında "Kent Mühendisliği ve Şehircilik Çerçevesinde Kentsel Hizmetler Sisteminin değerlendirmesine yönelik bir deneme adlı tez ile doktora araştırma programını, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsünde tamamlamıştır. Halen Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde ders vermekte ve proje yürütücüsü olarak görev yapmaktadır.

AYÇA İNCE

İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sahne ve Gösteri Sanatları Yönetimi bölümü araştırma görevlisi. Mimar Sinan Üniversitesi sosyoloji bölümünde ve London School of Economics üniversitesi Coğrafya ve Çevre bölümünde yüksek lisans yaptı. "İstanbul Müzik Endüstrisinde Kültürel Aracılarının Rolü ve Pozitif Örneği" ve bu konunun takibi "Asmalımescit Semt'inin Mutenalaşması" başlıklı iki yüksek lisans tezi yazmıştır.

AYNUR İLYASOĞLU

Prof Dr., Sosyolog, Marmara Üniversitesi öğretim üyesi; Tarih Vakfı Sözlü Tarih-Yerel Tarih Programı danışmanı ve TÜBA-TÜKSEK Projesi Sözlü Tarih Projeleri Koordinatörü. Türkiye'de İslamcı kadın hareketlerinin gelişimi (ör: *Örtülü Kimlik*, 1994, 3.baskı); erken Cumhuriyet dönemi kadınları, Buldan ve Balat semti yerel tarihi; Türkiye'de sosyolojinin tarihi gibi konularda yayınları bulunmaktadır.

TOLGA İSLAM

Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü araştırma görevlisi. Yüksek lisans tezinde Galata'daki soylulaştırma sürecini inceledi. Yurtdışında ve yurtiçinde soylulaştırma ile ilgili çeşitli sempozyumlarda sunuşlar yaptı. Routledge tarafından yayınlanan "Gentrification in a Global Context The new urban colonialism" başlıklı derlemeye (2005), İstanbul'daki soylulaştırma süreçlerini anlatan bir bölüm yazdı.

AYKUT KARAMAN

Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü başkanı. Doktorasını Pensilvanya Üniversitesi'nde yaptı. Kentsel tasarım alanında uzmanlaştı. Kentsel yenileme, kentsel dönüşüm, estetik ve ekolojik tasarım alanlarında çok sayıda yayını yer almakta.

AMY MILLS

Yrd. Doç., Güney Carolina Üniversitesi. Yüksek lisansını ve doktorasını Texas Üniversitesi (Austin) Ortadoğu Araştırmaları bölümünde tamamladı, Kentucky Üniversitesinde doktora sonrası çalışmalar yaptı. İlgi alanları arasında kültürel *landscape*ler ve tarihsel bellek, milliyetçilik söylemi, modernite, mekanda ve kimlikte cinsiyet gibi konular yer almakta.

NİLÜFER NARLI

Prof. Dr., Kadir Has Üniversitesi İletişim Fakültesi dekanı. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Felsefe-Sosyoloji bölümünü bitirdikten sonra, aynı üniversitede Felsefe ve Bilim Tarihi üzerine yüksek lisans yaptı. 1983-87 yılları arasında Malezya'da Sains Malaysia Universitesi, School of Comparative Social Sciences Fakültesi'nde, siyaset sosyolojisi alanında doktorasını yaptı. "Kadın ve Siyasal Katılım" ve "Türkiye'de İslamcı Hareket ve Üniversite Gençliği" konularında araştırmalar yaptı.

JEAN-FRANÇOIS PÉROUSE

Sosyal coğrafyacı, Toulouse Üniversitesi'nde öğretim görevlisi. Şu anda Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsünde (IFEA), İstanbul Gözlem Merkezi bünyesinde araştırma sorumlusu olarak görev almakta. Aynı zamanda European Journal of Turkish Studies (EJTS: www.ejts.org) online dergisinin genel sorumlusudur. İstanbul'a uluslararası ve iç göç, tarihi miras ve şehir turizmi ile ilgili yerel politikalar, İstanbul'daki korumalı siteler ve varoş kavramı üzerine çalışmalar yapmakta.

EBRU SOYTEMEL

Sosyolog, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü araştırma görevlisi. "Yaşam Anlatılarında Farklılaşan Musevi Kimliği ve Musevi Cemaatindeki Dayanışma Örüntüleri-Balat, Hasköy, Galata" (2002) konusunda yüksek lisans tezi yazdı. Halen Boğaziçi Üniversitesi, Tarih Bölümü'nde ikinci yüksek lisansına devam etmektedir. Sözlü tarih, kadın tarihi, Türkiye'de sosyolojinin tarihi konularında araştırmaları, Buldan ve Balat semti yerel tarihi gibi konularda yayınları var.

NURAN YAVUZ

Sosyolog, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehircilik Bölümü öğretim görevlisi. Yüksek lisans tezini popüler kültür üzerine (*Culture Popularized: The World of Tan*, BÜ,1984) ve doktora tezini göç üzerine (*Bir Kentsel Etnografya Denemesi: İstanbul'dan Göçerlik Anlatıları*, MSÜ 2001) yazdı. Şu anda Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehircilik Bölümü'nde sosyoloji-antropoloji dersleri vermektedir. İlgi alanları arasında şehir, kültür, dil ve göç konuları yer almaktadır.

NİL UZUN

Yrd. Doç., Ortadoğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyesi. Lisans ve Y. Lisans eğitimini ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde tamamladı. Cihangir ve Kuzguncuk semtlerindeki seçkinleştirme süreçlerini incelediği doktora tezini Utrecht Üniversitesi'nde (Hollanda) tamamladı. İlgi alanları arasında konut alanlarının dönüşümü, seçkinleştirme, kent sosyolojisi ve kentsel yönetişim bulunmakta.

Tarihî Kentin Yeni Sahipleri

Gentrification ya da Türkçe en yaygın kullanılan şekliyle *soylulaştırma*, genel olarak orta ve üst-orta sınıfların kent içinde dar gelirli ve yoksul kesimlerin yaşamakta olduğu köhneleşmeye yüz tutmuş tarihi konut alanlarına yerleşmelerini ve buraları yenileyerek kendi yaşam standartlarına uygun hale getirmelerini içeren bir süreç. Kısaca bir bölgede gentrification/soylulaştırma sürecinin varlığından söz edebilmemiz için şu iki koşulun gerçekleşmesi gerekiyor: i. nüfus kompozisyonunda, yeni gelenler mevcut sakinlerden daha yüksek bir sosyo-ekonomik seviyeye sahip olacak şekilde, bir değişim yaşanmalı, ii. mahallenin fiziksel dokusunda iyileşmeler gözlenmeli.

İstanbul'un tarihi konut stokuna ev sahipliği yapan bir dizi semtte son 25 yıldır varlığını hissettiren *gentrification/soylulaştırma*, Beyoğlu'nda Cihangir, Galata ve Asmalımescit, Boğaz'da Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy ve Haliç'te Fener ve Balat gibi semtlerde karşımıza çıkmakta. İstanbul'un bütünü içerisinde küçük bir parçayı etkilese de, gerçekleştiği bölgeler kentin tarihsel ve kültürel karakterinin önemli bir bölümünü oluşturmakta.

İstanbul'da Soylulaştırma: tarihi kentin yeniden ele geçirilmesi,

İstanbul'daki bu *gentrification/soylulaştırma* süreçleri ile ilgili saha araştırmalarını ve tartışmaları bir araya topluyor. Derleme, başta şehir bölge planlama, sosyoloji ve mimarlık bilim dallarındaki lisans ve yüksek lisans öğrencileri olmak üzere, kent ve İstanbul ile ilgili meselelere ilgi duyan herkese hitap etmekte.

Derlemenin büyük bir bölümü, İstanbul Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü İstanbul Şehri Gözlem Evi tarafından 20-21 Mayıs 2003 tarihlerinde Kadir Has Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "Tarihî ve Merkezi Semtlerin Dönüşümleri: *Gentrification* Kuramlarının İstanbul'a Uygulanabilirliği" başlıklı sempozyumdaki sunuşların ve tartışmaların, gerekli düzeltmeler ve güncellemeler yapılarak düzenlenmesiyle oluştu. Gerekli görülen yerlerde sempozyumda sunulmayan yayınlardan da faydalandık.

Derlemede yer alan makalelerde ve tartışmalarda katılımcılar gentrification sürecini ifade etmek için farklı kelimeler kullandılar. Türkçe ifade konusunda henüz bir dil birliği oluşmadığından, yazarları terminoloji tercihlerinde serbest bırakmayı daha uygun gördük. Bu yüzden derlemedeki 11 yazıda *gentrification* (6), "soylulaştırma" (4) ve "seçkinleştirme" (1) kelimeleri dönüşümlü olarak kullanıldı.

2003 yılında soylulaştırma konulu sempozyumu düzenleyen İstanbul Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü İstanbul Şehri Gözlem Evi'ne, sempozyuma ev sahipliği yapan Kadir Has Üniversitesi'ne, bu derlemeyi yayınlama sorumluluğunu üzerine alan Bilgi Üniversitesi Yayınlarına, derlemeye sonuç bölümü yazan Rıfat Bali'ye ve gerek sunuşlarıyla, gerekse tartışmalardaki yorumlarıyla kitaba katkıda bulunan herkese teşekkür etmek isteriz.

1

Giriş

David Behar – Jean-François Pérouse

Time Out dergisinin Ağustos 2004 sayısında "100 kelimede İstanbul" isimli eğlendirici ama düşündürücü yazısında Aslı Özlem Karakuş'un seçtiği kelimeler arasında garip ve şu ana kadar hiç duyulmamış bir terim yeralıyor: *jantileşme*. Acaba bu terim ne anlama geliyor? Yazar, Galata'dan Tarlabaşı'na dek uzanan İstanbul'un merkezî semtlerinde son on senede gözlemlenen emlak değerinin artışından bahsediyor. Bu değişim süreci ona biraz şaşırtıcı geliyor. Yine de kullandığı kelime olumlu bir özellik taşıyor ("janti" fransızca "*gentil*" yani "samimi" anlamını çağırıştırıyor): sanki *jantileşme* ile sadece bir tarihî şehir dokusunu yeniden değerlendirme söz konusuymuş gibi. Bunu yaparken Karakuş, "soylulaştırma", "seçkinleştirme", "nezihleştirme", "mutenalaştırma", "kibarlaştırma", "ehlileştirme" kavramlarına ek olarak, *gentrification* kelimesinin uzun Türkçe çeviri listesine yeni bir seçenek katmış oluyor. Bu terimlerden hiçbiri henüz Türkçede yerleşikleşmediği için ve görüş açımızı geniş tutmak amacıyla, biz asıl yabancı ifadeyi korumayı tercih ettik. Başlıkta ve girişte soylulaştırma ve *gentrification* olarak kullansak da kitabın içerisinde katılımcıları tercihlerinde serbest bıraktık.

Bu kullanım tereddütleri aslında *gentrification* gibi yabancı bir kavramın İstanbul özel durumuna uygulanabilirliği hakkındaki tartışmalara denk düşüyor. Bilindiği gibi, bu kavram aslında, bir nevi şaka şeklinde 19. yüzyılın sonunda İngiliz kırsal aristokrasisinin "taşrayı sahiplenmesi" hareketine atıfta bulunarak Ruth Glass tarafından kullanılmıştır.[1] Daha sonra, 1960'larda Londra'nın merkezi işçi semtlerinin orta sınıflar tarafından işgal edilme sürecini tarif etmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bu anlamda, *urban gentrification* dar gelirlilerin değeri gittikçe yükselen tarihî mekânlardan kovulması ve dışlanması olarak tanımlanmıştır (Glass, 1964).

Bugünlerde Türkiye'de *gentrification* kavramı çeşitli şekillerde tanımlanıyor. Örneğin, kent plancıları şu tanımlamayı kabul etmiş gözüküyorlar: "Sosyo-kültürel açıdan bozulmuş, çöküntüye uğramış, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmuş alanlarda, özellikle de tarihi kent parçalarında sosyal yapının ıslah edilmesi".[2] Bu tanımlama tartışması, üzerinde durulması gereken bazı sorunsalların ortaya çıkmasına yol açıyor. Bu kitabın başlığında *gentrificaton* kelimesi kullanmamıza rağmen, Türkiye'de bu kentsel sürecin ne derece geçerli olduğu konusunda ciddi soru işaretlerine sahibiz. *Gentrification* terimini yerel kentsel değişim sürecini betimleyen bir kavram olarak kabul edersek –ki kitabın içinde kabul etmeyenler de var– seçilen semtlerin nitelikleri, konumları, eski ve yeni işlevleri (mesken ya da mesken-dışı), bu süreçte etkili olan sosyal aktörlerin özellikleri ve müdahalelerinin zamanlamasını yakından incelemek gerekir. Bunun yanısıra, sürecin aşamaları ve (yapısal ve görünebilir) somut yansımalarını göz önünde bulundurmakta da fayda var.

Çeşitli başlıklar altında dört ayrı atölye[3] şeklinde düzenlenen

---

1 Nuran Yavuz, bu derleme içinde, "*Gentrification* Kavramını Türkçeleştirmekte Neden Zorlanıyoruz?", s.36.

2 *www.kentli.org/gentrification.htm*

3 1. Atölye: *"Yerel Oluşumlar, Sivil Toplum Kuruluşları, Dernekler ve Gentrification"*.
2. Atölye: *"Gentrification süreci içinde şehir projeleri ve planlama yöntemleri"*.
3. Atölye: *"Gentrification'un öncüleri ve aktörleri"*.
4. Atölye: *"Gentrification kuramlarının İstanbul'a uygulanabilirliği"*.

sempozyumun ana sorularından yola çıkarak elde ettiğimiz esas sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

• Gentrification *sürecinin gelişme aşamaları ile kentsel hareketlerin yerelleşmesi arasında ne tür paralellikler çizilebilir?*

– Kuzguncuk örneğinde görüldüğü üzere 1980 öncesinde mahalle bazında sadece güzelleştirme dernekleri bulunmaktaydı. Daha sonra, Bedrettin Dalan yıllarında, ağırlıklı olarak Mimarlar Odası, Mühendisler Odası gibi meslek odaları tarafından yürütülen bir kentsel protesto hareketi görüldü. Bu bağlamda, 1987'de Dalan'ın Büyük Hendek Caddesi projesine karşı yapılan etkinlikler bir dönüm noktası olarak görülebilir.[4] Bu tarihten itibaren sivil toplum hareketlerinin yerelleşmesi söz konusu oldu.[5] Bu süreçte yukarıdan empoze edilen projelerle mücadele eden aktörler giderek yerel oluşumlarda yer alarak "mahalle"nin çıkarlarını savunmaya başladılar. Bu ilk dönemdeki toplumsal hareketlere katılanlar arasında öncü *gentrifier*'lar da bulunuyordu. Daha sonra, bahsi geçen "güzelleştirme" dernekleri yerine daha çok "koruma" amaçlı dernekler kurulmaya başlandı: 1995'te *Galata Derneği*, 1997'de bir özel hastane projesine karşı *Kuzguncuk Derneği* ve 1999'da üçüncü Boğaz Köprüsü tehditine karşı *Arnavutköy Semt Girişimi* kuruldu. Bunun neticesinde, özellikle 1999'daki depremlerden sonra mahalle bazında kurulan sivil oluşumlar gelişti. Bugün artık bu tür yerel STK'lar şehrin diğer mahallelerinde ortaya çıkıyor.

Bu sivil toplum hareketlerine paralel olarak, aynı yıllarda bir *Gentrification* süreci de yaşandı: 1980'lerde Kuzguncuk, Ortaköy ve Arnavutköy'de görülen ilk dalga oluşumdan sonra, 1990'ların başında, ikinci dalga, Cihangir, Galata ve Asmalımescit gibi daha merkezî semtlere kaydı.[6] Yeni *gentrify* edilen mahallelerde değişim süreci STK'lardaki dönüşümle beraber hız kazandı.[7]

4 Korhan Gümüş, "Türkiye'de STK tarihini yeniden okumak", *www.siviltoplum.com.tr/tanitim_1_1.htm*

5 "İstanbul'a sivil sahip çıkış", *İstanbul Dergisi*, No.47, Temmuz 2002.

6 Tolga İslam, bu derleme içinde, "Merkezin Dışında: İstanbul'da Soylulaştırma", ss.24-33.

7 T. İslam, *a.g.e.*

• *Şehir planlamasında, mevcut ve potansiyel aktörler arasındaki ilişkiler ne olursa olsun, gerek yerel veya merkezî yönetimler, gerek özel yatırımcılar ve uluslararası kurumlar için,* gentrification, *restorasyon ötesinde bir amaç olarak sunulabilir mi? Ya da tersine kamu yönetimleri açısından kesinlikle kaçınılması gereken bir gelişme olarak mı algılanmaktadır?*

– Akademik çevrelerden sempozyuma katılan şehir plancıları olguya karşı ahlâki bir görüşle, sürece yönelik şüpheli bir yaklaşımda bulundular: "Doğrudan bu kavram kullanılarak planlamanın gündeminde tartışılmak durumunda; aksi takdirde diğer kavramlar çerçevesinde 'kenti sivilleştiriyoruz' fiziksel çerçevesi içine girdiği zaman sosyal içeriğin dışlanmasıyla bir tehlikenin içine düşülmüş oluyor."[8] Diğer bir deyişle, "kentsel dönüşüm", "rehabilitasyon" ya da "yeniden düzenleme" gibi sıkça kullanılan adlar altında yürütülen projelerin arkasında *gentrification* sürecinde tespit edilen bazı olumsuz etkiler görülebilir. Yerel yönetimler için, Fatih Belediyesi temsilcilerinin söylediklerine göre, *gentrification* dar gelirli grupların zorunlu yer değiştirmesi olarak tanımlandığında, kısacası mesken boyutu olduğunda "kaçınılması gereken bir nokta" olabilir.[9] Gene de birkaç aydır çok rağbet gören *Fransız Sokağı* projesine bakacak olursak yerel yönetimlerin desteği hiçe sayılamaz. Bu çok konuşulan örnek özel yatırımcıların *gentrification* sürecine katkısının düşündürücü bir ispatıdır. Süratle geliştirilmiş olan ve belediyenin desteğini alan bu projede aslında mesken boyutu da vardır.

• *İstanbul'daki* gentrification *sürecini başlatan aktörler kimler? Eğer bireysel bir girişimden söz edersek, bu süreç nasıl kolektif bir harekete dönüşebilir?*

– Tepeden inme başlatılan görece büyük ölçekli Fener-Balat rehabilitasyon projesini bir kenara bırakırsak, Amerika'da gözlemlenil-

8 Aykut Karaman, bu derleme içinde, "Soylulaştırmanın Kent Planlama Dinamiklerine Etkileri", s.44.

9 Senem Kadıoğlu, bu derleme içinde, s.91.

diği üzere, Türkiye'de de *gentrification* süreci kolektif olarak planlanmamış ve değişik aktörlerin birbiriyle irtibatta olmadığı bir şekilde ortaya çıkmıştır. *Gentrification* sürecinin öncüleri, yabancılar[10] ve yurt dışında uzun süre okumuş olanlar dahil, emlak piyasının fırsatlarını ve bazı mimarî niteliklerini değerlendirip "yeni hayat tarzı" arayışından hareket eden insanlardır. Daha sonra, belli tayin edici anlardan veya sebeplerden (çevre, doku, güvenlik sorunlarını çözmek maksatıyla) dolayı, etkili kişilerin yerel inisyatiflerin etrafında, gittikçe biçimlenen hatta bilinçlenen ortak çıkarlar doğrultusunda bir nevi kolektif hareketlenme hayata geçmeye başlamıştır. Ayrıca, bazı kültürel faaliyetlerin hızlandırıcı ve çekici bir etkisi olmuştur.[11] Daha sonra, rant yükselişi sonucunda sadece kâr amaçlı hareket eden aktörler ile yerel sosyal dokuya önem verenler arasında çekişmeler kaçınılmaz hale gelmiştir.[12]

Bu bahsettiğimiz sürece damga vuran "etkili kişiler" bazı ortak özelliklere sahiptirler. Bunların çoğu 1970'lerde ve 1980'lerde meslek odaları faaliyetlerinde bulunmuş, sol ya da sosyal-demokrat hareketlere katılmış ve yurtdışıyla sıkı ilişkileri olan kişilerdir. Bu anlamda, bu aktörlerin süreçte ön planda bulunmaları, farklı alanlarda da saptanmış, darbeden sonra yerel ve "sivil" girişime geçiş eğiliminin bir ifadesidir. Aslında, başlangıçta savundukları "kozmopolit bir ortam oluşturma" ve "dinlerarası uyum" arayışı, süreçte ortaya çıkan "olumsuz" olarak yorumlanabilen bazı yan etkilerle bağdaşmıyor. Sonuçta bu kesim gerek *gentrification* kavramı, gerek *gentrification* olgusundan kendilerini uzaklaşırmaya çalışıyor.

• *Anglosakson* gentrification *kuramını İstanbul'a uygulayabilir miyiz?*

– Kavramlar, tıpkı moda gibi, bir avuç bilirkişinin özel sözlüğüne girer, sonra sosyo-kültürel seçkinlere geçip, medya tarafından sindi-

10 Sempozyum çerçevesinde bu konu maalesef yeterince incelenememiş ve tartışılamamıştır.

11 Ayça İnce, bu derleme içinde, "Asmalımescit'te Kültür Endüstri Destekli Yer Değişim", s.57-64.

12 Nil Uzun, bu derleme içinde, "Sosyal Ve Mekânsal Yenilenme Kuramları Çerçevesinde İstanbul'daki Örneklerin Değerlendirilmesi" adlı makalesinde, ayırıştırılması gereken "iki grup"tan bahseder, s.22.

rilir ve sonunda ya güncel dile katılır ya da kaybolur. Bu kitapta, aslı Anglosakson olan kavramın, ithal sürecinde meydana gelen değişimlerini dikkate alarak,[13] hem uygulamaları veya uygulanabilirliği, hem de uğrayan dönüşümlerini incelemeye çalıştık. Kavramlar, her kelime veya deyişte olduğu gibi, gönderici ve alıcının algılandırmalarına göre, birbirine zıt iki anlama gelebilir. Nurdan Gürbilek'in ifade ettiği gibi (1992: 48), "adlandırmak bir şey söylemek değil, hakkında söz söylenecek ya da yeni bir bilgi eklenecek şeyi tanıdık nitelikleriyle çağırmaktır." O yüzden *gentrification* kavramının kullanılması onun doğrudan ve eleştirmeden uygulanması anlamına gelmiyor. Tercih ettiğimiz yöntem, yakından incelemek, sorgulamak, "kışkırtmak" ve gerekirse yerine daha isabetli bir kuram yerleştirmektir.

• *Atölyelerde konuşulanlardan yola çıkarak, çeşitli semtlere uygulanabilecek, İstanbul'a özgün bir model biçimlendirebilir miyiz?*

– Bütün çalışmalar ve tartışmalar ışığında, İstanbul'a özgün bir modeli biçimlendirmeye çabalayabiliriz. Tespit edilen süreç epeyce küçük bir ölçekte gerçekleşmekte, ki o yüzden "mikro-soylulaştırma"dan bahsetmek bize daha uygun geliyor. Bazen sadece apartman ölçeğinde gözlenebilen bir olgu (Doğan Apartmanı, Arif Paşa Apartmanı, Gözüm Apartmanı vs.), hatta Cihangir ya da Galata'da olduğu gibi manzaralı katlara yoğunlaşan bir "dikey ve kesitli *gentrification*" söz konusudur. Bazı araştırmaların sonuçlarına göre, sürecin sınırlı olması, yüksek eğitim seviyesini esas kıstas olarak alırsak,[14] hedef kitlenin çok az sayıda olmasından kaynaklanıyor olabilir. Gene de şu anda, yurt dışına dönük bir hayat tarzını benimseyen kitlenin rolü belirleyeci gözüküyor.

Türkiye dışında daha önce gerçekleşen ve *gentrification* olarak adlandırılan gelişmelere karşın, İstanbul'da sürecin daha yavaş ilerle-

13 Her ithal edilmiş üründe olduğu gibi, kavramlar, "nakliyat" sürecinde birtakım zararlar görebilirler: kullanım tarihleri geçmiş olabilir, "ek vergi" alarak fazla yüklenebilirler, ya da gümrükte geri gönderilebilirler.

14 Nilgün Ergün, bu derleme içinde, "Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği", s.14.

diğini söyleyebiliriz. Sürecin düzensiz ilerleyişi ekonomik (1994 ve 2001'deki krizler) ve siyasî istikrarsızlığa bağlı olarak açıklanabilir. Örneğin, Mart 1994'te Refah Partisi'nin belediyeleri kazanması, potansiyel *gentrifier* kitlesinde bir çekingenlik yaratmış olablir. Bunun ötesinde, son senelerde yerel yönetimlere yönelik sıkça hissedilen güvensizlik ve tarihî semtlerde turizm sektörüne fazla önem verilmesi muhtemelen caydırıcı faktörler arasında sayılabilir.

Atölyelerde yapılan sunuşları ve elde ettiğimiz sonuçları birleştirerek, üç bölümden oluşan bir plan hazırladık:

1. İlk etapta kavramın teorik arka planı ve uygulanabilirliği ele alındı.

2. Monografik ve karşılaştırmalı saha araştırmaları kullanılarak mikrososyolojik bir bakış açısıyla sözü edilen *gentrification* sürecine uğrayan semtlerin özellikleri ve iç dinamikleri incelendi.

3. Son olarak, hem söz konusu mahallelerin yeni sakinleri hem de örgütlenmiş yerel oluşumların katıldığı (meslek örgütleri, dernekler, vakıflar vs.) bir tartışma bölümü yapıldı. Böylece, son senelerde gözlemlenen "elitlerin" kent merkezine geri dönüş sürecinde, yeni değerlendirilmiş mekânı sahiplenme yöntemleri tespit edilmeye çalışıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

Gentrification Kavramı ve İstanbul

2

Birinci Bölüm'e Giriş

TOLGA İSLAM

Derlemenin bu ilk bölümünde, *gentrification* ile ilgili teorik açıklamalar getiren makalelere yer verdik. İlk üç makalede, teorik altyapı ile birlikte sürecin İstanbul'daki genel yapısı da anlatılmakta. Dördüncü makalede, *gentrification*'ın Türkçeleştirilmesi ile ilgili problemlere değiniliyor ve son iki makalede kent planlama ve *gentrification* arasındaki ilişki sorgulanıyor.

İstanbul, 70'li yılların sonlarından itibaren *gentrification* sürecine ev sahipliği yapmakta. Süreç ilk olarak 80'lerin başında Boğaz'da, Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy gibi semtlerde görüldü. Bir sonraki durak Beyoğlu bölgesiydi: Cihangir, Galata ve Asmalımescit 90'lı yıllarda *gentrification*'ın etkisi altına girdiler. Yakın dönemde ise *gentrification*, Haliç'te, Fener ve Balat semtlerinde, karşımıza çıktı. Dolayısıyla, 80'lerde, 90'larda ve 2000'lerde, her biri İstanbul'un farklı bir bölgesinde ortaya çıkan üç farklı *gentrification* dalgasının varlığından söz edebiliriz (bkz. üçüncü makale). İlk üç makalede, İstanbul genelinde gerçekleşen bu *gentrification* süreçleri anlatılıyor: Nilgün Ergün, Cihangir, Ortaköy, Galata, Asmalımescit, Balat ve Fener ve Nil Uzun, Kuzguncuk ve Cihangir semtleri üzerinden İstanbul'daki *gentrification*

sürecini anlatırken; ben, 80'lerde, 90'larda ve 2000'lerde gerçekleşen *gentrification* süreçlerini üç kategori altında inceliyorum.

İstanbul'da 25 senedir gerçekleşmekte olan bir süreç olmasına rağmen, son beş seneye kadar üzerine herhangi bir akademik çalışma yapılmadığı düşünülecek olursa, *gentrification*'ın Türkiye'de hak ettiğinin çok altında ilgi gördüğü söylenebilir. Konu üzerine yapılan akademik çalışmaların sayısı oldukça az. Çağlar Keyder'in Arnavutköy örneğini ele aldığı "A Tale of two Neighborhoods" başlıklı makalesi (1999), İstanbul'daki *gentrification* süreçlerini anlatan ilk önemli çalışma olarak gösterilebilir. Bunun dışında konunun derinlemesine incelendiği iki de tez var: Cihangir ve Kuzguncuk semtlerindeki *gentrification* sürecini anlatan "Gentrification in İstanbul: A Diagnostic Study" başlıklı doktora çalışması (Uzun, 2001) ve Galata örneğinin incelendiği "İstanbul'da Soylulaştırma: Galata Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi (İslam, 2003).

Türkiye'de yeni yeni gündeme gelmeye başlasa da, *gentrification* son 30 yıldır yurt dışında yoğun bir şekilde tartışıldı. Farklı bakış açılarına sahip araştırmacılar, *gentrification*'ın neden, nasıl ve kimler tarafından gerçekleştiğine dair açıklamalar getirdiler. Bu tartışmaların bir kısmına, bölüm içerisindeki yazılarda da değiniliyor: Nilgün Ergün ve Nuran Yavuz, *gentrification*'ın tanımlarına, Nil Uzun oluşum nedenlerine, Tolga İslam farklı türlerine, Aykut Karaman geleneksel kent kuramlarına aykırı düşen yönlerine ve Dilek Erden yerinden edilme boyutuna ilişkin açıklamalara yer veriyor.

Gentrification'ın Türkçe nasıl ifade edileceği ise hâlâ belirlenmiş değil. Türkçe karşılık olarak başta soylulaştırma olmak üzere burjuvalaştırma, asilleştirme, mutenalaştırma, seçkinleştirme gibi bir dizi terim önerilmekte. Bu belirsizlik, bölümdeki yazılarda da kendisini belli ediyor. Altı yazıdan üçünde *gentrification* (birinci, dördüncü ve altıncı makaleler), ikisinde soylulaştırma (üçüncü ve beşinci makaleler) terimi ve bir yazıda da "sosyal ve mekânsal yenilenme" tanımlaması (ikinci makale) kullanılıyor. *Gentrification*'ı Türkçe'ye çevirirken yaşanan bu karmaşa, Nuran Yavuz'a göre, sürecin Türkiye'de henüz

"benimsenememiş" olmasının bir göstergesi (bkz. dördüncü makale). Ne var ki, *gentrification*'ın yurt dışında tek bir terim ile ifade ediliyor olması, "benimsendiği" anlamına gelmiyor. Tersine, dar gelirliler üzerindeki olumsuz toplumsal sonuçları nedeniyle, neredeyse tüm akademik çevreler ve sivil toplum kuruluşları *gentrification*'a karşı cephe almış durumda.

Türkiye'de ise henüz *gentrification*'ın olumsuz etkileri açık bir şekilde ortaya çıkmadı ya da bu tür etkilerin varlığı bilimsel olarak kanıtlanmadı. Yine de, derleme içerisindeki yazı ve yorumlardan da kolayca anlaşılabileceği gibi, Türkiye'deki akademik çevreler, en az yabancı meslektaşları kadar sürece karşılar. Bu durum, bir bakıma, İstanbul özelinde gerçekleşen *gentrification* sürecinin, yabancı örneklerden elde edilen veriler ışığında değerlendiriliyor olmasından kaynaklanıyor. Başka bir deyişle, İstanbul'daki *gentrification* yabancı yazından bağımsız bir şekilde değerlendirilebilmiş olsaydı, sürece karşı tepkiler daha farklı olabilirdi.

Burada akıllara şöyle bir soru geliyor: Yabancı yazında yer alan açıklamaları, İstanbul'da gerçekleşen *gentrification* süreçlerini anlamak için kullanabilir miyiz? Nil Uzun, *gentrification* ile küreselleşme süreci arasında doğrudan bir ilişki olması nedeniyle, yurt dışındaki örneklerden elde edilen verilerin, İstanbul için de geçerli olacağı görüşünde (bkz. ikinci makale). Bu kadar açık bir şekilde dile getirilmese de, bölümdeki diğer yazılarda da benzer bir eğilim görülmekte. İstanbul'daki *gentrification* sürecinin, yurt dışındakilerle bir çok noktada benzerlik göstermesi (*gentrifier*'ların mesleki ve kültürel yapılarındaki ya da binalara müdahale etme biçimlerindeki ve *gentrification*'ın kent içinde gerçekleştiği noktalardaki benzerlikler gibi) bu görüşü destekler nitelikte.

Gentrification, coğrafyadan, kent planlamaya, sosyolojiden, ekonomiye bir çok bilim dalının ilgi alanına giren bir süreç. Konu ile ilgili çalışmaların büyük bir bölümü, yurt dışında kent coğrafyacıları, Türkiye'de ise kent planlamacıları tarafından gerçekleştirilmekte. Son iki yazıda iki kent planlamacı, kent planlama ile *gentrification* arasın-

daki ilişkiyi sorguluyor. Aykut Karaman, *gentrification*'ın 70'li yıllarda ortaya çıkması ile, o ana kadar geçerli olan kent ile ilgili teorilere ters düşmesi ve kent planlama disiplinine yeni parametreler kazandırması konusunda yorumlar yapıyor. Karaman'a göre *gentrification*, İstanbul ile ilgili alınacak planlama kararlarında da göz önüne alınması gereken önemli bir değişken. Dilek Erden ise, kentsel yenile(ş)me projeleri ile *gentrification* arasındaki ilişkiyi irdeliyor. Çöküntü alanlarını yenileme ve rehabilite etmeyi amaçlayan bu projeler, 80 sonrasında sıklıkla karşımıza çıkmakta. Bu tür projeler, uygulandıkları bölgelerin fiziksel dokusunda iyileşmeler sağlayarak, buraları potansiyel *gentrifier*'lar için cazip hale getiriyor. Dilek Erden, yerli ve yabancı bir çok örnekte, bu tür uygulamaların ardından *gentrification* sürecinin başladığına dikkat çekiyor ve planlama disiplinin bu duruma karşı önlem alması gerektiğini belirtiyor.

Bölümdeki yazılara genel olarak bakıldığında, *gentrification* ile ilgili bir çok konuya değinildiği görülüyor. Yine de, *gentrification*'ın tüm yönleriyle anlatıldığı söylenemez. Derlemenin hazırlanmasındaki amaç da bu değildi. Derlemenin temel hedefi, Türkiye'de *gentrification* üzerine oluşmuş entelektüel birikimi yansıtmak. Dolayısıyla, bu derlemeyi *gentrification* ile ilgili her noktanın anlatıldığı bir kaynak olarak görmek yerine, Türkiye'de *gentrification* üzerine şu ana kadar yapılmış araştırmaların düzeyini gösteren bir çalışma olarak değerlendirmekte fayda var.

3

Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği

NİLGÜN ERGÜN

İçinde bulunduğumuz dönemde, dünya genelinde yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimler, kaçınılmaz olarak kent mekânına yansımaktadır. Kentler günümüzde metropoliten ekonomilerde yeni bir rol oynamakta, sanayi merkezi olma yerine bilgilenme hizmetleri, sanat ve eğlence merkezleri olmaktadır. *Gentrification* süreci ise, bu değişimler sonucunda gerçekleşmektedir.

Gentrification terimi ilk defa 1964 yılında sosyolog Ruth Glass tarafından Londra'nın işçi mahallelerindeki konutları orta ve üst sınıfın satın alması, bunların yerine şık ve lüks konutlar yapmaları ve bu bölgelerin sosyal karakterini değiştirmeleri ile ilgili olarak kullanılmıştır (Glass, 1964).

Gentrification, kent merkezinde yer alan fiziksel ve sosyal köhnemenin yaşandığı konut alanlarının fiziksel yapısının rehabilitasyonu sonucunda, yerleşim genelinde, sosyal sınıfın ve mülkiyet değişiminin gerçekleşmesidir. Bu süreçte konutların birer birer el değiştirmesiyle düşük gelirli kişilerin yerini yüksek gelirli kişiler almaktadır. Alanın orijinal kullanıcıları farklı sosyal sınıf, kültür, gelir düzeyi ve yaşam biçimi olan kişilerle yer değiştirmektedir. Bu değişim genellikle şehrin es-

ki kesimindeki konut alanlarında olduğu gibi, büyük kentlerin çevresindeki kırsal alanlarda da olabilmektedir.

Gentrification sürecinin izlenmeye başladığı 1970'li yıllardan itibaren özellikle ABD, Kanada ve bazı Avrupa ülkelerinde birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların bir kısmı *gentrification*'ın ortaya çıkışındaki ekonomik etkenleri incelerken (Smith, 1979, 1996; Hamnett ve Randolph, 1984) diğer bir kısmı da *gentrification* sürecinin hazırlayıcıları olan diğer önemli faktörler olarak sosyo-kültürel yapıdaki değişimler ve konut politikaları ile ilgilenmişlerdir (Ley, 1986, 1996; Lees, 1994). Bu ülkelerde daha sonra yapılan araştırmalarda, çeşitli kentler, ülkeler, kıtalar arası karşılaştırmalar yapılarak bu alanlar arasındaki *gentrification* sürecinin benzerlikleri veya farklılıkları üzerinde durulmuş (White ve Winchester, 1991; Ley, 1992; Gelb ve Lyons, 1993; Carpenter ve Lees, 1995), diğer bazı araştırmalarda ise *gentrification* sürecinin görülmeye başladığı yıllardan itibaren geçirdiği değişiklikler ve *gentrification* türleri (Hill, 1994) ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ABD, bazı Avrupa ülkeleri ve Kanada'da yapılan araştırmaların dışında, Avrupa'daki eski doğu bloku ülkelerinde (S_kora, 1996, 1999) ve Meksika, İsrail vb. gibi dünya'nın diğer bölgelerinde (Jones ve Varley, 1999; Ward, 1993; Gonen, 2002) ve Türkiye'de de (Merey Enlil, 2000; Uzun, 2000, 2001, 2002; İslam, 2002) az sayıda da olsa araştırma yapılmaya başlanmıştır.

Yapılan araştırmalardan *gentrification* konusuna farklı bakış açılarına bağlı olarak birçok kavram olduğu ve tek bir *gentrification* tanımı olmadığı görülmektedir. Konuyu mülkiyet ve ekonomi temelli ele alan çalışmaların bazılarında *gentrification* terimi "bazı alanlarda uzun bir yatırımsızlık ve yeniden yatırım süreci" olarak tarif edilmekte, bazılarında ise yeniden canlandırmayla eş anlamlı olarak, "bir kentsel alandaki ekonomik faaliyetin veya konut stokunun yenilenmesi ve iyileştirilmesi"ni tanımlamak için kullanılmaktadır.

Gentrification'ın sosyo-ekonomik veya insan bazlı etkileri ele alınarak yapılan çalışmalarda ise, *gentrification* genellikle alana yeni

taşınanlar nedeniyle oluşan sınıfsal bir gerilim nedeni ve yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır.

Kennedy ve Leonard (2001) *gentrification'ı* yüksek gelirlilerin, mahallenin karakterini ve yapısını değiştirerek, düşük gelirlilerle yer değiştirmesi olarak tanımlamakta ve dört kilit özellikten söz etmektedir:

> i. *Gentrification* düşük gelir gruplarının yaşadıkları alandan taşınmasını gerekli kılmaktadır ve bu genellikle gönüllü olmayan bir yer değiştirmedir. Yerinde kalmak isteyen orijinal sakinler, hızla yükselen kiralar veya mülkiyet vergilerindeki artışlar nedeniyle ödeme güçlüğü çekerek taşınmak zorunda kalmaktadırlar.
>
> ii. *Gentrification'ın* alandaki konut stokunu iyileştirme sonucundan başka, fiziksel ve sosyal bileşenleri de vardır.
>
> iii. *Gentrification* alanın karakterinde değişiklikle sonuçlanır. Bu, tanımın en sübjektif özelliğidir fakat çok önemlidir. *Gentrification* sadece yüksek gelirlileri alana çekmekle kalmamakta, alandaki birçok özel sosyal dokuyu da değiştirmektedir.
>
> iv. *Gentrification* genellikle bir konut alanı bazında tanımlanırken, süreç ve etkileri tüm kent ve bölge düzeyinde görülmektedir.

Gentrification'ın ne olduğu konusunda görüşlerdeki farklılıklara rağmen üzerinde anlaşılan nokta *gentrification* sürecinin yer değiştirmeyi içermesidir: Boş bir alanda lüks bir sitenin inşa edilmesi veya pahalı konutların varlıklı kişilerden varlıklı kişilere satılması *gentrification* değildir.

GENTRIFICATION'IN GERÇEKLEŞMESİ

Gentrification'la sonuçlanan ekonomik süreç, rant farkı ve değer farkı teorileriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak ekonomik değişim, *gentrification* sürecinin yaşanmasına sebep olan tek faktör değildir. Diğer önemli faktörler, fiziksel yapısı değişen yerleşimde yaşanan ekonomik ve sosyal-kültürel süreçler ve uygulanan konut politikalarıdır.

Kent merkezindeki rehabilitasyon uygulamalarında izlenen yöntemlerin, ülkelerin uyguladıkları farklı konut politikalarına göre değiştiği görülmektedir. Örneğin İngiltere'de daha çok, merkezi hü-

kümetin geliştirdiği politikalar çerçevesinde uygulamalar yapılmaktadır. Amerika'da ise yerel yönetim kararlarının daha etkili olduğu ve özellikle özel sektörü yatırıma teşvik edecek nitelikte olduğu görülmektedir.

Uygulanan konut politikaları ile kent merkezinde yer alan köhnemiş durumdaki değerli arazinin gelire dönüşümünün sağlanabilmesi için rehabilitasyon çalışmalarına gidilmektedir. Kent merkezine yatırımı özendirecek yasa düzenlemeleri yapılmakta, krediler sağlanmaktadır. Böylelikle işyerine ve sosyal-kültürel faaliyetlere kolay erişim açısından kent merkezinde ve kendileriyle aynı hayat görüşüne sahip olan kimselerle bir arada yaşamak isteyen daha üst gelir grubu merkeze çekilmektedir.

Sosyo-kültürel yapıdaki değişimler, fiziksel yapısı rehabilite edilen yerleşimde gerçekleşen kullanıcı değişiminin yarattığı bir süreçtir. Bazı demografik gruplar donatımlara kolay erişimi olan, canlı bir kültür ve sokak yaşamına sahip, etnik ve ırksal farklılıkları bulunan, genellikle tarihsel mimari stilleri olan ve kent merkezi eğlence fonksiyonlarına yakın olan alanlarda yaşamayı tercih ederler. Bu donatımların varlığı hangi kentte soylulaştırma olacağı olasılığını tanımlamaya yardım eder.

Gentrification konusunda çalışan Illinois of Chicago profesörlerinden Gonzalez'e göre (Lydersen, 1999) bir *gentrification* sürecinin başlayabilmesi icin birçok elemana gereksinim vardır: Birincisi, alandan gelir elde etmeye istekli olan girişimciler, arazi geliştiricileri, sigortacılar ve inşaat şirketlerinden oluşan bir *gentrification* sanayisi; ikincisi, çekici bir konumu ve geliştirebilmek için tercihen bakımsız ama çekici mimari olgunlukta konut stoku olan bir mahalle; üçüncüsü bölgesini koruyabilmek için politik veya ekonomik gücü olmayan düşük gelirlilerden oluşan yöre sakinleri ve son olarak alana taşınabilmek için harcayabilecek parası olan, konum ve hareket arayan genellikle genç, çocuksuz profesyonellerdir.

Savaş sonrası doğum patlamasının üst yaş grubu, 1970'lerde 20'li yaşlarının ortalarına gelmişlerdir. 1970-1980 yılları arasında, yir-

mi beş ile otuz dört yaş arasındaki insanlar yüzde 50 oranında artmış, nüfusa 12 milyon genç yetişkin eklenmiştir. Bu patlama sonuçta kendi yaşama biçimini yaratmıştır. Geç evlenme, çifte gelir, daha az çocuk bir araya geldiğinde, alışveriş ve eğlencenin zevklerini yaşama arzusu, yeni bir talep paketi oluşturmuştur. Bu kişilerin ilgi alanları, alışkanlıkları ve yaşam biçimini belli standartlarda oluşturmak ve koruyabilmek için getirdiği talepler, *gentrification* sürecinin yaşanmasında önemli bir etken olmuştur. Yüksek gelirli profesyoneller kent merkezindeki iş alanlarına kolay erişim sağlayan düşük maliyetli konutlara taşınmışlar ve birçok kentte eskimiş binaları yenilemişlerdir. Bu süreç 70'lerin sonu ve 80'lerin başında sanatçıların ve bohem hayat yaşayan kişilerin kent merkezinde daha önce depo ve fabrika olarak kullanılan binalara taşınmaya başlamasıyla Amerikan şehirlerinde görülmeye başlanmıştır.

Gonzales'e göre düşük gelirli sanatçılar genellikle istemeden orijinal düşük gelirli halk ile bu yüksek gelirli profesyoneller arasında bir köprü oluşturmuşlardır. Sanatçılar böyle büyük alanları, bu tür binaları ve çatı katlarını tercih etmekte ve onlarla birlikte *gentrification'ın* öncülerini çekecek olan galeriler, kafeler, kulüpleri ve bir gece hayatını da alana getirmektedir (Lydersen, 1999).

Bu olgu bazı mahallelerin yeniden doğuşuna ve mülkiyet değerlerinde artışa neden olmakta ama aynı zamanda çoğu yaşlı ve daha yüksek kira veya vergi ödeyemeyecek durumda olan düşük gelirli sakinler arasında yer değiştirme problemlerine yol açmaktadır. Gonzales, alandaki çatı katlarının ve stüdyoların doyacağını ve *gentrification'la* oluşan yer değiştirmenin doğal olmadığını, birçok çalışan kişinin kent merkezinden uzakta çalıştığını ve sonunda tekrar kent merkezinden taşınacağını, yaşlıların *gentrification'ın* gerçek kurbanları olduğunu ifade etmektedir. Arazi değerlerinin yükselmesiyle kendi evleri olsa bile sabit gelirleriyle artan emlak vergilerini ödeyemeyen bu grup taşınmaktadır.

Gentrification sürecinde yeni gelenlerin dalgası katlanarak arttığında ise diğer etkilenen grup bu mahalleye geniş ve ucuz bir stüdyo

mekânı aramak için gelmiş olan sanatçılar olmaktadır. Bunlar hemen buradaki çatı katlarının ve kahvelerin ambiyansını arayan yüksek gelirli profesyonellerle yer değiştirmektedirler.

Gentrification, girişimcilerin perspektifine bağlı olarak, bazı örneklerde net bir biçimde olumlu veya olumsuz olabilirken, bazı durumlarda negatif ve pozitif etkiler bir arada görülebilir. *Gentrification*'ın etkileri girişimciye göre değiştiği için, her alanın yaşadığı *gentrification* süreci birbirinden farklı olmaktadır:

Gentrification sürecinin genellikle 3 aşaması vardır: Birinci aşamada yeni gelenler bazı konutları satın alır ve rehabilite ederler. Bu çok küçük bir yer değiştirmeye neden olur. İkinci aşamada alandaki kira değeri farkı veya değer farkı duyulur, yer değiştirme oluşmaya başlar ve çıkar çatışmaları görülür. Üçüncü aşamada rehabilitasyonun etkileri daha görünür hale gelirken, fiyatlar yükselir ve yer değiştirme zorla oluşmaya başlar. Yeni sakinlerle, orijinal sakinler, kurumları ve gelenekleriyle yer değiştirirler.

GENTRIFICATION GÖSTERGELERİ

Gentrification olabilecek bir alanı öngörmek için, *gentrification* sürecinin başlangıcında olan bölgelerdeki bazı göstergeler izlenmektedir. Yüksek kiracı oranları, iş merkezlerine, kolay ulaşım (otoyollar, kamu ulaşımı, ters istikamete yolculuk, yeni metro istasyonu veya feribot güzergahı vb.), yüksek ve artan düzeyde metropoliten tıkanıklık, yüksek mimari değer, nispeten düşük konut değerleri olası bir *gentrification* alanının göstergeleri olarak sıralanmaktadır.

Gentrification sürecinde ileride olan bazı bölgelerde ise, kiracılıktan ev sahipliğine doğru geçiş (ev sahipliğinde artış), kiracıların, ev sahiplerinin veya yerel işyerlerinin gönüllü veya gönülsüz yer değiştirmesi; mal sahipleri için artan emlak değerleri; kiracılar veya kiralık işyerleri için artan kiralar, artan vergiler; artan gelir karışımı, fakirlik yoğunluğunun azaltılması; özel kentsel donatımlar ve kültürel aktivitelerle ilgili bireyler ve hane halklarında artış (sanatçılar, genç profesyoneller, gay/lezbiyen hane halkları); değişen sokak kullanımı ve yeni

ticari aktiviteler; daha yüksek gelir gruplarına hizmet veren donatımlarda artış (örneğin müzik kUlüpleri ve galeriler, valeT parking, kafeler vb.); değişen toplum liderliği ve kurumlar; eski ve yeni sakinler arasında çatışma; alanın dışında yaşayanlar tarafından alana yakıştırılan değer artışı gibi göstergelerle karşılaşılır.

GENTRIFICATION KURAMLARININ İSTANBUL'DA UYGULANABİLİRLİĞİ

Bu bölümde buraya kadar yapılan çalışmaların ışığında İstanbul'da çeşitli alanlarda görülmeye başlanan *gentrification* süreçleri kısaca incelenecektir.

İstanbul 10.018.735 kişilik nüfusuyla (DİE, 2002) Türkiye'nin en kalabalık, Ortadoğu ve Avrupa'nın da önemli metropollerinden biridir. Dünya siyasal ekonomisindeki değişikliklere ve Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerinin gelişmesine bağlı olarak, Türkiye'deki büyük şehirler 1980'lerden itibaren bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşüm süreci içinde, İstanbul'da konut alanlarında ve kullanımında da bazı değişiklikler olmuştur.

Bu dönemde iletişim teknolojisinde ve ulaşımda görülen gelişmelere de bağlı olarak özellikle ikinci boğaz köprüsünün ve çevre yollarının yapımı ile birlikte, bu akslar üzerinde prestije önem veren yüksek büro binaları inşa edilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda eskiden beri kent merkezlerinde çalışan ve oturan ancak kentin sorunlarından kaçma eğiliminde olan orta üst ve üst gelir grubu merkezi terk etmeye başlamışlar ve şehir dışında inşa edilen iş merkezlerine ve doğal özelliklerini koruyan alanlarda, korunması ve altyapısı özel şirketlerce sağlanan, büyük havuzlar ve göletler içeren yeni inşa edilmiş özel mahallere taşınmışlardır. 1999 yılındaki 17 Ağustos depreminden sonra, üst gelir grubunun şehir dışına taşınması daha da hız kazanmıştır.

İstanbul'da konut alanlarının kentin çevresine doğru gelişimi sürerken, bir başka gelişim de şehrin eski yerleşik kısımlarında görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılından başlaya-

rak, 1950'li yılların ortalarına kadar çeşitli ekonomik ve politik nedenlerle İstanbul'un şehir merkezinin yakın çevresindeki konut alanları boşalmaya başlamıştır. Yine tam bu tarihlerde uygulanan liberal ekonomik politikalara bağlı olarak, kırsal alanlardan, özellikle büyük kentlere olan göç sonucunda İstanbul'a gelen kırsal kökenli kişiler şehir merkezinin yakın çevresindeki boşalmış konut alanlarına yerleşmişlerdir. Tarihi, mimari ve estetik değeri olan bu konutların yoğun olarak bulunduğu, ancak 1960-1980 arasında gittikçe köhneme alanı haline gelen bu bölgelerde, dünyadaki gelişmeler ve küreselleşme sürecinde Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinin güçlenmesi ve ekonomik durumunda meydana gelen iyileşmeler sonucunda, 1980'lerden itibaren *gentrification* süreci başlamıştır.

Şehirsel alanlar büyürken, şehir merkezindeki işyerlerine yakınlık, kolay erişilebilirlik ve ilginç eski mimari, bu alana daha yüksek gelir gruplarını çekmek için potansiyel yaratmıştır. 1980'lerden beri bu alanlardaki konutlar el değiştirerek rehabilite edilmekte ve farklı sosyal sınıf, kültür, gelir düzeyi ve yaşam biçimi olan kişiler tarafından kullanılmaya başlanmaktadırlar. Türkiye'de de uluslararası örneklere benzer şekilde *gentrification*'a, özellikle bu binaların değerini anlayan mimarların ve sanatçıların öncülük yaptığı görülmektedir.

İstanbul'da *gentrification* benzeri bir süreç öncelikle şehir merkezinin dışındaki mahallelerde başlamıştır. İstanbul'un en prestijli konut alanlarından biri olan İstanbul Boğazı'nın iki kıyısındaki konut alanlarından karşılıklı olarak yer alan Kuzguncuk ve Ortaköy'de 1980'lerden itibaren başlayan *gentrification* süreci, 1990'larda tarihi merkezin bir kısmını oluşturan ve İstanbul'un tarih boyunca en gözde semtlerinden olan Beyoğlu'ndaki konut alanlarında görülmeye başlanmış ve 2000'li yıllarda tarihi merkezin diğer kısmı olan Tarihi Yarımada'ya sıçramıştır. Ancak bu olguların her birinin farklı bir başlangıç nedeni ve farklı bir süreci vardır. *Gentrification* olgusunun izlendiği her mahalle fiziksel konumuna ve sosyal kompozisyonuna göre süreçten farklı bir şekilde etkilenmektedir.

Cihangir

İstiklal Caddesi'nin Boğaziçi'ne bakan yamaçlarındaki konut yerleşimlerinden, İstanbul'un da en güzel manzaralı bölgelerinden biridir. 1960'lardan 1990'lara dek, düşük gelir gruplarının ve alt-kültür gruplarının yaşadığı bir çöküntü alanı olan Cihangir'de, 1990'ların ortalarında, Beyoğlu'nun yeniden canlanması ile birlikte, *gentrification* süreci başlamıştır. Cihangir'deki *gentrification* süreci, İstanbul'daki *gentrification* örnekleri içerisinde, uluslararası literatürde tanımlanan *gentrification* süreçlerine en fazla benzeyendir.

Uzun'a göre (2000) başlangıçta sadece bir sanatçı çiftin (Beril-Oktay Anılanmert) arkasından, birkaç sanatçı ve akademisyenin de bu mahallede yerleşmesi ile başlayan değişim günümüzde tüm hızıyla sürmektedir. Cihangir'deki bu dönüşüm ve mahallenin giderek daha çok tercih edilir olması, buradaki konut fiyatlarını büyük bir hızla arttırmış ve alanı yatırımcılar için çekici kılmaya başlamıştır. *Gentrification* sürecinde mahallede yaşayan nüfusun kompozisyonu çok belirgin bir şekilde değişmiş ancak alandaki binalar konut olarak kullanılmaya devam etmiştir. 1995 yılında Cihangir Güzelleştirme Derneğinin (CGD) kurulması ile de alandaki yenileme çalışmaları bireysellikten çıkıp, örgütlü bir yapıya kavuşmuştur.

Bu alanlar içinde Cihangir dışında sayılanlarda *gentrification* süreci oldukça yavaş ilerlemektedir. Cihangir binalarının yeniliği, konumu, içinde yer alan İstanbul Bilgi Üniversitesi hazırlık okulu ve yakın çevresindeki üniversitelere (İTÜ, MSÜ, YTÜ ve hatta BÜ) kolay erişilebilirlik sağlamasına bağlı olarak, diğer alanlar içinde farklı bir durumdadır. Ancak alandaki kira değerlerinin yüksekliği sonucunda 4-5 öğrencinin bir evi paylaşması ve bu kullanıcıların alanı ve binayı geçici olarak kullanmaları ileride binaların bakımsızlaşmasına ve kötüleşmesine yol açabilecektir.

Ortaköy

Ortaköy meydanı ve çevresi 1989 yılında yerel belediye tarafından başlatılan proje çalışmaları ile 1992 de yeniden düzenlenmiştir. Mey-

danın çevresindeki tarihi değeri ve deniz manzarası olan konutlar genellikle üst gelir grubu tarafından satın alınmış, diğerleri ise sanatçılar tarafından kullanılmışlardır. Bu dönemde korumaya alınan binaların röleveleri çıkarılmış, meydan yeniden elden geçirilmiş, şehir mobilyaları yenilenmiş, fast-food gıda satanlar ve kafeler düzenlenmiştir (İşözen, 1992). Meydan ve çevresi sanat atölyeleri, kahveler, bar ve lokantalar, elişi, antika ve sanat pazarıyla gece-gündüz canlı bir hale gelmiştir.

Ancak Ortaköy meydanının düzenlenmesinden sonraki bir iki sene içinde, bölgeye yavaş yavaş barlar, meyhaneler ve diskotekler gelmiş, meydan ve çevresi rant elde etmek isteyenler tarafından ele geçirilmiştir. Yoğunlaşan taşıt trafiği Ortaköy'de otopark problemi yaratırken, Boğaz'ın diğer yerleşmeleri için de ulaşım problemi yaratmıştır.

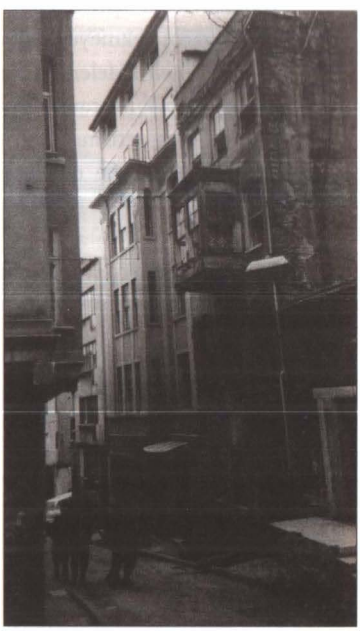
Meydanın çevresindeki tarihi konutları restore ederek oraya

yerleşen *gentrifier*ler bir süre sonra alana getirilen eğlence fonksiyonlarından ve otopark probleminden rahatsız olarak konutları terk etmişlerdir. Bugün bu konutların çoğu ya tekrar boş kalmış veya fonksiyon değiştirerek yeme-içme ve eğlence birimlerine dönüşmüşlerdir.

Bölgenin tüm İstanbul hatta Türkiye çapında popüler olmasıyla, Boğaz yolunun diğer yanında bulunan ve Ortaköy'ün orta gelirli ailelerin yaşadığı bölgedeki ara sokaklara kadar eğlence mekânları girmiştir. Bu durumdan aileler rahatsız olmuş ve sonunda Ortaköy, yeni gelenlerle, semtin eskilerinin çatışmalarına sahne olmaya başlamıştır.

Galata

Özellikle doğu ve güneydoğu göçmenlerinin birinci göç duraklarından olan Galata'da ticari hayat 1980'li yılların ortalarından bu yana ciddi bir değişim geçirmiştir. Finans sektörünün ve ticari faaliyetlerin bu alanın dışına kayması, bölgenin ticari hayatını büyük ölçüde etkilemiştir.

Bugünkü Galata'nın çok büyük bir bölümünü göçmenler oluşturmaktadır. İslam'a göre (2002), Galata birkaç metre ötesindeki revitalizasyon hareketlerinden etkilenmiş, bunun sonucunda *gentrification*'ın ilk işaretleri 1980'lerin sonunda görülmeye başlamıştır. Süreç mimarların ve sanatçıların stüdyo olarak kullanmaya uygun, mimari özelliği olan fakat bakımsız yüksek tavanlı binaları satın alması veya kiralaması ile başlamıştır. Bugün Galata henüz *gentrification* sürecinin başındadır. Galata'da binaların dış görünüşlerinde olumlu değişiklikler görülmesine rağmen, sosyal açıdan pek fazla değişiklik meydana gelmemiştir. Boş bina adedi hâlâ yüksektir.

İslam'ın alanda yaptığı çalışmada öncülerin hızla organize oldukları ve festivaller vb kültürel aktiviteler düzenleyerek insanları alana çekmeye çalıştıkları görülmektedir. Ancak bu alanda da otopark sorunu yaşanmaya başlanmıştır ve bazı binalar yıkılarak onların yerine veya boş kalmış arsalarda otoparklar yapılarak bu sorun giderilmeye çalışılmaktadır.

Asmalımescit

1980'li yıllarda ticari hayatın durma noktasına gelmesi kiraların düşmesine neden olunca özellikle sanatçılar, Tünel'in tarihi evlerine yerleşmeye başlamışlardır. Önce ressamlar ve heykeltıraşlar, ardından yazarlar, gazeteciler, mimarlar ve reklamcılar buraya yerleşmeye başlamış ve oturdukları mekânları restore etmişlerdir. Bu tip bireysel girişimlerin yanısıra, bazı iş çevrelerinin de sanat evi ve galeri gibi kültürel aktiviteler için binaları restore etmeleri, yayaları Taksim'den Tünel'e doğru çekmeye başlamıştır. Bu sanat evleri ve galerilerin çevrelerinde kaliteli kafeler, barlar, restoranlar açılmaya başlamıştır.

Ancak bu canlılık beraberinde ticari hareketi ve bina spekülasyonlarını da getirmiş; Asmalımescit, sakinlerinin istememesine rağmen giderek pahalı ve moda bir mahalle olmaya başlamıştır. Depoların, atölyelerin, düşük fiyatlarda kirada oturan kişilerin yerine yüksek kiralarla yeni kiracılar, sanatçılar taşınmaya başlamıştır.

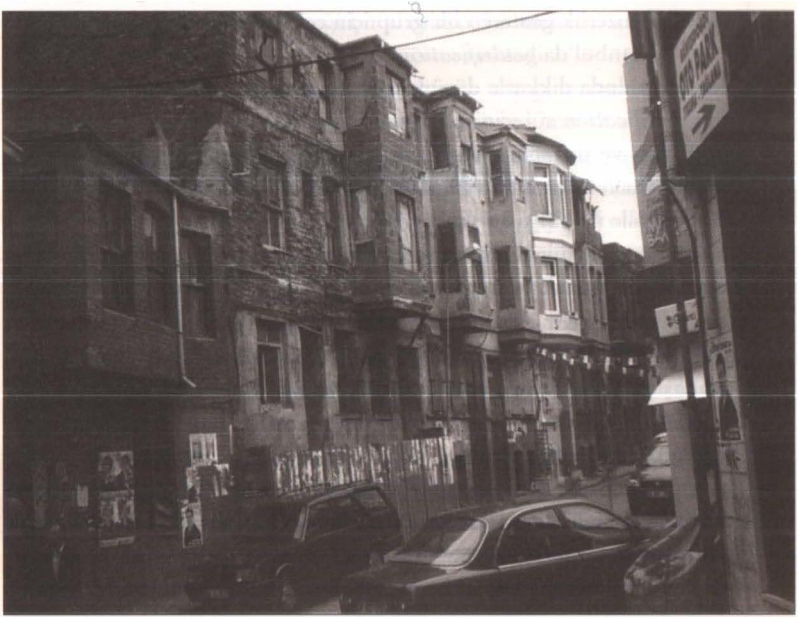
İstanbul'da yapılmaya başlanan metronun bir istasyonunun Tünel'e çok yakın bir konumda bulunmasının bu bölgedeki *gentrification'ı* hızlandıracağı açıkça görülmektedir.

Asmalımescit, Beyoğlu'nda *gentrification* sürecinin devam etmesi beklenen alan olma özelliğini göstermektedir. Galata ve Asmalımescit'te *gentrification* olmasına neden olan göstergelerden biri, yakın çevrelerinde yeni bir metro istasyonunun inşa ediliyor olmasıdır. Ancak çok fazla eğlence yerinin bu alanda yer alması ile ikinci bir Ortaköy örneği yaşanması olasılığı görülmektedir.

Balat-Fener

Tarihi Yarımada'nın Haliç tarafında yer alan Balat ve Fener'de, İstanbul'da düzenlenen Habitat II (1996) toplantısından sonra, 1997 yılında, UNESCO tarafından bir proje başlatılmıştır. Projeye bölgedeki sivil toplum örgütlerinin katılması sonucunda Avrupa Birliği, NGO'lar fonundan, bölgedeki sivil toplum örgütleri ve yerel yönetim üstünden finansman desteği vereceğini açıklamıştır. Proje sadece fiziki değil, aynı zamanda sosyal restorasyonu da hedeflemektedir (www.istanbullife.org:Ersin Kalkan).

UNESCO tarafından yürütülmekte olan projenin başlamasıyla birlikte, bölgeye, çok küçük boyutta da olsa, *gentrifier*'lar yerleşmeye başlamıştır. İslam'ın da (2002) belirttiği gibi, sanatçı ve gazetecilerden oluşan bu *gentrifier*lar bölgede yaşayanlarla birlikte çevrelerini düzenlemeye çalışmakta ve onlara örnek olmaktadırlar. Balat ve Fener'de iz-

lenen *gentrification*dan daha çok bir rehabilitasyon çalışmasıdır. Burada yaşanan olgu, Amerika ve Avrupa şehirlerinde izlenen, 'rehabilitasyon çalışması yapılan alana rehabilitasyon sürecinin ortalarında *gentrifier*'ların yerleşmesi' örneğidir.

İstanbul'daki bütün *gentrification* süreci yaşanan bölgelerde ortak olan nokta, bu bölgelerin daha önce yabancıların veya azınlıkların yaşadığı, zaman içinde çeşitli nedenlerle bu kişilerin terk ettiği, günümüzde hâlâ boş duran veya kırdan kente göç edenlerin yerleştiği mahalleler olmasıdır. Kurulduğundan beri çeşitli İmparatorluklara başkentlik yapmış, her milletten ve dinden insanın bir arada ve içiçe yaşadığı İstanbul'da çeşitli ekonomik ve politik nedenlere bağlı olarak azınlıkların terk ettiği alanlar *gentrification* için potansiyel oluşturmuşlardır. Toplu bir şekilde boşalan bu konumsal ve mimari açıdan değerli alanlar, bir kısmı düşük gelir grupları tarafından kullanılsa bile, genellikle boş olmaları nedeniyle, uluslararası kaynaklarda rastladığımız *gentrifier*larla benzerlik gösteren bir grup için çekici hale gelmiştir.

İstanbul'da *gentrification* sürecinin devamı veya olabileceği yerler konusunda dikkatle düşünmekte fayda vardır. Gonzales'in belirttiği *gentrification* sürecinin başlaması için gerekli 4 koşul incelendiğinde, ikinci ve üçüncü maddelerin (çekici bir konum ve geliştirebilmek için tercihen bakımsız ama çekici mimari olgunlukta konut stoku olan bir mahalle ile bölgesini koruyabilmek için politik veya ekonomik gücü olmayan düşük gelirlilerden oluşan yöre sakinleri) İstanbul'da mevcut olduğu, ancak *gentrification* için en gerekli olan diğer iki maddenin (alandan gelir elde etmeye istekli olan girişimciler, arazi geliştiricileri, sigortacılar ve inşaat şirketleri gibi *gentrification* sanayisi ile alana taşınabilmek için harcayabilecek parası olan, konum ve hareket arayan genellikle genç, çocuksuz profesyoneller) tam olarak bulunmadığı görülmektedir.

Amerika ve Avrupa ülkelerindeki örneklere göre İstanbul'da bu alana taşınabilecek potansiyelde olan kişiler incelendiğinde 2000 yılı nüfus sayımlarına göre, İstanbul'da 25-39 yaş arasındaki kişilerin nüfusunun 3.085.260 kişi ve bu kişilerin İstanbul nüfusu içindeki oranı-

nın % 31 olduğu görülmektedir. Bu rakam ve oran büyük gözükmekle birlikte bu kişiler içinde yüksek eğitimli olanların sayısı 325.529 kişidir ve nüfusun % 3'ünü oluşturmaktadır. 2000 yılında İstanbul'da bu alanda yaşayabileceğini varsaydığımız nüfus içinde, özellikle eski ilçelerde yaşayan kişiler arasında 25-40 yaş arasındaki nüfus 721.493 kişi, bunların arasındaki yüksek eğitimlilerin oranı 154.748 kişidir (DİE 2002).

Bu kişiler arasından şehir merkezindeki eski binaları alarak restore edecek ve burada yaşayacak olanların sayısı çok sınırlı olacaktır. Bir taraftan her ne kadar değişiklikler olsa da, hâlâ büyük oranda devam eden, kültür yapımızdan gelen erken evlenme ve genç yaşta çocuk sahibi olma isteği, diğer taraftan bu binaları restore etmek için koruma kurullarının getirdiği sınırlamalar ve inşaat yaptırma zorlukları, bunların yanında genç kuşağın özellikle yatırım yapabilecek kadar geliri olanların yaşama alışkanlıklarında belirgin olarak görülen otomobil bağımlılığı ve konfor isteği bu alanlardaki binaların kişisel olarak rehabilite edilmesinin zor olacağını göstermektedir.

Ayrıca tam bu kişilerin ihtiyaçlarına cevap vermek için şehrin merkezine yakın konumda inşa edilen, her türlü konfora sahip ve merkezdeki eğlence mekânlarına kolay erişim sağlayan yüksek konut blokları da kent merkezi yakın çevresindeki konut alanlarında *gentrification* sürecini engelleyici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Yukarıda bahsi geçen potansiyel *gentrifier*lar, eski binaların problemleriyle uğraşmak yerine hazır olarak sunulan bu konforlu ve kolay erişilebilen konutları tercih etmektedirler. Son yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik krizin, özellikle potansiyel olarak *gentrifier* olabilecek nüfusu etkilemiş olması da, İstanbul'daki *gentrification* sürecini olumsuz etkilemiştir.

İstanbul'da yukarıda söz edilen *gentrification* sürecinin çeşitli aşamalarında bulunan alanlardaki konut stoku içinde de mevcut kullanıcıları uzaklaştırmadan, rehabilite edilerek yerleşilebilecek sayıda kullanılmayan boş konut alanı mevcuttur. Giritlioğlu ve diğerleri (1993) tarafından yapılan araştırmada eski şehir merkezinin (Eminö-

nü, Beyoğlu) yakın çevresindeki binaların % 5'inin boş olduğu tespit edilmiştir.

Konut alanlarının, sosyal yapının değişimi ve dolayısıyla toplum huzuru üzerinde büyük bir etkisi olmaktadır. Bu sebeple, konut politikalarının oluşturulması ve uygulanması sırasında çok duyarlı olunması gerekmektedir. Toplumun farklı kesimlerinden gelen farklı konut taleplerinin değerlendirilmesi sırasında radikal değişimlere gitmek yerine sosyal ve ekonomik dengelerin kurulmasını sağlayabilecek yöntemler aranmalıdır.

Günümüzde gelişmiş kentlerin merkezlerinde, hızla yaygınlaşarak yaşanmakta olan *gentrification* sürecine duyulan tepkilerin gün geçtikçe büyüdüğü görülmektedir. *Gentrification* belirtileri izlenen kentlerde, yerleşimlerin eski karakterlerini, etnik çeşitliliği, küçük ölçekteki işyerlerini ve karşılanabilir kira değerlerini korumak amacıyla çeşitli girişimler sürmektedir. *Gentrification* yerine rehabilitasyonu hedefleyen bu çalışmalarda, halkın katılımının sağlanması yoluyla, rehabilitasyon çalışmalarının ardından *gentrification* oluşmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'de de, rehabilitasyon gerçekleştirilecek alanlarda, düşük gelir gruplarının yerlerinden edilmesine neden olacak *gentrification* sürecinin yaşanmaması için, öncelikle İstanbul'un tarihi merkezinin yakın çevresindeki boş binaların değerlendirilerek kullanılması ve fiziksel planlamanın yanında –halkın katılımının sağlandığı– sosyal planlamanın da gerçekleştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

4

İstanbul'da Seçkinleştirme *(Gentrification)*: Örnekler ve Seçkinleştirme Kuramları Çerçevesinde Bir Değerlendirme

Nil Uzun

1980'ler dünyada önemli bir kentsel dönüşüm sürecinin başlangıcını belirlemiştir. Bu süreç kentlerde ekonomik, sosyo-kültürel, mekânsal ve politik değişimleri beraberinde getirirken, kentlerin gelişim ve dönüşüm dinamiklerinde de önemli farklılaşmalar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Üretim sistemlerinin farklılaşması mesleki yapılarda da bir değişime yol açarken, hizmet sektörünün de öneminin artmasıyla profesyonel, idari ve teknik meslekler daha da ön plana çıkmıştır. Buna paralel olarak, üretimin kent dışında yer seçmesi ile boşalıp çöküntü alanı haline gelen eski kent merkezleri, servis sektörünün, kontrol ve yönetim merkezlerinin buralarda yer almaya başlaması ile yeniden önem kazanmaya ve gelişmeye başlamıştır.

Ekonomik yeniden yapılanmanın yanısıra, çalışan nüfusun kompozisyonunda ve yapısındaki değişimle birlikle, yaşam tarzlarının da farklılaşması ile toplumda farklı gruplardan oluşan parçalanmış bir yapı da ortaya çıkmıştır. Bu değişiklik ise, toplumun farklı gruplarının farklı yaşam şekillerinin belirginleşmesi ve bunun tercih edilen yaşam alanlarının dönüşüm ve gelişimine yansıması ile kent mekânında ken-

disini göstermiştir. Konut alanlarındaki değişimler sırasında gözlenen bir oluşum da, sosyal ve mekânsal yenilenmedir (*gentrification*). Konut alanlarındaki ve kentteki dönüşümün bir parçası olan bu sürece ilişkin teorik açıklamaların ve farklı örnekler üzerinde yapılan çalışmaların değerlendirilmesi, sürecin anlaşılması açısından önemlidir.

Türkiye'de de bu değişimler birçok kentte gözlenmektedir. Özellikle de İstanbul'da, hem kentin kendine has dokusuna, hem de dış dünya ile olan bağlantısına bağlı olarak bu değişimler büyük ölçüde gözlenmekte ve kentin iç dinamikleri ile birlikte farklılaşmaktadır. Ekonomik, mekânsal ve toplumsal değişimlerin yanısıra planlamada da bu değişimlerin etkisi ile yeni yaklaşımlar ve arayışlar gündeme gelmeye başlamıştır. Artık büyümekte olan kentler yerine, iç dönüşümler yaşayan kentler günümüzde problem alanı olarak önem kazanmıştır. Bu durumda da mevcut kent dokusundaki dönüşüm süreçlerinin daha detaylı irdelenmesi fayda olacaktır.

Bu sunuşta amaç, sosyal ve mekânsal yenilenme ile ilgili olarak son otuz yılda ortaya konan tartışmalar ve açıklamalardan yola çıkarak İstanbul örneklerinin incelenmesidir.

SOSYAL VE MEKÂNSAL YENİLENME *(GENTRIFICATION)*

"*Gentrification*", İngilizce'den dilimize birebir çevrildiğinde "soylulaştıma"[1] olarak tanımlanabilir. Nitekim 1960'ların sonunda yurt dışında yapılan araştırmalarda da "*gentrification*" kent dışında yaşayan İngiliz soylu sınıfın kent içindeki eski işçi konutlarına yerleşerek bu alanları yenilemesi olarak tanımlanmıştı (Glass, 1964). Ancak zaman içinde "*gentrification*" sürecinde soylu sınıf yerini sanatçılara, profesyonellere ve yeni orta sınıfa bırakmış ve bu tip bir dönüşümün "soylu sınıf" ile bir bağlantısı kalmamıştır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda da bu sözcük için farklı karşılıklar kullanılmıştır. Kentsel koruma ile ilgili bir çalışmasında Zuhal Ulusoy (1995:97), ".dilimizde henüz kar-

1 Soylu: 1. Doğuştan veya hükümdar buyruğuyla, bazı ayrıcalıklara sahip olan ve özel unvanlar taşıyan (kimse), asil; 2. İyi tanınmış, köklü bir aileden gelen (kimse), necip, kişizade, asil; 3. Saygı uyandıran, yücelik taşıyan (TDK Türkçe Sözlük).

şılığı olmayıp 'burjuvalaştırma'[2] diye tanımlayabileceğimiz '*gentrification*'." şeklinde bir karşılık önermiştir. Çağlar Keyder ise "mutenalaşma"[3] sözcüğünü "*gentrification*"a karşılık olarak tercih etmiştir (Keyder, 2000). Zeynep Merey Enlil (2000:47) ise "soylulaştırma" terimini kullanmayı tercih ederken süreç için ".'soylulaştırma' salt konut piyasasında gözlenen dar kapsamlı, romantik veya nostaljik eğilimlerin bir sonucu olmaktan çok, daha geniş kapsamlı bir olgunun yani kent merkezlerinin sınıfsal anlamda yeniden yapılanmasının konuta ilişkin bir boyutudur" demektedir. Yapılan diğer çalışmalara baktığımızda, "*gentrification*"a karşılık olarak "soylulaştırma" kelimesinin daha yaygın olarak kullanıldığını görmekteyiz (İslam, 2003; Kentsel Araştırma Gönüllüleri, 2003; Özden, 2001). Bu çalışmalardan birinde (Özden, 2001) soylulaştırma tanımı "Sosyo-kültürel açıdan bozulmuş, çöküntüye uğramış, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmuş alanlarda özellikle de tarihi kent parçalarında sosyal yapının ıslah edilmesi" olarak yapılmaktadır. Bu sunuşumda ve diğer çalışmalarımda kullandığım sosyal ve mekânsal yenilenme ise bir terim olmaktan çok süreci tanımlamaya yöneliktir. Bunun da geçerli bir çözüm olduğu söylenemez. Ancak kanımca yaşanan bu dönüşümü ifade ederken diğer alternatiflerden daha iyi olduğu için "soylulaştırma" kelimesinin kullanılması ve hatta Türkçe yazında yerleşmeye başlaması sürecin anlaşılmasını engelleyerek "gecekondu alanlarının soylulaştırılması" gibi tamamen yanlış kullanımların benzerlerinin zaman içinde artmasına yol açacaktır. Bu durumda İstanbul'daki oluşumların daha detaylı ve dikkatlice incelenmesi, "soylulaştırma" dışında süreci daha iyi yansıtacak, belki de uzunca bir zaman üzerinde yapılacak tartışmalar sonunda ortaya çıkacak, bir kavramın kullanılmasında yararı olacaktır.

1970'lerin sonundan başlayarak sosyal ve mekânsal yenilenme yabancı yazın gündemindeki yerini almıştır ve konu ile ilgili tartışmalar, odak noktası değişmiş olmakla birlikte, halen sürmektedir. Teorik

2 Burjuva: 1. Şehirlerde yaşayan, özel imtiyazlardan yararlanan şehirli; 2. Orta sınıftan olan kimse, kent soylu (TDK Türkçe Sözlük)

3 Mutena: 1. Özenilmiş, özenle yapılmış; 2. Seçkin, önemli (TDK Türkçe Sözlük).

çalışmalara bakıldığında süreç ile ilgili olarak bir çok açıklama getirildiği görülmektedir. Bu çalışmalara topluca bakıldığında ise iki temel yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Sürecin ekonomik yapısını ön plana çıkaran, Neil Smith'in (1979) rant farkı teorisine (rent gap theory) göre, banliyöleşme sonucunda kent merkezinde arazi fiyatları düşerken konut stoku da ekonomik olarak değer kaybetmiştir. Son yirmi yılda servis sektörünün gelişmesi ile kent merkezlerinin farklı fonksiyonlar kazanması kent merkezinde terk edilmiş konut alanlarına olan talebin artmasına ve alanlardaki arsa ve konut fiyatlarının da tekrar yükselmesine yol açmıştır. Bu durum da kent merkezine yapılacak yatırımların kârlı bir hale gelmesine yol açmış ve bu alanlarda yenilenme başlamıştır. Bu teorinin sürecin sadece arz tarafını göz önünde bulundurduğunu, toplumsal boyutuna değinmediğini ve süreçte yer alan aktörlerle ilgili bir açıklama getirmediğini söylemek mümkün.

Buna karşılık sosyal ve mekânsal yenilenmenin toplumsal boyutunu göz önünde bulunduran David Ley (1996) süreci kent merkezinde yer seçenlerin kültürel tercihleri ve demografik karakterleri ile açıklamaktadır. Banliyöleşme sürecinin sonucunda kent merkezinde terk edilmiş olan konut alanları taşıdıkları kültürel ve tarihi değerler nedeni ile sanat ve uygulamalı sanatlar, medya, eğitim alanlarında, sosyal servislerde ve gönüllü kuruluşlarda çalışan profesyoneller tarafından tercih edilmeye başlamıştır. Sürecin ilk aşamasında yer alan bu grubun yaşam çevrelerini kendi sosyo-kültürel tercihleri doğrultusunda iyileştirmeleri ve rehabilite etmeleri sonucunda söz konusu alanlara olan ilgi artmıştır. İkinci aşamada da diğer gruplar özellikle de yeni orta sınıf ve yatırımcılar bu alanları tercih etmeye başlamışlardır. Bu teoride de sosyal ve mekânsal yenilenmenin mekânsal ve sosyal dönüşüm boyutları ele alınırken sürecin ardındaki ekonomik etkiler göz ardı edilmiştir.

İki temel yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde sosyal ve mekânsal yenilenme sürecinin arz boyutunu ele alan ekonomik yaklaşımların süreçle ilgili bazı soruları yanıtlamadığı görülmektedir. Bu çalışmalar diğer kent içi bölgelerde de bir rant farkı olmasına rağmen neden sosyal ve mekânsal yenilenmenin kentin belirli bir bölgesinde ol-

duğunu açıklamamaktadır. Ayrıca sosyal ve mekânsal yenilenme sürecinde rol alanların kimliklerini veya yer seçim süreçlerini de göze alınmamakta, çevresel faktörlerin ve sunulan servislerin rolü de göz ardı edilmektedirler. Ekonomik yaklaşımların cevapsız bıraktığı soruları ise ikinci yaklaşım ele almaktadır. Ancak bu yaklaşım da sosyal ve mekânsal yenilenme sürecinin ekonomik boyutlarını detaylı olarak dikkate almamıştır. Bu durumda sosyal ve mekânsal yenilenme sürecini incelerken, birbirlerini tamamladıklarını düşünerek her iki yaklaşımı da göz önünde bulundurmak daha yararlı olacaktır. Bu iki temel açıklamanın aslında sosyal ve mekânsal yenilenmenin temelindeki farklı ve kimi zaman eşzamanlı olabilecek oluşumları tanımladığını söylemek mümkün. İlk aşamada kültürel tercihlerin ön planda olduğu yaşam tarzlarının mekâna yansımasıyla başlayan süreç alandaki değer artışı ile yatırım için avantajlı bir alan olmaktadır.

Sosyal ve mekânsal yenilenme örnekleri üzerinden yapılan çalışmalara bakıldığında, Amerika, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Batı Avrupa ülkeleri gibi, gelişmiş ülke kentlerinden örneklerin incelendiği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki durum ile ilgili olarak çok az örnek yabancı yazında bulunmaktadır. 1970'lerin sonunda başlayan sosyal ve mekânsal yenilenme tartışmalarında ancak 1990'lardan sonra gelişmekte olan, Meksika, Güney Afrika ve Ekvator gibi, ülkeler ile ilgili çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu noktada sosyal ve mekânsal yenilenme ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sürecin farklılıkları ve benzerliklerine yönelik önemli bir eksiklik bulunduğu söylenebilir.

Örnekler üzerinden yapılan çalışmaların bir başka ortak noktası da incelenen değişkenlerdir. Bu çalışmalarda çoğunlukla aile yapısı, yaş, cinsiyet, ırk, gelir, eğitim, meslek, işyerindeki statü, konut sahipliği, mülk değerleri gibi değişkenler dikkate alınarak karşılaştırmalar yapılmakta ve sonuçlar çıkarılmaktadır. Bu değişkenlerin çoğu da düzenli aralıklarla yapılan sayımlarda bulunmakta veya saha çalışmaları sonucunda elde edilen verilerden ortaya çıkmaktadır. Çok az sayıda çalışmada kişisel tercihler ve yaşam şekilleri dikkate alınmaktadır.

Sosyal ve Mekânsal Yenilenme Örnekleri

	Sosyal ve mekânsal yenilenme sürecinin özellikleri			
Ülke	Yer	Zaman	Başlangıç şekli	Yeni gelen nüfus
İngiltere	Kent merkezine yakın kent içi bölgeler	1970-1980'ler	Kendiliğinden, yönetimin etkisi ile	Yeni orta sınıf
ABD	Merkezi iş alanına yakın alanlar	1970'ler - halen devam etmekte	Kendiliğinden	Yeni orta sınıf
Kanada	Merkeze yakın alanlar	1980'ler - halen devam etmekte	Kendiliğinden	Sanatçılar ve yeni orta sınıf
Avustralya	Kent merkezine yakın kent içi bölgeler	1960-1980'ler	Kendiliğinden	Yeni orta sınıf
Hollanda	Tarihi merkez ve kent içi bölgeler	1970'ler-halen devam etmekte	Kendiliğinden, yönetimin etkisi ile	Yeni orta sınıf ve sanatçılar
Meksika	Tarihi merkez	1980'ler	Yönetimin etkisi ile	Yeni orta sınıf
Güney Afrika	Merkezi iş alanına yakın bir alan	Geç 1980'ler-1990'lar	Kendiliğinden, yönetimin etkisi ile	Mevcut yaşayanlar ve yeni orta sınıf
Macaristan	Kent içi bir alan	Geç 1970'ler	Yönetimin etkisi ile	Üst gelir grupları
Finlandiya	Kent içi bir alan	1980-1990'ler	Sivil toplum örgütünün etkisi ile, yönetimin etkisi ile	Orta sınıf
Fransa	Kent içi bir alan	1970-1990'lar	Kendiliğinden, yönetimin etkisi ile	Yeni orta sınıf
İspanya	Kent içine yakın bir alan	1980'lerin ortaları	Yönetimin etkisi ile	Üst gelir grupları

Kaynak: Uzun, 2001: 56

Yabancı örnekler incelendiğinde tüm sosyal ve mekânsal yenilenme örneklerinin kent-içi alanlarda çoğunlukla da tarihi kent önemi olan yapıların yer aldığı kent parçalarında ortaya çıktığı görülmektedir. Bir çok örnekte sosyal ve mekânsal yenilenme 1980'lerde, kentlerin yeniden yapılanma sürecine girmesine paralel olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içinde, genelde kendiliğinden bireysel girişimlerle başlayan sosyal ve mekânsal yenilenmede, emlak pazarındaki talebi sezen küçük ölçekli (az sermayeli) yatırımcılar da yer almaya başlamışlardır. Sosyal ve mekânsal yenilenmenin gerçekleştiği alanlarda konut sahipliğinin yapısında çoğu zaman bir değişme olmamasının yanısıra alanda yeni gelen, yaşam tarzlarına ve kişisel tercihlerine uygun yerleşim alanı arayan üst-orta gelir grubunun baskın olmaya başlaması ile sosyal yapıda bir değişme gözlenmiştir. Bu değişimin sonucu olarak da sosyal ve mekânsal yenilenmenin yaşandığı alanlarda önceden yaşayan nüfus sosyal ve ekonomik baskılar sonucu dışlanarak yerinden edilmiştir. Az sayıda örnekte sürece bağlı yenilenme yerel yönetimler tarafından teşvik edilerek desteklenmiştir. Gelişmekte olan ülke örneklerinde sosyal ve mekânsal yenilenme benzer bir yapı gösterirken, bu ülkelerin sosyal ve politik yapılarının yansıması da –Budapeşte ve Mexico-city'de yerel yönetimin müdahalesi ve Capetown'da ırkçılık krizinin süreci tetiklemesi– süreci etkilemiştir.

Tüm bu genel benzerliklerin yanısıra, yerel özelliklere bağlı olarak sosyal ve mekânsal yenilenmenin iç dinamiklerinin farklı olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanısıra süreç farklı sebeplerle gerçekleşen farklı aktivitelerin de etkisi ile kentin farklı yerlerinde de aynı zamanda gözlenebilir.

İSTANBUL'DA SOSYAL VE MEKÂNSAL YENİLENME

1980'lerin sonundan başlayarak sosyal ve mekânsal yenilenme İstanbul'un farklılaşmış ve farklılaşmakta olan konut dokusunda önemli bir yer almaya başlamıştır. Önceki bölümde de değinildiği gibi sosyal ve mekânsal yenilenme tarihi kent merkezinde veya yakınındaki mahallelerde, özellikle de yenilenme için uygun olan çöküntü alanlarında

gerçekleşmektedir. Bu süreç alandaki konut stokunun büyük bir bölümünün yenilenmesi ile ve kimi zaman da kamu yatırımlarının desteği ile gerçekleşmektedir. Bunun yanısıra daha önceden elit sınıfın yaşadığı ancak bu anlamda önemini yitirmiş alanlarda, tarihi karakterin alana özel bir anlam kazandırarak alanı çekici kılması ile görülmektedir. Temelde sosyal ve mekânsal yenilenme sürecinin devamlılığında yeni orta sınıfın ve yatırımcıların büyük payı bulunmaktadır. Bu genel tanımlama aslında yabancı yazından elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda ortaya çıkmakta. Ancak 1980'lerden sonra İstanbul'da da gerçekleşen kentsel alanların yeniden yapılanması süreci ve bunun küreselleşme ile doğrudan bağlantılı olması, incelenen yabancı örneklerden çıkan sonuçların İstanbul'da da sosyal ve mekânsal yenilenmenin varlığını ve özelliklerini yorumlamada belirleyici olmasını sağlamaktadır.

İstanbul'da ilk örnek olarak Kuzguncuk verilebilir. Kuzguncuk ve çevresindeki yerleşimlerin ilk oluşumu 15. yüzyıla dayanmakta ve bu bölgede halen Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan ahşap

evlerin bir bölümü bulunmaktadır. Kuzguncuk yıllar boyunca Rum, Ermeni, Yahudi azınlıkların Müslümanlarla birlikte bir arada yaşamış olması nedeni ile çok özel bir yerleşim yeri olmuştur. 1950'lerin başında gayri-Müslim nüfusun kendi ülkelerine dönmeye başlaması ile bu mahalledeki yoğunlukları kısmen de olsa azalmış, ancak mahalledeki kültürel farklılaşma azalarak da olsa günümüze dek ulaştırmıştır.

Bu alandaki sosyal ve mekânsal yenilenme 1970'lerin sonunda Mimar Cengiz Bektaş'ın Üryanizade sokak'ta eski bir evi satın alıp yenilemesiyle başlamıştır. Cengiz Bektaş'ı arkadaşları izlerken Kuzguncuk mimarlar, sanatçılar ve yazarlar tarafından tercih edilen bir yerleşim olmaya başlamıştır. 1980'lerde mahalleye yerleşen yeni nüfus sosyal aktiviteleri canlandırmada başarılı olmuş ve 1960'lardan başlayarak unutulmaya yüz tutmuş toplumsal ilişkiler çeşitli sosyal aktivitelerle canlandırılarak eski mahalle ruhu tekrar ortaya çıkartılmıştır. Kuzguncuk örneğinin en önemli özelliği sosyal ve mekânsal yenilenmenin olumsuz etkilerinin yaşanmaması ve alanda bilinçli bir yenileme ile toplumsal ve mekânsal bütünlüğün korunmuş olmasıdır. Bu bilinçli iyileştirme sürecinin yanısıra bölge ile ilgili yeni yapılaşmayı kısıtlayıcı yasal düzenlemelerin varlığı da yirmi yılı aşkın bir süre içinde mahallenin özgün niteliğinin korunmasını sağlamıştır. Kuzguncuk'un İstanbul'un tarihi kent merkezinde olmamasının yanısıra, Üsküdar'a yakın olması ve diğer yerlere ulaşılabilirliğin kolay olması nedeni ile buranın kent içi bir bölge olarak sosyal ve mekânsal yenilenmede yer alan çeşitli gruplara çekici geldiği söylenebilir.

İkinci örnek ise Cihangir'de gözlenmektedir. 1980'lerde kentin genelinde gözlenen değişim sürecine paralel olarak Beyoğlu'nun eski önemini, yeni tüketim kalıplarına da cevap verebilen bir ticaret, kültür ve eğlence merkezi olarak, yeniden kazanması ile 1980'lerin sonundan başlayarak eski yapılara olan talep hızla artmıştır ve 1990'larla birlikte Cihangir'de sosyal ve mekânsal yenilenme başlamıştır. Boğazı ve tarihi yarımadayı gören bir tepede olması, kent merkezine yürüme mesafesi kadar bir uzaklıkta olması, kentin diğer bölgelerine ulaşımın ko-

lay olması ve tarihi özellikler taşıyan eski yapıların varlığı bu mahalleyi çekici kılmaktadır. Mahalleye olan talebin daha da artması ile mahalledeki nüfusun yapısı değişmeye başlamıştır.

Cihangir'i tercih eden iki grup bulunmaktadır. Birinci gruptaki kişiler buradaki evleri mimari tarzları, mahallenin merkezi olması ve çevresel özelliklerinden dolayı tercih etmektedir. Bu grupta genç kentli profesyoneller, yazarlar, mimarlar, sanatçılar, akademisyenler bulunmaktadır. Bu grup eski dokuyu koruyarak yenilemektedir. İkinci grup ise buradaki evleri düşük fiyatlarla alıp, yenileyip tekrar satan veya kiralayan yatırımcılardan oluşmaktadır. Yatırımcıların varlığı ise hem alandaki fiyatları arttırmakta hem de alanın özgün niteliğinin kaybolmasına yol açmaktadır Bir tarafta da mahallede çeşitli ticari aktiviteler de yer almaya başlarken kafelerin, restoranların, antikacıların ve otellerin sayısı 1990'lardan başlayarak artmıştır. Bunun yanısıra, Cihangir'de 1990'ların başında toplumsal bir çatışma da yaşanarak mahallede yaşayan alt-gruplar, sosyal baskılar sonucunda mahalleden ay-

rılmaya zorlanmışlardır. Bu çatışmanın yansımaları az da olsa günümüzde de gözlenmektedir.

Kuzguncuk ve Cihangir sosyal ve mekânsal yenilenme için oldukça belirgin iki örnektir. Bu örnekleri yazındaki sosyal ve mekânsal yenilenme teorileri ile açıklamak ve diğer ülke örnekleri ile aralarında paralellikler bulmak mümkündür. Bu iki örneğin yanısıra Galata ve Asmalımescit'te de sosyal ve mekânsal yenilenmenin ipuçları görülmektedir. Bu iki alan da 1980'lerin sonundan başlayarak öncelikle sanatçıların yerleşmeyi tercih ettiği mahalleler olmuşlardır. 2000'li yıllara geldiğimizde bu iki alandaki dönüşümün Kuzguncuk ve Cihangir ile karşılaştırıldığında daha yavaş olduğu söylenebilir ancak Beyoğlu'nda sürdürülen yenileme ve rehabilitasyon çalışmalarına paralel olarak bu alanda sosyal ve mekânsal yenilenmenin hız kazanması ve yatırımcıların da bu alanlara olan ilgilerinin artması beklenebilir. Bu durumda da mahallelerin özgün yapısının korunması ve toplumsal bir çatışmanın ortaya çıkması ile ilgili problemler de sosyal ve mekânsal yenilenmenin göz ardı edilmemesi gereken etkileri olarak gözlemlenebilir.

Zaman içinde, özellikle de tarihi dokuyu koruma yaklaşımları popülerlik kazandıkça İstanbul'da sosyal ve mekânsal yenilenme örnekleri kaçınılmaz olarak artacak ve bu dönüşüm süreci ile ilgili problemler de daha belirgin şekilde ortaya çıkacaktır. Bu noktada Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi örnek olarak verilebilir. Bir kentsel koruma projesi olan bu proje temelde bölgede tarihi eser değeri taşıyan 200 evin restore edilmesini ve mahallede yaşayan düşük gelirli grupların sosyal bütünleşmesinin geliştirilebilmesini hedeflemektedir. Bunu sağlayabilmek için de 1997 yılı sonrasında mahallede satın alınmış binalara maddi destek sağlanmaması öngörülmüştür (Tunç, 2003). Ancak "Fener ve Balat hayat buluyor: Yedi yıldır gündemde olan Fener ve Balat semtleri rehabilitasyon projesi hayata geçiyor. Değer kazanan semtlerde evler kapışılıyor (Tunç, 2003:20)" başlığı ile yer alan bir gazete haberi şimdiden buralarda yaşayan düşük gelirli nüfusun projenin sonlanması ile birlikte alanda yaşamalarının zorlaşacağı sinyalini vermektedir.

Sosyal ve mekânsal yenilenme her ne kadar tarihi dokunun korunması için iyi bir fırsat gibi görünse de devamında çok önemli toplumsal çatışmalara yol açabilecek bir süreçtir. Bu durumda da sosyal ve mekânsal yenilenme gibi ülkemiz gündemi için yeni sayılabilecek dönüşümlerin dinamiklerinin çok iyi irdelenmesi gerekmektedir. Son yirmi yılda kentsel koruma ve kentsel dönüşüm üzerine yapılan çalışmalarda kent merkezindeki eski konut dokusunun yenilenmesi ile ilgili olarak sayısız araştırma ortaya çıkmıştır. Sosyal ve mekânsal yenilenme bu araştırmalar kapsamında yerini alırken birebir bu sürece yönelik olarak yapılan çalışmalar sayıca az olduğundan sürecin anlaşılması için oldukça yetersiz kalmıştır.

İstanbul'da sosyal ve mekânsal yenilenme sürecinin incelenmesinde yabancı örnekler ve teorik açıklamalar çok önemli ipuçları sağlamaktadır. Bu konu üzerinde yapılacak çalışmalarda Smith ve Ley'in açıklamaları temel olarak alınabilir. Ancak sürecin İstanbul özelinde incelenmesi sırasında kentin kendine has dinamikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

5

Merkezin Dışında: İstanbul'da Soylulaştırma

TOLGA ISLAM

GİRİŞ

On yıllar süren soylulaştırma tartışmalarının ardından, Londra ve New York başta olmak üzere, merkez şehirlerdeki soylulaştırma süreçlerine ilişkin çok sayıda yayına rastlanmaktayken, bu merkezlerin dışında kalan şehirlere çok az ilgi gösterildi. Bu ihmalin en büyük nedenlerinden biri, merkez şehirlerin, orta sınıfların görece daha uzun süre şehir merkezinde kalmaya devam ettiği (Butler, 1995) çevredeki benzerlerinden çok daha önce soylulaştırma sürecine girmeleri. Bununla birlikte, Ward'ın İngiltere-Amerika merkezcilik olarak ifade ettiği, şehir coğrafyacılarına ait önyargılar da bu ihmalde rol oynadı; öyle ki "bir çok Anglo-Amerikan coğrafyacı kendi kültürel bağlamları dışında gerçekleşen süreçlere ilgisiz kaldı" (1993: 1133). Bu makale, literatürdeki bu boşluğu kapamaya çalışan, görece az sayıda çalışmadan biri. Burada, soylulaştırma süreci, merkez şehirlerin dışındaki bir bağlamda tartışılıyor. Makale, İstanbul'daki soylulaştırma süreci üzerine odaklanmadan önce, Türkiye'de soylulaştırmanın genel durumu üzerine kısa bir tartışma ile başlıyor.

TÜRKİYE'DE SOYLULAŞTIRMA

Soylulaştırma, klasik tanımıyla, o ana kadar işçi sınıfları ve başka alt gelir gruplarının yaşadığı, şehir içindeki ve merkezindeki tarihi konutlara orta sınıfların yerleştiği ve bu konutları yenilediği bir konutsal rehabilitasyon sürecidir. Diğer taraftan, bu tanım, toplumsal sınıf ve mahalle yapısındaki değişimler üzerine yoğunlaşan araştırmalar açısından oldukça kısıtlayıcı görülebilir (Ley, 1996: 34). Bu bağlamda, toplumsal değişimi temel değişken olarak kabul eden daha geniş bir soylulaştırma tanımının, hem şehir içinde, hem de kırsal bölgelerdeki (Thrift, 1987; Smith ve Phillips, 2001), konutsal ve ticari (Jones ve Varley, 1999; Kloosterman ve Leun, 1999) birimlerin, yenilenmesi kadar, yeniden inşa edilmesi süreçlerini de içine alması gerekir.

Soylulaştırmanın bu farklı türleri Türkiye'de de karşımıza çıkmakta. Örneğin, Türkiye'nin idari başkenti Ankara'da soylulaştırma, şehir içindeki bir dizi gecekondu alanının –kamu ve özel sektör tarafından finanse edilen yenileme projeleriyle– yeniden inşa edilmesi yolu ile gerçekleşmekte. Daha önce bir veya iki katlı gecekondu yerleşimlerinin bulunduğu arsaların üzerine çok katlı apartmanlar inşa edilmekte; bu da gecekondularda yaşayanların, orta ve üst-orta sınıfların gelmeleriyle yerlerinden edilmeleri ve yer değiştirmeleri sonucunu doğurmakta. Bu yenileme projeleri, optimum ve lüks standartlarda apartman bloklarının inşasını içermekte. İlk bloklar, projeye katılımlarını teşvik etmek amacıyla, gecekondu sahiplerine hibe edilmekte; ikinci blokların üst-orta ve üst sınıflara satılmasıyla da, inşaat firmaları gecekondu sahiplerine verilen blokların masraflarını karşılamakta ve kâr etmekte.

Bu bölgelerde, alanın prestijli bölgelere ve şehir merkezine yakınlığına bağlı olarak, gecekondu nüfusunun % 50 ile % 90 arasındaki bir bölümünün terk etmeye zorlandığı iki tür yerinden edilmeye rastlanmakta (Dündar, 2003).

Projeye dahil edilmeyen gecekondu kiracıları, kendilerine verilen yeni evlerin bakım masraflarını karşılayamayan bir kısım gecekondu sahibi ile birlikte, gönülsüz olarak yerlerinden edilmekte (involuntary displacement). Gecekondu sahiplerinin bir bölümü ise, kâr etmek

amacıyla mülklerini satarak, bölgeyi gönüllü olarak terk etmekte (voluntary displacement).

Kırsal soylulaştırma örneklerine de Ege ve Akdeniz kıyılarında yer alan bir dizi köyde rastlanmakta – örn. Çanakkale'nin Behramkale, Adatepe ve Yeşilyurt köyleri. Denize yakın eski evler, çoğunlukla yazın kullanılmak amacıyla, İstanbul'dan ve Türkiye'nin başka büyük şehirlerinden gelen orta ve üst-orta sınıflar tarafından satın alınıp, yenilenmekte. Köy sakinleri çoğunlukla ev sahiplerinden oluştuğundan, buralarda yerinden edilmeden ziyade, yer değiştirme daha yaygın olarak görülmekte. Bu soylulaştırmanın en olumsuz yanı, yazın kısa bir dönem dışında, bu köyleri terk edilmiş ve tecrit edilmiş bölgeler haline gelme tehlikesi altında bırakması – zira soylulaştırıcıların çok büyük bir bölümü tatilleri bittiğinde köy evlerini terk ederek, yaşadıkları şehirlere dönmekte.

Hem ticari, hem de geleneksel "ideal tip" soylulaştırma ise, Türkiye'nin kültürel ve iktisadi başkenti İstanbul'da gerçekleşmekte. Burada, şehirdeki 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarına ait metruk konut stokunun, yeni orta sınıflar tarafından satın alınıp, yenilendiğine tanık olmaktayız. Makalenin geri kalanında, İstanbul'daki bu soylulaştırma süreçleri, farklı yönleriyle tartışılıyor. Soylulaştırmanın arka planını oluşturan süreçlere kısaca değindikten sonra, şehir genelinde gerçekleşen üç soylulaştırma dalgasını tasvir ediyorum.

İlk olarak, İstanbul'da soylulaştırmanın gerçekleşmesi için gerekli iki önkoşulu tartışacağım. Öncelikle şehir içinde potansiyel olarak soylulaştırılabilir konut stokunun oluşumunu hazırlayan süreçlerden bahsedecek; daha sonra İstanbullu potansiyel soylulaştırıcıları ve onların kültürel tüketim gereksinimlerini ortaya çıkaran koşulları tanımlayacağım.

SOYLULAŞTIRILABİLİR KONUTLARIN OLUŞUMU

Beauregard'in da belirttiği gibi soylulaştırılabilir alanların oluşumuna iki süreç yol açar: "soylulaştırılabilir konutların oluşumu" ve "kolayca yerinden edilebilecek ya da yer değiştirmeleri sağlanabilecek sabık

sakinlerin oluşumu" (1986: 47). İstanbul'da, ilk sürecin temelleri 19. yüzyıl sonlarına ve 20. yüzyıl başlarına dayanır. Şu anda soylulaştırılmakta olan mahallelerdeki konut stokunun büyük bir bölümü bu döneme ait. O zamanlar bu konutlar, farklı etnik ve dini gruplara ev sahipliği yapmaktaydı: Müslümanlar ve daha yaygın olarak toplumun orta ve üst-orta sınıf tabakalarını oluşturan gayri-Müslim azınlıklar –özellikle Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler– ve bazı mahallelerde de Avrupalı yabancılar.

İkinci süreç, bu yaygın nüfusun mahallelerinden ayrılması ile başladı. 1940'lara kadar, yabancıların neredeyse tümü ve azınlıkların önemli bir bölümü, 19. yüzyılın son döneminde var olan ekonomik fırsatların kaybolması nedeniyle, şehir içindeki konutlarını terk ettiler. Geride kalan orta ve üst gelirli azınlıklar da, 1940'ları izleyen otuz yılda, bu sefer amacı "gayri-Müslim nüfusu ülke dışına sürmek" (Keyder 1999a) olan siyasi baskılardan duydukları rahatsızlıklar sonucu, mahallelerini terk ettiler.[1] Her iki göç dalgasında da, azınlıklar ve yabancılar, sadece yaşadıkları mahalleleri değil, ülkeyi de terk ettiler.

Orta ve üst-orta sınıf azınlıkların toplu göçü, Türkiye'nin kırsal bölgelerinden gelen düşük gelirli göçmenlerin yoğun bir şekilde İstanbul'a akmasına neden olan, 1950 sonrasının hızlı sanayileşme ve kentleşme dönemiyle aynı zamana denk geldi. Bu göçmenler, çoğunlukla, çeperlerde yasal olmayan yollarla işgal ettikleri araziler üzerine, kendilerinin inşa ettikleri gecekondulara yerleşseler de, içlerinden bir bölümü şehir içindeki kısmen terkedilmiş azınlık mahallerine yerleşti; bu durum geride kalan azınlıkların da ayrılmasına yol açtı. 1960'lar ve 1970'lerde, şehir içindeki bu mahalleler, mülklerinin bakım-onarım ve yeniden-

1 Orta ve üst-orta sınıf azınlıkları göç etmeye zorlayan ideolojik itici faktörler arasında, 1942 yılında gayri-Müslim iş adamlarına uygulanan muazzam boyutta Varlık Vergisi, 1955 yılında –Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunu ile bağlantılı olarak– Rumlara ait mülklerin yağmalanması ile sonuçlanan ayaklanma ve 1964 yılında Yunanistan vatandaşlarının şehri terk etmesini zorunlu kılan bir yasanın çıkması, yer almakta. Bu politik ortam genelde Rum vatandaşları etkiledi; öte yandan Yahudiler, genel olarak, 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasının ve dünya genelinde yaşayan Yahudilere vatandaşlık vereceğini açıklamasının ardından yaşadıkları mahalleleri, terk ettiler.

yatırım masraflarını karşılamak için gerekli kaynaklardan yoksun, kırsal göçmenlerce işgal edildi. Bu yüzden, sosyo-ekonomik seviyedeki düşüşü, fiziksel dokudaki bozulmalar izledi, bu da daha büyük ölçüde köhneleşmeye ve değer yitimine yol açtı. 1980'lerde, bu azınlık mahalleleri, kolayca "yerinden edilebilir" sakinleri ve sahip oldukları ucuz konut stokuyla, soylulaştırma için elverişli yerler haline geldi.

Potansiyel olarak soylulaştırılabilir alanların oluşmasıyla, şehrin soylulaştırılması için gerekli koşullardan sadece biri sağlanmış oldu. Bir sonraki koşul potansiyel soylulaştırıcıların oluşumu.

YENİ SOYLULAŞTIRICI SINIFIN OLUŞUMU: 1980 SONRASININ EKONOMİK, KÜLTÜREL, DEMOGRAFİK VE MEKÂNSAL YENİDEN YAPILANMA SÜREÇLERİ

Potansiyel soylulaştırıcı sınıfın oluşumu, "yeni profesyonel ve idari iş gücünün ortaya çıkması" ve "bu grup içinden bir kesimin kültürel ve tüketim özellikleri" ile yakından ilişkili (Hamnett, 1991: 184). Bu durumda, 1980'lerden beri İstanbul'da gerçekleşmekte olan ekonomik, kültürel, demografik ve mekânsal yeniden yapılanma süreçleri, şehirdeki potansiyel soylulaştırıcı sınıfın nasıl oluştuğunu anlamak için bir temel oluşturabilir.

1980 yılı, Türkiye için yeni bir dönemin başlangıcıydı. Önceki dönemin içe dönük kalkınma politikalarının yerini neo-liberal politikalara bırakmasıyla, Türkiye ekonomisi dünya sermaye akışlarına daha fazla açıldı. Bu açılımın belki en açık göstergesi dış ticaret hacimlerinde ve yabancı sermaye yatırımlarında görülen artışlardı. 1980 ile 2001 yılları arasında, ithalat ve ihracat hacimleri sırasıyla 5'er ve 10'ar kat artarken – ilki 7.9 milyar dolardan, 41.4 milyar dolara, ikincisi de 2.9 milyar dolardan, 31.3 milyar dolara çıktı (D.İ.E –Devlet İstatistik Enstitüsü– 2001; 2002b); izin verilen yabancı sermaye yatırımları 28 kat artarak –1980'deki 97 milyon dolar seviyesinden– 2001 yılında 2.7 milyar dolar seviyesine ulaştı. Aynı dönemde Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirketlerin sayısı –78'den 5841'e ulaşarak– 75 kat arttı ve yabancı sermaye yatırımlarının kompozisyonunda

önemli değişiklikler gerçekleşti: yabancı sermaye yatırımları içinde sanayinin payı % 91.5'ten, % 45.2'ye düşerken, hizmetler sektörünün payı –% 8.5'ten, % 48.3'e çıkarak– yaklaşık 6 kat arttı (*www.treasury.gov.tr*).

İstanbul, tek başına, bu dış kaynaklı faaliyetlerin büyük bir bölümüne ev sahipliği yaptı. 2001 yılı itibarı ile, ülkenin toplam ithalatının % 39.3'ü ve ihracatının % 46.6'sı İstanbul üzerinden yapılıyor (DİE 2002b); 1997 yılı itibari ile ülkeye giren toplam yabancı sermayenin %41.8'i ve yabancı sermayeli şirketlerin de %58.1'i (Berkoz 2001), '1999 yılı itibari ile de yabancı sermayeye dayalı bankacılık ve diğer finansal hizmetlerin %95'i (Özdemir 2002) İstanbul'da konumlanıyordu. Bu değişimlerin şehrin istihdam yapısı üzerinde de etkileri oldu. Endüstriyel iş gücünün payı yavaşça gerilerken – 1980'de % 34.4'ten, 2000'de % 32.2'ye, yeni hizmet endüstrileri istihdam paylarını yükselttiler. Finans, sigortacılık ve gayri menkul hizmetleri (FIRE) her on yılda 100.000 yeni iş olanağı sağlayarak İstanbul'un iş gücü içindeki paylarını 1980'de % 5.3'ten, 1990'da % 7.1'e ve 2001'de % 8.2'ye yükseltti (DİE 1983, 1993, 2002a). Medya sektörü, özellikle 90'lı yıllarda, bir patlama yaşadı; medya, reklamcılık ve diğer ilgili sektörlerde yeni iş olanakları yarattı.[2]

Batılı değerlerin ve tüketim maddelerinin serbestçe ülkeye girdiği 1980'lerin bu liberal politik-ekonomik ortamında İstanbullular, merkez ülkelerdekine benzer yeni kültürel tüketim alışkanlıkları kazandı. Şehirdeki bu yeni yaşam tarzının göstergeleri, şehre yeni gelen ve sayıları giderek artan, dünya markalarının satıldığı butikler, yeni alışveriş merkezleri, dev hipermarketler, fast-food zincirleri, dünyanın

2 1982 yılında –devlet tarafından işletilen ve siyah-beyaz yayın yapan– tek bir kanal varken, bugün, hemen hepsi İstanbul'dan yayın yapan, 20'den fazla ulusal televizyon kanalı var. 1998 yılına ait iletişimle ilgili OECD raporuna göre, Türkiye'deki radyo-televizyon sektörü 1995 ile 1997 arasında % 24.3'lük bir büyüme göstererek –aynı dönemde OECD'nin % 3.4'lük ortalama büyüme oranından yedi kat daha fazla– bu sektördeki gelişimde başı çekti (http://www.mfa.gov.tr/grupc/ci/cie/07.htm). Yazılı basında da benzer bir gelişme yaşandı. Yayınlanan dergi sayısındaki artış bunun bir göstergesi olarak görülebilir: 1990 yılında Türkiye'de sadece 20 dergi yayınlanırken, 1999'da bu sayı 110'a ulaştı.

çeşitli ülkelerinin mutfaklarını şehre taşıyan restoranlar, barlar, diskotekler, gece kulüpleri ve belki hepsinden önemlisi, her yıl 300.000 izleyiciyi ve 2500'den çok sanatçı ve oyuncuyu çeken film, tiyatro, müzik, caz ve sanat festivalleri (*The Washington Times*, 2000, 5 Aralık). Sonuncusu, aynı zamanda, şehirde sayıları giderek artmakta olan sanatçı bir kesimin varlığının da bir göstergesi.

Son 25 yılda hane halkı sayılarının azalması yönündeki demografik değişimler de bu yeni tüketim kalıplarının benimsenmesini kolaylaştırdı. İstanbul'da, 1975 ile 2000 arasında, ortalama hane halkı büyüklüğü 4.9'tan, 3.9'a düştü; doğurgan çağdaki kadın başına düşen çocuk sayısı % 41 oranında azaldı. Bu eğilimin sebeplerinden birisi, kadınların eğitime ve işgücüne katılım oranlarında görülen hızlı artış. 1975 yılı itibari ile İstanbul'daki kadınların sadece %2.2'si üniversite mezunuyken, bu oran 2000 yılına gelindiğinde dört kat –erkeklerdeki artışın iki katı kadar– artarak %8.8 seviyesine ulaştı. Benzer şekilde, kadınların iş gücüne katılım oranları da yaklaşık iki kat artarak – 1980'de % 14.9 seviyesinden, 2000 yılında % 27.3 seviyesine ulaştı (DİE 2002a).

Bu mesleki ve kültürel yeniden yapılandırma süreçlerine, kent mekânındaki dönüşümler de eşlik etti. Büyük Şehir Belediyesi, şehir merkezinde ve şehir içinde yeni bulvarlar açma amacıyla, çok sayıda tarihi binanın yıkımını da içeren bir dizi kentsel yenileme projesini hayata geçirdi. İstiklâl Caddesi, üzerindeki trafik yeni inşa edilen bulvarlara aktarılarak, yayalaştırıldı ve kültür ve eğlence aktivitelerinin merkezi haline geldi. Benzer şekilde, gelişmekte olan hizmetler sektörü iş kolları da, Beyoğlu'nun kuzeyinde, Levent-Maslak aksı boyunca konumlanan yeni merkezi iş alanlarında yoğunlaştı (Enlil, 2000). Bahsi geçen iş kollarının ve en önemlisi kültürel aktivitelerin bu şekilde mekânsal olarak yoğunlaşmasının soylulaştırma açısından önemi, Beyoğlu'nun çekiciliğini arttırması ve oradaki konutlar üzerinde bir talep oluşturmasıydı.

Yeni profesyonel grupların sayıca artması ve bununla beraber 1980'lerden beri tüketim alışkanlıklarında ve demografik kalıplarda meydana gelen diğer değişimler, şüphesiz, İstanbul'da potansiyel bir

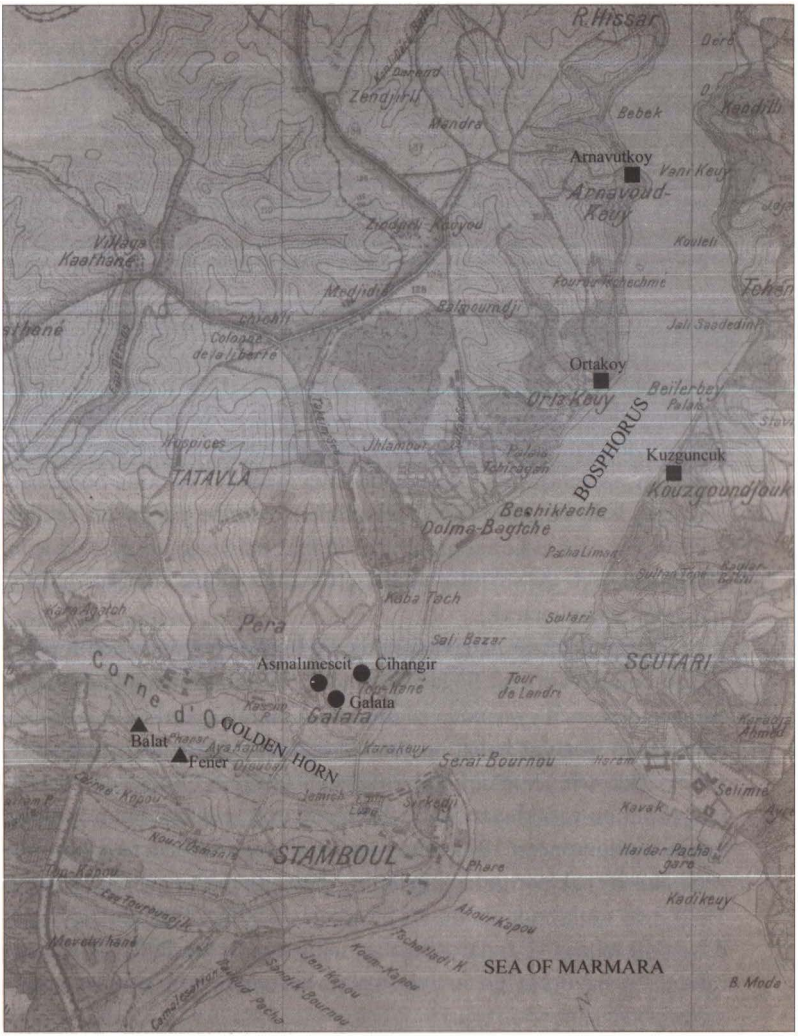
soylulaştırıcı sınıf oluşumuna katkıda bulundu. Ancak bu, önemli merkez şehirlerde gözlenen ölçekte bir soylulaştırmanın gerçekleşmesi için yeterli değildi. İstanbul'da iş gücünün yeniden yapılandırılması süreci oldukça yavaş işledi (Keyder 1999a). Dolayısıyla şehir, merkez şehirlerde görüldüğü gibi, profesyonel hizmetler sektörü işlerinde çok hızlı bir büyüme yaşamadı. Örneğin finans, sigortacılık ve gayrimenkul hizmetleri (FIRE) 1985'te İstanbul'daki işgücünün % 6.4'ünü oluştururken (DİE, 1988), bu oran aynı yıl Londra'da % 18.2, New York'ta ise % 17.3 idi (Sassen, 1991: 199). Bu kesimler, –en büyük darbeyi gelişmekte olan hizmetler sektörü işlerine vuran– Türkiye'deki ekonomik krizler nedeniyle, son birkaç yıl içinde daha da küçüldü: 23.000 kadar bankacı (*Cumhuriyet*, 3 Aralık 2001) ve 12.000 medya çalışanı arasından yaklaşık 3000 kişi (*The New York Times* 2 Nisan 2001), Şubat 2001'deki şiddetli ekonomik krizin ardından işlerini kaybetti. Aynı zamanda, bu kesimler arasında demografik dönüşümler de sınırlı oranda yaşandı: profesyonellerin büyük çoğunluğu çocuklu ailelerden oluşmakta; bu yüzden de korunaklı yerleşimlerde yaşamaya daha meyilliler (Keyder 1999b).[3]

İSTANBUL'DAKİ SOYLULAŞTIRMA DALGALARI

Soylulaştırmanın oluşumu için gerekli bu iki koşulun –soylulaştırılabilir alanların ve potansiyel soylulaştırıcıların oluşumu– gerçekleşmesiyle, 1980'lerin başında, Londra ve New York başta olmak üzere, mer-

3 Soylulaştırmanın İstanbul'da, merkez şehirlere göre, daha düşük seviyelerde gerçekleşmesinin nedenleri arasında, bu potansiyel soylulaştırıcılardan, profesyonel hizmetlerde çalışanların arzındaki eksiklik, kültürel orta sınıfların arzındaki eksikliğe göre daha büyük bir önem taşımakta. İkinci grup, genelde soylulaştırma sürecinin başlangıcında öncül bir rol oynadığından, soylulaştırma sürecinin ölçeğini ilk grup kadar etkilememekte.

Belirttiğim gibi, şehirde soylulaştırmanın görece düşük seviyelerde seyretmesinin en önemli nedeni potansiyel soylulaştırıcı arzındaki eksiklik. Buna ek olarak, etkileri daha az olsa da, uzun vadeli ve düşük faizli konut kredisi verecek finans kurumlarının (mortgage institutions) olmaması, büyük ölçekli yatırımcıların soylulaştırma piyasasına uzak duruşu, Türkiye'deki orta sınıfların özel arabaya olan aşırı düşkünlüğü, tarihi binaların yenilenebilirlesi için gerekli olan zorlu ve yoğun bürokratik işlemler ve soylulaştırmayı teşvik edici herhangi bir devlet politikasının olmaması gibi, başka faktörler de var.

■ Birinci soylulaştırma dalgası, ● İkinci soylulaştırma dalgası, ▲ Üçüncü soylulaştırma dalgası. İstanbul'da soylulaştırmanın görüldüğü mahalleler (Kaynak: 1918 Mühendis Nedjib haritası, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi).

kez şehirlerden yaklaşık 30 yıl sonra, İstanbul'da soylulaştırmanın ilk işaretleri görüldü.[4] Bu soylulaştırma, her biri farklı bir bölgede ve farklı etmenler sonucu oluşan üç dalga halinde gerçekleşti.

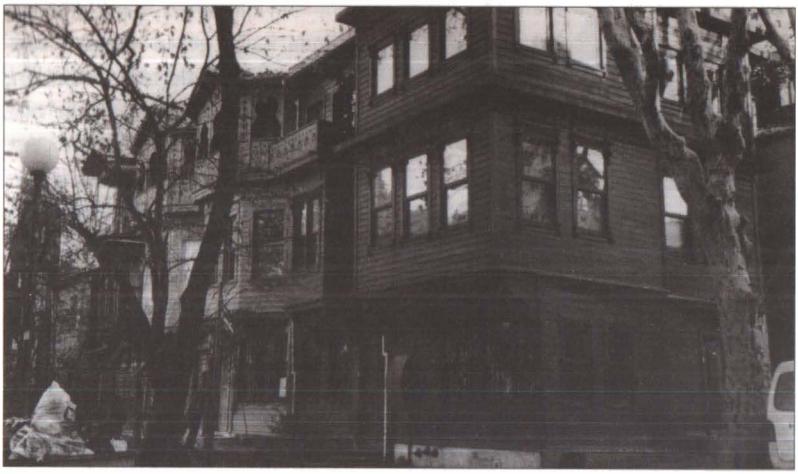
Birinci Soylulaştırma Dalgası

İstanbul'da soylulaştırmanın ilk örnekleri, Boğaz kıyısındaki Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy semtlerinde görüldü. 1980'lerin başlarında, birinci dalga soylulaştırıcılar için çekici olan, bu semtlerdeki –standart orta sınıf apartmanlarına alternatif– 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarından kalma iki ve üç katlı müstakil sıra evler ile paha biçilmez kıyı şeritleriydi.

1980'ler boyunca soylulaştırma, bu üç semtte, konut rehabilitasyonu olarak başladı ve öyle gelişti. Ancak, 1992'den sonra, Ortaköy Meydanı'nın ilçe belediyesi tarafından yeniden düzenlenmesinin ardından, soylulaştırma Ortaköy'de daha farklı bir hâl aldı. Bölge bar, diskotek, kafe ve diğer sosyal etkinlikleri öylesine yoğun bir şekilde çekti ki, bu durum konut yaşamını rahatsız etti ve son birkaç yıl içinde bölgeye yerleşen soylulaştırıcıların Ortaköy'ü terk etmesine yol açtı (Ergun, yayınlanacak).

Kuzguncuk ve Arnavutköy'de, 90'lı yıllar boyunca konut rehabilitasyonu devam etti. Boğaz kıyısındaki bu iki semtte soylulaştırma çok hızlı gelişmedi, yerinden edilme sınırlı olarak gerçekleşti; farklı tabakalardan insanlar halen bir arada yaşamakta. Her iki semtte de fiziksel doku –en azından binaların dış görünüşleri– Boğaz'da yeni inşaat yapımını yasaklayan ve böylece mevcut konut stokunun yenilenmesinin yolunu açan 1983 yılına ait 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu sayesinde, büyük oranda korundu. Kuzguncuk'ta soylulaştırma, 1970'lerin sonlarında, tanınmış bir mimarın bölgeye gelmesiyle başladı ve onu mimar ve sanatçı dostları takip etti (Uzun 2001). Diğer taraftan, "Arnavutköy'ün soylulaştırılma sürecinde yolu açanlar sanat-

4 Londra ve New York'ta soylulaştırma, 1950'lerde ve 1960'larda başladı, 1970'ler boyunca hızlı bir şekilde ilerledi ve 1980'lere gelindiğinde, her iki şehrin birçok bölgesinde hemenhemen tamamlanmıştı (Carpenter and Lees 1995, Smith 1996).

Kuzguncuk.

çılar değil" (Keyder 1999c: 185), –muhtemelen semtin merkezi iş alanlarına olan yakınlığı nedeniyle– daha çok "bilgi-yoğun hizmet sektörü" çalışanlarıydı.

İkinci Soylulaştırma Dalgası

İlk soylulaştırma dalgası devam ederken, 1990'lerin sonlarında ikinci bir soylulaştırma dalgası, eski şehir merkezi Beyoğlu'ndaki Cihangir, Galata ve Asmalımescit mahallelerinde başladı. 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarından kalma boğaz manzaralı apartmanlar ile yakın çevrelerindeki –1990 yılında İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılmasının ardından ortaya çıkan– yoğun kültür ve eğlence aktiviteleri bu mahallelerin tipik özelliklerindendir. Daha merkezi bir konumda olmaları nedeniyle, ilk soylulaştırma dalgasının –şehir içindeki kıyı mahallelerindense– buralarda başlaması beklenebilirdi. Ne var ki, Beyoğlu'nun kültür ve eğlence aktivitelerinden yoksun olduğu 80'li yıllar boyunca, birinci dalganın gerçekleştiği kıyı kasabaları, sahip oldukları zengin çevresel konforlarla, potansiyel soylulaştırıcılara daha çekici geldiler.

Galata.

Soylulaştırma, İstiklal Caddesi'nde bahsi geçen yeniden canlandırma hareketlerinin ardından, yeni bir atılım kazandı ve her mahallede farklı bir şekilde ilerledi. Asmalımescit'te konutsal ve ticari soylulaştırma bir arada gerçekleşti; ikincisi –muhtemelen İstiklal Caddesi'ne çok daha yakın olduğu için– daha yoğun bir şekilde ilerledi. Asmalımescit şu anda, Ortaköy'de yaşanan süreçleri yaşama, yani son yıllarda kazandığı orta ve üst-orta sınıf sakinleri –ticari aktivitelerin, özellikle de restoranların, konutlarının hemen yanında bu denli yoğunlaşmasından duydukları rahatsızlık nedeniyle – kaybetme tehdidi altında (Ak 2002 ve 2002'de soylulaştırıcılarla yapılan anketler).

Galata ve Cihangir'de ise –farklı düzeylerde olsa da– konutsal soylulaştırma daha yaygın. Soylulaştırma Galata'da çok yavaş ilerledi; ilk belirtilerinin görülmesinin üzerinden neredeyse 15 yıl geçtikten sonra bile, mahallenin sadece küçük bir bölgesinde etkili oldu. Ama, Galata soylulaştırmayı çok daha ileri düzeyde yaşayacak bir potansiyele sahip; zira önümüzdeki yıllarda yakın çevresinde açılacak olan yeni metro çıkışıyla birlikte ulaşılabilirliği çok daha artacak. Cihangir'de ise soylulaştırma, özellikle 1990'ların ortalarından sonra, çok hızlı yayıldı; konut fiyatlarında çok hızlı artışlara neden oldu ve on yılın sonunda Cihangir'i bir üst-orta sınıf mahallesine dönüştürdü. Birbirine bu kadar yakın iki semt arasındaki bu farklılık, büyük bir ihtimalle, ticari tabanlarındaki farklılıklar

sonucu oluştu. Galata, Cihangir'den farklı olarak, apartmanların zemin katlarında faaliyet gösteren çok sayıda imalat atölyesine ev sahipliği yapmakta; bu atölyeler de yarattıkları kirlilik, pis koku ve endüstriyel gaz tüpü kullanımından doğan potansiyel risklerle konut yaşamını ciddi şekilde rahatsız etmekte.[5]

Üçüncü Soylulaştırma Dalgası

1990'ların sonlarında soylulaştırma, şehrin en yoksul bölgelerine, Haliç'te Fener ve Balat mahallelerine, sıçradı. Diğer tüm soylulaştırılan mahallelerde olduğu gibi, buralarda da köhneleşme 1950'lerden sonra, kırsal bölgelerden gelen düşük gelirli göçmenlerin, orta gelir grubundan gayri-Müslim azınlıkların yerini almaları ile başladı. Zamanında tek bir aile için inşa edilmiş pek çok bina küçük birimlere bölündü ve yoksullar için ucuz kira stoku haline geldi. Kötü olan sosyal ve ekonomik koşullar, 1980'li yıllarda sanayinin Haliç'i terk etmesi sonucu ticari canlılığın ortadan kalkmasıyla, daha da kötüleşti.

Bu iki semt, şehrin içinde ve deniz kıyısında konumlanmaları ve 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarından kalma iki-üç katlı sıra evleriyle, birinci soylulaştırma dalgasının gerçekleştiği mahalleler ile benzer özellikler göstermekte. Bununla birlikte, Fener ve Balat'ın soylulaştırılması önünde engel teşkil edecek, her iki semtin içinde ve yakın çevresinde oldukça yoksul ve dindar bir nüfusun yaşamakta olması[6] ve bölgede endüstriyel kirlilik sonucu oluşmuş ve ancak 1990'lı yılların ikinci yarısında sanayi işlevlerinin transferi ve Haliç'in sularındaki temizleme çalışmaları sonucu sona eren kötü kokuların varlığı gibi, bir dizi etmenden ötürü bu iki soylulaştırma dalgası arasında yaklaşık 20 senelik bir zaman farkı bulunmakta.

---

5 Galata ile karşılaştırıldığında, Cihangir'in, daha iyi manzara noktalarına sahip olması, İstiklal Caddesine ve Taksim Meydanına daha yakın olması, araba ile daha rahat ulaşılabilir daha geniş yollara sahip olması – orta ve üst-orta sınıfların arabaya olan düşkünlüğü düşünülecek olursa bu oldukça önemli bir faktör, gibi başka avantajları da var (İslam 2003a, 2003b).

6 Soylulaştırma ile yoksul ve dindar kesimlerin yoğun olduğu semtlere yakın olma arasındaki ilişki hakkında bir bahis için bkz. Ley (1996:107).

Balat.

Bu olumsuz faktörlerin etkisi, 1990'ların sonlarında, Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyonu Programı'nın ilan edilmesiyle, büyük oranda azaltılmış oldu. Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilen ve Fatih Belediyesi'yle ortaklaşa gerçekleştirilen ve iki semtteki yaklaşık 200 seçilmiş evin (toplam konut stokunun yaklaşık yedide biri) 2004-2006 yılları arasında (normalde 1999 yılında başlaması planlanan program, bürokratik engeller nedeniyle gecikti) rehabilite edilmesini içeren program, yedi milyon Euro'luk bir bütçeye sahip. Konutların rehabilitasyonu için dağıtılacak olan krediler, sadece mülklerini 1997'den önce satın almış olan ev sahiplerine verilecek olmasına rağmen, bu milyon Euro'luk kurumsal yatırım sözü, soylulaştırma için uygun bir reçeteye dönüştü; bir katalizör görevi görerek soylulaştırmanın, herhangi bir dış müdahale olmaması durumuna göre, daha erken ortaya çıkmasına neden oldu. Üçüncü dalga soylulaştırmanın dinamikleri, bu nedenle, daha çok kendiliğinden gerçekleşen önceki on yıllardaki soylulaştırma süreçlerininkilerden farklı. Burada, "kurumsal

müdahale" soylulaştırma sürecinden *önce* gerçekleştiği[7] ve soylulaştırıcılar bölgeye taşındıklarında rehabilitasyon programından haberdar oldukları için, amaçları bu olsun ya da olmasın,[8] kurumlar soylulaştırma sürecinin esas ateşleyicileri olarak görülebilir (İslam 2004).

SOYLULAŞTIRICILAR*

SONUÇ

İstanbul son 25 senede üç *gentrification* dalgası yaşadı. Soylulaştırmanın ilk işaretleri 1980'lerin başlarında Boğaz kıyılarında görüldü; bunu on yıl kadar sonra Beyoğlu'ndaki ikinci bir soylulaştırma dalgası ve yakın zamanlarda Haliç'te ortaya çıkan üçüncü bir soylulaştırma dalgası izledi. Şehrin farklı yerlerinde konumlanmalarına rağmen, soylulaştırılan bölgeler bir çok noktada birbirine benzemekte: hepsi eskiden azınlıkların yaşadığı, 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarından kalma sıra evlerden veya apartmanlardan oluşan kendine özgü bir konut stoku ve sahil şeritleri ya da deniz manzaraları gibi ayırt edici çevresel konforlar içeren mahaller.

Bu üç soylulaştırma dalgasının analizi, yerel faktörlerin soylu-

---

7 Bu durum, aynı zamanda, Munt'ın "soylulaştırma kurumsal müdahaleden önce başlar" (1987: 1178) argümanı ile de tezat teşkil etmekte.

8 Diğer taraftan, rehabilitasyon programının amacı, S. Williams'ın makalesinin başlığında geçtiği gibi, "soylulaştırma değil rehabilitasyon" (2000), yani "Fener ve Balat'ta yaşayanların, ekonomik ve sosyal yaşamlarını iyileştirmektir." [Press release of representation of the European Commission to Turkey (2003, March 5), *http://www.deltur.cec.eu.int/english/fener-balat-en.rtf* (01 Eylül 2003)]. Gerçekten de programda, yerinden edilmenin ve yer değiştirmenin önüne geçebilmek için alınmış, program kapsamındaki rehabilite olacak 200 bina üzerinde kira kontrolleri ya da 5 yıl süre ile alım satım yasağı uygulanması gibi bir dizi önlem yer almakta. Bu önlemler, seçili 200 evde yerinden edilme ya da yer değiştirme gerçekleşmesini –önleyebilmek yerine– belli bir süre için erteleyebilse de, programa dahil edilmeyen yüzlerce bina hakkında hiçbir şey söylememekte. Bölgede % 60 oranındaki kiracı varlığı düşünüldüğünde *(Etude sur la rehabilitation des quartiers de Balat et Fener a İstanbul 1998)*, soylulaştırma bugünkü başlangıç düzeyinden daha ileri aşamalara ulaştığında (özelikle 2006'da, 200 evin rehabilitasyonunun tamamlanmasının ardından bunun gerçekleşme potansiyeli var), yerinden edilmenin boyutlarının yüksek olması hayli muhtemel (İslam, 2004).

(*) Galata'daki soylulaştırıcılar üzerine yapılmış bir saha araştırmasına ait verilerinin yer aldığı bu bölüm, orijinal metinden çıkarılmıştır.

laştırma süreci üzerindeki etkilerini ortaya sermekte. Her soylulaştırma dalgasının arkasında farklı bir itici kuvvet vardı: ilkinde zengin çevresel değerler, ikincisinde yoğun kültür ve eğlence etkinlikleri ve üçüncüsünde kurumsal bir yatırım projesi. Ve gene yerel farklılıklar yüzünden, soylulaştırmanın hızı ve kapsamı, bu üç dalga arasında ve hatta aynı dalga içinde bile (Galata ve Cihangir arasında olduğu gibi), farklılık gösterdi.

Kurumlar, yerel belediyeler ve diğer kâr amacı gütmeyen örgütler, bu yerel farklılıkların oluşumunda çok önemli bir rol oynadı. Kurumların soylulaştırma süreci üzerindeki etkileri en çok üçüncü dalgada hissedildi: Fener ve Balat'ta gerçekleşecek olan milyon Euro'luk rehabilitasyon programının duyurulması, soylulaştırma için uygun koşulları hazırladı. Daha dolaylı olsa da, kurumsal müdahale birinci ve ikinci dalgalarda da hissedildi. İkinci dalgada, İstiklal Caddesi'nin Büyükşehir Belediyesi tarafından yayalaştırması, tarihi merkezdeki yeniden canlanma hareketlerini başlattı; üçüncü dalgada, yasal bir düzenleme eski evlerin korunmasına yardım etti ve ilçe belediyesinin gerçekleştirdiği bir yenileme projesi Ortaköy'de soylulaştırmanın seyrini değiştirdi.

Bu makalede, çoğunlukla merkez dünyada gerçekleşen bir süreç olan soylulaştırmanın, merkezin dışındaki bir bağlamda nasıl gerçekleştiğini anlatmaya çalıştım. İstanbul'da soylulaştırma, merkezdeki benzerlerinden –özellikle Londra ve New York'tan– yaklaşık 30 yıl sonra başladı ve çoğunlukla yavaş ve daha küçük ölçekte gerçekleşti. Bununla birlikte, soylulaştırmanın genel durumu açısından, merkez şehirler ile İstanbul arasında çok büyük bir fark yok: Her iki bağlamda da soylulaştırma, çoğunlukla şehir içindeki eski konutların, benzer toplumsal gruplar tarafından rehabilite edilmesi şeklinde gerçekleşti. Bu nedenle, arada –Ward'ın (1993) merkez dünya ile Latin Amerika (merkezin dışındaki bir diğer bağlam) arasındaki durumda var olduğunu söylediği gibi– yapısal farklar yok. Daha ziyade düzey, yani zamanlama, hız ve ölçek, farkı söz konusu.

6

Gentrification Kavramını Türkçeleştirmekte Neden Zorlanıyoruz?

Nuran Yavuz

Gentrification adı verilen kavramın Anglo-Saxon sosyal bilim literatürü içinden İstanbul'a uygulanabilirliğinin tartışmaya açıldığı bu çalışmada *gentrification* kavramının nerelerden dolanıp gelerek İstanbul'da durduğunu özetlemeye çalışacağım.

Küreselleşme kuramı, "kültürel küreselcilik, ekonomik küreselleşmenin sonucundan başka bir şey değildir" diyen "dünya sistemleri kuramı"ndan (Wallerstein) farklı olarak, küresel çapta bir kültürel sistemin ortaya çıkışını inceler" (G. Marshall, 1999, s.449).

Bu nedenle, *gentrification* kavramını, ekonomik sermayenin kent-içi hareketliliği ile kültürel sermaye taşıyıcılarının yol açtığı kent-içi toplumsal hareketliliği ilişkilendirerek açıklamak zorunlu hale gelmiştir.

Bu yaklaşımı, Bourdieu'nün önerdiği kültürel sermaye ve habitus kavramları ile ilişkilendirerek açmayı deneyeceğim. Bourdieu'nün tanımıyla, kültürel sermaye sınıfsal kökenlidir; bir tür "pedagojik bilgi" (Fowler, 1997, s.174) olarak tevarüs edilmiştir ve aynı sınıfın (burjuva-kapitalist) kuşaklarınca aktarılarak yaşatılır. Habitus ise, yine Bourdieu'nün tanımıyla, kalıcı ve aktarılabilir bir algılama,

düşünme, değerlendirme ve eylem düzenidir. Bourdieu'ye göre, "öznellik" ya da "öznel dünyalar" istikrarlı bir örüntü oluşturur (Fowler, 1997, s.18).

Bir semtin yeniden canlandırılması ya da yeni bir kullanıma açılması amacıyla yapılan her girişimde o semtin geçmişi belli bir tarzda okunur ve yorumlanır. Böyle bir okumayı ya da yorumu değerlendirebilmek için, hangi semt, kimin tarafından, kimin için ve neyi temsil etmek üzere yeniden canlandırılmaktadır? sorularıyla başlamak gerekir – diye düşünüyorum.

Ve son olarak adlandırmanın önemine değinmek istiyorum. Çünkü, yeni bir toplumsal olgu ya da süreç (örneğin bir semtin, kimlik değiştirmesi, farklılaşması), belli bir toplum yapısı tarafından ancak yeniden adlandırılarak içselleştirilebilir, benimsenebilir. Adlandırmak, anlamlandırmak demektir. Yeni bir şeyin içselleştirilmesi ise ancak o "şey"in, olgunun, durumun, mevcut kültürel kodlar içinden yeniden okunabilir olup olmayışına bağlıdır. Burada toplum yapısı derken zihinsel bir kategoriyi kastettiğimin altını çizmek isterim.

Ama, önce, *gentrification* kavramının nasıl, hangi koşullar altında Anglo-Saxon sosyal bilim literatürüne girdiğine bakmamız gerekecek.

GENTRIFICATION KAVRAMI YA DA DEYİMİ NASIL ORTAYA ÇIKTI?

Londra Örneği Üzerinden İngiliz Tanımı: Ruth Glass

Kavram, ya da deyim, 1963 yılında Ruth Glass tarafından esas-Londra'nın sosyal yapısında ve konut piyasasında beliren değişiklikleri açıklamak üzere öne sürülmüş. Glass, Londra'nın işçi mahallelerindeki 2 katlı, 4 odalı bitişik nizam evlerin, kira süresi bitiminde hızla üst ve alt orta sınıflar tarafından satın alındıklarını, buralara oturmak üzere yerleştiklerini gözlemlemiş. Bu eğilimin, çoğunlukla kısa süreli iş ya da konut olarak kiralana gelen Viktorya döneminden kalma daha görkemli evlerde de görülmesiyle birlikte, Londra'nın pek çok eski

semtindeki eski evler inanılmaz bir hızla lüks konutlara dönüştürülmeye ve değer kazanmaya başlamış.

Glass, bu kentsel dönüşümü adlandırırken, 18. ve 19. yüzyılların (Jane Austen romanlarında resmedilen) İngiliz aristokrasisi ile *yeoman* (feodalite kalıntısı toprak ağaları) arasında yer alan "iki arada bir derede" orta sınıfların *(gentry)* taşrada kendilerine bir sosyal statü kazanabilmek için giriştikleri "kurnazca" oyunlara bir atıfta bulunmayı bilhassa seçmiş (Glass,1963; Hamnett, 2002 içinde).

Glass, bu yeni oluşumu, o güne dek kullanılan kentsel yenileme, yeniden canlandırma gibi adlandırmalarla anılan siyasal ve / ve de ekonomik iktidarların girişimlerden ayırmak gerektiğini düşünmüş. Ve soylu sınıfa kültürel olarak eklemlenmeye çalışan "yeni bir kentsel *gentry*" nin ortaya çıkışını gösterdiğini düşündüğü bu süreci, biraz da alaycı bir vurguyla, kentsel *gentrification* olarak adlandırmış.

Glass, kentsel *gentrification* deyimini, konut stokunun fiziksel olarak iyileştirilmesi, kiracılıktan mal sahipliğine geçiş, konut piyasasının canlanması ve emekçi kesimin kiracı olarak oturdukları evlerini, onları satın alan yeni orta sınıfa terk ederek mahallelerinden ayrılmaları olarak tanımlıyor.[1]

Aynı Glass, 10 yıl sonra, 1973'te, şöyle diyecektir: "Londra hızla yenileniyor – ama önerdiğimiz ve eleştirildiğimiz model doğrultusunda değil. Esas Londra Amerikanlaşmıyor; işçi sınıfı ağırlıklı bir kente, "kutuplaşmış" bir kente, ya da kocaman bir kara derili proletarya gettosuna dönüşmüyor. Londra'nın karşı karşıya olduğu asıl risk, kentin, *"yeni bir orta sınıf"* tarafından *"neredeyse intikam alırcasına, hırsla" gentrification*'a uğratılıp, sadece ayrıcalıklı üst tabakalara ayrılmış bir "yer"e dönüşme olasılığıdır" (Glass,1973; Hamnett, 2002 içinde).

Glass'ın bu kentsel dönüşüm olgusunu tanımlarken kullandığı *"gentry"* sözcüğündeki alaycı vurgu, ister istemez Marks'ın küçük burjuvazi tanımındaki alaycı vurguyu –ve bu ara katmanın bir bumerang gibi geri dönüp marksist sınıf kuramını vuruşunu– akla getiriyor.

1 Butler'e göre ise, 2. dünya savaşı ertesinde bombalanmış Londra'yı terkeden yükselen orta sınıfların yerini, bu yeni orta sınıflar aldı (Butler 1999 ; Hamnett, 2002 içinde).

ABD Tanımı: Neil Smith

ABD'ye ve ABD için *gentrification* kavramının yorum ve örneklerine geçmeden önce küçük bir hatırlatma yapalım: ABD, İngiliz imparatorluğunun, çoğunluğu imparatorluğun zindanlarını boşaltarak gemilerle sevk ettiği suçlular tarafından oluşturulmuş bir kolonisidir. Amerika kıtası bu göçmenlere, ütopik, bakir bir ada, bir fırsatlar ülkesi olarak sunulmuştur.

Neil Smith, 1986 tarihli bir yazısında, 70'ler sonu itibariyle ABD'de başlayan *gentrification* hareketini, Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluş aşamasında kendi batısına açılma, mekânsal sınırlarını zorlama mitolojisi ile ilişkilendirerek açıklar. Tıpkı, kendilerine bir "yer" edinmek için bilinmeyen coğrafyalara (ve tarihlere) doğru yola çıkan, gözü pek kovboylar, altın arayıcıları, ev-bark edinme peşindeki öncüler gibi, bugün de bazı öncüler kentsel mekânı fethetmeye çıktılar, der. Coğrafi yerleşim sınırlarını genişletmek adına girişilen bu hareketin, Hollywood filmlerinde tiplemesini John Wayne'de bulan klasik kovboy ile kent merkezlerinin "*gentrification*" kovboyu arasında bir benzerlik kurar ve *gentrification* kovboyuna örnek olarak, inşa ettiği plazalar, alışveriş merkezleri, turistik gezinti alanları ile ünlenmiş, müteşebbis-müteahhit James Rouse'u gösterir (N. Smith, 1986, s.340).

Bir fetih girişimine meşruiyet kazandırması açısından "sınırları zorlayıcı öncü güç olma mitolojisi", Neil Smith'e göre, Amerikan nasyonalizmin belirleyici unsurudur ve *gentrification* adı altında girişilen kentsel yenilenmelerde görülen "taşralı" tadı ya da lezzeti de bu mitoloji ile bağlantılıdır (N. Smith, 1986, s.340).

Ancak, "daha önceden uygarlaştırılmış" kozmopolit ortamların fethine çıkan kent kovboyu için durum, bakir toprakların John Wayne'vari fetihlerinden farklıdır. Kent kovboyunun vardığı yere, ondan önce devlet gelmiş, yollar gelmiş, spekülatörler, emlakçılar, bankalar, diğer kolektif aktörler gelmiş ve o "yer" iş adamlarına ya da ailelere (elbette belli bir kâr karşılığı) satılmıştır.

Bu anlayış üzerine kurulu bir ekonominin hüküm sürdüğü coğrafyalarda, gidecek yer kalmayınca, ekonomik yayılma, artık mekânın

kendi içinde farklılaştırılarak yeniden üretilmesine (yayılma yerine yoğunlaşmaya) bağlanır oluyor.

Neil Smith'e göre, kent sınırlarının derinlemesine zorlanması, bir başka deyişle, kentsel mekânın yıkılıp yeniden yapılandırılması ve satışa sunulması son kertede ekonomik bir girişimdir. Ve, gene Smith dikkatimizi önemli bir noktaya çeker: *gentrification* olarak adlandırılan sürecin sembolik düzlemdeki önemi, gerçeklikte taşıdığı öneme baskındır. Ancak, kent merkezinde yaşanan sosyal, siyasal, kültürel dönüşümler ne kadar dramatik olsa da, *gentrification* süreci Amerikan nasyonalizmi mitinin belirleyicileri olan bireysellik, aile, alın teri hakkı ve ABD'nin fırsatlar ülkesi olma özelikleri ile birlikte, ekonomik açıdan sınır açıcı olma niteliğine bağlanarak okunmaktadır (Smith, 1986, s.342).

Neil Smith'in en çarpıcı öne sürümünü en sona sakladım. Kentsel sınırlar yaşanan / yaşanmakta olan / yaşanacak küresel ekonomik krizler açısından uluslararası sermayenin ve Amerikan sermayesinin zorladığı / zorlayacağı sınırlardan sadece bir tanesidir, der Smith ve "öteki küresel sınırlar" konusunda satır aralarını okumayı bizlere bırakır (Smith, 1986, s.342).

Neil Smith, yanına American Heritage Foundation için çalışan İngiliz iktisatçı Stuart Butler'i almayı ihmal etmemiştir: "Bizler esas-şehirlerdeki "sınır"ları geliştirme konusunda gerekeni yapmadık," diyerek söze girer Butler:

> "Kentlerin bugün karşı karşıya kaldığı temel değişimlere sadece onların uzağındaki hükümetler tarafından müdahale edildi. Kentlerin kendilerinde çok büyük fırsatların yattığını, sınırları kentlerin içine doğru açmamız gerektiğini, bunun için de yerel güçlere olanak tanımamız gerektiğini fark edemedik" (S. Butler, 1981: Smith, 1986 içinde, s.342).

> "Kent mekânının yeniden farklılaştırılması, bir başka deyişle *gentrification*, kârlılık sınırlarının zorlanmasına ve sermaye birikiminin artırılmasına yöneliktir. Sermayenin çıkarı adına kentin yeniden yapılandırılmasına ilişkin politik ve ekonomik programın kenet taşı

> "kentsel sınır" kavramıdır. Bunu utanmaksızın sahiplenmeliyiz. Yanlış tarihin yerine artık gerçek coğrafyayı koymalıyız" (Smith, 1986, s.343).

Adeta bir manifesto: tüm dünya kentleri birleşin, yeniden kentsoylulaşın ve kentlerinizi işçilerden, işsizlerden geri alın!

GENTRIFICATION KAVRAMININ İSTANBUL'A UYGULANABİLİRLİĞİ

Gentrification modelinin uygulanmasına ilişkin öne sürülen bu Anglo-saxon tanım ve koşullar doğrultusunda *gentrification* sürecinin ya da deyiminin 2000'li yıllar itibarıyla İstanbul için ne demeye gelebileceğine bakmak için öncelikli olarak göz önüne almamız gereken bir önerme var. Kanımca, bu önermeden yola çıkmamız ve bu önermeyi sorgulamamız doğru olacaktır.

Önerme, *gentrification* sürecinin kaçınılmaz bir kentsel yenileme modeli olduğu. Şimdi, eğer, Neil Smith'in 2000'ler için öne sürdüğü gibi tüm dünya kentleri (kaçınılmaz olarak) genelleşmiş, yaygınlaşmış bir *gentrification* aşamasına girmiş, artık *gentrification complex*'lerinden söz edilir olmuş ise (N. Smith, 2002) ve eğer bu özel kentsel yenileme modeli, kentleri (ve yine kaçınılmaz olarak) dünya çapında, tüm kentlere yayılmakta ise, sürecin fizibilitesi herhangi bir kentin herhangi bir semti için geçerli olduğu savını içermektedir ve bu sav üzerinden tartışmaya açılmalıdır.

Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığım Anglo-saxon *gentrification* örnek/model ya da deneyimlerinin ortak bir paydası var. Belki de altını yeterince çizmeyi beceremediğim bu ortak payda gerek İngiltere gerekse ABD örneklerinde *gentrification* sürecinin oraların tarihsel/kültürel öznelliği ile bağlantılandırılarak anlatılmış /geliştirilmiş olması.

> "Her şey her yerde, ama her yerde farklı" (G. Marcus, 1992, s.313).

İstanbul'u Kim *Gentrifi*'ye Edecek ya da Bo-bo'ları Beklerken

Bu başlık altında söze sanırım *bo-bo*' lara ilişkin bir parantez açarak girmek gerekecek. Dünya kapitalizminin yeni bir "gerileme" (*recession*) dönemine girdiği 1990 sonlarında, saatle yarışan, hareketlilik yanlısı ve gününü gün etmek üzerine kurulu bir dünya görüşüne sahip *yuppie*'lerin (genç, kentli, profesyonel sermaye yöneticilerinin) yerini *bo-bo*' lar (burjuva-bohem genç, kentli, profesyonel sermaye yöneticileri) aldı. "R*elax*" anlayışını benimsemiş, rehavet, yavaşlık ve tefekkür yanlısı, kültür düşkünü *bo-bo*'ların (Burjuva-Bohemlerin) yollarının İstanbul'a düşmesinin İstanbul'da, *yuppie*'lere oranla fazla bir değişiklik yaratacağını sanmıyorum. Çünkü, bu yeni küresel üst sınıftan "giderek genişleyen dünya toplumu"nu uzlaştırıcı ve onarıcı bir rol oynaması beklenmesine rağmen, *bo-bo*'ların "bir kamu hizmeti etiğine" sahip olmadığı belirtiliyor (Judis & Brooks, Marc Satin, 2000 içinde).

Orta sınıflar için İstanbul'un yerleşim haritasını 1980'lerden bu yana iki temel hevesi kışkırtan bir pazarlama stratejisi belirliyor. Bu stratejinin temel çizgisi üzerinden, konut edinme, yerleşiklere ve yerleşik olma düşü kuranlara, ya kentin çeperlerinde yeni mekânlara yerleşmek ya da esas-şehirde kendine nostaljik kültürel bir niş bulmak biçiminde sunuluyor (Öncü,1997). Yani yerleşmek, ya da yeniden yerleşmek isteyenlerin alternatifleri ya kentin dışına çıkıp birtakım "Rüya Kent" lerin sunduğu yeni yaşam biçimlerine katılmak ya da esas-şehrin nostaljik anılarıyla bütünleşerek yaşayacakları "yer"le bağlantılı bir kültürel kimlik edinmek. Bir başka deyişle, geçmişe duyulan özlem, yani nostalji,[2] gelecekteki yaşam düşlerine katılmak üzere, devşirilerek, yeniden adlandırılarak pazarlanıyor.

---

2 Renato Rosaldo'ya göre, nostaljinin bir tanımı, insanın kendi elleriyle tahrip ettiği şeye duyduğu özleme gizemli, akılla açıklanamaz bir anlam vermesidir (mistifikasyon). Nostaljinin bir başka tanımı ise kendisi bir aldatmaca, bir kurgu olan ideolojinin bir parçası olduğudur. Sosyolog Fred Davis nostalji sözcüğünün mucidinin İsviçreli bir doktor olduğunu söyler. Doktor bu sözcüğü Grekçe *nostos* (eve dönüş) ve *algos* (sancılı bir durum) sözcüklerinden türetmiştir ve vatanlarından uzakta savaşan paralı askerlerin patolojik durumlarını açıklamak için kullanır. Askerlerde görülen nostalji belirtilerini ise şöyle sıralar: depresyon, melankoli, duygusuzluk, ağlama nöbetleri, anoreksi ve zaman zaman intihar girişimleri (Rosaldo 1993, s.70)

İnsanların yeni bir yere yerleşmelerini, mevcut pazar ilişkileri ve kendi ekonomik güçleri kadar kimlik arayışları da belirler; yerleşilen yeni yerler, yalnızca el değiştirmekle kalmaz, oraya daha önceden el koymuş olanın öne çıkardığı bir kültürel damgayla birlikte pazarlanmaya başlanır – diyor Sharon Zukin (1992, s.239).

İstanbul'un Nerelerinde Yaşanan Kentsel Yenileme Girişimleri *Gentrification* Olarak Adlandırılıyor?

1980'lerden itibaren, siyasal iktidarın kararı uyarınca, esas-İstanbul küresel manzaraya ayak uydurabilsin diye, devasa bir fiziksel ve kültürel şantiyeye dönüştürülmeye başlandı. Bu karmaşadan uzaklaşmak isteyen üst orta tabakadan İstanbul yerleşikleri kentin çeperlerine göç etmeye yönlendirildiler. Bütün olup bitene rağmen kentin çeperlerine göçmek istemeyen ya da buralara göçme olanağı olmayan ya da kendini İstanbullu addeden orta tabakalara önerilen seçenek ise artık varolmayan bir geçmişin izleri sürmek üzere, özellikle Pera kesiminde, Haliç kıyılarında ve Boğaz köylerinde yer alan, çoğu sivil, 19. yüzyıl yapılarının *gentrification* olarak adlandırılan bir sivil girişim türü dolayımında tüketime sunulmuş olmasından yararlanmalarıydı (Duruöz (Uzun) 2000; İslâm, 2002).

Gentrification süreçlerinin yaşandığı tartışılan Cihangir, Kuzguncuk ya da Balat gibi semtlerin en önemli özelliği buraların esas yerleşikleri addedilen Rum, Ermeni, Musevi azınlıklar tarafından, bu süreç başlamadan çok önce zaten boşaltılmış, boşalttırılmış olmalarıdır. Bu yerler, artık varolmadığı öne sürülen bir İstanbul yaşamı nostaljisini kültürel olarak yeniden üretme düşü (ya da fırsatı) üzerinden pazarlanmaktadır. Üstelik, evler haraptır, boştur, boşaltılabilirdir, mülkiyet durumları Osmanlı İmparatorluğunun çözülmesinden bu yana yaşanan çeşitli zorunlu göçler nedeniyle karmaşıktır, çetrefildir ve bu durum çeşitli aracılar tarafından el konulmaya zemin hazırladığı gibi, mülklerin "ucuza" elden çıkarılmasına da yol açmaktadır.

Kabaca bir tarih belirtmek gerekirse, 1980'ler sonrası, mülkiyeti belirsiz, karmaşık, çetrefil olan bu eski konut alanlarına, çoğu Doğu

ve Güneydoğu kökenli kişiler, aileler, yine zorunlu göçler nedeniyle işgalci ya da kiracı olarak yerleşmişlerdir. İstanbul'a yönelen bu son iç göç dalgasıyla buralara sürüklenenler daha öncekilere oranla gerçekten sahipsizdir, mağdurdur, dağılmıştır, yaşam savaşı vermektedir ve bütün bunlardan ötürü geldiği yere (boşluğa) kültürel damgasına vuracak ne halleri ne de vakitleri vardır.

Son kırk yıldır Anglo-Saxon kökenli ülkelerin kentlerinde yaşanan *gentrification* süreci sonucunda kültürel açıdan "içi boşaltılmış", eski toplumsal ilişki ağları tümüyle yok olmuş bu yeni mahallelerde ciddi sorunların ortaya çıktığı belirtilmektedir (örn., Tim Butler, 2002). Bu sorunlar sosyal sermaye yoksunluğuna bağlanmaktadır. Sosyal sermaye, bir yerin varolan ve olabilecek kaynaklarının tümü olarak tanımlanmış ve bu sermayenin ancak oradaki aktör ve örgüt ağlarına dahil/ait/üye olma yoluyla harekete geçirilebileceği öne sürülmüştür (örn., R.D.Putnam; Tim Butler, 2002 içinde). Bir başka deyişle, kültürel sermayesini yitirmiş mahallelerde sosyal sermayeyi harekete geçirebilmek için yeniden bir toplumsal ilişkiler ağı inşa etmek gerekmektedir.

İşte tam da bu noktada *gentrification* kavramını Türkçeleştirmekte neden zorlanıyoruz sorusunu sormak istiyorum. Sorunun iki açılımı var: Birincisi İstanbul'da yer yer yaşanan sivil kentsel yenileme girişimleri (ki bunlar Neil Smith'in sınıflandırmasına göre, ilk aşamaya, gelişigüzel *(sporadic) gentrification* girişimlerine tekabül ediyor (Smith, 2002)) *gentrification* modelinin tanımına, tanımlarına, önkoşullarına uyuyor mu? Eğer uymuyorsa, zihinsel bir kategori olan toplumsal yapıyı çekiştirip zorlayarak bu modele uydurmamız gerekiyor mu?

Benim cevabım, hayır.

Bu soruyu ikinci bir soru soru izliyor: Biz gerçekten bir *gentrification* sürecine girmek, böyle bir süreci yaratmak / tetiklemek istiyor muyuz?

Eğer istiyor isek, neden bu kentsel yenileme sürecini şimdiye dek kesin olarak adlandıramadık?

Bildiğim, izleyebildiğim kadarıyla bu kaçınılmaz küresel-kentsel

yenileme süreci için çok çeşitli Türkçeleştirmeler önerildi: mutenalaş(tır)ma, müstenalaş(tır)ma, ehlileştirme, burjuvalaştırma, asilleştirme, soylulaştırma, kentsel yeniden kullanım gibi.[3] Bütün bu çeviri çabalarına ben de pekala, *gentrification* deyiminin anası Ruth Glass'ın alaycı tavrına nazire olarak, "Kibarlaştırma" diye bir adlandırma önerisiyle katılabilirim.

Kavram, süreç ya da modelin adlandırılamamış olması ya da çok adlandırılmış olması kanımca benimsen(e)memiş olmasının bir işareti. Konuşmamın başında da belirttiğim gibi bir toplum karşılaştığı yeni bir olguyu, ancak onu bir sözcük ile karşıladıktan, o "şey"e, bu adlandırma dolayımında bir anlam kazandırdıktan sonra benimseyebiliyor. Bu "avam" için olduğu kadar "havas" için de geçerli. Bir başka deyişle, bir yeniliği adlandırmak, onu popüler kültüre mal etmek için olduğu kadar, akademik anlamda kavramsallaştırabilmek için de gerekli.

Gentrification kavramının henüz kabul görür bir biçimde Türkçeleştirilememiş olması bizleri belki de, pek çok şeyi bir daha, yeniden, düşünmeye yönelten bir tür uyarıdır. Hem gündelik pratikte hem de akademik kavramsallaştırmalar için kendisine yabancı olmayan bir adlandırma arayışına çağrı olmasını umuyorum.

Öte yandan, *gentrification* bir kentsel yenileme / yenilenme modeli olarak İstanbul'un kentsel dönüşüm programlarına, zorlanarak da olsa, bir biçimde katılacaksa, son zamanlarda medyanın gündeminden inmeyen olası İstanbul depremi kampanyası ile ilişkilendirilerek pazarlanabileceği sanısındayım. "Kültürün yıkamadığını doğa yıkacaktır" sloganı üzerine kurulu böyle bir mesaj, belki de İstanbul'a özgü bir *gentrification* hareketini (bugün ve şimdi) tetikleyebilir.[4]

Günümüze dönersek, halen deprem tehdidi altında olan ve çoğu kentin çeperlerinde yer alan bu alanlar İstanbul'a özgü *gentrificati-*

---

3 Bu adlandırmalar kısmen yazılı, kısmen sözlü ifadelerden derlenmiştir. Adlandırmaya ilişkin en ayrıntılı tartışma için bkz. İslam, 2003: s.7-8 ; ayrıca. Keyder, 2000; İnce, 2003; Özden, 2001.

4 Yine bir hatırlatma: İstanbul'da modernizasyon sürecine eşlik eden en temelli imar hareketlerinin büyük bir bölümü, ahşap konut alanlarında ardı arkası kesilmeyen ünlü İstanbul yangınlarının boşalttığı "bakir" alanlarda gerçekleşmiştir (bkz. örn., Deren, 1982, s.61).

on öncülerinin fethine açılabilir. Çünkü, İstanbul'a özgü "yeni orta sınıf" için hem kolay yıkılabilirliği, hem bu sınıf için düşlenebilir kentsel topraklar olmaları açısından, hem de bu kesim için çekici olduğunu düşündüğüm esas-şehrin bir "replica"sını yaratma projelerine çok daha uygun düşecektir.

Bu akıl yürütme beni kaçınılmaz olarak olası bir senaryoya yönlendiriyor: eh, böylece, diyor olabilir birileri, esas-şehrin batılılaşmış kesimleri hızla "modern" yaşam biçimlerinin sergilendiği film platolarına dönüştürülürken, "Müslüman" yerleşim kesimleri de turistik müzelere dönüştürülürse, İstanbul'un yeni dünya kentleri sistemine eklemlenme olanağının önü açılmış olur (mu?)

7

Soylulaştırmanın Kent Planlama Dinamiklerine Etkileri

AYKUT KARAMAN

Soylulaştırma, kentsel dönüşüm sürecinde oluşan konut pazarının etkisiyle, daha önce düşük gelirli kesimlerin oturduğu kent içi bölgelerine, mahallelerine, orta ve yüksek gelir kesimlerince yerleşilmeye başlaması sonucu oluşan kentsel dinamik olarak tanımlanabilir. Bu dinamik, kentin bu yörelerine getirdiği ekonomik değer artışına koşut olarak sosyal yapı ve kültürel değişimler nedeniyle sosyal ayrışma sorunsalını da beraberinde getirmekte, kentin planlama süreci ve programları için yeni kavramsal boyutlar oluşturmaktadır. Rehabilitasyon, karma işlevli konut alanı planlaması, yöredeki fiyat artışları, kiralık konut yerine mülk edinme tercihinin gelişmesi soylulaştırmanın, kent planlamanın karar alma süreçlerinin önemli konu odakları haline gelmesine yol açmaktadır.

1970-1980'lerde Amerika, Avrupa ve Avustralya'da yayılan soylulaştırmanın bir kentsel söylem ve planlama sorunsalı olarak ortaya çıkışı kent planlama, coğrafya, sosyoloji ve ekonomi alanlarında farklı nedenlerle açıklanmaktadır.

Kent coğrafyacıları ve sosyologları için kentle ilgili yeni, özel bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Bu disiplinlerin kentte oluşan yeni

alışveriş merkezlerini ya da iş merkezlerini incelemek yerine, bu konuya yönelmeleri, sosyal, ekonomik, politik ve kuramsal açıdan planlamaya meydan okuyan bir durum yaratmasından kaynaklanmaktadır.

Soylulaştırmanın konut alanları yer seçimi ve kentsel sosyal yapı kavramlarına yönelik geleneksel yaklaşımların ciddi bir şekilde sorgulanmasına yol açması, esas kentsel sorunsalı oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, soylulaştırma, kentsel sosyolojide sözü edilen süzülme kavramındaki tek yönlü ilişkiyi sorgulamakta, yadsımakta, düşük gelir grupları yavaş yavaş kentin bozulmakta olan alanlarına yerleşirler, varsayımını çürütmektedir. Kentsel süzülmede üst gelir gruplarının yerleştiği çöküntü bölgelerini gösteren karmaşık bir dinamiği ortaya koymaktadır.

Yine hakim olan kavramlardan bir tanesi olan kentteki arsa pazarı teorisinde, sözü edilen fiyata bağlı mekânsal tercihler ve düşük yoğunluklu yerleşim tercihlerinin doğruluğu tartışılmaktadır. Soylulaştırma sürecinde, kent çeperlerindeki düşük yoğunluklu alanlara değil, merkeze erişmenin daha önemli hale geldiği gözlenmektedir. Yani soylulaştırma süreci, kentsel gelişmede konut alanlarının gelişmesine ilişkin evrimsel gelişme modellerinde sözü edilen, orta sınıfın yerleşim alanı olarak kent dışı düşük yoğunluklu siteleri tercih etme eğilimleri ve varsayımlarının endüstri kentine özgü bir durum olduğu yadsınmakta ve bu düşüncenin sorgulanmasına neden olmaktadır.

Soylulaştırmanın önemli bir kentsel araştırma konusu olarak ortaya çıkmasında kentsel politikalar ve siyasi görüşlerin de etkisi olmaktadır. Birçok kentsel politikalar, örneğin kent merkezinin korunması politikaları, orta sınıfın merkezden kaçmasını, konut alanlarının terk edilmesini önlemede ve hatta yeni bir ekonomik değer oluşturma sürecinde önemli roller oynamaktadır.

Soylulaştırmanın bir kent dinamiği olarak ortaya çıkması, kent merkezindeki çalışan kesimin ve işçi sınıfının alanlarına karşı bir kapitalist baskı olarak, kentin bir kesiminin, toptan bir dönüşüm ile burjuvazinin baskı alanı haline gelmesi, esas kentsel sorunsal olarak tartışmaları çeşitli alanlara yaymakta, planlama sürecine yeni parametreler eklemektedir.

Soylulaştırma, çağdaş metropolün yeniden yapılanması ve planlanması sürecinde bir ekonomik ve mekânsal dönüşüm aracı olarak görülmektedir. Yani orta gelir gruplarının kenti terk edişinin, konut alanlarındaki izbeleşmelerin engellenmesi rolü nedeniyle bir bakıma kentsel süreçleri tersine çevirmektedir.

Daha önce "suburb"leşmede olduğu gibi, şimdi kapitalin kentin farklı yer ve sektörlerine kaymasına neden olmaktadır. Hatta işgücü dağılımının uluslararası boyut kazanması, bunları kontrol eden ve yönlendiren küresel kentlerin ve finans kapitalin akışı için yeni kentsel hiyerarşinin ortaya çıkmasını soylulaştırma sürecinin gerekliliği olarak değerlendirip, kent planlamadaki yerini belirlemeye çalışmaktadırlar. Finans kapitalin ulus ötesi bir nitelik kazanması, kentlerin ve mekânların bir hiyerarşik yapı içine girmesine neden olmaktadır.

Böylesi bir yapılanma dolayısıyla, küresel ve ulusal finans kapitallerinin, firmalarının ve bunların yarattığı aktivitelerin kent merkezine yerleştiği, üst gelir grubu konutları içeren mahallelerin oluştuğu görülmektedir. Bu olgu, soylulaştırmanın geç dönem kapitalist kentin, mekânı yeniden yapılandırması sürecinin bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır.

Soylulaştırmanın kent mekânına ve yaşamına getirdiği tartışmalar, kentsel coğrafyacılar, sosyologlar ve kent plancıları arasında kavramsal ve ideolojik çatışmalara da neden olmaktadır. Soylulaştırma, insan boyutunun önemini ortaya koyan yaklaşımlarla, kapital ve karlılık olarak meseleyi ele alan iki alanda önemli tartışmaları ortaya koymaktadır. Bir kesim liberal görüş seçme hakkı, kültür, tüketim ve tüketicinin isteklerinin önemi açısından olguyu eleştirirken, yapısalcı Marksistler, kapitalin sınıfın, üretim ve arz meselesi olarak değerlendirilmesi üzerine yoğunlaşmaktadırlar.

Yukarıda sözü edilen nedenlerle soylulaştırmanın bir sorun ve gündem unsuru olarak planlama sürecinde yer almasına baktığımız zaman, çeşitli ölçeklerde de kent ve yapı içerisine etkilerini görmekteyiz. Bunlar, uluslar arası ve ulusal alanda, küresel yatırımların kentte yarattığı baskılar; bölgesel ve kentsel alanda bu yatırımların yer seçi-

mi dolayısıyla kent içi ve dışındaki bölgelerde oluşan dönüşümler; mahalle düzeyinde, çöküntü alanına dönmekte olan yerlerde finans kapitalin müdahalesiyle oluşturulan dönüşüm; kişi ve hane düzeyinde oluşan dönüşümler olarak özetlenebilir.

Özellikle İstanbul'da Zeyrek, Süleymaniye, Fener-Balat, Galata, Cihangir gibi çok önemli konut stoku içeren bölgelere baktığımız zaman, bu olguların daha uzun süre tartışılacağını şimdiden görebiliyoruz. Soylulaştırma, kimi zaman kentsel dönüşüm, kentin restorasyonu, kentin rehabilitasyonu, kentin sivilleştirilmesi kavramlarının arkasına saklanarak da gerçekleştirilmektedir. Doğrudan bu kavram kullanılarak planlamanın gündeminde tartışılmak durumunda, aksi taktirde diğer kavramlar çerçevesinde "kenti sivilleştiriyoruz" fiziksel çerçevesi içine girdiği zaman sosyal içeriğin dışlanmasıyla bir tehlikenin içine düşülmüş oluyor. Dolayısıyla soylulaştırma kavramının, kentin yeniden yapılanma yaşadığı bu dönemde, özellikle İstanbul için, planlamanın gündeminde ve karar alma sürecini etkileyen bir değişken olarak yerini alması gerekiyor. Sosyal açıdan, İstanbul'da büyük yeniden yapılanma diyebileceğimiz bir süreç söz konusu. Yer seçiminde göçlerden kaynaklanan değişimler, izbeleşmiş alanların dönüşümü sürecinde potansiyellerin, mahrum kalmışların lehine kullanılması, yatırımlar, fiyat politikaları, bunların hepsi, fiziksel planlamanın yapısal değişimler geçirdiği günümüzde, planlamanın belirleyici, yönlendirici, kuramsal potansiyelini oluşturmaktadır.

Kentsel yeniden yapılanma, yeni yer seçimlerini ortaya çıkarırken, aynı zamanda bir sosyal yeniden yapılanmayı da beraberinde getirmektedir. Yatırımların ve özellikle konut politikalarının kamu denetiminden uzaklaşması da bu değişimlerde etkili olmaktadır. Burada kamunun rolü ve buna bağlı olarak, kamunun elindeki bir araç olan kent planlamanın rolü de sorgulanması gereken bir konuyu oluşturmaktadır.

8

Kentsel Yenileşme Projelerinin *Gentrification* Hedefleri ve Etkileri

Dilek Erden

Kentsel alanlar, karmaşık ve dinamik sistemlerdir. Fiziki, ekonomik ve sosyal geçişleri belirleyen süreçleri yansıttıkları gibi bir yandan kendileri de bu değişimlerin itici güçlerindendir. Büyümeye ya da çöküşe neden olan iç ve dış dinamikler birbirinden bağımsız olarak düşünülemezler. Kent planlama da bu iç ve dış dinamikleri birlikte ele alarak özellikle kent merkezlerine yönelen nüfus ve finansı yönlendirmek ve mekânın içerdiği fiziksel dokuyu iyileştirmek amaçlı olarak farklı yaklaşımlar geliştirme ve çözümler üretme yollarını aramaktadır. 1980'lerden itibaren kent merkezlerindeki dejenerasyona bir yanıt olarak kentsel yenileşme (*urban regeneration*) yaklaşımı geliştirilmiş ve kent merkezlerinin iyileştirilmesi amaçlı; rehabilitasyon, canlandırma, rönesans, güzelleştirme gibi yaklaşımlardan farklı olarak, kente bütüncül bir bakış açısı ile bakmak ve sürdürülebilir iyileşmenin tüm bileşenlerini birlikte ele almak gerekliliği savunulmaya başlanmıştır (Roberts, 2000, s.9).

Ancak kentsel yenileşme politikaları bir yandan fiziksel, sosyal ve ekonomik sorunlar yaşayan çöküntü alanlarına müdahale ederken bir yandan da yeni bir soruna; *gentrification* olgusunun oluşumuna neden olabilmektedir. Bu makale, *gentrification*'ın kent planlama yak-

laşımları içindeki yerini, iki ayrı eksende tartışacaktır. Birincisi; kentsel yenileşmenin *gentrification*'ı bir araç ve amaç olarak kullanması, ikincisi ise uygulamalar sonucu *gentrification*'ın bir yan etki olarak ortaya çıkması. Tartışmanın geri planında, "kent planlamanın *gentrification* karşısında tavrı ne olmalıdır?" sorusu bulunmaktadır.

KENTSEL YENİLEŞME VE *GENTRIFICATION*

Öncelikle İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde olmak üzere kent planlamanın gündemine giren ve giderek önemli bir yer kazanan kentsel yenileşme, değişim içinde olan bir alanın problemlerinin çözümüne yönelik olarak ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının gelişmesini amaçlayan bütüncül ve bütünleştirici vizyon ve operasyonlar bütünüdür. Kentsel yenileşme; yerel ekonomiye ait dinamikleri harekete geçirmek yolu ile fiziksel ve sosyal açılardan çöküntü sürecine girmiş kentsel alanları yeniden yaşanabilir, canlı alanlar haline getirmeyi ve kente yeniden kazandırmayı hedefleyen bir kent planlama ve kentsel koruma yaklaşımıdır.

Kentsel yenileşme dört temel kriteri sağlamayı hedeflemektedir: i. Kentlerdeki fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak, ii. Ekonomik yaşamı canlandırmak, iii. Kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek, iv. Her ölçekte katılımı sağlamak.

Bir kent parçasının canlandırılması, kentsel politikalar içindeki en önemli konulardan biridir. Kentsel yenileşmenin, kentsel politikalar içindeki önemi, ekonomik, fiziksel ya da sosyal açıdan çöküntü süreci yaşayan ya da böyle bir süreç sonucunda terk edilmiş olan kent parçalarındaki çöküntüye neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması ile birlikte o alanın yeniden yaşam kazanmasını ve özellikle de tarihi kimliğin korunması ve kültürel sürekliliğin sağlanmasını hedeflemesidir.

Son dönemlerde planlamanın gündeminde kentsel yenileşme uygulamaları ile *gentrification* kavramı birlikte tartışılmaktadır. Kentsel yenileşme ve *gentrification* kavramları, biri diğerini ortaya çıkaran ve biri diğerinin sonucu olan kentsel süreçler olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel yenileşmenin uygulama aracı "kentsel projeler"dir. Kentsel projelerin, *gentrification* üzerindeki etkileri üzerine iki farklı yaklaşım vardır: *gentrification*'ı bir kentsel yenileşme politikası olarak ele alan yaklaşım ve *gentrification*'ı kentsel projelerin bir yan etkisi olarak ele alan yaklaşım.

Gentrification'ı bir tür kentsel politika olarak ele alan görüşler, yarışan kent ekonomileri içinde *gentrification*'ın, kentsel yenileşme kavramı ile rasyonalize edilmek istendiğini savunmaktadır (Smith, 2002, s.443). Bu yaklaşıma göre *gentrification*, yerel yönetimlerin uyguladıkları bir yöntem olduğu gibi, aynı zamanda kentsel kuramlar içinde de, özellikle kentsel mekânların yenileşmesi için geliştirilen ve giderek yaygınlaşan bir kentsel strateji olarak ele alınmaktadır.

Gentrification'ı bir tür kentsel politika olarak ele alan görüşler; kent merkezlerinin iyileştirilmesi için kentsel projeler yolu ile alanın eski kullanıcıları olan düşük gelirli kesimin buradan çıkarılmaları ve orta ve üst sınıfın bu alanlara yerleşmesi ilkesine dayanmaktadır. Bu politika, kent merkezlerinde, tarihsel kimliği olan alanlara yerleşen üst-orta sınıfın, mekânın fiziksel olarak iyileşmesini ve yeni bir kimlik kazanmasını sağlayacağı savı üzerine kuruludur.

Bir diğer yaklaşım ise, kentsel projelerin kent merkezlerindeki fiziksel ve ekonomik iyileşmeyi sağlayan hedeflerinin, alanın kullanıcılarının yaşamını tümüyle değiştiren etkilere yol açtığını savunmaktadır. Sosyal yapıyı etkileyen bu sonuçlar, proje ile hedeflenen bir etki olmayabilir ve bu nedenle bu makalede "yan etki" kavramı ile ele alınmıştır. *Gentrification*, kentsel projelerin hedeflenmeyen bir sonucu olarak, "yan etki" olarak ortaya çıkmaktadır. Dönüşüm alanlarında uygulanan işlev değişimi projeleri sonucunda, alanın çevresinde bir etkilenme alanı ortaya çıkmaktadır. Uygulanan kentsel projeler, kentsel alanların yenileşmesi için fiziksel müdahaleyi en temel araç olarak kullanırlar. Ancak fiziksel yenileşme, sosyal ve ekonomik dinamiklerden bağımsız tek başına bir değişim grafiği oluşturmaz. Hayali bir fiziksel iyileşme grafiği, ekonomik iyileşme grafiğini de kendine paralel olarak yukarı çeker ama sosyal yapıya ait grafiğin yukarı çıkması doğrudan

fiziksel iyileşmeye bağlı değildir. Proje alanlarındaki fiziksel ve ekonomik iyileşme sonucu yaşayan kesimin bu alanlardan uzaklaşması, kentsel projelerin hedeflemedikleri ama çoğunlukla dönüşüm alanlarında ortaya çıkan bir sonuçtur.

SON VERİRKEN

Kentsel yenileşme politikalarının bir aracı olan kentsel projeler, fiziksel olarak çökme sürecindeki alanlara işlev değişimi, restorasyon, yenileme gibi farklı yöntemlerle müdahale etmektedirler. Projelerin bir kısmı, sözü geçen alanlarda yenileşmeyi sosyal ve ekonomik yapının değişimine bağlı hedeflerken bir kısmı da fiziksel iyileşmenin ekonomik ve sosyal sonuçlarını göz ardı etmektedir.

Kentsel yenileşme projeleri, daha çok kent merkezlerinde yer alan tarihi semtlerde veya işlevini yitirmiş tarihi binalar için uygulanmaktadır. Kültür varlıklarının ve kent kimliğinin sürdürülmesi sorunu karşısında, bu projeler her kesimden destek görmektedir. Ancak, yurtdışı ve Türkiye örneklerine bakıldığında çoğunlukla restorasyon ve rehabilitasyon sürecine giren tarihi semtlerin eski kullanıcılarının bu mekânları satmak, kiraya vermek ya da dışarı atılmak yolu ile terk ettikleri görülmektedir. Eğer bu mekânlardaki sorun yalnızca fiziksel eskime veya kültürel değerlerin yitirilmesi biçiminde tanımlanıyor ise, bu projelerin başarılı oldukları söylenebilir. Ancak bu tür projelerde başarı kriterlerinin çok iyi saptanması gereklidir. Çünkü kullanıcıların, istekleri dışında, mecbur kaldıkları için yaşadıkları mekânları terk etmeleri, projenin bir taraftan bazı sorunları çözerken diğer taraftan yeni sorunlar yarattığını göstermektedir.

Her proje, kendi sorunlarını çözmek veya kendi potansiyellerini geliştirmek için kendi yöntemini geliştirmelidir. Özellikle konut alanlarında uygulanan projeler, kullanıcıların kendi mekânlarında yaşama veya kendi istekleri ile oradan ayrılma haklarına bağlı olmalıdır. Bu nedenle planlamanın projelerin kendine özgü ve bütüncül yapılarını kurmalarını sağlamak için daha esnek bir yapıya sahip olması, tabandan katılımı örgütleyici, özel yasalar geliştirici stratejiler üretmesi gereklidir.

Gentrification, kentlerde alanları parçalayarak, kentlileri temelde içerdekiler ve dışarıdakiler olarak ikiye ayırmakta, fiziksel mekânı, insanın üzerinde tutmaktadır ve gerek amaç gerekse araç olarak Kent Planlamanın ve Kentsel Yenileşmenin sosyal eşitlik ilkesi ile çatışmaktadır. Kent planlamanın ana sorunu mekânsal, sosyal ve ekonomik iyileştirmeyi "içeridekileri dışarı atmadan" nasıl gerçekleştireceğidir. Kent planlamanın tavrı; "*gentrification*"ı hedeflemek veya bir araç olarak kullanmak değil, sosyal sorunları da mekânsal sorunlarla birlikte çözme yollarını aramak olmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

Saha Araştırmaları

9

İkinci Bölüm'e Giriş

JEAN FRANÇOIS PÉROUSE

Bu derlemede incelediğimiz şehir içi yeniden vasıflandırma ve yerleştirme süreci soyut bir süreç değildir. Bugünkü İstanbul'da sadece az sayıda belli "seçkin" yer bu süreçten etkilenmektedir. Bunun yanısıra, bu süreç belli bir zaman akışı içerisinde yer almaktadır. İlgili "yerlerin" ortak fizikî veya tarihî özellikleri olup olmadığı veya hayata geçme kronolojisinin benzeşip benzeşmediğini araştırmamız gerekir. Bahsettiğimiz süreç ne tesadüfi, ne de önce planlanmış bir süreç olmadığından, nereye yoğunlaştığı, hangi şekilde somutlaştığı, seçilen semtler arasında ne tür farklar olduğu incelenmelidir.

Farklı bir biçimde olsa da, açıklanan ve konuşulan örnekler ışığında (Kuzguncuk, Asmalımescit, Fener-Balat, Galata, Cihangir, Ortaköy, Arnavutköy) çeşitli genel tespitlerde bulunabiliriz:

1. Zaman Faktörüne ilişkin. Yerel *gentrification* süreçleri tek bir zaman kalıbına oturtulamaz. Sürecin Kuzguncuk'ta daha erken bir dönemde başladığını söyleyebiliriz. Bu anlamda Kuzguncuk öncü niteliği taşıyor. Çoğu zaman *gentrification* süreci yavaş ilerlese de, geriye dönülemez olduğu ve düzenli bir şekilde gelişmediği için, sürecin mikro zamanlamalarına dikkat edilmesi gerekir. Üstelik, Batı'daki diğer

örneklerle kıyasladığımızda, İstanbul'daki süreç çok daha belirsiz ve uzun vadelidir.

2. *Gentrification* ve kaybedilmiş tarihî merkeziyet arzusu. Bilindiği üzere *gentrification* süreci tarihî semtlere ağırlık veriyor. Ama bu saptamayla yetinemiyoruz. Bu olgu, daha çok kendi tarihlerinden uzak durmuş ve uluslararası bir tarzda biçimlenmiş/pazarlanmış kültür faaliyetlerine önem veren yüksek sınıfların tarihî merkeziyet arzusunun bir ifadesi olarak algılanabilir.

Demek ki son senelerde gözlemlenen üst sınıfların merkezden kaçış eğilimine karşı, tarihî merkez hâlâ eğitimli varlıklılara hitap edebiliyor. Tarihî merkez anlamı yeniden canlandırılıyor; daha doğrusu belli faaliyetler etrafında ("kültür endüstrisi") ve belli gruplar tarafından yeniden değerlendiriliyor. Bunun neticesinde, şehir tarihi, fizikî ve simgesel merkezinden kolay kolay –ağır bir kültür ve soyal bedel ödemeden– ayrılamaz. Tarihî merkezin bugün yeniden kıymetlenen bir değeri var – tabii ki emlâk değeri dahil olmak üzere.

3. Fakat vurgulanması gereken başka ilginç bir husus var: Bu derlemede bahsedilen semtler sıradan tarihî semtler degildirler. Şu ana kadar tespit edilen *gentrification* şekilleri, "tarih birikimi" açısından dünyada eşi olmamasına rağmen, Fener-Balat bölgesi hariç, tarihî yarımada'da gerçekleşmiyor. İstisnasız olarak seçilen semtler yakın geçmişte azınlıkların yoğun olduğu semtlerdir. Sanki yeniden kurgulanmış (hayal edilmiş) ve belki de bir şekilde abartılmış "kozmopolit" bir kimlik taşıyan semtler *gentrification* sürecine daha uygun gibi görünüyor. Galata'dan Kuzguncuk'a dek, bahsedilen bütün semtlerin bu özelliklere sahip olduğu inkâr edilemez. Üzerinde durulması gereken bir gariplik var burada. Sanki gayri-müslim "kimlik", üst ve orta üst sınıflara daha evrensel, cazip, seçkin (veya çağdaş) geliyor. Sözde azınlık semtlerin moda haline gelmesi ileride daha çok incelenmesi gereken bir konu.

O yüzden, "sunulan" tarih birikimi açısından İstanbul gibi eşi olmayan bir şehirde,[1] var olan çeşitli "tarihî katmanlara" yönelik bu-

1 Mesela, kanaatimce, orta sınıflar için 1940-1950'lerde inşa edilen şimdilerde çok rağbet gören Ulus'taki bitişik evler, 1980'lerden itibaren bir tür *gentrification*'a uğramışlar.

güne kadar hiç gerçekleşmemiş çeşitli *gentrification* şekilleri öne sürülebilir: Zeyrek'ten, yakın geçmişten kalma Zeytinburnu gecekondularına kadar; veya Yedikule'den, İstanbul sanayi tarihinde önemli bir yeri olan Bomonti bölgesine dek yeni vasıflandırmalar neden olmasın?

4. *Gentrification* son senelerde yoğun olan yerel tarihi yeniden keşfetme ve değerlendirme/yorumlamayı da ifade eder. Bu anlamda, *gentrification* olgusu seçilmiş bir tarihi sahiplenme gibi tarif edilebilir. Buna bağlantılı olarak, *gentrification* süreci yerel şehir tarihinin yeniden ele alınması olgusuyla ilişkilendirilebilir. Eski şehir dokusu, eski binalar ve de bugünden kurgulanan eski yerel yaşam tarzlarının korunması gereken ortak bir "miras" haline gelmesi (ki burada bir *miraslaştırma*'dan da bahsedebiliriz) *gentrification* sürecini tetikliyor. *Gentrification*, yerel tarihe yönelik bu hummalı bilinçlendirme olgusunun bir yan ürünü olarak görülebilir.

Ancak bu çerçevede, Cihangir örneği söylediklerimize pek uymuyor;[2] çünkü tarihî dokunun büyük bir kısmı 1960 ve 1970'lerde tahrip edildi veya yok oldu. Cihangir'in önemi daha çok konumu (hem deniz, hem Taksim'e yakınlığı) ve kalıntıları seyrek olmasına rağmen yeniden yazılan geçmişinden kaynaklanıyor. Bu anlamda görülüyor ki yeniden yazılmış olan şehir tarihinin, mevcut tarihî şehir dokusuyla[3] aslında hiçbir alakası yok. Aksine, daha çok hayal edilmiş ve soyutlanmış bir yerel tarih söz konusu.

5. *Gentrification*, aidiyet duygusu ve STK. Tarihî semtlerde "kozmopolit" izler arayanlar aynı zamanda, Kuzguncuk örneğinde görülebildiği gibi, bir nevi mahalle aidiyeti de arıyorlar. Bunun için de, sahip çıkılacak müşterek somut mekânlara (İlyas Bostanı gibi) ve değerlere ihtiyaç duyuyorlar. Fener-Balat'ta tespit edildiği üzere, bu aidiyet arayışı bir sınıf ötesi kaynaşma anlamına gelmiyor. Aksine, *gentrification* süreci bir "cemaatleşme" olgusu olarak görünebilir. İstanbul

2 Bkz. Orhan Pamuk, *İstanbul. Şehir ve Hatıra*, İstanbul, YKY.

3 Stefanos Yerasimos'un sıkça vurguladığı gibi İstanbul artık genel anlamda anlaşılığı gibi tam "tarihî bir şehir"den ziyade, geçmişten kalma şehir dokusunun çoğu son senelerde yok olmuş/yenilenmiş ve görkemli anıtlarla veya kalıntılarla donatımlı müthiş eski bir şehirdir.

çeperlerindeki korunaklı "sitelerde" ya da dikey "rezidanslarda" olduğu gibi, *gentrification* bazen bir "biz bize" yaşam arayışıyla örtüşebiliyor.

Son olarak, yerel STK oluşumuyla *gentrification* olgusu arasında bir bağlantı kurmak yanlış gözükmüyor. Bu anlamda, mahalle dernekleri, katılımcı yerel siyasete imrenen yüksek sınıflı yeni yerleşenlerin sesi olarak betimlenebilir. Ama Fener-Balat örneğinde tespit edildiği gibi, yeni önem kazanan bu yerel bazdaki dernekler *gentrification*'un yarattığı olumsuzluklara maruz kakmış yönünü de temsil edebilir. O yüzden dernekleşme süreci tek anlamlı değil: çelişkili sosyal dinamiklere eşlik edebiliyor.

Çoğu farkına varılmamış kentsel tarihî değerlere geniş bir açıdan bakacak olursak, *gentrify edilebilir* İstanbul semtleri sayılamaz gözüküyor. Buna rağmen hali hazırdaki *gentrification* süreci son derece sınırlıdır. Bu sınırlılık belki de sadece azlık/kıtlık üretimini gerekli kılan, rant dinamiklerinden kaynaklanıyor olabilir. Başka bir değişle eğer *gentrification* süreci daha yaygınlaşır ve daha geniş kitlelere ulaşırsa, öncü *gentrifier*'lar için cazibesini kaybetmiş olacak.

10

İlya'nın Bostanını Korumak: Kuzguncuk'ta Bir Mahalle 'Landscape'i Özlemini Gerçekleştirmek[1]

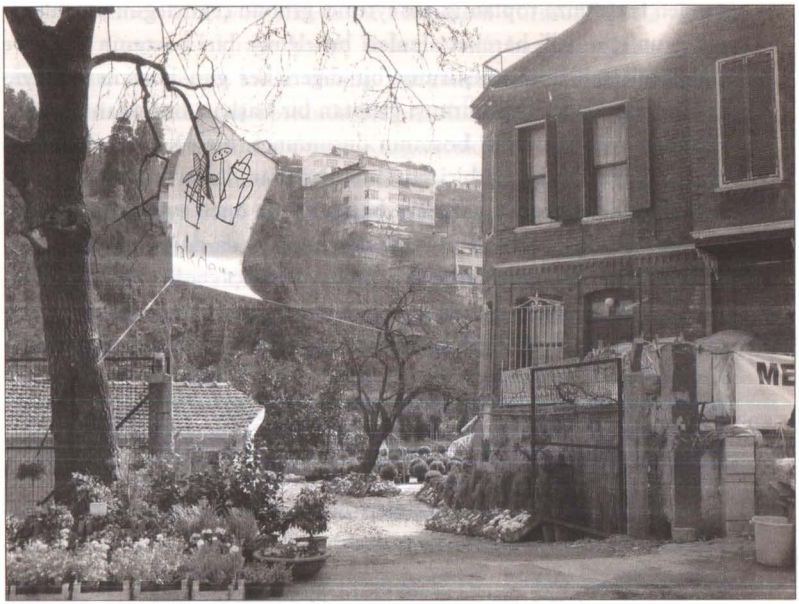
Amy Mills

Bu makalede soylulaştırılmış –*gentrified*– bir kültürel 'landscape'in içindeki anlamlar, değerler ve hayaller ele alınıyor. Kuzguncukluların, mahallelerinin kalbindeki bostanı koruma mücadelesi, mahallenin, hem geçmiş zamandaki, hem de gelecekteki kültürel coğrafyasının belli bir vizyonunu ifade ediyor. Coğrafyacı olarak, bu bostan mücadelesini bir yer sahiplenme ve kentsel 'landscape'deki fiziksel formda bir kimlik çizme hareketi olarak okuyorum. Bu bostan savunma hareketinin söyleminin yanısıra, Kuzguncuk'taki saha çalışmalarında toplanmış hikâyeler, hem bostanın münakaşa edilen bir yer olduğunu, hem de insanların bostan hakkındaki anılarını nakletmelerinin farklı şekillerde değişik grupların kimliklerini belirlediğini gösteriyor: İstanbul'un değişen kültürel 'landscape'i, kentteki günlük hayatı etkileyen

1 2000 ve 2001 yaz aylarında ve Ekim 2001 ve Mart 2003'ün arasında yapılan bu araştırma University of Texas at Austin Liberal Arts Graduate Research Fellowship, Fulbright-Hays Dissertation Research Fellowship ve University of Texas Population Research Center Mellon Foundation Research Fellowship tarafından desteklendi. Makalede yer verdiğim kaynak kişilerin isimlerini, kimliklerini belli etmemek için, değiştirdim. Caroline Finkel, Aydan Sayın, Tan Morgül ve Kuzguncuklular Derneği'ne ve bu makalenin düzenlenmesi sırasındaki katkılarından ötürü Çitlenbik Yayınevi'ndeki arkadaşlarıma minnettarım.

güncel toplumsal, siyasal ve kültürel öğelerin bir delili olarak okunabilir. Kent sakinlerinin, kentin 'landscape'inde hayallerini gerçekleştirmelerinin bir yolu kenti soylulaştırmaktır. Bu yazıda Kuzguncuk'taki bostanın korunma mücadelesi, toplumsal ve kültürel çerçevede kimlik ifade eden bir yer olarak ona sahip çıkılması inceleniyor.

Kentsel Kültürel 'Landscape', kuramsal bir coğrafi kavram olarak, kültürel bir grup veya değişik kültürlere ait gruplar tarafından oluşturulmuş fiziksel çevre anlamına gelmektedir. Kuzguncuk'un 'landscape'inde farklı tarihsel katmanlar görmek mümkün: örneğin, eski kiliseler ve havralar, altmışlı yıllardan kalma apartmanlar, son on yıl içerisinde yenilenmiş tarihi evler, vs. Bu 'landscape', hem Kuzguncuk'un eski sakinlerinin kültürünü yansıtıyor, hem de tipik bir eski mahalle 'landscape'i olarak insanlara eski mahalle hayatını hatırlatıyor. 1986 yılında gösterime giren meşhur televizyon dizisi *Perihan Abla* 'dan sonra Kuzguncuk'un 'landscape'i bir sürü televizyon dizisi, film ve reklam için popüler bir nostaljik ortam haline geldi (Tanrıöver 2002: 94). Kuzguncuk'un tarihi evlerini yenileme hareketi devam ediyor. İstanbul'un soylulaştırılmasındaki nostalji, kendi kentleşme deneyiminin bir parçasıdır. Kırsal kesimlerden kentlere akan göç, İstanbul'da siyasal, ekonomik ve çevresel düzlemde kültürel bir değişim meydana getirdi. Kentin betonlaşması ve grileşmesi, geçmiş romantik zamanın yeşil tepelerine ve ağaçlı sokaklarına duyulan özlemi besliyor. Bütün bu öğeler, hem mahallelerin soylulaştırılması, hem de, kentin sakinlerine artık maziye karışmış, daha iyi günlük hayatı çağrıştıran, tarihi eserlerin korunması için yapılan özel yatırımların gerçekleştiği çerçeveyi oluşturuyor. Kuzguncuk bostanı betonlaşma tehdidiyle karşı karşıya kalınca, mahalle sakinleri bostanda yaptırılması istenilen binaya karşı mücadeleye başladılar; bütün mahalle mücadeleye destek verdi. Kuzguncuk ve bostanı hakkındaki söylem buranın nostaljik bir yer olduğunu ortaya koyuyor. Söyleme göre Kuzguncuk zengin kültürel bileşimli bir kimliğe sahip ve olağanüstü hoşgörülü bir yerdir. 'Landscape'deki havra ve kiliselerin, camilerle yan yana olması hoşgörünün delili olarak ortaya konuyor (Bektaş 1996).

Kuzguncuk bostanı.

İLYA'NIN BOSTANININ KORUNMASI

Kuzguncuk'un tarihi bostanı, hem taze sebze ve meyveleri, hem de son Rum sahibi İlya ile anılıyor. Bostan, son bostancı vefat ettikten sonra, Vakıflar Müdürlüğüne geçmiş,[2] 1992'de de Türkiye Organ Nakli ve Yanık Tedavi Vakfı başkanı ve Başkent Üniversitesi rektörü Mehmet Haberal'a kiralanmış. Kuzguncuklular, ancak bostana asılan bir ilanı okuduklarında orada özel bir diyaliz hastanesinin yapılacağını öğrenmişler. Birkaç semt sakini projeye karşı çıkarak hemen harekete geçmiş; bostanın olduğu mahalle ve çevredeki mahallelerden

2 Bu olay hakkında daha detaylı bilgi almak için bkz. Behice Özden, "Hrisokeramos'tan Kuzguncuk'a".

binden fazla imza toplamış. İlk eylemci grubun çekirdeğini oluşturanlar, grup için belli hareket alanları belirlemiş: biri bostanın tarihi ve hukuksal statüsünü araştırmış; bir diğeri her gün bostanı gözleyip ötekilere gelişmeleri bildirmiş; gruptan bir başkası basından tanıdıklarından yardım alarak bostanın durumunun bir sürü gazetede çıkmasını sağlamış; başka biri bostanla ilgilenen devlet ve belediye müdürlüklerine dilekçeler yazmaya başlamış. Bu öncü eylemciler, bazıları yurt dışında eğitim görmüş ya da yurt dışında doğmuş olan, Kuzguncuk'un 1980'lerden sonraki entel ve sanatçı cemaatinden çıkmış. Bu önemli bir nokta; çünkü bu kesimin hem politik bilinçleri güçlüydü, hem de bostanla ilgili kanunları araştırıp vatandaş olarak haklarını kullanabileceklerine dair inançları vardı. Diğer birçok vatandaştan farklı olarak bu eylemciler, 'biz bu güçlü, varlıklı ve nüfuzlu adamlara karşı koyamayız' deyip kenara çekilmemişler. Bu hareket ancak Kuzguncuk'un kültürel ve maddi değerini yükselten eski evleri restore eden eğitimli yeni sakinleri tarafından başlatılabilirdi. O bakımdan, bostan hareketi Kuzguncuk'un soylulaştırılmasının bir parçası sayılır.

1997'de Kuzguncuklular Derneği kurulmuş ve bostanın savunulması yıllar boyunca bu derneğin esas çabası olmuş. Şu anda derneğin değişik sosyo-kültürel kesimlerden yaklaşık seksen üyesi var. En faal üyelerinin arasında, hem Kuzguncuk'ta doğup büyüyenler, hem de sonradan gelenler var. 2000 yılında özel bir okulun yapılmasına izin vermek amacıyla, Boğaziçi İmar Plan Müdürlüğü'nün, imar planını değiştirip, Başkent Üniversitesi'ne inşaat izni verdiği öğrenilmiş. Bostanın durumuna yeniden ilgi çekmek için, Kuzguncuklular Derneği Kuzguncuk'ta büyük bir şenlik düzenleyip, basın ve televizyon mensuplarını davet etmiş. Bostanla ilgilenen herkes devlet kurumlarına yeniden dilekçeler yazarak inatla onların dikkatlerini Boğaz'daki tarihi, yeşil alanların korunmasıyla ilgili kanunlara çekmeye çalışmışlar. Dernek üyeleri yaptıkları araştırmalarla elde ettikleri bilgileri, İmar Müdürlüğü'ne karşı açtıkları bir davada da kullanmışlar. Dernek üyeleri, gelecekte bostanı kiralayarak, onu organik tarım ve eğitim projesinde

kullanabilmek için 2001 yılında bir kooperatif kurmuş.[3] 2002 yılında Türkiye Organ Nakli ve Yanık Tedavi Vakfı başkanı Haberal kira kontratını fes etmeye karar vermiş. Kuzguncuklular on senelik mücadelelerini ve zaferlerini bostanda bir piknikle kutlamışlar. Şu anda bir peyzaj firması bostanı kiralıyor; Kuzguncuklular bostanın yeşilliğinden memnunlar ve dernek için şimdilik en iyi uzlaşma noktası bu gibi görünüyor.

Bostan eylemleri süresince gazeteler, bostandan, tüm Kuzguncuk halkından destek alan ve onların duyguları ve anılarıyla dolu bir yer olarak bahsetti. Kuzguncuklu bir genç şöyle diyor:

> "Hepimizin çocukluğu bu bostanda geçti. Burası hepimizin oyun alanı oldu. Yakın zamana kadar da öyleydi. Ta ki hastane yetkilileri, bostanın etrafına tel örgü çekene kadar... Bostan, Kuzguncukluların akciğeri. Kuzguncuk, oradan nefes alır. Bostanı bize bağışlansınlar... Kuzguncuk'un sıcak bir mahalle yapısı var. Bu yapı artık İstanbul'da kalmadı. Buradaki bütün arkadaşlarım, çocukluk arkadaşlarım. Aynı sokaklarda büyüdük, aynı okullarda okuduk. Bakkalı, kasabı, manavı, şoförü, boyacısı, hamalı, doktoru, öğretmeni... biz burada bir aile gibiyiz. ... Hastanenin kurulması Kuzguncuk'un bu yapısını da bozacak. Yazık!" (Kaynar, 1992)

Bu genç kendini mahalle ailesinin bir ferdi olarak tanımlayarak benimsediği Kuzguncuklu kimliğine işaret ediyor. Mahalle ailesi bostanda vücut buluyor; bostan, mahalle ailesinin akciğerleri olarak ona nefes ve can veriyor. Bostan İstanbullular için de büyük anlam taşıyor, çünkü o, İstanbul'un kaybettiği karakteri henüz kaybetmemiş. Bostan aynı zamanda, Kuzguncuk'un kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalan karakterinin simgesi haline gelmiş:

---

3 Bu organik tarım ve eğitim projesi, fikir olarak, Avrupa ve Amerikalı modellerden esinleniyor. Bu proje, derneğin bazı kilit üyelerinin, küresel yeşil hareketle olan ilişkilerini yansıtıyor ve hem kimliklerini hem de Kuzguncuk'un geleceğine dair vizyonlarını, yeşil kentleşmenin ilerici batılı örnekleriyle ilişkilendiriyor.

> "Şimdi, bu hazine sandığı içerisinde, günümüzde, tüm özellikleriyle altın değeri taşıyan İlya'nın Bostanı'ndan, çok kısa bir süre sonra sahip çıkılacak hiçbir yerin kalmayacağı paniğiyle sahip çığlıkları atılıyor. Artık sahip çıkacağımız, kaybetmekten korkacağımız yerlerimizi, değerlerimizi, kültürümüzü, anılarımızı gittikçe grileşen mavimizi ve yeşilimizi içinde barındırmasıyla tüm bunların simgesi haline dönüştü İlya'nın Bostan'ı" (Özden, 2000: 13).

Kuzguncuk bostanını koruma hareketi, bostana birçok anlam yükleyerek onu, gayri-Müslimler ile Türkler arasında güzel komşuluk ilişkilerinin yaşandığı geçmiş günlerin bir simgesi olarak dillendiriyor. Bostanın korunmasının arkasında, aslında derin bir istek yatıyor: güzel geçmişte var olan değerleri„ yarına taşıyabilmek. Bostan hareketine katılmalarıyla, mahalle sakinleri, Kuzguncuk'a bağlı olduklarını ve bostanın onlar için kişisel önem taşıyan bir yer olduğunu gösterdiler. Protesto eylemlerindeki sözleriyle ("canımız, gururumuz, her şeyimiz, bostanımız" ve "yakında vücutlarımız da betonlaşacak"[4]), Kuzguncuk'un 'landscape'ini sahiplendiklerini duyuruyorlardı. İlk eylemciler soylulaştırıcılardan oluşsa da, kırklı ve ellili yıllarda ve daha sonradan gelen Karadenizli Kuzguncuklular da eyleme ciddi destek vermişler. Eylemler sırasında dile getirilen söylem, bostanın değerinin, sadece yeşil bir yer olmasından değil, tarihi "İlya'nın Bostanı" olmasından da kaynaklandığını gösteriyor. Bu bostan Kuzguncuk'un eski kozmopolit günlerinden kalan bir yerdir.

Kuzguncuk'ta bostan hareketine katılmayan iki grup var: birincisi, Kuzguncuk'un tarihi konut alanlarını çevreleyen gecekondularda oturan Kuzguncuklular. İkincisi (bir veya iki istisna hariç), Kuzguncuk'un eski gayri-Müslimleri. Bu grubun kendisi küçük olsa da, eskiden Kuzguncuklu olan, fakat daha sonra İstanbul'un diğer semtlerine taşınan daha büyük ve daha faal olan Rum ve Musevi (ve daha da az Ermeni) gruplarıyla bağlantıları var. Bu cemaatler„ her hafta sonu yaşadıkları semtlerden, Kuzguncuk'taki havraya ve kiliseye geliyorlar.

4 Bu sloganlar 2000 yılında Kuzguncuk'taki protesto eylemlerinden mahalle çocuklarının taşıdığı dövizlerden. (bkz. Danış ve Şanlı).

Ayrıca bu Kuzguncuklular, Kuzguncuk'un tarihiyle de ilgileniyorlar. Örneğin, Musevi cemaati bu yazının yazıldığı dönemde, Kuzguncuk'un tarihi üzerine bir sergi ve şenlik planlıyordu. Fakat, onlar, Kuzguncuklu kimliklerini bostan hareketine katılmakla veya Kuzguncuk'un tarihi eserlerini koruyarak göstermiyor, Kuzguncuk'taki eski evleri satın alıp, Kuzguncuk'a taşınmıyorlar. Kiliselerin ve havranın cemaatleri Kuzguncuklular Derneği ile bazı ortak amaçlara sahip olsa da, dernekle bağlantıları yok.[5] Kuzguncuk'un geçmişindeki gayri-Müslimler ve onlarla yaşanan komşuluk ilişkilerini içeren Kuzguncuk nostaljisi, Kuzguncuk'un eski sakinlerine değil, mahalleye yeni yerleşenlere ait olan bir nostaljidir. Bostan etrafında dönen söylem ve Kuzguncuk'un eski gayri-Müslim sakinlerinin anlattığı hikâyeler, kimlerin Kuzguncuk'a ait olduğuna dair henüz dile getirilmemiş, fakat birbirlerine rakip olan vizyonları açığa vuruyor.

DİMİTRİ AMCA'NIN YER ÜSTÜNDE HAK İDDİA ETMESİ

Kuzguncuk'taki bostanın eski Rum sahiplerinin İstanbul'da kalan en son torunları, Dimitri Amcadır. 2002 yılının bahar ve yaz aylarında onunla kendi evinde ve ortak bir arkadaşımızın evinde buluştuk. Her sohbetimizde, Dimitri Amca, mallarını kaybeden ve acı dolu olaylar yaşayan eski bir İstanbullu Rum olarak konuştu. Anlattığına göre, ailesi Asya kıtasında bostancılık yaparak ve bir süthane işleterek imal ettiği ürünleri, eski İstanbul'da satıyormuş. Bir sürü mahallede büyük arsaları, bostanları, konakları ve evleri varmış. Bugün, ailesi mülklerinin çoğunu yitirmiş. İlk tanıştığımız gün, Dimitri bana Kuzguncuk'un gerçek tarihini yazacağını söylemişti; daha sonra yazdığı bu yazıda Kuzguncuk'un Rum cemaatinden bahsediyor. Bu yazıyla, Dimitri kendi Rum kimliğinin ve inandığı tarihin hatlarını çiziyor:

---

5 Örneğin, havrada katıldığım bir ayinden sonra depreme hazırlıklı olma hakkında konuşuldu. Kuzguncuklular Derneği, girişimlerinden biri olan depreme hazırlanma eğitimi için mahallede farklı çalışmalar yürütmüş, fakat mahalledeki havra ve kiliseler, derneğin bu girişimine hiçbir katkıda bulunmamış.

> "Yani'nin kızı Helene bahçeleri metruktur. Evinde ise şu an bir Türk aile oturmaktadır. Elinde günün tapusu vardır. Nasıl aldı bilinmez. Türkiye'nin kanunu Rum malına el koyup-mutezori üzerlerine geçirmek olduğundan, birçok Kuzguncuklu 1944, 1955 (6-7 Eylül), 1974 Kıbrıs çıkarmasıyla terk ve göçe zorlandığı için malları mülkleri çeşitli yollarla el değiştirmektedir."[6]

Behice Özden'in Radikal gazetesinde yayınlanmış bir makalesine göre, Dimitri'nin ailesi, Kuzguncuk'taki bostanlarını bir haksızlık sonucu kaybetmiş. Dimitri Amca, mallarını geri almak için yıllar önce bir dava açmış ama bu dava hâlâ sonuçlanmamış. Benim görüşüme göre, Dimitri'nin Kuzguncuk'la ilgili söylediklerinin önemi, en çok kendi kimliğinin yapılandırılmasındaki rolünden kaynaklanıyor. Benim için çizdiği Kuzguncuk krokisinde, bostanın olduğu yere "aileme ait olan bostan"[7] yazdı. Bu Kuzguncuklu için, bostanın tarihi, kişisel bir tarihtir. Onun hikâyesi bostan hareketinin söyleminin (bostan bizim, Kuzguncuklulara ait, vs.) karşısında rakip olarak yer alıyor. Hikâyesi hem kişisel, hem de gayri-Müslimler ile Müslüman cemaatler arasındaki ilişkilere dayanıyor. Dimitri'nin görüşü, başka eski Kuzguncuklularla yaptığım görüşmelerde de destek buluyor.

Görüştüğüm bazı eski Kuzguncuklular (otuzlu ve kırklı yıllarda mahallede oturanlar) gayri-Müslimlerin çektiği zorlukları hatırlıyorlar. Fakat Kuzguncuk'un sıcak komşuluğundan daha çok bahsediliyor. Buna rağmen Müslümanlar ile gayri-Müslimler arasındaki dini farklılıklardan kaynaklanan çatışmaların hiç olmadığı, özellikle farklı dinlere mensup insanlar arasında yapılan evliliklerin sorunlara yol açmadığı söylenemez. Bu cemaatlerin İstanbul genelinde yaşadıklarının, Kuzguncuk için de geçerli olduğunu varsaymalıyız. Kuzguncuk'un hoşgörüsü gerçekti, bu çok doğru. Ancak o sıklıkla dile getirilen "hoşgörü tarihi"nin yanısıra, başka bir tarih de var. Bu çalışmadaki amacım, üzeri örtülmüş olan bu tarihi ortaya çıkarmaktır.

---

6 Bana 12 Mayıs 2002'de verilen elle yazılmış bir yazı.

7 'Mental map' 6 Mart 2002 çizildi.

Bazı kişiler de gayri-Müslimler gittikten sonraki Kuzguncuk'un "bozulduğu"nu söylüyorlar. Hayırlı Teyze, yaklaşık olarak 1945-1955 yılları arasında, henüz genç bir kızken Kuzguncuk'ta oturuyormuş. Ona göre, gayri-Müslimler gittikten sonra mahalle çok değişmiş.

> "Evler kaldı, güzellik gitti. Şimdi o tertemiz güzellik yok. Kuzguncuk tamamen değişti, sadece ismi kaldı." (19 Şubat 2002 tarihli görüşme). Hayırlı Teyze için, Kuzguncuk nostaljisinin hem tatlı hem de acı tarafları var. Onun görüşüne göre, Kuzguncuk eski cemaatlerini kaybettikten sonra mahallenin kimliği, yeni gelenlerle beraber bozulmuş."

Kuzguncuk'un gayri-Müslim tarihinden bahsederken, çoğu insan, onların zengin olduktan sonra, daha moda ve pahalı semtlerde oturmak için Kuzguncuk'u terk ettiklerini anlattı. Bazı aileler için bu

doğru olabilir. Ama aynı zamanda, bugün varlıklı başka insanlar da Kuzguncuk'a geliyorlar. Kuzguncuk'ta soylulaştırılma hareketinin başlamasından beri mahalledeki ev kiraları ve değerleri bir hayli yükseldi. Ama eski cemaatler, Kuzguncuk'a gelip, eski evleri satın almıyorlar. Yaptığım görüşmelere göre, Kuzguncuk'a gelen göçmenlerle beraber, bir kültürel değişim meydana gelmiş. Büyük ihtimalle, bu nedenle gitmişler ve aynı nedenden dolayı geri dönmüyorlar.

Eski bir Kuzguncuklu Musevi ailesinin bir ferdi olan Cem Bey, Kuzguncuk'ta doğup çocukluğunu burada geçirmiş, fakat 1967'de Kadıköy'e taşınmış. Kuzguncuk'ta oturan çoğu Musevi'nin altmışlı ve yetmişli yıllarda başka semtlere taşındıklarından bahsetti. Ona göre, bu insanlar Kadıköy, Bostancı, Caddebostan, Kurtuluş ve Şişli gibi mahalleleri tercih etmişler. 1970'lerin ortalarına doğru, Kuzguncuk'ta sadece 10 Musevi aile kalmış. Karadenizli göçmenler ile beraber, Kuzguncuk'un kültürü değişmeye başlamış. Çok daha eskilerde, gayri-Müslimler ile Müslümanlar, aralarında aynı kent kültürünü paylaşmışlar. Ama yeni gelenlerle birlikte Kuzguncuk'a yeni hayat tarzları gelmiş (7 Mart 2002 tarihli görüşme). Eski Kuzguncuklu Ermeni cemaati mensubu Seta Hanım da bana bu kültür farkından bahsetti. Şimdi Seta, ana caddede yürümeyi sevmiyor, kahvelerin erkeklerle dolu olduğunu ve bu yüzden kendini rahat hissetmediğini söylüyor. "Yabancılar geldi, zevk kalmadı. Rizeliler, İnebolular geldi, çok bina yaptı, eski eserler kalmadı" (22 Mart 2002 tarihli görüşme). Seta Hanımın görüşüne göre onun mahallesi, onun hatırladığı 'landscape' yok olup gitti.

'LANDSCAPE'LERE VE YERLERE BAĞLANMAK

Kuzguncuk'un fiziksel çevresi sürekli değişmekte olmasına rağmen, bu 'landscape' geçmiş zamanı hatırlatan sembollerle dolu olduğundan, hâlâ 'tarihi' bir yer olarak anılıyor. Eğer soylulaştırılmış 'landscape'lerin son 25 yılda gerçekleşen kentleşme sürecinin eseri olduğunu göz önüne alırsak, söz konusu fiziksel çevrelerin, belli aktörlerin amaçları ve kimlikleri doğrultusunda değiştiği anlaşılıyor. Mesela, gö-

rüştüğüm insanlardan biri olan Ebru, Beyoğlu'nda film projeleri üzerine çalışan bir kadın. Kendisi, Kuzguncuk'ta, Atina'dan gelen bir adamdan bir ev satın almış; evi tamamen yıktırıp betonarme olarak yeniden inşa ettirdikten sonra 1994'te Kuzguncuk'a taşınmış. Söylediğine göre, İstanbul'un kalabalığından kaçmak için Kuzguncuk'a gelmiş. Aslında Arnavutköy'ü tercih edermiş, ama orası onun için fazlasıyla pahalıymış. Ayrıca sitelerin çok popüler olduğunu, ama, kendisi gibi bir sanatçı için bir sitede oturmanın hoş bir yaşam tarzı olmadığını, o yüzden eski bir ev istediğini söyledi. Kendisine komşuluk ilişkilerini sorduğumda, karşıda çalıştığı için, buna zamanının olmadığından bahsetti. Komşularla merhabalaştığını, ama gündüz onlarla birlikte olmaya ne vakti, ne de ilgisi olduğunu, üstelik bunu çok sıkıcı bulduğunu ekledi (23 Kasım 2001 tarihli görüşme). Ebru'nun görüşüne göre, Kuzguncuk'un sakinliği güzel ve seçtiği 'eski' ev, sanatçı kimliğine uygun.

Görüştüğüm bütün eski Kuzguncuklular (Musevi, Hıristiyan, Müslüman) Kuzguncuk'un eskiden komşuluk ilişkileriyle çok güzel bir yer olduğunu anlattılar. Böyle nostaljik bir dille konuşuyorlar. Eskiden Kuzguncuk'un hoşgörülü ve kozmopolit bir yer olduğu şüphe götürmez. Fakat, bugünkü Müslümanların anılarında ve eski gayri-Müslimlerin hatırladıklarında, nostalji farklı roller oynuyor. Museviler, Rumlar ve Ermeniler, Karadenizlilerin Kuzguncuk'a göçmesinden dolayı bir şeylerini kaybetmiş gibi hissediyorlar. Kuzguncuk'un 'landscape'ine kültürel bir eser olarak bakılırsa, Kuzguncuk'taki bostanının bugünkü hali, son on yıl boyunca mahallenin en güçlü grupları tarafından yaratılmış bir şeydir. Bu yazıda, Kuzguncuk'ta gerçekleşen soylulaştırılmaya "nostaljik landscape" olarak, duygularla yüklü ve anıları çağrıştıran bir yer olarak bakmaya çalıştım. Coğrafyacı Doreen Massey şöyle demekte:

> "Bir yerin geçmişi üzerinden bir çok okuma yapılabilir. Ayrıca, bir yerin şimdiki karakteri hakkındaki iddialar ve karşıt-iddialar, geçmişine dair birbirlerine rakip olan belli yorumlara dayanıyor... bu-

> rada geleceğin ne olması gerektiğine dair argümanlar olarak kullanılan bugünün birbirleriyle yarışan tarihleri söz konusudur"[8] (Massey, 1995: 185).

Bugünkü ve geçmişteki Kuzguncuk ile ilgili birbirleriyle rakip olan mekân hikâyeleri, mahallenin tarihi ve geleceği üzerinde yorumlarla bir gerginliği ortaya koyuyor. Kuzguncuk'un soylulaştırılması ve bostan hareketi gibi çevre koruma girişimleri, Kuzguncuk'un tarihiyle mahallenin geleceğine bir nostalji getirerek geçmiş zamanın acı olaylarını tatlılaştırmaya çalışıyor.

8 "The past of a place is as open to a multiplicity of readings as is the present. Moreover, the claims and counter-claims about the present character of a place depend in almost all cases on particular, rival, interpretations of its past. ... What are at issue are competing histories of the present, wielded as arguments over what should be the future."

11

Asmalımescit'te Kültür Endüstrisi Destekli "Yer Değişim"

Ayça İnce

Ocak 2001 tarihli *Hürriyet Cumartesi Eki*'nde yer alan yazının başlığı "Tünel Canlandı" idi. Muhabir, Tünel ve çevresinden bahsediyor, çoğalan eğlence ve kültürel mekânlarıyla bölgenin 2000'li yıllarda İstanbul'un Soho'su olacağına dikkat çekiyordu (*Hürriyet*, 6/1/2001). Şimdi 2003'ün ortalarındayken söz konusu benzetmenin doğrulandığını görüyoruz. Ancak duruma daha yakından bakınca söz konusu değişimin İstiklal Caddesi ile Meşrutiyet Caddesi arasında kalan; alt ve üst sınırlarını Tünel ile Asmalımescit Sokak'ın çizdiği Asmalımescit Semt'i çevresinde gerçekleştiğini görmek mümkündür. Bu yazı semtte son beş sene içerisinde gerçekleşen değişimi anlatır.

Bugüne kadar İstanbul'daki *gentrification* süreci (mutenalaştırma / soylulaştırılma / nezihleştirme) üzerine yazılanlara baktığımızda karşımıza Cihangir, Kuzguncuk, Balat ve Galata'da örnekleri çıkmakta. Bu örneklerin hepsi, Hamnett'in (1991:175) "eş zamanlı gerçekleşen fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel fenomen" olarak ifade ettiği *gentrification* tanımına uyarlar. Yani "esas" mülk sahiplerinin yersizleştirilmesi veya yer değiştirmelerini sağlayarak yerleri doldurulur, yeni ev sahiplerinin ihtiyaç ve dilekleri doğrultusunda mevcut yapı güncellenir (*upgrade*)

ve bu da genelde kötü durumda olan söz konusu mekân ve çevresinde, fiziksel yenileme (*renovation*) ve rehabilitasyon anlamına gelir.

PEKİ KİM BU *GENTRIFICATION* AKTÖRLERİ?

Chris Hamnett'in *gentrification* süreci üzerine yapılan tanımları toparlayıp, idealini kurmaya çalıştığı makalesinin adı "Kör adam ve fil: *gentrification'ın a*çıklanması" (*The blind men and the elephant: the*

explanation of gentrification). Hamnett'e göre *gentrification*, filin neye benzediğini bir türlü tam olarak tarif edemeyen kör adamların hikâyesinde olduğu gibi hep çeşitli açılardan tanımlanmaya çalışılmıştır. Ve bu argümanların hepsi, yapı-araç, üretim-tüketim, kapital-kültür ve arz-talep ikililiklerinin arasında kalmıştır.

Örneğin Şikago Okulu tarafından ortaya atılan kentsel evrim teorileri gözüyle bakan kimi akademisyenler *gentrification'ı* kent merkezlerinin "kurtarıcısı" olarak görürken (Sumka,1979; Steinlieb and Hudges, 1983), kimileri de onu kent merkezlerindeki yerleşik iş alanlarına karşı tehdit olarak algılar (Ley 1981; Hartman, 1979; Schaeffer and Smith, 1986).

Gentrification'ın diğer bir tanımında ise, küresel ekonomiden nasibini alan kentlerde yeni oluşan uluslararası iş bölümü çerçevesinde doğan kontrol merkezleri ve sektörlerinin ihtiyacını karşılamaya vurgu yapılır (Sassen, 1991, 2000). *Gentrification* bu bakış açısı ile liberal hümanistlere kültür ve tüketim seçenekleri yaratan bir şans olarak görülürken, yapısalcı Marksistler için yarattığı yeni arz-talep dengeleriyle, sınıfsal ayrımın yerini pekiştiren bir fırsattır (Ley 1981; Harvey 1978; King 1989).

Bir de *gentrification*'ın arz-talep ilişkisi üzerinden kuran teorisyenler vardır. Arz tarafının en çok rağbet ettiği teori '*rent gap*' (rant farkı) teorisidir. Buna göre endüstri devrimi ve banliyöleşme ile kent merkezlerindeki işlerin çeperlere kaymasıyla, onlardan boşalan yerlere, zamanla değişen üretim-tüketim süreçleri çerçevesinde, yeni yatırımlar yapılması ve böylece kent içinin *gentrifiye edilerek* yeniden değer kazanması kaçınılmazdır. Teoriye göre *gentrification*, arsa ve emlak piyasasına dahilinde tartışılabilecek bir olgudur ve "*gentrifier*"ın rolü herhangi bir pasif aktörden biraz daha fazladır (Smith 1979, 1987).

Talep tarafından bakacak olursak, *gentrification* sürecinde bireyler birer öncü rolü oynarlar. Rose (1984) öncülerin nereden geldiklerinin ve geliş sebeplerinin önemine dikkat çeker. Munt (1987) ise *gentrifier*'ların kent merkezinde yerleşebileceği, maddi olarak karşılayabileceği bir çok yerleşme bulunmasına rağmen belli semtleri seçtiklerine dikkat çe-

ker. Dolayısıyla sorulması gereken diğer bir soru, çoğunlukla değer kaybetmiş olan ve bu yüzden bir çok yatırımcının yatırım açısından riskli bulduğu, bu semtleri *gentrifier*'lara çekici kılan etmenlerin neler olduğudur? Bu bağlamda *gentrification* sürecini ve onu doğuran etmenleri aramak; yapılı çevrenin üretim sürecini gözden geçirmekten çok, *gentrifier*'ların kökenlerini ve hikâyelerini araştırmakla mümkün olabilir.

ASMALIMESCİT'TE *GENTRIFICATION* SÜRECİNİN KATMANLARINI KAZIMAK

Kısa Tarihçe

Mahalle adını, II. Beyazıt döneminde (1481-1512) Tersane-i Amire'nin Kalafatçıbaşı Yunus Ağa tarafından Cadde üstüne inşa ettirildiğinden dolayı Asma Mescidi diye şöhret kazanan bir mescitten almış. 19 yüzyılın ortalarında ortadan kalktığı sanılan Mescid'in yeri tam olarak bilinmiyor.

Osmanlı Başkent'i İstanbul'u 19. yüzyılda Batı tarzı bir başkente dönüştürmek için harcanan çabalar dahilinde Galata ve Pera'nın özel bir yeri vardır. Batılılaşma hareketlerinin başlangıcı olarak kabul edilen 1838 Ticaret Anlaşmasının imzalandığı zaman, Galata'da Ermeniler, Rumlar, Frenkler ve Yahudi'lerden oluşan kozmopolit bir nüfus yaşamaktaydı.[1] Pera ise Osmanlı tebaasına ait çeşitli Hıristiyan azınlıkların bir arada yaşadığı bir Avrupa mahallesiydi. Müslümanlar ise Kasımpaşa, Tophane ve Fındıklı civarında yaşamaktaydılar. 1855'de hükümetin başlattığı kent reformu hareketleri ile bir belediye komisyonu oluşturulmasına ve bu komisyonda "kentte uzun yıllar yaşamış ve yabancıların usullerine aşina Osmanlı ve ecnebi ailelerin bilgilerinden yararlanılmasına" karar verilir. Bu kapsamda, 1857 yılında Pera, Galata ve Tophane semtlerini içine alarak kurulan Altıncı Daire-i Belediye, kent reformunda pilot bölge olarak seçilir (Çelik 1986).

Zeynep Çelik (1986) Galata'nın pilot bölge olarak seçimini,

1 1885'te, Pera, Galata ve Tophane mahallelerindeki nüfus dağılımı şöyle: yabancılar % 47, gayri-Müslimler % 32 ve Müslümanlar sadece % 21 (Çelik, 1986:8).

1840'lardan sonra değerli emlak ve binalarıyla bölgenin en gözde semti oluşuna ve bölgede yaşayan Avrupalı nüfusun planlanan düzenlemelere aşina bir kesim olmalarına bağlar. Galata'da 1840 haritasında görülen boş araziler 1870'lere gelindiğinde dolmuştur, 1870 Pera yangınından sonra binaların kâgir yapılması şart koşulmuş, Taksim ve Tepebaşı'nda iki adet park düzenlenmiş, ecnebi mezarlıkları kent dışına taşınmıştır. Sokakların aydınlatılıp-temizlenmesi ve çöp toplama işleri bir düzene konulmuş, bu hizmetlerden özellikle Altıncı Daire sınırları içerisinde yaşayanlar faydalanmıştır.

İlk Katman: İlk Sahipler

Bugünün Beyoğlu Belediye binasının yerinde yer alan, Altıncı Daire, Asmalımescit Semt'inin alt sınırını belirler. Semt, bu merkezi konumu ve yukarıda sözü geçen demografik yapısı itibariyle, İstanbul'un batılılaşma süreci kapsamında gerçekleştirilen kentsel reformlardan yararlanmıştır. (bkz: Şeyhbender sokak emlak kayıtları, yıl 1889-1990 / 1912).

Ticari ve hizmet yapıları, konsolosluk binalarıyla Galata ve çevresi, *Rue de Pera* ile birlikte 19. yüzyıl İstanbul'unda merkezi bir role sahip olurken, Asmalımescit 20. yüzyılın başında, İstanbul'a gelen Beyaz Rusların açtığı lokantalarda ve eğlence yerlerinde çalışmaya gelen Avrupalı artistlerin yaşadığı yerdir. Sonraki yıllarda Beyaz Ruslar Asmalımescit'te de pek çok sayıda lokanta ve eğlence yer açıp işletmiştir. Örneğin Sofyalı Sokak'ta bugün halen faaliyet gösteren Refik Lokantası'nın sahibi Refik Aslan, Asmalımescit Caddesi üzerinde Beyaz Ruslar tarafından işletilen Çardaş Restoran'da 1930'lu yıllarda çalışmaya başlamıştır.

1930'lı yılların Asmalımescit'i birçok yazara ev sahipliği yapmış ve onların eserlerine konu olmuştur. Bu kitaplardan en önemlisi Fikret Adil'in Beyoğlu'ndaki Bohem Hayatı anlattığı "Asmalı Mescit 74" adlı eseridir. Fikret Adil'e göre dönemin Asmalımescit sakinleri "macera peşinde vatanını bırakan, hudut haricine atılan, yayan devri aleme çıkan ecnebiler ve barlarda çalışan bütün artistlerdir". Bu ecnebilerin etrafında, gene ecnebi, fakat en aşağı 20 yıldır Asmalımescit'te yerleşmiş bir grup daha oturmaktadır. Bu kişiler "artist acenteliği, tefecilik, pan-

siyonculuk ve tellaklıkla geçinirler, her lisanı konuşur ancak hiçbirisi okur-yazar değildir" (Adil 1933). Adil'in anlattıklarına karşın, gene 1930'lu yıllarda Asmalımescit'te yaşamış Giovanni Scognamilo'da "Bir Levanten'in Anıları" adlı kitabında dönemi, "biraz bohem, çok Levanten ve bir hayli Peralı" diye anlatır. Asmalımescit Sokak 50 numaralı apartmanda geçirdiği yedi yıldan (1929/1935) söz ederken, Fikret Adil'in bahsettiği Bohem görüntüleri bilmediğini, bunun olsa olsa "bir alternatif Asmalımescit Sokağı anlatımı" olduğunu belirtir. 1910'lardan beri Asmalımescit'in meyhaneleriyle ünlü olduğunu ancak komşu çevresinin pek de bohem olmayan, 'katıksız işadamları' olarak niteledi-ği sinemacılardan oluştuğunu söyler. Onların dışında muhallebici dükkanı, nalburcusu, antikacılarıyla ünlü bir Asmalımescit vardır.

İlhan Berk (1990)'in Asmalımescit'i ise her iki fotoğrafın doğruluğunu ortaya koyar. Çünkü bildikleri, duydukları ve gördükleriyle çizdiği Asmalımescit, Jön Türkler'in tanıklığından başlayarak, Sait Faik, Necip Fazıl, Ahmed Hamdi, Bedri Rahmi, Aliye Berger, Abidin Dino'lu 1930-1950'li yıllardan geçip, Oktay Akbal, Edip Cansever, Salah Birsel, Ahmet Oktay, Demir Özlü'lü yıllarla 1988'e kadar uzanan hikâyeleriyle bir yüzyılı anlatır. Bir "cinsel özel coğrafya olarak" tanımladığı Asmalımescit sokaklarında her iki hayat, gece ile gündüz, beraber yaşanmaktadır. Semtte ki hayatın renkliliği bu kaynaklarda dile getirilmiştir. Bir yanda gömlekçisi, gözlükçüsü, trikocusu, tamircisi, döşemecisi ve hatırı sayılır sayıda mobilyacılarıyla gündelik hayat devam ederken, diğer yanda geceli-gündüzlü bir çalışma ile İngilizce ve Fransızca dillerinde The Levant Herald gazetesi çıkartılmaktadır (Asmalımescit sok. No: 35'te). Ayrıca kompozitörler, yazarlar, mühendisler ve Padişah II. Abdülhamit'in silah satıcısının da semtte yaşadığı kaydedilen bilgilerdendir.

İkinci Katman: İzinsiz ve Dolaylı Sahipler ya da İşgalciler

İlhan Berk'in anlatımında ne 6-7 Eylül olaylarından ne de İsrail savaşı ve toplu terklerden bahsedilmez, ama belli ki Asmalımescit boşalmış,[2] son

2 Selda Asal, 24 Mart 2001'de kendisi ile yaptığım röportajda şöyle diyor: "Asmalımescit'in tarafımdan seçiliyor olmasının nedenleri farklı kültürel ve etnik birçok kimliğin yan yana, arka

yıllarda daha çok randevu evleri, meyhaneleri ile "gece gündüz birbirine karışmış"tır. Galata'nın köklü Yahudi ailelerinden birinin kızı olan Emine de St. Balnguat'a göre daha çok iktisadi nedenlerle evlerini terk edenlerin yerlerini kapıcıları ve hizmetçileri alır. Bazı Levanten'ler Asmalımescit'te yaşamaya devam etse de, onlardan sonra gelen nesiller yurt dışına yerleşirler. 1970'li yıllarda yaşlı Levantenler'in ölmeye başlamasıyla birlikte bir çok yapı, ya tapu sahipleri bilinmediğinden ya da ortada bir çok hissedar bulunduğundan sahipsiz kalır ve çeşitli yasadışı yollarla başka ellere geçmeye başlar. Kimi tapular vekalet verilmiş avukatlarca çoktan satılıp el değiştirip, esas sahipleri bundan bihaberken, bakımsızlıktan harap hale gelmiş, bir türlü sahiplenilmeyen çok hisseli binalar ise işgalcilerin eline geçmiş, çeşitli uydurma kurallarla[3] yeni tapular yaratılarak işletilmeye başlanmıştır. Asmalımescit gibi, diğer bir çok eski İstanbul mahallesinin bakımsız ve harap durumuna sebep olan başka bir unsur ise iç göç ve çeşitli yönetimler aracılığıyla bu bölgelere yerleştirilen halktır.

Üçüncü Katman: Yeni Sahipler: Sanatçılar ya da *Gentrification* Sürecinin Öncüleri

Asmalımescit'in gelen ilk *gentrifier'lar,* yani mahalleye yerleşmeyi "ilk göze alanlar" sanatçılar ve yabancı kökenli nüfustur. 1970'lerde terk edilen evlerin işgal edildiği, sokaklarda, "Allah'ın günü falcılar, yankesiciler, jigolalar, bobstiller, casuslar, haytalar, eroinciler, cebidelikler, arakçılar, bıçkınlar, pezevenkler, orospuların" (Berk, 1990) dolaştığı Asmalımescit'deki durum, 1980'lerde doruk noktasına ulaşmıştır

arkaya o bölgede yaşamış ve yaşıyor olmalarıydı. Asmalımescit'te herhangi bir sokakta herhangi bir apartmanın yüzyıllık tarihine bakıldığında bile bu çarçabuk okunuyordu. Her binanın ayrı bir hikayesi vardı. Ben öncelikle kendi atölyemin bulunduğu Şeyhbender 14 numaradan çok etkilendim.1904'de Hristo ve Margrit bu binayı yaptırmışlar, 6 Eylül olaylarının ertesinde binayı Yahudi Jak'a satmışlar, Jak da bir süre sonra binayı bir genelev sahibine satarak İsrail'e gitmiş. Az sonra genelevden emekli yaslı hanımlar ikamet etmiş, ve bir sonra ki sahipleri de biz sanatçılar". (Asal ile birlikte binanın diğer sahipleri heykeltıraş Handan Börtücene, Duben ve Karamustafa. Hepsi de binayı iş yeri olarak kullanmakta.)

3 Murat Belge, 20 Mayıs 2003'te kendisi ile yaptığım görüşmede şöyle diyordu: "Devlet destekli *gentrification* da denilebilir. Çıkarılan çeşitli yasalarla binalar el değiştirmiş, işgale ve kullanım farklılığına yol açılmıştır. Örneğin Pera'da ki konutların imalathane olarak kullanılmasına izin veren bir kanunla binalarda geri dönülmez zararlar oluşmuştur."

(Asal, Öztürk, Duben, 2003). Havanın kararmasıyla ve esnafın kepenklerini indirmesiyle birlikte sokakların pek de tekin olmayan yerler haline geldiğine değinen Nancy Öztürk, gündüz girebildiği sokaklardaki bakımsız binalardan ve eşsiz zanaatkarların eşsizliğinden ve binaların ise bakımsızlığından bahseder. Yine de 1996'da bir bina satın alır. Şehbender Sokak'daki bu binada Asmalımescit'in ilk internet kafesini açar. Bugün halen faal olan kafe, özellikle muhitin yabancılarının kullanım alanıdır.[4] Asmalımescit'te yabancı ev sahipliği çok, bu nüfusun çoğu gelip beğenip yatırım amaçlı birkaç tane ev satın alan kişiler ve çevre lise ve konsolosluklarda çalışanlardan bölgeyi tanıyıp tüketenlerden oluşmakta.

Asmalımescit'e ilk yerleşen sanatçı, ressam Muzaffer Akyol'dur. Akyol, Akademi'deki öğrencilik yıllarında Bedri Rahmi'nin Narmanlı Han'daki atölyesine çalışmaya gidip gelirken Asmalımescit'e bağlanmış ve 1995 yılında, *1987'de yılından beri kiracı olarak oturduğu evi*)satın almış ve aslına uygun bir şekilde restore ederek hem atölye, hem de yaşam alanı olarak kullanmaya başlamıştır ("Pera'da Bir Sevda Ressamı", *Art+Decor*, Ocak 2003). Diğer bir Asmalımescit sevdalısı ressam ise, 1991'de Hamson Apartmanı'ndan üç daire birden alarak Cihangir'den Asmalımescit'e yerleşen Yusuf Taktak'tır. Taktak'ı çeşitli sanatçılar, özellikle de ressamlar takip etmiştir. 1950'lerde Aliye Berger, Ahmet Haşim'in yaşadığı, Sofyalı Sokak'taki bu binaya 1991-1996 arası Gülsüm Tanyeli, İpek Duben, Orhan Taylan'a taşınmıştır. Taktak'a göre 1999 yılı itibariyle Asmalımescit'te 40 kadar sanatçı yaşamaktadır ("Asmalımescit'te bir Amerikalı", *Hürriyet*, 17 Mart 1999).[5]

---

4 3 masa dolusu yabancı kökenli müşteriye yazımdan söz edip, "*gentrification*" dediğimde gülmeye başlayıp, "tam ortasına geldiniz" dediler.

5 Hamson Apartmanı İngiliz bir mimar tarafından yapılan çift bloklu, bir iç avlulu apartmanda halen eski ve yeni sahipleri yan yana yaşamaktadır. Binanın şu anki yöneticisi İpek Duben ile konuştuğumuzda, binaya ilk girinti ve gece gündüz yaşama cesaretini Yusuf Taktak'ın gösterdiğini, Gülsüm Karamustafa ile kendilerinin gündüz gelmeye cesaret edebildiklerini anlattı. Binaların ilk yerleşenleri ne kadar harap ve bakımsız bir görüntü ile karşılaştıkları, temizlemek için kamyonlarca çöp attıklarını anlatıyorlar. *Gentrifcation*'ın nezihleştirme anlamı bina el değiştirdikçe ortaya çıkıyor. Örneğin 20 parselden oluşan, 13 hissedarlı Hamson Apartmanı'nın yeni sahipleri çoğunluğu sağlayınca apartmanın işleyişindeki değişiklik ve bakımı için yapılan mas-

Dördüncü Katman: Kültür Aracıları

Sanatçıların olduğu yerde galerilerin, resim çerçevecilerinin, ortak tüketim alanlarının olması kaçınılmaz (ve tabii kültür aracılarının, *taste makerlar*'ın ve *trend setterlar*'ın da.). Selda Asal, 1994 yılında Şehbender Sokak'taki 4 no'lu binayı satın alma niyetini "Küçük bir İstanbul hikâyesini dinlemekten çok, hikâyenin içerisine yerleşip, onu hak ettiği kimliğe uygun yaşamayı bir figür olmayı tercih ettim" diyerek açıklıyor.

Selda Asal, bu çevreyi (Asmalımescit-Tünel arasını) en azından kendi atölyesinin bulunduğu Şehbender sokağı, "interdisipliner bir alışveriş" sokağı haline getirmeyi amaçlıyor. Eskiden emlakçı olan bir ayakkabıcı ile anlaşarak üç yıl içerisinde sokağın altı binasına arkadaşlarını, marangozhaneye de Babylon'u yerleştirmeye başarmış. Pozitif Şirketi, başta ofis yapmak için aldıkları bu mekânda bir performans merkezi yaratarak, Asmalımescit'e hayat kazandırsalar da, ortaya çıkan sonuç aslında Asal'ın hayalindeki sokaktan farklı. Çünkü onun düşü kitapçı, plakçı, sinemacı, kasabın yan yana bulunduğu, sanatçıların, sosyologların ve felsefecilerin bir arada alışveriş ettiği bir mekândı.[6] Şimdi ise Asmalımescit cafeleri, galerileri, bistroları ve yakın çevrede açılmakta olan klüpleriyle İstanbul'un yeni trendy mekânıdır. Bu anlamda Babylon bir 'moda koyucu' (trend setter), Pozitifçiler ise başarılı birer 'beğeni yaratıcı' (taste maker)'dır.

---

raflar, camcı, terzi, çaycı, marangoz gibi esnaf tarafından pahalı bulunmuş ve bunun üzerine dairlerini satıp gidenler olmuş. Şehbender-14 Restoran'ının sahibi Pera doğumlu Esin Şerbetçi'ye göre de senelerdir "bildiği gibi başıboş yaşamaya alışmış bu lümpen takım kentte yaşadıklarının farkına varmalı, temizlik, bakım, komşuluk hakları gibi konulara dikkat etmelidir. Bir binayı temizlerken diğer binanın harap-çöplük halde kalması, lağım farelerinin bir binadan diğerine geçmesini engelleyemez" (16 Mayıs 2003 tarihli görüşme).

6 Nitekim, Selda Asal'da bu plansız Şehbender Sokak evriminin sonuçunda, Sokağın No:4'ünün giriş katında sanat için bir platform yaratmıştır. 1999 yılında "Apartman" adlı projesiyle amaçladığı disiplinler arası alışverişi 'ayakkabı dükkanı', 'aşk iksiri dükkanı', 'temizlik malzemeleri dükkanı' .....adlı farklı isimlerde enstelasyonları sergileyerek başlattığı paylaşım; hâlâ çeşitli sergiler ve etkinliklerle devam ettirilmektedir.

Beşinci Katman: Kültür Endüstrisi Destekli Kentsel Yaşamın Dönüşümü[7]

Pozitif'in burnu iyi koku alan kurucularının İstanbul'un ihtiyaçlarına kulak vererek kurdukları Babylon son dört senedir Asmalımescit'te hizmet vermekte ve şimdiden ismi Londra'daki Jazz Cafe, New York'daki Knitting Factory gibi mekânlarla birlikte dünyanın en iyi 100 performans mekânı arasında geçmekte (Erdost, 2003). Babylon sayesinde artan popülerlik İstanbul'un eğlence hayatı içinde de geniş yankılar buldu. Asmalımescit'te 4 yıl öncesine kadar boş olan giriş katlar, lokantalara veya kafelere çevrildi. Bu mekânlar masalarını önlerindeki sokaklara taşıyorlar. Kafelerdeki kahvaltılar, daha çok semt ve yakın civar sakinlerine hizmet ederken, akşamla birlikte çoktan dolmuş olan rezervasyonlu masalar Levent gökdelenleri, Etilerde ki alışveriş merkezleri veya evlerinden gelen müşterilerle doluyor.

Dört sene öncesinde Asmalımescit ve çevresi hiç bilinmiyordu. Tünel'in karşısındaki pasajda yer alan K&V, kafeye girdiği kapıdan yine çıkan, arka sokaklarına geçmemiş bir kitle var iken şimdi brunchdan akşam yemeğine her fırsatta soluğu bu pasaj ve arkasında yer alan Asmalımescit Semt'inde açılmış yeni mekânlarda alan kişiler var.[8] Bu kişilerden ancak New York ya da Londra'da, hatta East Village ve Soho'da yaşamış olanlar Asmalımescit'te ev sahibi olmayı tercih ediyor.[9]

Asmalımescit'in bugünkü durumundan birkaç sonuç çıkarılabilir. Halen mevcut dairelerin çoğu yaşam alanından çok, hizmet sektörü ağırlıklı iş alanıdır. İş alanlarının çoğunluğu eğlence ağırlıklıdır. Üst katlarda daha çok sanatçı atölyeleri ve ofis binaları yer almaktadır. Babylon gibi sanatla uğraşan birkaç reklam evi, prodüksiyon stüdyo-

---

7 İşletmeciler, Meraklılar, Modaya Uyanlar, Özentiler, Parası olanlar, Rantı hissedenler ve belki de BOBO'LAR ve YUPPIE'LER

8 Şimdilerde Sofyalı, Lokal Asmalımescit'in en gözde mekânları. Ama Etilerden buraları bilen yok. Zaten müşteriler genelde araba kullanmayı tercih etmeyenler. Mutlaka arabamla kapıya kadar geliceğim diyenlerin mekânı NuPera ve himayesinde barındırılan diğerleri, bir dönemin Kantin'i, Uniq'i.

9 Görüşme yaptıklarımdan Mehmet Cemalcılar, Tulya Madra, İpek Duben, Asmalımescit'i New York sonrası yaşam yeri olarak seçenlerden.

ları, galeriler, grafikerler ve organizasyon şirketleri yeni açılan iş alanlarını oluşturmaktadır. Yaklaşık 10 yıldır yerleşik olan ilk öncülerin çoğu Asmalımescit'in bir Ortaköy veya Nevizade Sokak olmasından korkmaktadırlar. İlk yerleşen *gentrifier*lar masaların sokakları kapadığı, gürültünün sabahlara kadar sürdüğü, salt eğlence mekânlarının olduğu bir mahallede yaşamak istemediklerini belirtiler. Bu konuda şimdiye kadar devletin çeşitli kurumlarına da şikâyet başvurusunda bulunmuşlar.

Diğer yandan, bu hızlı ve para kazandıran değişimden memnun bir kesim de var. Örneğin Köfteci Ali, Asmalımescit'e yerleşen bir çok sanatçıya Selda Asal ile birlikte aracılık yapıp ev bulurken, şimdi Ak Emlak'ı kurarak, Sofyalı sokakta kendine ait ofisini restorana verip, Asmalımescit'in bir üst sokağına taşınmış. Sadece yatırım olsun diye satın aldıkları evlere, hiçbir onarım yapmadan, birkaç yıl bekletip satanlar var.[10] Zaten mevcut mal sahiplerinin çoğu ister sanatçı olsun, ister işadamı, birikim sahibi varlıklı kimseler. O yüzden *gentrification* nedeniyle bölgeyi terk eden sanatçı yok. Sadece birkaç atölye vakıflardan ucuz kira ile kiraladıkları dairelerden, apartman giderlerinin artması üzerine ayrılmak zorunda kalmış; diğer toplu çıkartmalar (yerinden etmeler) bina tümden satıldığında oluyor.[11]

Mimarlara göre artık fiziki ömrünü doldurmuş, yaklaşık bir asırlık bu tarihi binaların bakım görmemiş ve çökertilmiş durumda beklemeleri yıkım tehlikesini artırıyor. Bu açıdan bakıldığında satın alınıp yenilenmesi faydalı. Kökeni iş yeri, imalathane olan binalar için normal olan New York'takine benzer bir *loft* sürecinin yaşanması. Ancak doğru olan aslına uygun bir şekilde yenilenip, fonksiyon değiştirmeleri olsa da çoğu bina genelde dış satıhı korunarak, tamamen orijinal kullanımı dışında ve yeni ihtiyaçlar doğrultusunda yapılanmakta.

---

10 1994'de 110.000-140.000 bir apartman alınırken, aynı apartman 2001 ekonomik krizi öncesi 400.000$ alıcı buluyor; şimdi ise bu binanın tek bir katı 200.000$'dan satışa çıkmakta (N. Öztürk, Mayıs, 2003)

11 Yaptığım saha görüşmelerinde bana yeniden inşa edilen binaları gösteren, Minare Sokak'da 60 senelik antika tamircisi Nazım Usta'nın oğlu Selahattin Usta da bu korkuyu paylaşıyor.

Genelde konut yapılarından oluşan Asmalımescit'te bir çok kagir binanın iç duvarları tümüyle yıkılmakta ve bu binalar sadece putrallerine güvenilip, iç düzenleri yeniden yapılandırılmakta.[12]

Halen semtin kaderini belirleyecek kritik binalar var. Çok yakında Yapı Kredi Koray'ın restore edeceği Narmalı Han'ın loft benzeri stüdyolar, Virgin Megastore'lu sanatçıya yönelik yaşam alanlarıyla projelendiriyor. Yine Sofyalı Sokak üzerinde açılacak olan "the Bina"[13] ve yenilenmek üzere olan "Markiz Pastahanesi" ve halen yeni işlevinin ne olacağına karar verilmemiş Amerikan Konsolosluğu'nun eski binası, Asmalımescit'in geleceği kadar, bir sonraki katmanın da adının ne olacağını belirleyecek. Kim bilir belki de salt *yuppie'lerden* ve kalan *bobo'lardan*[14] oluşan bir *gentrifier* grup gelecek?

SONUÇ YERİNE

Bu yazı yazılırken, *Cumhuriyet Dergi*'de, "Karanlık Sonrası" başlıklı bir röportaj'ta (11.05.03), Batman'dan İstanbul'a göç eden ressam Ahmet Gümüştekin'in 1998 sonunda İstanbul'a gelmesi ve Beyoğlu'na yerleşmesi konu ediliyor. Ve kendisi o günden beri Asmalımescit'te. Ressamlığına destek olan ve artık müteahhit olan abisi, İstanbul'da ona nasıl destek olabileceğini sorunca, Gümüştekin abisinden kendisine bir 'bina' satın almasını istiyor. Ve abisi, Pera Palas'ın hemen karşı sokağında, altında bir pavyon olan 70-80 yıllık, 6 katlı oteli kardeşine hediye ediyor. İnsan bu yazıyı okuyunca, neden bir atölye değil de, koskoca bir bina diye sormadan edemiyor.

---

12 Örneğin Minare Sokak'ta iki binayı komple satın alıp içini tamamıyla değiştiren 36:42 adlı organizasyon şirketi.

13 BİNA adlı renovasyonu tamamlanan bistro, café ve restorandan oluşan eğlence kompleksi Asmalımescit Sokak'ta Ekim 2003'de hizmete girmekte. Sahipleri Etiler, Beyoğlu, Levent'te oturan B+ tipi tüketici kitlesini bekliyorlar, hatta BİNADAN ÖNCE ve BİNADAN SONRA diye esprisini yapıyorlar (Sorguç Mayıs, 2003).

14 "Bizim buralar tam bohem olmadı, sıçradı. 'Etiler takımının' –biz yuppie'leri böyle adlandırıyoruz– sıçradığı bir yer oldu" (İ. Duben, Mayıs-2003). Ayrıca, Yuppiler için bkz. BALİ, (2002) "Genç İşadamları, girişimciler, yuppiler", Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a, İletişim Yayınları, İstanbul, s.95-100, Bobolar için bkz. BROOKS (2000) Bobos in Paradise: The new upper class and how did they get there, Simon&Schuster, London.

Asmalımescit Saha Çalışması Dahilinde Yapılan Görüşmeler

Elif Erdost: Babylon'un yöneticisi. (23.07.2001)

Emine de Saint Blanquat: Son beş senedir Galata'da yaşıyor, Asmalımescit'i gözlemliyor. Çocukluğundan beri Peralı. Asmalımescit'in eski halini ve antikacılarını özlüyor (13.05.2003).

Murat Belge: Gazeteci, yazar, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü Başkanı, "İstanbul Gezi Rehberi"nde Asmalımescit semtinden bahseder (20.05.2003).

Nancy Öztürk: 8 yıldız Şeyhbender Sokak'da Cafe ve yayın evi işletiyor. Asmalımescit ve çevresinde yaşayan yabancılar internet ihtiyaçlarını genelde buradan karşılıyorlar. Binasını satın alırken künyesine kadar araştırıp incelemiş, binaları alıp restore etmekten eşi ile zevk alıyorlar, Galatasaray-Ömer Hayyam'da başka bir binayı satın alıp, öğrenci pansiyona çevirmişler (15.05.2003).

İpek Duben: Sanatçı ve sosyolog,1993'ten beri Sofyalı Sokak 26 numaradaki atölyesini kullanıyor. Komşusu olan Gülsüm Karamustafa, Orhan Taylan ve Yusuf Taktak gibi semti ve binalarını orjinal buluyor, ancak konut olarak Galata'daki Doğan Apartmanında yaşamayı seçiyor. Burayı otopark ve market ihtiyaçlarını karşılamak açısından bir yerleşim için tercih etmiyor (09.05.2003).

Esin Şerbetçi: Şeyhbender Sokak'taki "Şeyhbender 14" adlı restotranı işletiyor. 1997'den beri bu mekâna sahip olmasına karşın önce halıcı, sonra cafe, en son ise bu lokantayı açmışlar. Aileden Beyoğlulular (15.05.2003).

Mehmet Öktem: Kum Saati Cafe'nin işletmecisi, asmalımescit sofyalı Sokak'da 3 yıldır yer alan Kum Saati Cafe'yi son 6 aydır işletiyor. Aynı zamanda Beyoğlu Eğlence Yerleri Derneği, 2. Başkanı, Asmalımescit'in Nevizade'ye benzemesi için çabalıyor (09.05.2003).

Cem Yegül: Mimar, Burak Boysan ile birlikte Bina adlı Restoran'ın restorasyonunu yaptı(12.05.2003).

Karamustafa Tasarım: Sadık ve Ayşe Karamustafa, Selda Asal, Handan Börtücene'ye komşu oldukları Şeyhbender sokaktaki apartmanın katlarında bir garafik atölyesi yürütüyorlar.Ancak yaşam alanı olarak Cihangir'i tercih ediyorlar (15.05.2003)

Eyüp İblağ: Major Müzik ve Organizasyon Şirketi'nin sahibi olan Eyüp Bey, 3 sene önce Sofyalı Sokak'daki ofisini tutmuş, ancak evi Cihangir'de (05.05.2003).

Aynur Demirel: TİFAŞ adlı tekstil, yemek üretim kooperatifinde çalışıyor, Gaziosmanpaşa'da yaşıyor(03.05.2003).

Mehmet Cemalcılar: Mart 2003 'den beri Müeyyet sokakta oturuyor. Levent'deki plazalarda çalışıyor. Hafta sonlarını bile semtte geçiriyor (10.05.2003).

12

Tecride Uğrayan Bir Bölgede Yaşayan Ailelerin Soylulaştırma Projesine Yaklaşımı: Balat-Fener Vaka Çalışması

NİLÜFER NARLI

Ondokuzuncu yüzyılın sonuna kadar azınlıkların yoğun olarak yaşadığı zengin bir bölge, ticaret ve kültür merkezi olan Haliç sırtları, Balat ve Fener, bu konumlarını daha sonraki yıllarda kentsel çöküntü yaşamaları sonucu yitirmeye başlamışlardır. 1983 yılından bu yana izlenen liberal ekonomik politikalar ile İstanbul, global ekonomiye eklemlenir ve gelişirken, sit alanı olan bu bölge giderek hızlanan bir ekonomik gerileme kaydetmiş ve aşağıda belirtilen çeşitli nedenler ile kentsel çöküntü yaşayarak "tecrit" edilmiş bir adaya dönüşmüştür. Bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz: Aşağıda ayrıntılı bir şekilde izah edilen 20. yüzyılda muhtelif zaman dilimlerinde cereyan eden göç dalgaları; 1980'lerin ortasında Haliç Tersane sinin Tuzla'ya taşınması ve Haliç kıyısındaki küçük ve orta ölçekli sanayinin 1970'li yılların ortasından itibaren yeni sanayileşen bölgelere kayması ve 1980'li yılların ortasında Belediye'nin yaptığı bir düzenleme ile buradan kaldırılması ve bu bölgenin sit alanı olarak tanımlanması sebebi ile her hangi bir inşaat ve yatırımın yapılamaması.

Tebliğimiz; Balat ve Fener'de, bir tecrit adasına dönüşen bu bölgede, yaşayan ailelerin profilini (aşağıda izah edilmiştir) çizerek, onla-

rın "soylulaştırma" *(gentrification)* ve "eski haline getirme" (rehabilitasyon) projesine nasıl yaklaştıkları ve tepki verdiklerini incelemektedir.

Balat ve Fener 1990'da nüfusu 462.464 olan, ekonomik yönden fazla gelişememiş, büyük ölçüde orta ve alt-orta gelir düzeyinde ailelerin yaşadığı Fatih ilçesi sınırları içinde yer alır. Fatih'in merkezinde son 15 yılda çok sayıda işyeri ve mağazanın açılması sonucu bir ekonomik canlanma görülse de, bunun yansımaları Balat, Fener ve Haliç sırtlarında gelişme yönünde bir değişiklik yaratmamıştır.

İstanbul'un tarihi yarımadasında yer alan bu bölgeden rasgele örneklem yöntemi ile seçilen 236 hane ile 1997 yılı Eylül-Ekim aylarında anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışma, bölgede yaşayan ailelerin sosyo-ekonomik ve demografik nitelikleri ve de yerleşme ve konut koşulları hakkında bilgi edinilmesini sağlamıştır. Ayrıca ailelerin karşılaştıkları temel sorunlar da tespit edilmiştir. Tebliğimiz bu bilgileri sunduktan sonra, onların ışığında Balat, Fener ve Haliç sırtlarında yaşayan ailelerin kentsel yaşama entegre olmak ve sosyal mobilite kazanmak için ne tür talepleri olduğunu belirterek, ekonomik ve sosyal açıdan tecrit edilen bir bölgede yaşayan ailelerin sorunlarına çözüm getirecek kentsel politikaların üretilmesi ve özellikle bir "eski haline getirme projesi başlatabilmek için gereken tavsiyelerde bulunmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kentsel yenilenme, kentin çöküntü alanları olarak kabul edilen kentsel alan parçalarının canlandırılıp hayata döndürülmesi sonucu yeniden kente kazandırılması sürecidir. Kentsel yenileme, bunu, terkedilmiş, köhnemiş, eskimiş kentsel alan parçalarına sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziksel açılardan yeni bir kimlik ve karakter yüklemek suretiyle başarmaktadır.

Kentsel yenileme süreci ve eylemleri, aşağıda belirtilen tür kategorilerini kullanarak, tasnif edilebilir:

(i) Yeniden Canlanma-Canlandırma (Revival-Revitalization): Sosyo-kültürel, ekonomik ya da fiziksel açılardan bir çöküntü süreci yaşamakta olan kentsel alan parçalarının, çöküntüye neden olan fak-

törlerin ortadan kaldırılması ya da değiştirilmesi sonucu, o alanın tekrar hayata döndürülmesi, canlandırılmasıdır.

(ii) Yenileme-Yenilenme (Renewal-Renovation): Kentsel alanın yenilenmesini konu alan bu eylem türü, içinde, yıkıp yeniden yapma anlamını da barındırmaktadır.

(iii) Yeniden Oluşum (Regeneration): Tümüyle yok olmuş, bozulmuş, köhnemiş, dolayısıyla çöküntü bölgesi haline gelmiş alanlarda yeni bir dokunun yaratılması ya da mevcudun iyileştirilmesi ile bu alanların kente kazandırılması anlamlarını içerir.

(iv) Soylulaştırma (*Gentrification*): Sosyo-kültürel açıdan bozulmuş, çöküntüye uğramış, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmuş alanlarda, özellikle de tarihi kent parçalarında sosyal yapının ıslah edilmesi şeklinde açıklanabilir.

Ülkemizde kentsel yenilenme girişimleri, 1980'lerde telâffuz edilmeye ve önem kazanmaya başlamıştır. Kentleri koruma ve yenileme bilincinin filizlenmesi ile, kentsel yenileme tartışmaları ve bunun için nasıl eyleme geçileceği, sanatçılar, bilim çevreleri ve entelektüeller tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Kentsel yenileme olgusunu henüz yeni özümseyen bu kentsel yenilenme girişimcileri, ilkelerini ortaya koymakta ve yasal, kurumsal ve örgütsel bazda formüle ederek uygulamaya geçirmekte bir hayli zorlamışlar ve zorlanmaktadırlar. Kentsel yenilemenin yasal ya da örgütsel-kurumsal bazda yer alması gereken konum henüz belirlenmemiş; hatta bilimsel bir zeminde yeterince tartışılmamıştır. Kentsel yenileme kavramı, son yıllarda ilgili bilimsel çevrelerin söylemlerinde yerini almaya başlamışsa da, henüz son derece cılız olan bu çabaların geliştirilmesi için uzun bir zamana ihtiyaç olduğu açıkça görülmektedir.

Oysa ki hızla gelişen, değişen, yoğunluğu giderek artan ve üstelik kültür mirası açısından da son derece zengin olan büyük kentlerimizde, mevcut potansiyeli değerlendirerek, eskimeye başlayan kentsel alan parçalarını kentlerimize kazandırmak, onlara yeni fonksiyonlar yükleyerek canlanmalarını, gelişmelerini ve ıslahlarını sağlamak, sosyo-kültürel ve ekonomik açılardan kentlerimiz için büyük bir kazanç anlamına

gelecektir. Bu nedenle, kentsel yenilemeye hak ettiği önemi vermek, bu amaç doğrultusunda öncelikle kentsel yenilemenin ilkelerini tartışıp saptamak ve ardından konunun yasal ve kurumsal çerçevesini ortaya koymak yerinde olacaktır. Kentsel yenilemede yetki sorunsalının netleştirilmesi, uygulamaya geçmede en önemli adımlardan biri olacaktır.

Tebliğimiz, bu sorunsalı cevaplamak amacı ile Fener-Balat gibi kentsel çöküntü ve tecrit yaşayan bir bölgede yaşayan ailelerin soylulaştırma ve eski haline getirme" projesine nasıl yaklaştığını anlatmayı amaçlar.

Soylulaştırmanın son on yılda önem kazandığı ve eyleme geçtiği İstanbul'da soylulaştırma projeleri farklılıklar gösterir. Örneğin, Balat-Fener'deki, soylulaştırma, Kuzguncuk ve Cihangir'deki soylulaştırmadan girişimi başlatan aktörler profili açısından farklılık gösterir. Kuzguncuk ve Cihangir'de sanatçıların ve entelektüellerin bireysel girişimleriyle başlayan soylulaştırma, Balat-Fener'de uluslararası inisiyatifle ve uzman bilim insanları kadrosuyla dışarıdan bir müdahale olarak başladı. Fakat, bu durum, bölgede yaşayan insanlara rağmen böyle bir eyleme geçildiği anlamına gelmez. Aşağıdaki çalışmadan da çıkardığımız sonuçta olduğu gibi, bölge insanında bir soylulaştırma projesini destekleyecek bilinç ve psikolojik hazırlık mevcuttu. Bölgede yaşayan aydın insanların, 1997 yılında, Balat'ı Güzelleştirme Derneği'ni kurmuş olduklarını ve semtlerini yenilemek ve canlandırmak için neler yapılacağını tartıştıklarını saha çalışmamız sırasında gözlemledik. Onların, büyük imkansızlıklar içinde olduklarını ve bir proje beklediklerini gördüm. İmkanları ve deneyimleri sınırlı olduğu için bir dış müdahale bekliyorlardı. Ayrıca kent yaşamına entegre olmanın önemini anlayan ve anlatmaya çalışan bu insanlar, soylulaştırma ile kentlilik arasındaki ilişkinin farkındalardı.

Soylulaştırma çalışmalarında bölgede yaşayan insanların kompozisyonuna bakmanın, onları anlamının önemli olduğunu varsayarak, bölgede yaşayan insanların sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini tespit etmeğe, ayrıca bir soylulaştırma ve rehabilitasyon projesinden neler beklediklerini araştırdık.

GLOBALLEŞEN İSTANBUL VE KENTSEL ÇÖKÜNTÜ YAŞAYAN BÖLGE BALAT-FENER

İstanbul'un Dünya Ekonomisine Eklemlenme Süreci

Doğu Roma ve Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan, üç büyük din ve çeşitli kültürlerin kaynaştığı İstanbul aynı zamanda muhtelif ekonomik faaliyetlerin yer aldığı dinamik bir kenttir. İstanbul 1950 ve 1980'li yıllarda içe dönük bir ekonomik gelişme kaydetmiştir. Fakat İstanbul ekonomisi 1983 yılında yeni bir modele dayanarak gelişmeye başlamıştır. Devlet korumasında ithal ikameyi esas alan endüstrileşme modeline dayanan bu ekonomik gelişme programı 1983'de sona erdirilmiştir. Anavatan Partisi genel başkanı Turgut Özal'ın 1983 yılında başbakan (1983-1989) olmasıyla başlattığı ihracata yönelik, dışa açılımı getiren, güçlü bir özel sektör yaratmayı amaçlayan ve devletin ekonomi üzerindeki müdahalesini sınırlandıran liberal ekonomik model İstanbul'un ekonomik gelişmesini yeniden şekillendirmiştir. Bu program ile dışa açılan ve dünya piyasalarının talebine göre üretimini yönlendiren İstanbul gelişti ve dünya ekonomisine eklemlendi. Geçmişte tereddüt eden yabancı yatırımcılar Türkiye'ye de yatırım yapmaya başladılar ve İstanbul'da şirketler açtılar. Dünyanın önde gelen bankaları (örneğin, Citibank, Standard Chartered Bank, Hannover Trust) İstanbul'da faaliyete başladılar. Avrupa Birliği üyesi devletler, özellikle Fransa, Hollanda, Almanya, İtalya ve de Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri, İstanbul'u merkez alarak Türkiye'deki yatırımlarını arttırdılar. Post-Glasnot dönemi değişiklikleri de bu ekonomik gelişimi hızlandırmıştır. Kafkaslar, Orta Asya ve Balkanlara açılan Türk ekonomisi, yabancı sermaye ile yoğun bir işbirliğine başlamıştır. İstanbul, bu süreçte bir dünya kentine dönüşmüş ve Doğu Akdeniz'in en önemli ticaret merkezi olmuştur.

Bu gelişmeden sadece zengin ve merkezi semtler yararlanmadı. İstanbul'un çevresinde gecekondu semtleri olarak yapılanan bölgeler, seçim dönemlerinde verilen imar afları ile hazine arazisini istila eden gecekondu sahiplerine tapu verilerek yeni inşaatların yapılmasına ve

gelişmesine elverişli hale getirildi. Sanayinin geliştiği bu çevre bölgeler, merkezdeki ekonomik aktivitelerden beslenerek dünya ekonomisine eklemlenen İstanbul'daki ekonomik kalkınmadan 1980'li yılların ortasından itibaren yaralanırken, Balat, Fener ve Haliç kıyıları ekonomik aktivitelerden soyutlandı.

Geçmişte Azınlıkların Yaşadığı Merkezi Balat-Fener'in Sosyo-Ekonomik ve Kentsel Çöküşe Gidişi

İstanbul; dünya ekonomisine eklemlenerek gelişen bir dünya kenti ve ticari merkez olurken, bir zamanlar canlı bir ticaret yolu olan Haliç kıyıları, Balat ve Fener kentsel çöküş ile ekonomik tecride sürüklendi. Bu kentsel çöküş ve tecride neden olan gelişmeleri şöyle sıralayabiliriz: Bu bölgenin sit alanı ilan edilmesi ve dolayısıyla imar izni verilmemesi nedeni ile her türlü yapılanmaya ve yatırıma kapanması; Bedrettin Dalan'ın Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde (1984-1989) Haliç kıyılarının düzenlenmesi programı çerçevesinde Haliç Tersanesi'nin Tuzla'ya taşınması ve 1970'li yılların ortasından itibaren yeni sanayi bölgelerine taşınmaya başlayan Haliç kıyısındaki küçük ve orta ölçekli sanayinin buradan tamamen kaldırılması ve aşağıda izah edeceğimiz göç sürecinde ekonomik gücü olan kişilerin bölgeden değişik zaman dilimlerinde ayrılmasıdır. Yeni bir yapı ve yatırım yapılamadığı için işyerleri kapanmış ve ticaret erbabı insanlar bölgeyi terk etmişlerdir. Kalanlar ise inisiyatiflerini yitirerek kendi kabuklarına çekilmişlerdir.

İstanbul'un tarihi yarımadasında yer alan, geçmişte Rumların yaşadığı Fener ve Musevi'lerin ikamet ettiği Balat tarihi açısından en zengin bölgelerden birisidir. Bizans döneminde Cenevizli, Venedikli ve Avrupa'nın diğer bölgelerinden gelen tüccarların uğrak ve yerleşme yeri olan Balat ve Fener, 1453 yılında İstanbul'un fethi ile demografik değişime uğramıştır. Yerli nüfusun bir kısmı buradan göç ederken, 15. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun izlediği iskân politikaları ile Anadolu'dan getirilen Müslümanlar ve gayri-Müslimler Haliç bölgesinde iskan edilmişlerdir. Müslümanlar iç kesime, gayri-Müslimler ise

kıyılara yerleştirilmiştir. Rumlar Fener'e, Kırım'dan gelen Ermeniler Unkapanı ve Balat arasındaki kıyı bölgesine, 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılda İspanya ve Portekiz'deki Engisizyon'dan kaçan Museviler ise Balat'a yerleşmişlerdir. 1492 yılında İspanya'dan kaçan Museviler Sultan II. Beyazıt'ın daveti üzerine İstanbul'a gelmişlerdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Millet Sistemi altında azınlıkların din, dil ve ekonomik haklarını özgürce kullanmaları ile ticarette öne çıkan Rumlar, Ermeniler ve Museviler Haliç kıyısı, Balat ve Fener'i önemli bir ekonomik merkez haline getirmişlerdir. Kültürel açıdan da zenginleşen bu bölgede zamanın mimari ustaları bugün Mimarlık eğitimi alan öğrencilerin üzerinde çalıştığı sanat eseri kabul edilen evleri inşa etmişlerdir. Bugün tarihi evlerin mevcudiyeti nedeni ile bu bölge sit alanı ilan edilmiştir.

Balat ve Fener'de yaşayanlar muhtelif nedenler ile değişik zaman dilimlerimde buradan ayrılmaya başlamışlardır. Jak Deleon'un kitabında belirttiği gibi (1997) Musevi topluluğunun bir bölümü, 17. yüzyılda yangınların evlerini yıkması üzerine Balat'tan ayrılarak, Üsküdar ve Eskikapı'ya göç etmişlerdir. 1865 yılında kolera salgını ve 1874 yangını Balat'ta yaşayan çok sayıda Musevi'nin ölmesine neden olmuştur.

Fener'in varlıklı aileleri 19. yüzyılda Ṭarabya, Kuruçeşme, Ortaköy ve Arnavutköy'e yerleşmeye başlamışlardır. Türkiye Cumhuriyet'inin kurulmasından sonraki yıllarda bazı zengin Musevi ve Rum aileler İstanbul'un gözde kültür merkezi Beyoğlu'nda ikameti yeğlemişlerdir. Zenginlerin yeni şık semtlere (Şişli, Nişantaşı gibi) akını sürerken, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra nüfus mübadelesi programı sonucu Fener'de ve diğer semtlerde yaşayan Rum nüfusun büyük bir kısmı Yunanistan'a göç etmiştir. Azınlıklara uygulanan Varlık Vergisi (1942) Balat ve Fener'de mukim çok sayıda Rum ve Musevi'nin ayrılmasına neden olmuştur. İsrail Devleti'nin 1948 yılında kurulması ile İstanbul'dan ayrılan Musevilerin sayısı artmıştır. Daha sonra iki siyasi gelişme Rumların ayrılmasına neden olmuştur: 1955 yılında vuku bulan Rumlara yönelik 6-7 Eylül şiddet hareketi ve 1974 Kıbrıs Barış Harekatı. Buradan ayrılanların büyük bir kısmı evlerini bu bölgeye

yerleşmeye başlayan Karadenizlilere ve diğer bölgelerden gelenlere (örneğin:1940'lı yıllarda gelmeye başlayan Siirtlilere) satmışlardır.

Demografik ve sosyo-kültürel yapısı değişen Balat ve Fener'de kalan varlıklı azınlık ve az sayıdaki eski İstanbullu Türk aileleri, eski önemini ve itibarını yitiren bu bölgeyi terk ederek, İstanbul'un "şık" semtleri olan Nişantaşı, Şişli, Bebek, Arnavutköy'e yerleşmeye başlamışlardır. Böylece Balat ve Fener bölgesinde yaşayan azınlık nüfus azalmıştır. Saha çalışması yaptığımız 1997 Eylül-Ekim aylarında sadece yedi Musevi ve üç Rum ile karşılaştık. Bu bölgede mülkiyetin de el değiştirdiğini tespit ettik. Bugün binaların sadece yüzde 10'u azınlıkların ve azınlık vakıflarının mülkiyetindedir.[1]

Varlıklı azınlık nüfusun ve köklü kentli orta sınıf Türk ailelerin bu bölgeden ayrılması ve de 1950'de başlayarak 1970 sonrası artan köyden kente akın ile hızla göç alan Balat ve Fener, merkezi konumunu yitirerek yeni kentlilerin yerleşmeye başladığı marjinal bir bölge olmaya başlamıştır. İstanbul'a gelen Karadenizlilerin bir kısmı Balat, Fener ve çevresine yerleşmişlerdir. 1950-1970 yılları arasında buraya yerleşen Karadenizlilerin büyük bir çoğunluğu ve Trakya'dan göç edenler zaman içinde burada ev sahibi olmuşlardır.

Kentli normları büyük ölçüde benimseyen bu insanlar, azınlıkların terk ettiği Balat ve Fener'in köklü insanları olmuşlardır. Fakat bu kesimin varlıklı aileleri de; 1980'li yıllarda ekonomik gerileme ve aldığı yoğun göç ile kent kültüründen yoksun kasaba ve kır kökenli insanların buraya yerleşmesi ile sosyo-kültürel yapısı değişen Balat-Fener'i terk etmeğe başlamışlardır. Ekonomik gerileme, alt-yapının bozulması ve bakımı yapılamayan eski tarihi evlerin çürümesi, bu bölgenin yerleşik insanlarını başka yerleşim yerleri aramaya itmiştir. Yine de esnaf ve zanaatkar gibi orta halli ailelerin büyük bir kısmı burada kalmışlardır. Saha çalışmasından edindiğimiz izlenimlere göre, Doğu ve Güneydoğu'dan gelerek, sanayide ve inşaat sektöründe istihdam edilenlerin büyük bir bölümü ise, bu bölgeye bağlanmadılar. Geçici bir süre burada

1 *Etude sur la rehabilitation des quartiers de Balat et Fener a İstanbul, 1998.*

yaşadıktan sonra Esenler, Bağcılar, Kartal, Pendik, Ümraniye gibi sanayinin talep ettiği iş gücünü sağlayan genelde gecekondu olarak doğan ve 1970'li ve 1980'li yıllarda imar izni alarak yeniden yapılanan, gelişen ve ana ekonomik süreçlere katılan bu bölgelere göç ettiler.

Varlıklı ailelerin ayrılması (1950-1980), Haliç Tersanesi'nin Tuzla'ya taşınması ve sanayinin Haliç kıyısından kaldırılması (1985 ve sonrası) ile bölgedeki esnaf, ekonomik kayıplara uğramaya başladı. Birçok dükkan ve banka şubesi 1980'li yılların ortasından itibaren kapandı. Görüştüğümüz esnaf ve dükkan sahiplerinin büyük bir bölümü bölgeden ayrılmak istiyorlar. Fakat bir çoğu yeni bir başlangıç yapacak maddi imkanlara sahip değiller. Bölgeye canlılık getirecek bir projenin başlatılmasını bekleyen esnaf, şu anda kabuğuna çekilmiş ve tecrit adasında dönüşmüş bu bölgede hayatını ikame ettirmeye çalışıyor. Kısıtlı imkanlarına rağmen, bu bölgeyi kalkındırmak için örgütlenmişler ve Balat'ı Güzelleştirme Derneği'ni kurmuşlar. Bölgeyi kalkındıracak bir proje talep etmek ve bu tür bir projeye destek aramak için dernek çalışmaları yapıyorlar.

Bu bölgenin insanları, sosyo-kültürel gerileme sonucu sosyal ve dini açıdan muhafazakar unsurları benimsemiş gözüküyorlar. 1940-1950'lili yıllarda vizon kürklü hanımların gezdiği Balat ve Fener'de bugün hanımların çoğu yaz aylarında basma, kış mevsiminde pazenden yapılmış uzun büzgülü etek ve üstüne uzun bir bluz giyiyor. Çoğu yazma gibi geleneksel başörtüsü takıyor, bazıları çarşaf giyiyor ve bir kısmı ise pardösü ve turbanı tercih ediyor. Modern giyimli genç kız ve kadınlara iyi gözle bakılmadığı söylendi. Çarşaf giyenlerin sayısı az değil ve birçoğunun, Çarşamba'da faaliyet gösteren İsmail Ağa Cemaati'nin etkisi altında olduğu gözlemlenmiştir. Bu cemaat, halkı sofuluğa ve sosyal açıdan kapalı bir yaşam sürmeye teşvik ediyor. Sosyal açıdan tutucu bir taşra kasabası halkı görünümü veren Balat ve Fener insanları kent kültüründen yoksun değillerdir. Fakat ilk bakışta fark edilmeyen, derinlerde sakladıkları kent kültür normlarını ve değerlerini ancak onları tanıyınca görebiliyorsunuz. Saha çalışması sırasında medeni bir şekilde bizi evlerine kabul ederek sorularımızı cevaplayan,

evlerinin durumunu bize gösteren ve sorunlarını açıkça konuşan bu bölge insanları, evleri sıhhileştirilerek ve kentsel donanımları sağlayacak bir proje ile başlatılarak kent kültürüne entegre olabilirler.

AİLELERİN SORUNLARI VE BEKLENTİLERİ

Ailelerin Karşılaştığı En Önemli Ekonomik, Sosyal ve Konut Sorunları

Balat ve Fener'de yaşayan ailelerin en önemli sorunları, kendi anlatımlarına göre, şöyle sıralanabilir: Yüksek enflasyon ve düşük ücret gibi ekonomik sorunlar; işsizlilik, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve gençlerin faydalanacağı kütüphane ve spor salonu eksikliği ve mahallerinde "eski huzur" ve emniyetin kalmaması gibi sosyal problemler ve yaşadıkları evlerdeki yüksek nem oranı, ısınma zorluğu, konutlarının ve çevrenin sağlıksız ve hijyensiz olması, eski binaların çökmesi ve buna ilişkin bir tedbir alınmaması, imar izni verilmemesi, Haliç'in kokusu, trafik düzeni ve park yerlerinin olmaması gibi çevre ve konut sorunları.

Maddi olanakları sınırlı, fakat ciddi sosyo-ekonomik sorunlar yaşayan aileler imkansızlıklar nedeni ile konutlarını sıhhileştiremiyor ve eski haline getiremiyorlardı. Geçmişte bir ailenin yaşadığı tarihi müstakil evler, ekonomik koşullar nedeni ile üç ayrı kata bölünmüş ve üç ayrı aileye tahsis edilmiş. Ortak mutfak ve tuvalet kullanarak veya her kata sonradan ilave edilmiş mutfak, banyo ve tuvaletin iç içe olduğu sağlıksız mekânlarda yaşayarak hayatlarını ikame ettirmeye çalışıyorlar. Sağlıksız konutlarda yaşayan ve ekonomik sorunlarla karşılaşan aileler, aile içi sorunlar da yaşıyorlar. Bölgedeki okul öğretmenlerinden birisi ile yapılan mülakat, çok sayıda ailenin geçimsizlik sorunu ile karşı karşıya olduğunu ve bunun da çocukların ruh sağlığını kötü yönde etkilediğini ortaya koydu.

Örneklemimizde kapsanan haneleri ziyaretimizde anket soruları dışında sohbet ettiğimiz az sayıda ev hanımı ile olan görüşmeler, aile içi sorunlara kısmen ışık tuttu ve mahalledeki hanımların belli bir

oranının kocaları tarafından kötü muamele gördüğünü, bir kısmının dayak yediğini ve evden dışarı çıkmalarının mümkün olmadığını gösterdi. Özellikle, son yıllarda İstanbul'a göç etmiş ailelerin kadın fertlerinin büyük bir baskı altında olduğu gözlemlendi. Örneğin, bundan yedi yıl önce Kastamonu'nun bir dağ köyünden gelerek, hemşerisi ile bir evlenen hanım henüz Taksim'i görmediğini söyledi. Evde parça başı iş yaparak ekonomik katkısı olan bu hanım, ev dışına çıkarak sosyo-kültürel aktivitelere katılamıyor ve kent kültüründen soyutlanıyor. Ayrıca aile bütçesine katkıda bulunsalar bile, enformel sektörde kayıt dışı çalıştığı için ekonomik konumundan bir sosyal statü türetemiyor.

Bölgeye 1980'lerin ortasından sonra yerleşenler, sosyal ve ekonomik ilişkilerini hemşeri bağlarını kullanarak geliştiriyor ve örgütlüyorlar. Aile, akraba ve hemşeri network'ü kurarak hayatlarını ikame ediyorlar. Bu durum onların metropoldeki ekonomik süreçten ve sosyo-kültürel aktivitelerden soyutlanmasını kente eklemlenmesini önlüyor. Kadınlar için olumsuz etkileri oldukça önemli. Balat ve Fener'deki kadınlar ve ilk okul sonrasında eğitimden geri çekilen genç kızlar kapalı bir geto yaşamına sürüklüyor. Kentlileşme ve bir kentli olarak potansiyellerini realize ederek, sosyal mobilite kazanabilmeleri imkansızlaştırılıyor.

Ailelerin Talepleri

Saha çalışması sırasında, 1997 yılında, görüştüğümüz, daha sonra bölgeyi ziyaretler sırasında görüşülen aileler yukarıda belirtilen sorunlarına çözüm getirecek, bölgede ekonomik canlanma yaratacak bir projenin başlamasını ve evlerinin sıhhileştirilmesini talep ediyorlar. Bir soylulaştırma ve rehabilitasyon projesi ile konutların durumunun düzeltilmesini veya bölgeye imar izni verilerek yeni inşaat ve yatırımların başlatılmasını istiyorlar. Bölgenin tarihi karakterinin farkındalar ve bu yapının korunmasını arzu edenler örneklemimizin büyük bir çoğunluğunu oluşturdu.

Sağlıksız koşullardaki evlerinde iyileştirilme yapılmasını, ayrı tuvalet, banyo ve mutfak sahibi olmayı, akan çatılarının tamirini talep edi-

yorlardı. Çevre düzeni ve temizliğinin sağlanmasını, Haliç'in temizlenmesini, trafik düzeni ve ulaşım sorunun çözülmesini, gençlerin sosyal faaliyetlerde bulunabilecekleri merkezlerin kurulmasını arzu ediyorlardı.

Kent yaşamından koptuklarının farkındalar ve bir çıkış yolu arıyorlar. Bölgenin ulaşım açısından bile kent merkezinden soyutlandığını, buraya merkezi otobüs duraklarından doğrudan sefer olmadığını ve minibüs işlemediğini söylediler. Bu nedenle birçok insan evlerinden uzakta bir işyerinde çalışmakta güçlük çekiyor ve evlerine yakın iş yetersiz olsa da kabulleniyorlardı. 1997 yılındaki tüm dilekleri onları kente bağlayacak, ekonomik sürece katacak bir projenin başlatılması idi. Bu bölgede sıkışıp kalmak, semt mukimlerini ve dükkan sahiplerini bunaltıyor ve inisiyatiflerini kırarak onları pasifleştiriyordu.

1997 yılında tamamlanan saha çalışmaları sonucunda uzmanlar bölgeyi mimarı, şehircilik, sosyolojik, hukuki açıdan değerlendiren fizibilite raporlarını tamamladılar ve bölgede bir soylulaştırma rehabilitasyon projesinin başlaması için uygun koşullar olduğunu bildiren rapor ile bir dizi öneriler hazırladılar.

Sosyolojik açıdan bölgeyi değerlendiren raporumda yukarıda özetlenen verileri ve yorumlarını sunduktan sonra aşağıdaki önerilerde bulundum.

SONUÇ

Tarihi değeri olmasına rağmen, kentsel çöküntü yaşayan ve halkın bir tecrit adasında yaşamasına neden olan Balat ve Fener'in kent ile bağlantılarının kurulması için gereken bölgeyi eski haline getirecek ve canlandıracak konut ve sosyal projeler bir an önce başlatılmalıdır.[2] Aksi

2 Avrupa Birliği'nin finansman sağladığı, UNESCO, Fransız Anadolu Enstitütüsü ve Fatih Belediyesi'nin ortaklaşa çalışma yürüttüğü rehabilitasyon projesi 2002 yılında operasyon aşamasına geçti ve rehabilite edilecek binalar seçilerek eyleme geçildi. Bugün, 2004 yılında sosyal ve ekonomik açıdan canlanan bir Balat-Fener bölgesi ile karşı karşıyayız

1997-2002 yılları arasında bir iki sanatçı bölgede ev almış ve restorasyon çalışmalarına başlamıştı. Ayrıca Kadir Has Üniversitesi Cibali kampüsünün 2002'de eğitim ve öğretime başlaması ile bölgede bir canlanma başladı. Sanat galerileri, restoranlar, kafeler açıldı. Kent merkezi ile Balat-Fener arasında ulaşım sağlayan vasıtaların sayısı arttı. Sanatçı ve bilim çevrelerinden

takdirde bölgeyle santimantal bağları olan kentli alt-orta sınıf semt mukimleri, yıkılan eski binaları, fakirleşen halkı ve dejenerasyona uğradığını düşündükleri bu bölgeyi daha fazla beklemeyecek ve terk edeceklerdir. Sonuç, bu bölgenin göç alan İstanbul'un çadırına dönüşme tehlikesi ile karşı karşıya kalmasıdır. Bu durum sosyal açıdan muhafazakar bir aile yapısı ve kentli kültürün sentezini içinde barındıran aileler üzerinde son derece negatif etki yapacaktır.

13

Balat Semtinde Yerel Değişim ve Yenileşme Süreci İçinde Balatlılar: "Bizim Mahalle"ye Yeni Gelenler ve Farklı Stratejiler

AYNUR İLYASOĞLU - EBRU SOYTEMEL

Batı'da özellikle son birkaç on yılda tartışmaya açılan *"gentrification"* sürecine farklı kavramlaştırmalar ve tanımlar getirilmektedir. Burada bunlardan birisi etrafında bir yaklaşım getirilmesine girişilecektir. Bu kapsamda Türkçeleştirilmesinde halen bir ortaklık olmayan, ancak farklı araştırmacılarca önerilerin gündeme getirildiği bu olgunun Türkçe karşılığı olarak getirilen öneriler içinde soylulaştırma, seçkinleştirme, nezihleştirme, mutenalaştırma vb. bulunmaktadır. Bu çalışmada, bu olgu, ifadesini bulduğu orijinal terimiyle anılacaktır. Bu terimin kavramsal karşılığı olarak ise "orta ve üst-orta sınıf kentlilerin, kentin merkezi bölgelerinde, daha önce çalışan sınıfların oturduğu mahallelere doğru yerleşme eğilimi gösterme trendleri" bizim açımızdan uygun olmaktadır. Öte yandan, *gentrification* sürecini farklı kavramlaştırma girişimleri içinde, sürece ivme kazandıran etmenlerin analizinde farklı boyutların değişen önemlerde ortaya çıkmakta olduğunu da belirtmekte yarar vardır.

Bu olguya, *sosyolojik kapsamı içinde* bakıldığında öne çıkan konular içinde, kentin gelişimi ve değişimi, kentli nüfus içindeki grupların kentlileşme süreçleri, zenginleşme/yoksullaşma, sınıf, statü, ya-

şam tarzı/beğeni, (kültürel) kimlik boyutlarında geçirdikleri değişimler önemli olmaktadır. *Kent çalışmalarının bakış alanları içinde ise,* yukarıda sözü geçen bu değişimlerin kentin sosyal topografyası üzerinde, kentteki sosyal grupların yerleşme eğilimlerindeki/akışkanlıklarındaki değişimlerin, izlerinin sürülmesi ve benzeri alanlar öne çıkar. Bunların yanısıra, *kamu alanının ve devletin* yöneldiği kentsel koruma/yenileme/iyileştirme girişimlerinin *gentrification* sürecine eşlik etmesine sıklıkla rastlanması nedeniyle kamusal/yönetsel alanın da çözümlemenin içinde önemli bir boyut olarak görülmesinin gerekliliği de kendini ortaya koyar.

Batı'daki deneyimlerin *gentrification* süreci açısından analizlerinin gelişmesiyle birlikte bugün, bu alanda birbirinden farklı kuramlaştırma çabalarının ve vaka analizlerinin oluşturduğu bir literatür gelişmektedir. Son dönemde ise, Batı dışı toplumların büyük kentlerindeki *gentrification* süreçleri de sosyal bilimciler, kent araştırmalarını sürdürenler, kent planlamacılar ve diğer ilgili alanların araştırmacılarınca incelenmekte ve bu coğrafya içinde de yeni bir literatür alanı gelişmektedir. Çağlar Keyder İstanbul'da yakın dönemde görülen olgulardan birinin *gentrification* süreci olduğuna işaret eder. Kentte, çevre ülkelere özgü yoksul mahalle oluşumlarının giderek artmasının yanısıra, iç kentin bazı yoksul mahallelerinin mutena semtler haline getirilmesinde, merkez ülkelerdekine benzer bir toplumsal katmanın ve ona özgü türden sosyal statü ve yaşam tarzı kaygılarının görüldüğüne değinir. Ancak Keyder'e göre, bu sürecin İstanbul'da ilerleme imkanları, Türkiye bağlamında bireyselleşme süreçlerinin ve gerektirdiği koşulların merkez ülkelere göre sınırlı olması nedeniyle kısıtlı kalacaktır.[1]

Burada, İstanbul'da Balat ve çevresinde iki yıldır sürdürdüğümüz ve yakın dönemde tamamlanan semt sözlü tarihi araştırmasının getirdiği bilgiler ışığında, ilgili literatüre kendi tartışmamız ölçüsünde bağlanarak, semtin yeni sakinleri olan *gentrifier*'larla, mahallenin yerleşik sakinlerinin birbirlerine ilişkin algılarını, değerlendirmelerini ve

1 Çağlar Keyder (der.), *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, içinde, Çağlar Keyder, "Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına".

semte ilişkin algı ve beklentilerini temsil eden anlatılar aracılığıyla konuyu ele alacağız. "İstanbul'un Haliç Semtlerinde Yerel Değişim, Toplumsal Dönüşüm ve Topluluk Yaşantıları" başlıklı bu semt sözlü tarihi projesi TÜBİTAK-TÜBA-YÖK tarafından sağlanan 2001 yılı Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Projesi destek fonu ile gerçekleştirilmiştir.

Gentrification süreci açısından, kentteki değişim sürecinin bir parçası olarak, varlıklılaşan ve yeni semtleri mekân edinme yönelme eğiliminde olan bir kesimin, bu eğilimleriyle koşut bir biçimde statü geliştirmeleri, konut, yaşam tarzı, beğeni ve tercihlerinin ayrışması temelinde gelişen bir eğilimle karşı karşıyayız. Bu, her ne kadar, sosyal ve kültürel kapsamdaki tercihler, ya da "yeni bir kentlilik kültürü" geliştirme sürecinde bir kentli grubun oluşumu ve kendini ayrıştırma pratiği ve bu değişimin yerleşim/mekân/konut tercihlerine yansıması olarak karşımıza çıksa da, arka plandaki etmenleri öngörebilmek mümkündür. Bu yeni kentli sosyal grubun ortaya çıkışında, yakın dönemde özellikle profesyonel mesleklerde (beyaz yakalı profesyonel yöneticiler vb.) ve bazı sektörlerin (reklamcılık, medya, vb.) orta ve üst düzey yöneticilerinin yaşam standartlarındaki yükselme trendinin, yerleşim/mekân/konut tercihlerinin arkaplanındaki önemli boyutu oluşturması da, bu sürecin analizinde bizce önemli görülmektedir.

Gentrification açısından önemli olan bu ekonomik güçlenme boyutuna, farklı bir biçimde eşlik eden, bu grubun yerleşim açısından yöneldiği semtlerdeki ekonomik koşullara, bu kez göreli ekonomik güçsüzleşme, yoksullaşma ve varlığı tüketme kapsamında bakmanın da önemli olduğunu bazı semtler örneğinde görebiliriz. Sosyal gruplar (yerleşikler ve yeni sakinler olarak) açısından ekonomik düzlemdeki bu farklılaşma, hatta güçlenme/güçsüzleşme anlamında karşıt gelişme eğilimleri, sosyal kentsel alan üzerindeki hegemonik güç ilişkileri ve karşıtlıklarını göstermektedir. Bu dinamiklerin tartışılan bu sürece özgü değil, sosyal ve kentsel alanın bütünü için olduğu gibi, parçaları için de geçerli olmasının altı çizilebilir. Manuel Castells'in izinden giderek, toplumsalın kuruluşuyla uzamın kuruluşunun, birlikte giden süreçlerle oluştuğundan söz edebiliriz (1977). Toplumsal alanın kapsadığı güç ilişkilerini ve çatışma-

larını ve bunların etrafında gelişen tabakalaşma, sınıf ve kültür değişimlerini, altüst oluşlarını uzamda izlemek, yeniden okumak olanaklıdır. Gene Castells'e bağlanarak, sanayinin ve onun yerel alandaki dinamiklerinin kente, kentin farklı kısımlarına dağılımına ya da bu dağılımın değişen niteliklerine bakmak, bizim Balat ölçeğinde izlediğimiz değişimler açısından da açıklayıcıdır. Uzamın yerleşim olarak kullanılmasının ya da terk edilmesinin yanında, değişen ekonomik koşulların kente/semte yansıması, kullanım/değişim süreçlerinin farklılaşmasıyla birlikte, değişen kâr ve rant ölçeklerini de birlikte getirirken, bazı semtlerin yeni toplumsal gruplarca tercih edilir ve yerleşilebilir hale gelmesi bunlarla birlikte gider.[2] Diğer ülkelerdeki durumu kapsayan literatürde de örneklerine rastlandığı gibi, *gentrification* süreci sıklıkla, devletin kentte yenileme ve koruma girişimlerinin görüldüğü, tarihi özelliği olan yapıların bulunduğu bölgelerde görülmektedir. *Balat ve çevresinin de bu saptanan gelişme eğilimine uygunluk gösterdiğinden söz edilebilir.*

Cemile Nil Uzun, *Gentrification* in İstanbul: A Diagnostic Study (2001) adlı, tartışmanın bir çok alanına ışık tutan çalışmasında Karp, Stone ve Yoels'in konuya ilişkin yaklaşımlarını tartışırken, *gentrification* sürecine öncülük edenlerin varlıklı kesimlerden oluştuğunu, bununla ilintili olarak kelimenin kökenindeki "gentry" sözcüğünün anlamının "iyi kökenlerden gelen, iyi yetişmiş" kişileri tanımladığını, bu kesimin de (Batı toplumlarının tarihi içinde) sınıfsal anlamda soylular ve orta sınıf arasında bir yerde durduğuna işaret eder. Ancak gene de, bugünkü durumda *gentrifier*'ların, orta sınıfın değişik kesimlerinden oluştuğunu belirtir. Türkiye kapsamında bakıldığında, son birkaç on yılda, özellikle büyük kentler için, orta sınıfın, gerek maddi koşullar ve yaşam imkanları, gerekse de bunlara eşlik eden semt/mahalle yaşantısı, kültürü ile birlikte, erozyona uğraması süreci yaşanmıştır. Yakın dönemlerde izleyicilerce büyük rağbet gören televizyon medyasında üretilen gözde seyirlikler olarak nostaljik 'mahalle' dizileri ara-

2 İstanbul'un yakın dönem tarihi açısından cemaat gruplarının ve güç ilişkilerinin de kent ölçeğinde nasıl yeni ve farklılaşan yerleşim örüntüleri ve tercihleri gösterdikleri de ayrı bir boyuttur, ancak buradaki tartışma içinde değinilmeyecektir.

cılığıyla, anılarda ve duygu dünyalarında canlı tutulmaya çalışılan, tarih haline gelmekte olan bir süreçtir bu. Kazananlar, kaybedenler ve bu sürece tanık olan son kuşaklar için üretilen bu imge dünyaları, temelde kaybedilen bir cennete, "eski güzel günlere" referanslardan oluşmaktadır. Bu cennetin yok oluşunda gerek etkin, gerek edilgen kesimleri, kaybedilmiş ortak bir geçmiş duygusunda bir araya getiren bu imgelem kurgularını, kentsel değişimin izini sürmede imgelem dünyaları açısından önemli bir araştırma alanı olarak görmek mümkündür.

Yakın geçmişin mahalle dokusu açısından arkada kalmış olanı simgeleyen bu sembolleştirme alanı, diğer bir yandan, yeni bir oluşumun gündemine bakmamızı da gerektirir. Geçmişte kalan 'orta sınıf' karakteristiklerinin yerine, bugün Türkiye için orta sınıfın yeni karakteristiklerle, yeni katmanlar halinde kendini yeniden kurması olgusu, tartışılan *gentrification* süreci açısından önemli olmaktadır. Balat ve çevresi örneğini ele alırken, ekonomik etkinlikler bağlamında çöküntüye uğramış bir semt ve semtin nüfusu içinde önemli bir yeri olan orta sınıf sakinlerin ve geçmiş dönemde satın alma gücünün semtin ekonomik canlılığını sürdürmesinde önemli payı olan işçi sınıfı kesiminin bugün artık varlığını sürdermekte zorlandıkları gerçeği ile karşı karşıyayız. Ancak tarihsel planda bakıldığında, ekonomik canlılığı, azınlıklarla birlikte sürdürülen semt yaşamına damgasını vuran yaşam kültürü zenginlikleri, sahilinde piyasa yapılan, sahilde ya da yukarı mahallelerde, örneğin Molla Aşki'deki Fıstıkdibi Gazinosu gibi, enfes manzaralarıyla, ya da sahil gazinolarıyla, çoğu farklı topluluklardan insanların ortaklaşa kullandıkları dinlenme ve keyif mekânlarının bulunduğu bir semt geçmişte Balat.

Balat sakinlerinin bugünkü profillerini tanımlayabilmek için, semtin her zaman için merkezi ve en dinamik parçası olan çarşı ve çevresinde süre giden ekonomik ve sosyal etkinliklerin günümüzdeki durumuna bakmanın yararı vardır. Daha önce geniş bir değerlendirmesine yer verdiğimiz, tüm Balat Çarşısı esnafını kapsayan geniş soru çerçeveli ve çoğu açık uçlu sorularla varolan eğilimleri derlemeye yönelik anket uygulamasını da kapsayan Balat Çarşısı çalışmasında, bugün es-

nafın ekonomik canlanma için beklentisinin temelinde, semtin imar durumunun değişmesi ve UNESCO projesinin getirebilecekleri en sıklıkla dile getirilen beklenti alanları olduğuna değinilmişti. Bu yanıtlar kapsamında, esnafın, ekonomik yaşamın canlanması, rantın artması, ekonomik çöküntünün karakterize ettiği bir semt olmaktan çıkıp, semtin statüsünün genelinde yükselmesi gibi konuları, gelecek beklentilerinin merkezinde gördüklerinden söz edilebilir. Ancak semtte derlenen başka yaşam anlatılarına bakıldığında, ekonomik rasyonalite alanında gelişen ölçütlerin dışında, mahalleye aidiyet, bugüne değin mahalle dokusu olarak korunan ve sürdürülenin algısı, önemi ve güvenli koruyuculuğu da bir başka aidiyet biçimine ve buna bağlı semtin geleceğine ilişkin beklentilere konu olmaktadır. Doğma büyüme Balat'lı olan ya da yaşamının önemli bir kısmını burada geçirenlerin anlatılarında, bu mahalleye ait olmanın, buralı ve burada olmanın aidiyet özellikleri ve beklentileri farklı boyutlarda ifade edilmektedir. Bu anlatılardan bir örnek vermek gerekirse, bugün 55 yaşında, Balat'ta doğmuş büyümüş, evlenmiş, çocuklarını büyütmüş, Bahçelievler'de bir apartman dairesinde yaşamayı denemişse de iki yıl sonra tekrar semtine dönmeyi tercih etmiş, yaşamı geçmişte de bugün de maddi zorluklarla baş etme uğraşında süren, yoksul dul bir kadın kaynak kişi bu semte yaşamını bağlayışını şu kelimelerle dile getirmektedir (Görüşmecinin "Nerelisin diye sorsam?" sorusuna yanıt olarak):

> "Balatlıyım. Sen niçin geldin? Çünkü Balat'ta doğdum büyüdüm. Balat'ın güzel yerleri de var, ben bir dul kadınım, Balat'a çıktığım zaman beni herkes tanır ama kimseden zarar gelmeyeceğini değil gelecek insanı da bilirim gelmeyecek insanı da bilirim. O yüzden ben başka yere gidemem. O yüzden Balat'ta kaldım diyebilirim. Tamam ortam kötü ama dışarı çıkıp çocuğumu aramaya kalktığım zaman bütün esnaf benle birlikte olur (...) Başka yerde kim kime dum duma (...) Şimdi çok eski olduğumuz için herkes birbirini tanıyor (...) O konularda Balat'ı tercih ettim."[3]

3 C.T. ile Kasım 2002 tarihinde Aysun Taşkale tarafından yapılan yaşam anlatısı görüşmesinin transkripsiyon metninden, s.12.

Bu kaynak kişi UNESCO projesi hakkında bilgisi olmadığını belirtmekte, ancak bugün *Balart* adıyla restore edilerek Sanat Evi olarak açılan eski eser binanın, eşinin doğduğu bina olduğunu, bu nedenle de bakım görmesinden ayrıca mutlu olduğunu belirtiyor.

Görüldüğü gibi bu örnekte, kişisel tarihle bağlantılı bir semt ve değişim anlatısına tanık olunurken, ekonomik rasyonalitenin ve buna bağlı bir gelecek tasarımının merkezinde olduğu bir başka anlatıda farklı bir resim sunulmaktadır Balat için... Otuz yıl önce ekonomik bir fırsat arayışı içinde Balat'a gelip yerleşmiş, işyeri açmış, halen Balat'ın önde gelen esnafından olan, dernek çalışmalarında da etkin, aynı yaş grubundan bir erkek kaynak kişi, anlatısında, son dönemlerin göç dalgalarıyla Balat'a gelen Doğulu kesimin, UNESCO projesiyle birlikte artık zaten buralarda tutunamaz hale geleceği umudu ve beklentisini dile getirmektedir. Bu anlatının birkaç yerinde, göçle Doğu'dan gelen bu kesimin hiç tüketmediğinden, fiyat etiketlerini bile okuyamadıklarından, Balat esnafı için müşteri grubu oluşturamadıkları vurgulanarak belirtilmektedir. UNESCO projesi uygulandığında restore edilmiş eski eserlerin çevrelediği Balat'ta ve dolayısıyla çarşıda değişmesi beklenen bir müşteri profili, açıkça "müşteri" kavramı aracılığıyla değil de, şu dolaylı sıfatlarla ifade bulmaktadır bu kaynak kişinin anlatısında:

> "Daha modern insanların, daha kültür seviyesi yüksek, onun (tarihi eser konutun kastediliyor) kıymetini bilen, yani cumbalı evin penceresinde çiçek yetiştirmesini bilen, o cumbalı evin dantelli tüllerinden dışarı bakarken zevk almasını bilen veyahut işte ne bileyim oturduğu zaman karşıdaki evin o şekilde olmasından zevk almasını bilen insanın bulunması mühim olan. O tip toplumun oturması mühim olan."[4]

Bu kişisel tarihe bağlanmayan, ancak semte refahın gelmesinin merkezinde olduğu bir tasarım ve gelecek kurgusunun, kişinin yaşam anlatısı içinde bize aktardığı sembolik ifade alanının, son yıllarda TV-

4 A.C. ile Kasım 2001 tarihinde Mehmet Çankal ve Berkay Özcan tarafından yapılan yaşam anlatısı görüşmesinin transkripsiyon metninden, s.4.

medya yapımcılarınca en çok üretilen-işlenen ve izleyicilerde yaygın beğeni oluşturan "mahalle" dizilerinde yaratılan nostaljik yaratım dünyasıyla ne denli örtüştüğü açıkça görülebilmektedir. Öte yandan, kültür endüstrisinin bu ürünlerinin tüketicileri açısından bakıldığında, mahallenin kösnül ortamından uzaklaşıp büyük kentte birer apartman dairesini edinmeye, anonim yaşamlara yönelmeye adanan aile ekonomileri gerçeği, yaygın bir gerçekliktir. Dolayısıyla, belki de bu üretilen/tüketilen nostaljik imgelem alanı bugün artık bir vitrin, bir kurgu dünyasıdır. Özetle, kaybedenler-kazananlar, terk edenler, yok edenler-mağdurlar, tüm bu gruplar için mahalleye ilişkin geçmişin yeniden üretildiği bu imgelem alanları ortaklaşılan bir alandır artık... Burada sözü edilen imge endüstrisinin önde gelen bir isminin, başarılı bir mizah ustası ve yazarının, medya prodüktörü Gani Müjde'nin, doğma büyüme Balat'lı olmasının çok da tesadüf olmadığını geçerken belirtelim.

Bizim araştırmamızda kaynak kişi örneklem grubumuz içinde yer alan yaşam anlatılarında yer alan tanıklıklar ve saha araştırmamız sürecinde edindiğimiz bilgilere göre, Balat'ın yeni sakinleri olan *gentrifier* kesimi içinde, medya ve reklam dünyasının mensupları, çeşitli profesyonel mesleklerden (avukat vb) kişiler ve sanatçılar göze çarpmaktadır. Ancak UNESCO projesinin ivmesiyle eski eser bina satışlarına olan ilginin artması ve bununla birlikte gelişen rant oluşumu sürecinde, semtten bina alan ya da semte yerleşen *gentrifier* kesimini oluşturan bu yeni kesimin bütününü tanımlayacak veriye sahip değiliz. Ancak semtteki yakın tarihteki mülk el değiştirmeleri içinde, *gentrifier*'ların anlamlı bir oranı kapsadığı yolundaki gözlemlerimiz sanırız yanıltıcı değildir. Daha önce de belirtildiği gibi, ülke çapındaki değişimlere koşut olarak, kentteki yeni sınıf/tabaka formasyonlarının değişen dinamiklerinin yönünü burada da izlemek olasıdır. Medya ve çevresinde gelişen meslekler, son birkaç on yılın yükselen meslek-gelir grupları içindedir. Saha araştırması kapsamında görüştüğümüz *gentrifier*'ların, Balat'ta bir yer alıp yerleşme arayışında, semtin şehir merkezine yakınlığı, evlerin müstakil olması ve tarihi özellik taşıyan bir konut sahibi olma tercihi en önemli etkenler arasındadır. Ancak Balat'a yönelmede bunlar kadar

önemli görülen ve görüşmelerde, söyleşilerde sıklıkla belirtilen bir diğer etmen de, UNESCO projesinin semte getireceği düşünülen gelişmeler ve katkılara ilişkindir. Bu kesim açısından, özellikle konutları satın aldıkları dönemde, Balat'ta tercihlerine uygun konutların fiyatlarının erişilebilirliği de önemli bir etken olmuştur. Balat'ın *gentrifier*'ları açısından, Ortaköy, Cihangir ve Kuzguncuk gibi, *gentrifier*'lar tarafından daha önce "keşfedilmiş", dolayısıyla geçen zaman içinde kentsel rantın ve statünün epeyce katlanarak arttığı semtler karşısında Balat'ın sunduğu bu "erişilebilirlik" de önemli bir etmen olmuştur. Balatlıların yaşam anlatılarında, bu kesimin öncüsü olarak, "dışardan" gelip, semtte eski eser ev alıp, restore ederek yerleşmeye karar veren ilk kişinin bir üniversite profesörü olduğu, bu kişinin restore ettiği binasına yerleştikten çok kısa bir süre sonra semtten ayrıldığı yer almaktadır.

Buradaki tartışma açısından önemli olan, mahallenin yerleşik sakinleri ve yeni sakinleri açısından, semte ilişkin "geçmiş, bugün ve gelecek tasarımlarının" ve "beklentilerinin" zihinlerinde nasıl kurulduğuna ve farklılaştığına bakmaktır. Bunlardan ilki, semt özelinde her iki kesim için farklılaşan bu tarih/geçmiş algısındaki farktır.

Balat semtinin yerleşik sakinleri içinde, öncü kesimlerinin anlatılarında yüzlerce yıllık tarihsel önemi olan bir semtin sakini olmaları sıklıkla ve önemsenerek ifade edilmektedir. Bu tekrarlanan anlatı "yaşanmış ve geride kalmış somut bir geçmiş/tarih" gerçekliği içinde aktarılmaktadır. Ancak *gentrifier* öncüler, semtte eski eser bir konuta sahip olma, restore etme ve yerleşme öykülerini, "öncülük" ya da "semti kurtarma" gibi retorikler etrafında anlatmaktadırlar. Öncülerin anlatılarında, semtin yerleşik sakinlerinin anlatılarında gördüğümüz, geçmişin tarih olduğu temelinde bir gerçeklik düzleminden farklı bir biçimde, semte ilişkin bir "zihinsel tahayyül ve kurgulamanın" sınırlarının, gerçeklikle ilişkiyi neredeyse zorlayacak bir biçimde, (yeniden) üretilmekte olduğuna dair ipuçları izlenebilmektedir. Burada bu durumu örneklemek amacıyla, *gentrifier*'ların semtteki öncülerinden, orta yaşlarında iki kadın kaynak kişinin anlatılarından iki ayrı bölüm aktarmak istiyoruz:

> "İşte Dalan'ın start vermesiyle başlatılan düzeltilme çabaları, çabaları bence çok çok faydalı (...) Burayı kurtarmak için (...) ilk adımı attık inşallah bizden sonra gelecekler de bayrağı alır götürür ve bu güzel iki semt İstanbul'a kazandırılır diye düşünüyorum ve bunun için de çok çaba sarf ediyorum."[5]

Bu anlatının sahibi kaynak kişi semtte yürüttüğü bilinen işi dışında, semtteki emlak piyasasının içinde de aktif olarak bulunmaktadır. Görüşmecinin *"Peki buranın daha öncesiyle ilgili duyduklarınız?"* sorusuna yanıtı şöyledir:

> "Daha öncesi malum Yahudiler, Rumlar tabi Fatih'ten itibaren burası yani Bizans ve Osmanlı zamanında Fener Balat, karşı tarafta da Halıcıoğlu ve Sütlüce en eski semtleri Osmanlı'nın ve işte diyelim Bizans'ın. Burada zamanın en zenginleri, en iyi tüccarları, elçiler ondan sonra işte tercümanlar oturuyorlarmış..."[6]

Balat'ın semt olarak şimdiki genel durumuna baktığımızda, eski eser konut alıp restore ederek bu semte yakın dönemde yerleşen sayıca sınırlı bu öncü kesimin konutlarını çevreleyen, gerek Doğu'dan göçle gelen kesimin baskın çoğunluğu, gerekse de semtteki sit alanı statüsünün getirdiği sınırlamalar ve UNESCO projesinden beklenen dönüşümün halen gerçekleşmemiş olması, rant patlamasının yavaş gitmesi gibi sonuçlara yol açtığı söylenebilir. Semtin bu anlamda günümüzde çok da "albenisi olan" bir yerleşim yeri olmadığını görmek için semtte bir gezinti yapmak bile yeterlidir. Dolayısıyla bu *gentrifier*'ın anlatısı bize, belki de böylesi bir "seçkinlerin yaşadığı ihtişamlı bir geçmişe sahip bir semt" kurgusunu bugün yeniden üretmenin hangi ihtiyaçları karşıladığı hakkında fikir verebilir. Bu retorik, semti tercih ederek gelen bir *gentrifier*'ın kendi tercihini ve konumunu onaylamasında işlevsel olabildiği gibi, çevrenin gene "zengin ve seçkin" bir

5 B.G. ile Aralık 2002 tarihinde Dilara Taş tarafından yapılan yaşam anlatısı görüşmesinin transkripsiyon metninden, s.3.

6 B.G. ile Aralık 2002 tarihinde Dilara Taş tarafından yapılan yaşam anlatısı görüşmesinin transkripsiyon metninden, s.4.

döneme kavuşmasının beklendiği bir dönem içinde bir dayanak noktası da olabilir.

Bu bağlamda bir diğer örnek de, diğer kadın kaynak kişinin anlatısından verilebilir. Öncelikle Balat'taki *gentrifier* kesiminin kendini tanımlaması için bu anlatıdan yararlanılabilir:

> "Bu grup genellikle aileler halinde yaşayan bir grup değil. Benim gibi yalnız yaşayan kadınlar, erkekler var. Gazeteci işte, ...sanatçısı bir kadın var, ...mühendisi bir kadın var, işte erkekler de reklam piyasasında olan bir arkadaş filan, mimar bir kadın var, genellikle aile değil böyle, yalnız yaşayan en azından şu andaki profil bunu gösteriyor."[7]

Aynı anlatıda, Balat'ta eski eser müstakil bir ev edinme kararında, diğer etmenlerin yanısıra, bu semtin sunduğu ekonomik fırsat boyutunun önemli olduğunun ve ev alıp restore eden kesimin yukarıda sözü geçen Kuzguncuk vb. gibi semtlerde aynı özelliklerde bir mülk edinememesi sonucunda Balat'a geldiğinin bahsedildiğini görmekteyiz. Ancak ilginç bir biçimde "Balat'ın gelecekte bir Ortaköy olmasını da istemediğini" belirten bu kaynak kişi, kendine ve Balat'a dair gelecek kurgusu içinde "paralı ancak sosyal ilişki kuramayacağı, lüks otomobilleriyle gelen geçen komşulara da yer olmadığının" da anlatısında vurgulamaktadır.

Semtin tarihsel özellikleri konusunda, Balat'ın kültürel zenginliğinin taşıyıcıları olarak azınlıkların önemsenmesi *gentrifier*'ın semtle ilişkisini ifade etmesinde belirgin olarak görülür. Semtin yerleşik sakinlerinin anlatılarındaki geçmiş/tarih olanın gerçekliğinden farklı olarak, aşağıdaki anlatıda görüldüğü gibi, ülkenin ve kentin tarihinin geçmişinde kalmış, hatta kapanmış bir sayfanın nostaljisi, sanki gene yaşanabilecek, yaşandığında hoş olabilecek bir sahne, bir zihinsel kurgu, adeta bir maket olarak tasarımlanabilmektedir:

---

7 A.K. ile Temmuz 2002 tarihinde Aysun Taşkale tarafından yapılan yaşam anlatısı görüşmesinin transkripsiyon metninden, s.8.

> "Hayır ortalıkta gezinen bir azınlık durumu yok (...) Keşke olsaydı, olabilseydi (...) Ben çok isterim doğrusunu söylemek gerekirse, yani keşke Rumlar gelseler, otursalar diye düşünüyorum zaman zaman, ama sanırım onlar da yaşadıkları kötü deneyimler ya da yaşayabilecekleri kötü şeylerden korkup gelmeyeceklerdir. Ama gelseler eminim daha renkli daha hoş olabilir."[8]

Bu anlatıdan farklı bir biçimde, İstanbul'da Musevilerin geçmişte en yoğun bulundukları semtlerden biri olan Balat, Musevilerin yeni kuşakları tarafından bugün belki de "geriye dönüş" özlemini taşıyan bir semt değildir artık. Örneğin Musevi cemaatinin günlük gazetesi *Şalom* için son üç yıl için yapılan tarama çalışmasında Balat'taki gelişmelerden, UNESCO projesinden nadiren kısa haberlerle söz edilmekte, ancak cemaatin bu semte ilişkin herhangi bir bağlılığın izleri bu gazetenin sayfalarında görülmemekte. Ancak konuya ilişkin bir kısa yorum yazısının son cümlesi düşündürücü olmaktadır: "Bu günlerde bu semtin evleri çok revaçtaymış. Yoksa çark bu sefer tersine mi dönecek?"[9]

Azınlıklarla ilgili anlatısını aktardığımız kaynak kişinin, kendisi, Balat ve geleceğe ilişkin kurgusunu şu sözlerle ifade ettiğini görmekteyiz:

> "Balat'ın geleceği hakkında iyi düşünüyorum. Çünkü aksi takdirde ranta kurban edilir ve yaşanılamaz. Benim için yaşanılamaz bir hale gelirse, o gün de ben gitmek zorunda kalabilirim Balat'tan. Ama ben mümkünse orda yaşlanmak istiyorum ve oralı olmak istiyorum" (UNESCO projesinin önemsediğini belirterek) "Umarım iyi bir yer olur. Umarım ya da keşke azınlıklardan da gruplar gelse ve yerleşse diye düşünüyorum."[10]

Anlatılarından bölümler aktarılan bu iki kadın kaynak kişinin her ikisi için de, geldikleri semtin insanlarına bazı konularda öğretici

---

8 A.K. ile Temmuz 2002 tarihinde Aysun Taşkale tarafından yapılan yaşam anlatısı görüşmesinin transkripsiyon metninden, s.10.

9 Ester Yannier, "Sıcağı Sıcağına", *Şalom Gazetesi*, 9 Nisan 2003.

10 A.K. ile Temmuz 2002 tarihinde Aysun Taşkale tarafından yapılan yaşam anlatısı görüşmesinin transkripsiyon metninden, s.11.

ve rol modeli olma konumlarını önemsedikleri ve benimsedikleri görülmektedir. Biri için bu durum, restorasyonda nasıl işçilik yapılacağını ilk öğreten olmak olarak dile getirilmekte, diğeri ise yaşadığı mahallenin kızlarının kendisini örnek almaları isteğini vurgulayarak belirtmektedir.

Ancak görüşülen *gentrifier*'lar açısından mahallelilerin de içinde yer aldıkları geniş sosyal çevre ile kendi arkadaş-dost çevreleri birbirinden ayrıştırılarak iki ayrı küme olarak sınıflandırılmaktadır. Son aktardığımız anlatıdan devam edersek bunun nasıl belirlendiğinin ipuçlarını izleyebiliriz. Aynı kaynak kişi hafta sonu Balat'ta yapacak çok fazla şey olmadığını, bazen komşularla bahçede kahvaltı yaptıklarından söz ediyor ve ardından şöyle devam ediyor:

> "Tabii parklar, bahçeler var. Mesela Daphne Otel var. Buluşma noktası olabiliyor zaman zaman, yerli komşularla değil, sonradan gelen komşularla. Böyle iki grubu ayırmak gerek çünkü..."[11]

Balat'ta gerçekleştirdiğimiz saha çalışmasında görüşme yapılan bir diğer grup da semt muhtarlarıydı. Balat'ın yenileşme akımından en çok etkilenen mahallelerinden birinin başında, üç yaşından beri Balat'ta yaşayan Karadeniz kökenli bir muhtar bulunmaktadır. Muhtar, yaşamı süresince Balat'taki değişimlere tanık olmuş ve bu bölgedeki değişim süreçlerini aktif olarak izlemiş ve zaman zaman da içinde yer almıştır. UNESCO Projesine ilişkin görüşlerini aktarırken son yıllarda semtte yaşanan değişimler temelinde "Haliç'in yavaş yavaş Altın Boynuz dedikleri şeye doğru yavaş yavaş geliştiğini" belirtmekte, bu projeden mutlu olduğunu ifade etmektedir. Projenin uygulanış sürecini kendi tanıklığı açısından şu sözlerle anlatmaktadır:

> "Fatih belediye başkanımız. UNESCO'yla anlaşma zeminine gelmişler. Karşılıklı projelerini sunmuşlar birbirlerine. Aralık ayında UNESCO buraya çivi çakmaya başlıyor. Çok büyük bir yatırım

11 A.K. ile Temmuz 2002 tarihinde Aysun Taşkale tarafından yapılan yaşam anlatısı görüşmesinin transkripsiyon metninden, s.13.

> var. İlk etapta sade benim mahallemde 250 tane ev. UNESCO'nun, bu projenin halka karı çok fazla. Şöyle anlatıyım. Bir binayı tarihi eser niteliğinde tamir ettin, kaç para harcadın, elli milyar. Bu elli milyarın 25 milyarını vatandaştan istiyor. Onu da nasıl istiyor? 25 milyarını hibe ediyor. O 25 milyarın da 100 milyon 100 milyon taksitle vatandaştan istiyor (...) Mal sahibiyle konuşuyor. (...) Bedeli kaç para. 30 milyar 40 milyar. İşçi parasına bir kar amaçlı yapılan bir şey değil. Zaten UNESCO bu ihaleyi verdiği zaman yabancı bir firmaya veriyor. Türk firmasına vermiyor. Yabancı firma geliyor burda Türk firmasıyla anlaşıyor diyor ki; sana diyor 100 tane evin projesi buyur. Maliyetini, metrekareyi mi nasıl anlaşıyorlarsa kendi aralarında anlaşıyorlar. Tam tarihi niteliği taşıyacak şekilde yaptırıyorlar. 50 milyarsa 25 milyarını alıyorlar. Yani yapmış olduğu masrafın yarısını alıyor. Yarısını da kira bedeli gibi alıyor."[12]

Görüşülen muhtar kendi konumunu "*benim derdim yerel*" sözleriyle özetlemekte. Muhtar aynı zamanda "ülkeyi yönetiyorlar" diye nitelediği, Dünya Bankası fonlarıyla desteklenen Koç Holding'in, ya da bu semtte doğup sermayedar-girişimci kesimi içinde yer edinmiş Karadeniz kökenli Kalkavan ailesinin semt ve bölgeye ilişkin planlarına, çıkarlarına müdahale etmenin ve bunlardan pay almanın imkansızlığından da bahsetmektedir. Belki de, kendi yerel konumu ve gücü kapsamında en ileri nokta olarak, bu yerele dönük ancak uluslararası ölçekli bu projenin bir parçası olabilmeyi öngörmekte ve de semt için ufukta gördüğü rant dönüşümünün sonuçlarıyla bağlantılı olarak kendi bakışını da oluşturmaya yönelmektedir.

Bu kaynak kişinin anlatısının bir diğer önemli yanı da, "*bizim mahalle*" ve "*mahallenin yeni sakinleri*" (bir çeşit aşağıdakiler/ yukarıdakiler) kapsamında bugün *gentrification* süreci açısından tartıştığımız olgunun benzerlerinin, içinde yer alan aktörler farklı da olsa, geçmiş dönemlerde nasıl yaşandığının hatırlandığı bir örneğini içinde taşımasıdır. Bir başka deyişle bu ifadelere, zincirleme giden bir ötekileştirme süreçleri dizisinin bir anlatımı olarak da bakılabilir. Muhtarın

12 H.Ç. Mayıs 2002 tarihinde Mahmut Tekçe tarafından yapılan yaşam anlatısı görüşmesinin transkripsiyon metninden, s.3.

ifadesiyle 1950'lerin Karadeniz göçüyle semte gelen dedeleri, babaları da, o dönemin Balat'ına yerleştiklerinde "bizleri dışlamasınlar" kaygısıyla adapte olmak için çaba sarf etmişlerdir:

> "Bizim babalarımız geldi, adapte oldular İstanbul'a. Dediler ki İstanbullu gibi yaşamak istiyoruz diye buraya geldiler(...) Yani burası köy değil yani eskiden babalarımız buraya şehirli olmaya, köyden şehirli olmak için geldiler. Şimdi köyden gelenler burayı köy yapmaya çalışıyorlar. O sıkıntıyı aşmamız lazım. Aşmamız için de tamamıyla binalarımızın tamir edilmesi lazım, yirmi milyon liraya kiraya değil, 200 milyon liralık kira bedeli olması lazım. O zaman hiçbir sıkıntım olmaz benim."[13]

Gentrification süreci bugün bir tabakalaşma süreci olarak ya da yok olan orta sınıf yerine farklı grupların kendilerini ikame etmeleri süreci olarak kendini gösterse de, "yüksek" ve –bunun karşısında– "aşağı" kültürün hangi toplumsal gruplarca temsil edildiği zaman içinde yer değiştirme ve değişim göstermektedir. Ayrıca, bugün, geçmişe bakışta, yukarıda aktardığımız farklı yaklaşımlar içinde, azınlıkların semtteki geçmiş varlığını bir kültürel zenginlik olarak tanımlamada farklı yorumlar ve algılama biçimleri görülmektedir. Anlatısından yukarıda bölümler aktardığımız muhtar, çocukluğunda Rum, Yahudi çocuklarıyla ilişkilerini "onlar masum biz kabadayı idik" sözleriyle hatırlarken, bununla birlikte azınlıklarla iyi komşuluk ilişkilerinden söz eder. Aynı kaynak kişinin, köyden daha yüksek bir kültüre geldikleri biçimindeki yorumunu ve adaptasyon kaygılarını hatırlayışını izlemek ilginçtir. Bu örnekler çoğaltılabilir, ancak farklı dönemler için ortak olan özellik, toplumsal alan ve uzam birlikte düşünüldüğünde, farklı güçlerin ittifak, çatışma, uzlaşma ve tepki hareketlerini bünyesinde taşımayı sürdürmesiyle oluşan dinamiklerin belirleyiciliğidir. Bu kapsamda, değişen dönemler içinde aktörleri değişse de, ötekileştirme süreçlerinin, farklılaşarak da olsa varlığını sürdürmesi de bu dinamik-

13 H.Ç. Mayıs 2002 tarihinde Mahmut Tekçe tarafından yapılan yaşam anlatısı görüşmesinin transkripsiyon meminden, s.4.

lerin bir parçası olmaktadır. Bugün semte uygun görülmeyen ve semtten gitmesi arzu edilen, hatta semtin dokusunu bozduğu söylenen yoksul, Doğu kökenli sakinlerin ya da çingene olarak tabir edilen kesimlerin bir bölümü, gelecekte belki de bu yoksulluktan kurtulmuş olacak. Bu kişilerden biriyle 20-30 yıl sonra yapılacak bir sözlü tarih görüşmesinde, bu kez bu kişilerin nasıl adapte olduklarının öyküsünü anlattıklarını ve o zaman geldiğinde onların da kendi ötekilerini yaratmış olabileceklerini bugünden öngörmek çok zor değil...[14]

14 Balat Fener Rehabilitasyon Projesi'nin gündeme gelmesinin ardından bu iki semtte yaşanan değişimlere dair tepkilerin farklılıklarına kısa da olsa bir örnekle işaret etmek gerekir. Semtten internet ortamına yansıyan farklı tepkilerden birine burada değinebiliriz:

"Balat'ta yeni komşularınız" diye yazmıştı bir gazete, birçok ünlü ismin bu semtte ev aldığını duyurarak. Hoş geldiler, sefa geldiler de, gelirken çıkardıkları gürültünün Balat Fener halkını nasıl sersem ettiğini, hatta birbirine nasıl düşürdüğünü, onları da birer para avcısı haline getirdiğini düşünmeliler.", Mustafa Tayyar, www.balat.net, "Bırakın Balat'ı Yoksul Güzelliğiyle Kalsın", http://www.balat.net/forum02.html.

14

Rezidanslar ve *Gentrified* Konutlar

PELİN GÖKGÜR

Küresel akışlara açık kentlerde son birkaç on yıldır yaşanan ekonomik ve sosyal dönüşümler, kent mekânında da karşılığını bulmuştur. Özellikle bu dönüşümler sonucu ortaya çıkan "yeni orta sınıf"ların konut tercihleri, kentsel mekânın şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kesimlerin konut talepleri genelde üç şekilde karşılanmaktadır: *i.* kentlerin eskimiş ama tarihi dokusunu koruyan, kent merkezi ya da kent merkezine yakın revitalizasyona bağlı olarak *gentrifiye* edilen konutlar; *ii.* kentin merkezinde yer alan, ileri hizmet ve yönetim anlayışı ve teknolojik sisteme sahip olan, girişi denetimli, korunaklı, savunmalı rezidans tipi konutlar; *iii.* banliyö diye tanımlayabileceğimiz, kentten uzak bahçeli, çok çeşitli hizmetler sunan, girişi denetimli, genellikle az katlı konutları yer aldığı country'ler.

Bu bildiride yukarıda söz edilen konut türleri içerisinden rezidanslar incelenecek ve rezidanslarla, *gentrified* konutlar arasındaki ortak özelliklere ve farklılıklara kısaca değinilecektir.

REZİDANSLAR

Rezidanslar, mimari tasarımla simgeselleştirilerek birer seçkinlik ve kalite imajı olarak kentsel mekânda varlık bulmaya çalışmaktadır. Ge-

nellikle özel imar planları hazırlanarak yapılanma şartları belirlenen rezidanslar az katlı ve birkaç binadan oluşan kompleksler ya da her türlü işlevi kendi içinde toplayan çok katlı tek bir bina şeklinde karşımıza çıkabilmektedir.

"Fully serviced condiminium flats" olarak da tanımlanan bu ikinci tür rezidanslarda yer alan hizmetler, alışveriş, restoran, sinema ve tiyatro binaları, eğlence birimleri, spor tesisleri, otopark, posta ve kargo hizmetleri, banka şubeleri, bebek bakım servisi, günlük temizlik şeklinde sıralanabilir.

Rezidanslar, çok geniş tercihli bir hizmet sistemi, farklı bir yönetim anlayışı, konfor, yüksek teknoloji ve kullanılan donatım çeşitliliğine sahiptir. Özellikle kent merkezlerindeki rezidanslar dikey mahalleler şeklinde yapılanmaktadır.

Bu konutların pazarlama birimiyle yapılan görüşmelere göre, sundukları hizmet ve konfor anlayışı ve merkeze olan yakınlıklarıyla dikkati çeken bu konutların, daha çok işadamları, sanayiciler, üst düzey yöneticiler, yeni evli çiftler ve sanatçılar tarafından satın alınmakta ya da kiralanmaktadır. Bu kişiler özel konut ve çalışma şartlarından, geniş kaynaklar ve olanaklardan yararlanmaktadır. Çevreden tamamen soyutlanmış, birbirleriyle olan komşuluk ilişkileri tamamen bir "keyfe" ve "hobiye" dönüşmüş, sadece kendileriyle aynı sosyal, kültürel ve ekonomik statüdeki kişilerle görüşen bu gruplar, kişisel özgürlüklerine önem vermektedir. Dolayısıyla bu gruplar arasında kuvvetli toplumsal dayanışma bağları görülmezken, bireyselleşme ön plana çıkmaktadır.

Rezidans sakinlerinin, binalarını terk etmeden her türlü ihtiyaçlarını karşılayabiliyor olmaları, rezidanslarla, yapılandıkları çevre arasında bağlantı kopukluklarına neden olmaktadır. Sakinlerin bulundukları çevreyle kurduğu tek ilişki konutlarına ulaşmak için kullandıkları kamuya ait yollar olmaktadır. Çevrelerinden kopuk olarak yaşayan bu "gruplar", çevrelerini kullanmadıkları için, buradaki yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik bir çaba içine girmemektedir. Korunaklı, savunmalı, mekânsal, sosyal ve teknolojik sistemiyle bir imaj

oluşturan rezidanslar, yönetim anlayışları ve kullanıcılarının tüketim anlayışlarıyla, "özgün bina toplulukları" olarak adlandırılabilir.

Bir Örnek: Şişli-Elit Rezidans

İstanbul metropoliten alanında çok katlı ve az katlı olmak üzere farklı rezidans tipi konutlara rastlanmaktadır. Tipik bir rezidans olarak gösterebileceğimiz Şişli'de yer alan "Elit Rezidans" yapımı 2000-2001 yılları arasında tamamlanmıştır. Daha önce gecekondu alanı olan bu bölgede, gecekondular yıkılarak çok katlı konutlara dönüştürülmüştür. Şişli 19 Mayıs Mahallesi, orta sınıfların yaşadığı, yapılanma koşulları oldukça düzensiz bir mahalledir. Ayrıca bu mahallede Elit Rezidans ile aynı dönemde inşasına başlanan bir dizi iş alanı, otel vb. türü yapılar tamamlanmak üzeredir.

Bir rezidansta olması gereken her türlü hizmet ve konforu sunan Elit Rezidans'ın şu anda % 80'i doludur. Bazı hizmet alanları dışarıda yaşayan insanlara da açılmıştır. Özellikle geniş olanaklara sahip spor alanları, dışarıdan gelen insanlarla dolup taşmaktadır.

Elit Rezidans'ın varlığı, –zaten sorunlu olan– mevcut ulaşım yapısını olumsuz etkilemiştir. Dışarıdan, hizmet almak için Elit Rezidans'a gelen kişilerin cadde üzerine arabalarını park etmesi neticesinde, ulaşım sorununun üzerine bir de otopark sorunu eklenmektedir. Bu mahallede yaşayan kişiler, Elit Rezidans'ın mahalleleri için bir katma değer oluşturmadığı görüşündedir.

REZİDANSLAR VE *GENTRİFİED* KONUTLAR

Rezidanslar, bir çok noktada, kendileri gibi son yıllarda ortaya çıkan bir konut türü olan *gentrified* konutlarla benzer özellikler göstermektedir. Bununla birlikte bu iki konut türünü birbirinden ayıran bir dizi nokta da vardır.

Her iki konut yapılanması da kent merkezinde ya da kent merkezine yakın mahallelerde konumlanmaktadır. Bununla birlikte, *gentrified* konutlar, genelde kentin çok kültürlü geçmişe sahip alanlarında konumlanmaları noktasında, rezidanslardan farklılık göstermektedir.

Her iki konut alanı da aynı toplumsal gruplar tarafından kullanılmaktadır. Bu grup kendini eski orta sınıflardan ayırarak, ekonomik ve kültürel alandaki farklılığını simgeselleştirmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte rezidanslarda yaşayanlardan farklı olarak, *gentrified* konutları tercih eden kesimler, mahallenin nostaljik atmosferini hissetmek, "oralı" olmaktan gurur duyarak, mahalleyi, mahallelilik kimliğini "kendi" koşullarında yaratmak ve yaşatmak istemektedir.

Her iki konut yapılanmasında da imaj ön plandadır. Rezidanslar teknolojiyi kullanarak bu imajı yaratırken, *gentrified* konutlarda bu imaj çok kültürlü geçmişe dayandırılarak gerçekleştirilmektedir.

Rezidanslar tamamen düşeyde yapılanmış bloklardan oluşmaktadır. Oysa *gentrified* konutların, insanların bakkalıyla, manavıyla, muhtarıyla, yoluyla, kamusal alanıyla kente entegre olmuş, dolaşım serbestliği olan, rezidans anlayışının aksine korunaksız, nostaljik mahallelerde yer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda rezidanslar, *gentrified* konutlardan farklı olarak, çevrelerindeki kamusal alanları özelleştirmektedir.

Yönetim anlayışı noktasında da iki konut tipi birbirlerinden farklılaşmaktadır. Rezidanslarda sunulan hizmetlerin işletim ve yönetimi, özel şirketler tarafından yürütülmektedir. Bu hizmetlerin bedeli, buralarda yaşayanlar tarafından karşılanmaktadır. *Gentrified* konutlarda ise böyle bir yönetim ve hizmet anlayışı görülmemektedir.

Gentrification sürecinde yerleşik halk, mahallelerini terk etmek zorunda kalmaktadır. Dışa kapalı, korunaklı bir yapılanmaya sahip olan rezidansların çevrelerindeki mahalle sakinleri ise, konutlarını terk etmek zorunda kalmamaktadır. Rezidanslar, bu kapalı yapıları nedeniyle, yakın çevrelerinde bir dönüşüm yaşanmasına yol açmamaktadır. Bununla birlikte, iki konut türü de sosyal izolasyona ve ayrışmaya yol açmaktadır.

15

Saha Araştırmaları Üzerine Tartışmalar

KUZGUNCUK

Tolga İslam: Amy, soylulaştırıcıların neden Kuzguncuk'a geldikleri konusunda bir şey söyleyebilir misin?

Amy Mills: "Niye Kuzguncuk'u seçtiniz, niye Kuzguncuk'a geldiniz?" sorusundan direk bir cevap almak bazen çok zor. Kuzguncuk'un ilk gelen soylulaştırıcılar Cengiz Bektaş'ı tanıyarak Üryanizade Sokak'a gelmişler. Ama sonradan gelen soylulaştırıcılar farklı sebeplerle geliyorlar. Bazı insanlar sadece "Biz Etiler'den geldik ve müstakil bir ev aldık" diyorlar. Hep müstakil bir evde oturmak istiyorlar, ama aynı zamanda başka bir şeyi de anlatıyorlar: "İstanbul'da herkes çok soğuk" ya da "Etilerde komşuluk yoktu, biz bir mahallede oturmak istiyorduk." Yani bazı insanlar için komşuluk ilişkileri, mahalle yapısı önemli. Bazı soylulaştırıcılar da Kuzguncuk'a bu hayat tarzını yaşamak için –yani bir tür moda olduğu için– geldiklerini söylüyorlar. Görüştüğüm soylulaştırıcılardan birisi bana şunları söyledi: "Sanatçı olarak, ben bir sitede ya da bir dairede oturmam. Benim gibi insanlar eski bir evde oturmayı tercih eder-

ler." Bu kadın Beyoğlu'nda film projelerinde çalışıyor ve bir 'sanatçı' olarak müstakil bir evi kimliğine daha uygun buluyor.

Tolga İslam: Soylulaştırıcılar ve yerel halk kaynaşabiliyorlar mı? Birbirleriyle görüşüyorlar mı? Yoksa orada bir tür segregasyon, sosyal ayrışma mı var?

Amy Mills: Bana göre böyle bir segregasyon var. Mahalledeki yaşam tarzı yeni gelenlere zor geliyor. Ben genelde Karadenizlilerin ve ekonomik seviyeleri çok yüksek olmayanların yoğun olduğu bir sokakta oturuyordum ve oradaki insanlarla komşuluk yapıyor, onları her gün ziyaret ediyordum. Ama bu insanlar yeni gelenlerle bu komşuluğu pek paylaşmıyorlar, kendi gibi insanlarla –yan komşusu, onun teyzesi, onun yeğeni– komşuluk yapıyorlar. Çünkü onlar yıllardır, kırk-elli yıldır, birbirlerini tanıyorlar. O zaman yeni gelenlerin bu komşuluk ilişkilerinin içine girmesi zor oluyor. Bir de yerel halkla, sonradan gelenlerin yaşam tarzları çok farklı. 1996'te gelen, yeni yapılmış, eski bir evde oturan bir hanım örneğin şöyle demişti: "Komşularımla selamlaşıyorum ama oraya gidip çay içmeye vaktim yok ve böyle bir şey çok da ilgimi çekmiyor aslında. Çalışıyorum ve boş vakitlerimde arkadaşlarımla dışarı çıkmak istiyorum." Kısacası, genellikle eski Kuzguncuklular yeni gelenlerle komşuluk yapmıyor ve yeni gelenler de onlarla komşuluk yapmaya çok hevesli değiller. Çoğu insan, kendi gibi insanların yanında daha rahat hissediyor kendini. Bu yüzden segregasyonun varlığından söz edebiliriz. Ama Kuzguncuklular Derneği'ndeki yapı biraz daha farklı... orada çok farklı insanlar var, hem Karadenizli, hem de yeni gelenler bir arada.

* * *

Tan Morgül: Kuzguncuk'ta *gentrification* süreci ilginç bir gelişim gösterdi. Hem coğrafi hem de demografik olarak benzeşir karekter gösteren iki mahalleden daha farklı bir dönüşüm gösteriyor Kuzguncuk, veya ben gösterdiğini düşünüyorum. Bahsettiğim diğer iki mahalle Arnavutköy ile Ortaköy. Bu farkın öne çıkan nedeni de,

kültürel ve sosyal değişimden çok, mekânın yapısal dönüşümü. Açılan eğlence yerleriyle beraber, bu iki semtin kentin gezici nüfusuna da geç saatlere kadar hizmet etmesi ve mahallenin/mahallelinin kentin rantı ile daha çok ilişkiye girmesi. Ki bu işletmelerin bir çoğu da, mahalleyle uzun yıllardır ilişkisi olmayan bireyler tarafından işletilmesi ve müdavimlerinin dışarıdan olması, semtin merkezinde kültürel bir yarılma yarattığı gibi, bir nevi köksüzleştirmeye bile neden olabiliyordu. Kuzguncuk'ta ise, diğer iki mahalleden farklı olarak, sahile yakın bir merkez olmaması ve coğrafi olarak semtin karakteri denize dik olan 'İcadiye caddesi' üzerinde durması ve bu uzun caddenin de iki kanadının arkasının da tamamen hanelerden oluşması, böylesi bir ticari mekânlaşmaya izin vermedi. Bar veya kafeler (olası denemelere rağmen) hiçbir zaman deniz kenarının 50 metre yukarısına doğru genişleyemedi.

Özetle, kentin, gezici nüfusuna 'eğlence' anlamında çok fazla izin vermeyen Kuzguncuk, sadece kültürel ve dinlence gezisi anlamında ve mahalledeki gündelik hayatı çok fazla germeyen saatlerde yani gün içi saatlerde izin vermiştir. Bu da, mahallenin diğer semtlerden farklı olarak çok daha yavaş değişmesine sebep olmakla kalmamış, aynı zamanda *gentrification* sürecini de farklılaştırmıştır.

Diğer bir önemli alan da, seçkinleştirme sürecinin önemli dinamiklerinden biri olan hane sahibi olma veya kiralama biçimlerinin Kuzguncuk'ta görece farklı olmasıdır. Diğer mahallelerin demografik yapısını ve nüfus sürekliliğini tam olarak bilmiyorum. Kuzguncuk'ta iki yerleşimci grup ön plana çıkar, biri Kastamonululular diğeri Rizeliler. Ve en ilginci, bir şekilde bu nüfusların (tamamı olmasa da) ikinci ve üçüncü kuşaklarının da Kuzguncukta yaşamaya devam etmesidir. Bunun bir çok nedeni var. En azından yukarıda açıkladığım bazı sosyal nedenleri analiz ettiğimizde bile bu sonuca varırız. Lakin işin bir de ekonomi yönü var ki, genelde orta ve orta altı sınıfın ikamet ettiği Kuzguncuklunun dışarıdan bakıldığında kirası yüksek gözüken bu mahallede hâlâ oturmaya devam etmesini bir şe-

kilde izah eder. Bu da, Kuzguncuklunun (komşuluk, hemşehrilik ve ailevi nedenlerle) Kuzguncukluya daha farklı kira tarifi uygulamasıdır. Hal böyle olunca, evlilik ve ev bulamama vesilesiyle semt dışına giden mahalleli, bir şekilde geri dönmeye çalışır. Bu da, semtin 'seçkinleşticileri'nin çoğunun mülkü satın alarak Kuzguncuğa yerleştiği savını ortaya çıkarır. Ama bu konuda bir istatistik elimde yok tabii. Artı konu seçkinleştirme gibi sorunlu mesele olduğunda, kimin bu işlevi yüklendiğini tarifleyip, demografik sınıflandırma tartışmalarına gitmek de ne kadar anlamlı, bilemiyorum.

Şimdi de, diğer tüm katkılarının dışında bir şekilde *gentrifier*'larla mahallelinin uyum sorununun çözümüne katkısına inandığım Kuzguncuklular Derneği ve bu derneğin mahalle ve yeni yerleşimciler için ne ifade ettiğine değineceğim. Ama geçmeden önce şu konuyu tekrarlamak istiyorum. Kuzguncuk'ta, gidenlerin hızını ve hacmini düşünürsek, özellikle *gentrifier*'ların gelişi kitlesel ve çabuk olmadı. Yani Kuzguncuk'un genel yapısının dışında semtte son 20 senede yeni bir yerleşim tipi ve yerleşimci tipi var olmaya başladı. Bunların bir kısmı, mahallenin özellikle belli bölgelerindeki eski eserleri restore ederek oraya yerleşmeye başlayan *gentrifier*'lar diğerleri de, bir şekilde sosyo-kültürel olarak benzeşik gruptan olup daha düşük ekonomik gruplardan gelen kiracı *gentrifier*'ler ve bu yerleşim tipi hâlâ devam ediyor. Bunun dışında yerleşik cemaat de yeni kuşaklarıyla beraber kalmaya devam ediyorlar.

Kuzguncuktaki semtin politik hareketliliği çok yeni bir şey değil. Kuzguncuk'ta 1980 öncesinde de Güzelleştirme Derneği bulunuyordu. Bunun dışında, bir de mahallelinin daha uygun fiyatlarla alış veriş yapmasını sağlayan kooperatif vardı. Ve bu iki organizasyonun insan malzemesinin büyük bir çoğunluğu da (neredeyse tamamı) Kuzguncuklulardan oluştuğu gibi dönemin siyasi atmosferindeki konumlanmalara binaen kendini 'sol' olarak da ifade ediyordu. 1980 darbesiyle beraber bu iki dernek de kapatıldı. Tekrar harekete geçiş, dernek çatısı altında değil de, daha çok bir sivil hareketlilik olarak ortaya çıkıyor. Tabii bunda da birbirini tanıyan bi-

reylerin daha çabuk ve örgütlü bir şekilde harekete geçmesi önemli. Konu da 1991 senesinde Ankara menşeli Özel üniversite bağlantılı bir vakfın Kuzguncuk'ta kalan üç bostandan sonuncusuna özel hastane yapması girişimine karşı mahalleden bir çok farklı eylem biçimiyle ortaya çıkan tepki.

Daha sonra çok daha farklı bir nedenden –mahalleye *Trafo* yapılması talebi– zaten birbirlerini tanıyan insanlar, mücadelelerini daha sistematik ve sürdürebilir biçimde yürütmek için dernek kurmaya karar veriyorlar ve 1997'de Kuzguncuklular derneği (tekrar) kuruluyor. Bu döneme kadar olan süreçte, özellikle 1991'deki Bostanı koruma mücadelesi sırasında, önceden görülmeyen bir ikilik fark ediliyor. Bu da aslında mahalledeki demografik ve yapısal dönüşümün, kamusal alanda kendini en ciddi biçimde hissettirdiği bir andır. O zamana kadar bir şekilde ilişkileri bulunan yeni yerleşimcilerle, semtli ve 'aydın' başka türde birbirinden farklı zamanlarda ve farklı gruplarla eylemler üretiyorlar. Hatta bazen aynı anda birbirinden habersiz gösteriler veya etkinlikler vuku bulabiliyor. Bu farklılığın niteliği de, 1997'de dernek kurma girişimleri sırasında bu iki grubun bir araya gelmesinde daha çok ortaya çıkıyor. Geçmişten gelen bazı belirgin ve benzeşik politik göndermeler veya görüngüler olsa da, aslında ortada farklı cemaatler olduğu ortaya çıkıyor. *Gentrifier*'lar (10-20 senedir mahallede yaşayanlar) ve ilk kuşak yerleşimci aydın mahalleli grup (50-60 sene önce mahalleye yerleşenler). Bu kafa karışıklığı derneğin kurulmasına ve iki grubun tamamen bir araya gelmesine izin vermiyor.

Daha sonrasında 1999 depreminden sonra hareketlenen dernek çalışmalarına daha fazla sayıda *gentrifier* ve mahalleli katılmaya başlıyor ve nihayetinde deprem çalışmalarından gelen dinamizmin ve meşruluğun da etkisiyle, hareket 2000 senesinde yukarıda bahsettiğim özel vakfın ikinci girişimine (Bu sefer özel okulu binası) karşı yöneltilen tepkinin dernek tarafından organize edilmesiyle doruğa varıyor. Bu sefer, neredeyse tüm etkinlikler dernek tarafından organize ediliyor, her kesimden de katılım oluyor. Öte yandan,

özellikle etkinliklerin organizasyonun da, bu sefer çok daha yeni bir grubun da katkısı ortaya çıkıyordu. Kiracı ve aktif *gentrifier*'lar. Bu grup mahalle ile yeni yerleşimciler arasında önemli bir iletişimsel köprü özelliği taşıyan semtli dernek üyeleri ve dernek pratiği ile daha somut ilişkiler kurdukları için, geçmişten farklı bir *gentrifier*-dernekçi-semtli ilişki biçimi ortaya çıkıyor.

Tekrarlıyorum, dernek aslında Kuzguncuğa Kuzguncuk olduğu için yerleşen ve bu mahallede yaşamasına devam etmek için de bu semti korumayı öncelikli olarak dert eden, yeni yerleşimcilerle (elbette hepsine değil), yıllardır bu mahalleyi ve mahallenin sosyal-kültürel dokusunu korumak için emek verenlerin bir araya geldiği işlevsel bir alandır. Elbette tek ve biricik alan değildir, ama bu konuda önemli bir işlev de gördüğü gerçek. Bir çok yeni yerleşimci de, sadece eski semtlilerle değil, diğer yeni yerleşimcilerle de bu dernek vasıtasıyla tanışmıştır.

Diğer taraftan ilk kuşak yerleşimcilerin devamı olan bizler (dernekte olanlarımız tabii), geçmiş deneyimlerin katkısı ve dernekte yakaladığımız niteliksel/ söylemsel ortaklıkla, kamusal yararı topluma odaklamayı bir ölçüde başarabildik. En azından semtin ve İstanbul'un en önemli yeşil alanlarından birini her türlü imkansızlığa rağmen korumayı becerdik. Semtteki cemaat, akrabalık veya komşuluk ilişkilerine doğal üyeliğimiz semtin gündelik yaşamının içine rahatlıkla 'sızabilmemize' ve sözümüzü semtin gündemine oturtmamıza olanak sağladı. Hal böyle olunca da 'Bostan yeşil kalsın' alternatifi bir dayatmanın ötesinde, hane içinden sağlık ocağına, kahvehanelerden ikili muhabbetlere kadar her yerde uzun ve nitelikli tartışmalardan sonra hegemonik bir seçenek olarak semtli tarafından sindirebildi ve savunuldu.

Ve *gentrifier*'lar, bu yoğun, katılımcı, esnek, renkli ve inatçı tartışma ortamının dışında kalamadı. Kültürel ve sosyal potansiyelleri gereği ilk temas grubu oldukları elbette doğrudur. Keza belki fire vermeden bu yapılaşmaya karşı çıkan tek sosyal grupturlar. Ama mahalleliyle olası bir gerginlik ihtimali bazılarını etkinliklere katıl-

mak konusunda başta tedirgin etse de, tepki grubunun renkliliği ve çeşitliliği her türlü kuşkuyu ortadan kaldırdı ve özellikle sokak etkinliklerinde, nerdeyse fotoğrafın yarısı *gentrifier*'ların kapladığı bir alan ortaya çıktı. Ki bunu zaten bekliyorduk. Belki de bu süreç ve etkileşim, bu grup için de semtlileşme veya yerel kodların ortaklaştırılmasında önemli bir hamle olmuş oldu.

Son söz olarak, şunu söylemek istiyorum. Kuzguncuğun biraz da yapısı gereği, mahalleyi anlatırken '*gentrification*' tanımını bir türlü ağzıma yakıştıramadım. Kavrama karşı çıktığımdan değil. Lakin, kavramı belirleyen evrensel fenomenlerin kendi mahallemde ve benim algımda çok da fazla belirgin olmaması. *Gentrifier* denen grubun bile kendi içinde sorunsallaştığı bir semtte, *gentrification* veya 'seçkinleştirme' pratiğin hangi anlam denklemlerini sonuçlandıracağını bilemiyorum.

Tolga İslam: Kuzguncuk'tan bahsederken, Boğaz'ın koruma altına alınmasının buradaki *gentrification* süreci üzerindeki etkileri üzerine de birkaç şey söylenebilir. Örneğin neden *gentrification* Cihangir'de bu kadar hızlı gerçekleşirken, Kuzguncuk'ta bu kadar yavaş gerçekleşti sorusunun cevabı burada yatıyor olabilir. Bir mahallenin koruma kapsamı altına alınması, *gentrification* süreci üzerinde hem pozitif, hem de negatif etkiler doğurabiliyor. Bir taraftan artan bir bürokrasi, kurul kararları vs, iki ayda bitecek bir işin belki iki yılda bitmesi gibi bir durum ortaya çıkıyor. Yani Kuzguncuk koruma kapsamına Cihangir'den çok daha önce alındı ve belki de bunun buradaki *gentrification* süreci üzerinde negatif bir etkisi oldu.

Nilgün Ergün: Ben de öyle düşünüyorum.

Besim Çeçener: Aslında koruma amaçlı imar planı veya sit alanı ilan edilen bölgelerde belli bir prestij ve değer artışı oluyor. Boğaziçi'nin ön görünüm bölgesine 1980'de tümüyle inşaat yasağı getirildi ve bu yasak hâlâ sürüyor.

Tolga İslam: Diğer taraftan koruma alanı kapsamı altına alınması ile

mahallenin dokusunun korunması ve oraya bir prestij, statü atfedilmesi söz konusu.

Nilgün Ergün: Prestij değeri yükseliyor.

Tolga İslam: Belki boğazın korunma altına alınması ve bir tür prestij kazanmasından dolayı soylulaştırmanın normalde şehir merkezinde başlaması beklenirken, ilk olarak boğazda, Kuzguncuk ve Arnavutköy'de görülüyor ve sonradan Cihangir'e, Galata'ya sıçrıyor.

David Behar: *Gentrifier*'ların idealleri de önemli burada.

BALAT

Nilüfer Narlı: İstanbul'da, kent merkezlerinde, sit alanı oldukları için ekonomik ve sosyal çöküntü yaşayan semtlerde, *gentrification*'ın başlaması son on yılda gerçekleşen bir fenomen. Örnekleri Kuzguncuk ve Cihangir'de var. Fakat Balat-Fener'e baktığımızda şöyle bir ayrım görüyorum: *gentrification* Kuzguncuk ve Cihangir'de bireysel girişimlerle başladı, halbuki Balat-Fener, uluslararası inisiyatifle, uzman bilim adamları kadrosuyla, biraz da dışarıdan müdahaleyle başlayan *gentrification*'ın Türkiye'de belki de ilk örneği olacak.

Ama, bu demek değil ki bölgede yaşayan insanlar tamamen pasif. 97'de Balat'ı güzelleştirme Derneği'nin kurucularıyla tanıştım. Onlar da büyük imkansızlıklar içindeydi. Böyle bir projeyi bekliyorlardı. Fakat gene de örgütlenmişlerdi ama imkanları sınırlı olduğu için, bir dış müdahale gerekiyordu. Ayrıca kent yaşamına entegre olmanın önemini anlayan ve anlatmaya çalışan insanlardı. *Gentrification* ile kentlilik arasındaki ilişkinin farkındalardı.

Gentrification ile ilgili yapılan çalışmalarda bölge halkının kompozisyonuna bakılıyor, biz de buna baktık. Balat-Fener'de yaşayanların büyük çoğunluğu alt orta sınıf. Kuzguncuk ve Cihangir ise beyaz yakalı üst orta sınıf mensubu kişiler ve sanatçıların yaşadığı bir bölge.

Eskinin Rum evleri, üç katlı ve bir ailenin oturacağı şekilde ya-

pılmış. Fakat o evleri üçe bölüyorlar. Orta katta mesela tuvalet, banyo, mutfak hepsi bir arada. Tabii son derece sağlıksız koşullar.

Bu üniversitenin de (Kadir Has Üniversitesi) bir katkısı olacağını düşünüyorum. 97'de biz geldiğimizde böyle bir yer yoktu. Etrafta bir iki restoran açıldı. Hatta kitaplık, kafe türü şeylerin de açılması gerektiğini düşünüyorum.

Nilgün Ergün: Sunuşunuzun içerisinde Balatlıların rehabilitasyona hazır olduğunu söylemiştiniz. Ama daha sonra % 54 ile, % 66 arasındaki bir oranın kiracı olduğunu belirttiniz. Acaba kiracılar da gerçekten hazır mı? Bu rehabilitasyonun zarar verebileceği kesim daha çok o kiracılar... Acaba böyle çapraz bir değerlendirme yapıp, kiracıların ya da ev sahiplerinin hazırlığını değerlendirebilir misiniz?

Nilüfer Narlı: Tabii ev sahipleri daha hazır. Bölge kalkınacağı, evler değerleneceği için onlardaki hazırlık çok daha farklı. Kiracılar ise, bazıları bölgenin yakınında çalıştığı için, bu bölgenin ekonomik olarak kalkınacağını, dolayısıyla hayat şartlarının düzeleceğini düşündüler. Ama kiracıların bir bölümünün amaçları Esenler'e, Bağcılar'a taşınıp –orada akrabaları ve hemşerileri var– ev sahibi olmak. Hatta bazıları "gavurların mahallesiymiş" gibi bakıyor. Asıl bu projeye hazır olan insanlar, oraya yerleşmiş olanlar, orada dükkanı olanlar, Karadeniz kökenliler. Balat çarşısında 50 esnafla görüşme yapmıştık, onlar.

* * *

Senem Kadıoğlu: Fatih Belediyesi olarak bizim projemizde hedeflenen, bölge halkının yaşam koşullarının iyileştirilmesi, çağdaş yaşama kazandırılması. Bunu altını çizerek söylüyorum çünkü rehabilitasyon sonucu bölgeye yüksek gelir grubuna mensup başka sosyal grupların gelmesiyle, kiraların artması ve yaşam koşullarının güçleşmesi ve bunun sonucunda bölgedeki mevcut nüfusun burayı terk etmek zorunda kalması, asla bizim istediğimiz bir şey değil, tam tersine kaçındığımız bir nokta. Şunu da söylemek lazım, Fener-Balat bölgesinde bugün proje sonucu endişe ettiğimiz bu olgu, metropolitan kent-

lerde zaten mevcut. Yani kentli nüfusla, kırsal alandan göç etmiş nüfus arasındaki ikili sosyal yapı İstanbul'da her bölgede görülmekte. Ancak, buna yönelik sosyal politikalar geliştirirseniz, geri göçte çözüm sağlayabilirsiniz. Köylerde kentsel yaşam standartlarının oluşturulmasını sağlayacak sosyal politikalarla bölge insanlarının geldiği yerlere geri göçü istenen bir şeydir. Ama Fener-Balat bölgesinde durum farklı, çünkü bizim projemizde bu insanların bölgeyi terk etmesinden sonra gidecekleri yerlere ilişkin bir çalışma yok. Ama rehabilitasyon sonrasında insanların bölgeyi terk etmelerini istemiyoruz. Bu konuda çok hassasız ve bu yüzden projede bölge halkının koşullarının iyileştirilmesi yönünde bir çok bileşen var. Bugün ev sadece barınma gereksinimini karşılayan bir yaşama aracı değil, aynı zamanda ticari bir metadır, yatırım aracı olarak da kullanılmakta. Bu nedenle bölgede rehabilitasyon sonucunda kiraların artmasına yönelik ya da mülk sahiplerinin proje kapsamında mülklerini satmasına yönelik birtakım kısıtlayıcı koşullar da yer almakta.

Korhan Gümüş: Fener-Balat Projesi'nde ilk aşamada kamu kaynakları ile yapılan hibe desteği 200 tane konut ile sınırlanmış gibi gözüküyor. 1400 küsur konuttan diyelim 200 adet nasıl seçilecek? Mimari özelliklerine göre mi? Az onarım veya çok onarım gerektirmesine göre mi? Bunu hiçbir kriterle açıklayamayız. Tıpkı bir zamanlar kamu kaynakları ile yapılan sınırlı onarım çalışmalarında olduğu gibi. Bu durum yönetimlerin hakçalık, adillik prensibine aykırı. Burada kamuya yıllardır egemen olan çok klasik bir rehabilitasyon misyonu ile karşılaşma kuşkusunu taşıyorum. Kuşkularımda haksız olmayı ve yanılmayı tercih ederim. Yapılması gereken bir kredilendirme, vergi indirimi, mali destekler mekânizması olabilir. Oysa sayın belediye başkanı alıştığı gibi, yönetimlerin halka hep bir şeyler vermesi modelinde olduğunu gibi, bu desteğin hibe şeklinde olduğunu söylüyor, ısrarla.

Senem Kadıoğlu: 200 evi seçerken, seçim kriterleri oluşturulacak. Puanlandırma sistemine tabii tutarak, bilgisayarda veri tabanı oluşturularak değerlendirilecek.

Hazine Müsteşarlığı, Avrupa Birliği ve Fatih Belediyesi arasında imzalanan finans anlaşmasına göre yardım hibe şeklinde olacak. Burada haklısınız: 200 ev seçilince, geriye kalan evler ne olacak? Bu projenin özelliği pilot proje olması ve tarihi yarımada içerisinde başka projelere de öncülük etmesi. Halkın tecrübe kazanmasıyla projenin sürekliliğinin sağlanabilmesi, bu 200 evin, 400 ev, 800 ev olması yolunda da çalışmalar yapılacak.

Ayrıca program sadece restorasyon çalışmalarını içermiyor. 1400'e yakın ev var bölgede ve bunlardan sadece 200 tanesi 3.850.000 Euro'luk bir kaynak kullanılarak restore edilecek. Toplam hibe ise 7 milyon Euro. Halka hizmet, eğitim ve iş olanaklarının sağlanmasına yönelik, sosyal merkez kurulması, temiz çevrenin oluşturulmasına yönelik bileşenler de proje kapsamında amaçlananlar arasında.

Korhan Gümüş: Bu kriterlerin neler olduğunu söyleyebilir misiniz?

Senem Kadıoğlu: İlk olarak mülk sahibinin onayının olması gerekiyor, bu olmadan seçemezsiniz. İkincisi evlerin 97'den sonra mülkiyet değiştirip, değiştirmediğine bakıyoruz. Proje 97 senesinde anons edildi; bu tarihten sonra mülkiyet değiştiren evler spekülasyonu önlemek amacıyla proje kapsamına alınmayacak. Bir üçüncü kriter evlerin mimari ve tarihi değerleri. Seçilecek 200 yapı, mimari bakımdan orijinalliği muhafaza edilmiş binalar arasından olacak. Bugün mozaik kaplı orijinalliği bozulmuş binalar da var Fener-Balat'ta. Dolayısıyla onları restore etmeniz, bölgenin dokusunu korumada hiçbir fayda sağlamaz. Sonra depremden sonra hasar var mıdır? İnsanlar rehabilitasyon esnasında evlerini terk etmek zorunda kalacaklar mı? Biz bunlara yer temin edebilecek miyiz? Bir şekilde bunları maddelendirerek bir puanlama sistemi oluşturuluyor.

Tolga İslam: Peki bu 200 adet konutu restore ettikten sonra, geriye kalan 1000 küsur konutun, dışarıdan gelenler tarafından satın alınmayacağını, yani burada *gentrification* olmayacağını nasıl garanti ediyorsunuz?

Senem Kadıoğlu: Yerel yönetim olarak böyle bir yasal düzenleme yap-

ma yetkimiz elbette yok. Burada sadece 5 sene boyunca program kapsamına dahil edilen evlerin enflasyon üzerinde kiralanmaması ve satışının yapılmamasına dair kısıtlamalar var. Belki uzun bir süre sonra programın yan sonucu olarak kaçınılmaz bazı değişimler olacaktır. Ama en azından projenin hedefleri içerisinde, bölge sakinlerinin mağdur olmasına neden olacak bir oluşum yer almamaktadır.

Aykut Köksal: Izgara doku içinde o 200 yapı Balat'taki doku içindeki yapıların yüzde kaçını oluşturuyor.

Senem Kadıoğlu: Yüzde 20'sini.

Korhan Gümüş: Avrupa Birliği standartları açısından, yani yönetimin hakçalık, eşitlik prensipleri açısından baktığımızda bir bölgeyi neden seçtiğinizi, bunun içinde nasıl bir kamusal nitelikli bir çalışma yaptığınızı açık ve anlaşılır olarak anlatmak zorundasınız. Bölgesel canlandırma, bir kamu işlevidir. Yerel yönetimler kamu kaynakları ile "birtakım binaları onaralım, bir bölgede şöyle bir değer yaratalım" demek yerine ilk önce bu elde edilen değer nasıl eşitsizlik-ayrıcalık yaratmayacak, başka uygulamalara nasıl dönecek bunu açıklamaları gerekir. Bunun yöntemi belki de ilk başta açıklanması ve bilinmesi gereken bir konudur.

Tarihsel çevreye ilgi duymak, korumacılık, belki bizim gibi mimarların ve STK'ların özlemlerini tarif ediyor olabilir. Ancak bunlar kamunun sorumluluklarını tarif etmek için yeterli değildir. Yerel yönetimin kullandıracağı kredilerin hesabını verebiliyor olması lazımdır. Hibe şeklinde de bir yardım yapılıyorsa bunun nedeninin açık olması, ikna edici bir kamu yararının söz konusu olması gerekir. Bunlar projeyi, araştırmaları, uygulamayı yönlendirmesi gereken ilkelerdir. Tarlabaşı'nda bir evde yaşayanların, evleri başlarına çökmek üzere olan insanların ne günahı var? Hiçbir açıklama yapılmamasını, yönlendirici kararların tepeden inme bir biçimde verilmesini kabul edebilir misiniz?

Bu soruların hukuksal olduğu kadar ekonomik temelinin de olması gerekir. Diyelim siz evinizi kendi paranızla onarmışsınız ya da

onarılmış bir bina almışsınız, sizin hibe şeklinde bir yardıma ihtiyacınız yok. Başka bir bina yıkıntı halinde, onun yardıma ihtiyacı var. Bu durumda da insanlar her şeyi yönetimden bekleyip, pasifleşirler. İhtiyacı mimari kriterlerle açıklayabilir misiniz? İnsanların kaç senedir orada oturduğuyla açıklayabilir misiniz? Bunlar çok hukuk dışı kavramlar. Biz bu tür uygulamaları artık iyi niyetli çabalar olmaktan öteye taşımak, kavramsallaştırmak zorundayız. Bunun yerine kendi evini onarmak isteyen insanlara yerel yönetim destek olsun, düzenli çalışan bir servis bürosu kursun, uzman STK'lar ile işbirliği geliştirsin. Yapılan onarımların çoğu uzmanlık desteği almadan yapılıyor. Buna örnek olması gereken ilk uygulama, bölgedeki proje bürosu da dahil.

Sevgi Tuncay: Projenin neden Süleymaniye veya başka bir yerde değil de, Fener-Balat bölgesinde başladığı konusunda bir iki şey söylemek istiyorum. 96 Habitat toplantısında UNESCO'nun Balat, Fener, Haliç kıyısı, Zeyrek, Süleymaniye gibi bölgeleri koruma bölgesi olarak ilan etti. O zamanki Belediye Başkanı Saadettin Tantan, UNESCO yetkililerine Zeyrek ve Fener-Balat bölgesi ile ilgili teklif götürdü ve iki heyet gelip buralarda incelemeler yaptılar. UNESCO, Fener ve Balat'ta ayakta kalmış çok sayıda tarihi yapının olması ve Zeyrek bölgesinin tarihi niteliğini çok fazla yitirmiş olması nedeniyle önceliği Fener ve Balat bölgesine verdi. Süleymaniye ise bizim Belediyesi sınırları içerisinde yer almıyor. Bizim belediye başkanımız, bizim bölgemiz için bir proje önerdi. Şu anda Fener ve Balat'ta restore edilecek 200 evin kriterlerini seçme aşamasındayız. Kriterleri biz hazırlıyoruz, puanlamayı biz yapacağız.

Senem Kadıoğlu: Fatih belediyesine projenin uygulanmasında yardımcı olmak, bir nevi danışmanlık yapmak amacıyla dört teknik uzmandan oluşan ekip, Balat'ta Fatih belediyesinin tahsis ettiği ofiste çalışmalarını sürdürmekte. Seçim kriterleri de oluşmuş durumda. Haziranın 15'ine kadar seçim işleminin tamamlanması planlanmakta.

GALATA

Esen Avdel: Ben, biraz Galata'dan, derneğin oluşumundan, neler yaptığından söz etmek istiyorum. Derneğimiz 1994 yılında kuruldu. Kente, kent yaşamına ve kentliye duyarlı olan insanların bir araya gelmesiyle oluşmuş bir dernek. Galata'nın böyle bir derneğe ihtiyacı olduğunu hissettik. Buradaki fiziki, sosyal ve kültürel dokuda meydana gelen çöküntüyü tespit etmek ve bu durumu sağlıklılaştırmak için çalışmalar yapmak için bir araya geldik.

Geçmişte semtte farklı ulus ve kültürlerden kişiler yaşamış. Oldukça zengin bir mimari doku da var. Ama Galata daha sonra bir değişim geçirmiş, hâlâ da geçiriyor, hatta biraz sancılı bir değişim geçiriyor. Fakat, hiçbir boşluk boş olarak kalmıyor, mutlaka yeri doldurulуyor. Eğer nasıl doldurulacağını biz planlamamış ve kontrol etmemişsek bu doldurma kendiliğinden oluyor. Buradaki boşluk da, ülkenin farklı yörelerinden, özellikle Doğu, Güneydoğu gibi bölgelerden büyük bir nüfusu buraya çekmiş. Burada, aynı zamanda, mülkiyetin bilinmemesi ve kontrol edilememesi gibi bir durum da söz konusu. Bu göç hareketleriyle eğer kişiler ölmüşse veya ülke değiştirmişse, yani Doğu'ya ya da Batı ülkelerine doğru gittilerse ve dönerek kendi mülkiyetlerini kontrol etmiyorlarsa, birileri buraları en azından işgal ederek –yani Hayriye Hanımın tabiriyle "buldu kondu"– bir yere konmuş. Bulanlar da, veya konanlar da diyelim, yaşadıkları mekânı sağlıklı ayakta tutma çabasına girmemişler, sürekli tüketmeye başlamışlar. Çünkü bir sahiplik duygusu yok, bir aidiyet duygusu yok, yani kullan, tüket, bu arada ekonomik durumunu yükselt, burayı bir sıçrama tahtası olarak kullan ve kentin başka bir noktasına sıçra.

Biz, aidiyet duygusunun oluşması, burada yaşamak, burada uyuyup, uyanmak gerektiğini fark ettik. Galata Derneği'nin oluşturmaya çalıştığı bu semtlilik duyarlılığı, insanları bir araya getirme çabaları, yavaş yavaş meyvelerini veriyor. Gerek semt içinden, gerekse semt dışından kişilerle sürdürdüğümüz çabalar sonucu ko-

nut yerleşimi artmaya başladı, semtin dokusunu olumlu yönde değiştirme noktasında katkısı olacak iş türleri gelmeye başladı.

Dernek olarak, semtin sorunlarını ve bu sorunların çözümlerini tespit edebilmek ve kentlileri bu noktada buluşturmak için Galata şenliklerini başlattık. Bu şenlik sadece eğlence amacını taşımıyordu, bir buluşma vesilesiydi. Şenlikle boyunca insanları bilgilendirmek için bilimsel konuşmalar, sunuşlar da yapıldı.

Galata'nın sağlıklı ve güvenli bir yaşam ortamı olabilmesi için, konut iş yeri dengesinin iyi kurulması gerekiyor. Belli iş kollarının, ağır tornaların ya da büyük oksijen tüplerinin bulunduğu, fabrika gibi çalışan atölyelerin Galata'yı terk etmeleri, kent içinde kendilerine ayrılan bölgelere yerleşmeleri gerekiyor. Bu, burada yaşayanlar için olduğu kadar, bu işyerlerinde çalışanlar için gerekli. Ama bütün işyerleri gitsin demiyoruz. Bu tür oluşumlar gerek burada yaşayanlar, gerekse çalışma izni veren ya da kontrol eden mekânizmalar tarafından kontrol edilmeyince sağlıksız bir yapı çıkıyor ortaya. Burada bizim bilgili olmamız, donanımlı olmamız, olayları kontrol ediyor olmamız gerekiyor. Kentli olarak bize düşen bazı şeyler var.

Tolga İslam: Soylulaştırmanın bu kadar yavaş ilerlemesinin belki de en önemli nedeni bu bahsettiğiniz imalathaneler.

Nora Şeni: Sizin anlattığınızdan biraz şöyle bir görüntü veriyor: Galata sanki tarihte hep yekpare bir dokuymuş gibi, sadece iyi, güzel, ahenkli konut dokularını barındırıyormuş ve tekrar o dönemlere dönülmesi gerekiyormuş gibi bir intiba doğuyor. Ama Galata hiçbir zaman tek bir doku olmadı. O güzel kalan dokunun yanında, rıhtıma bağlı, her zaman son derece kirletici, asayişi bozucu, mahalle ahlakına aykırı faaliyetler de vardı. Dolayısıyla böyle bir "kaybedilmiş cennet" görüntüsünün çizilmesi bana biraz yanlış geliyor.

Gentrification ile ilgili de birkaç şey söyleyeceğim. Sizin burada iradi olarak yapmak istediğiniz, yani birtakım elitlerin buraya yerleşmesi, burada yoğunlaşması 19. yüzyılda son derece spontane bir şekilde oldu zaten. Galata'da oldu, ama bankacılıkla iştigal eden

her Avrupa mahallesinde de oldu. Bilinen bir bankacı oraya yerleştiği zaman, bankacı olmak isteyen diğer merciler de bunun etrafında yoğunlaştılar. Etraflarında bir doku oluşturdular, bankacılık mahallesi oluştu. Dolayısıyla, her zaman olmasa da, zaman zaman elitlerin bir yere gitmesiyle bir şeyler olabilir.

Esen Avdel: Biz bütün iş yerlerini kovalım, burada sadece konutlar olsun da demiyoruz. Ya da elitlerin ya da üst gelir gruplarının yeni bir oyuncak bulmuş gibi ya da bir oyuncağım da Galata'da olsun diyerek buraya yerleşmesini ve bir süre kaldıktan sonra sıkılarak ya da mahallenin problemlerine dayanamayarak burayı terk etmesini de istemiyoruz. Sağlıklı bir ilginin buraya çekilmesi sağlanmalı. Sağlıklaştırma derken mevcut insan dokusunun artı değerler edinmesini, kentliliği kavramasını, yani bir tür düzey yükseltilmesini kastediyoruz. Özellikle çocuklardan başlayarak bunu sağlamaya çalışıyoruz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sürecin Aktörleri (Tartışmalar)

16

Üçüncü Bölüm'e Giriş

David Behar

GENTRIFICATION VE DİSİPLİNLERARASILIK

Bu üçüncü ve son bölüm, katılımcıların her birine cevap ve fikirlerini geliştirme hakkı tanıdığımız, sempozyumdaki tartışmaların bir derlemesinden oluşuyor.

Bu kadar çok sayıda disiplini ve mesleği bir masa etrafından buluşturabilen az sayıda kavram vardır. Aslında *gentrification* teorisine katkıda bulunan ekonomistler, sosyologlar, şehir plancılar veya coğrafyacıların her biri olgunun değişik yönleriyle ilgileniyor veya aynı yönlerini değişik kavramsal araçlarla inceliyor (*bkz.* Bu derleme içinde Ergün, İslam, Uzun).

Buna paralel olarak, *gentrification*'ın kendisi "kültürel seçkinler" tarafından taşınan bir süreç olduğu için, kendileri de bu sürecin aktörleri olan akademisyenler veya ilgili meslek sahiplerinin tartışmaya katılmasıyla bir ayna etkisi doğuyor. Böylece, *eleştiri/özeleştiri* çerçevesinde kızışan tartışmada, *gözlemci/aktörler*'in katkılarıyla heyecan yükseliyor. Çünkü aslında genelde şöyle bir inanış var: "ben *gentrifier*'ları eleştirdiğim için onlardan değilim; *bobo* (*bohem burjuva*)'ları eleştirdiğim için onlardan da değilim."

Bu şizofren yapıda hem katılımcı hem gözlemci olan aktörlerin ikircikli konumunu Jürgen Kocka'nın 19. yüzyıl Avrupa burjuvazisi üzerine söylediklerine benzetebiliriz. Halka dönük *intelligentsia*, kendisini burjuvazi içinde bir alt grup olan kültürlü burjuvaziden (*bildungsbürgertum*) ayrıştırmaya çalışıyor.[1] Ya da daha provokatif bir yaklaşım benimseyen Jacques Ellul'e göre pek çok büyük Fransız yazarı kendilerinin de içeriden bildiği burjuva dünyaya saldırarak, kendi burjuva-karşıtı entellektüel konumlarının gerektirdiklerini yerine getiriyorlar; "Burjuvadan kendini farklılaştırma çabası aslında burjuva entellektüelin bilinç altına tam olarak işlenmiştir."[2]

Belki de bu yüzden sempozyum boyunca hiç kimse bu mahallelerdeki restorasyon ve bunun yarattığı yeni dinamizmden övgüyle bahsetmedi. Katılımcıların hepsi, Cengiz Bektaş'ın tükenmez enerjisi ve kendini Kuzguncuk'a adaması gibi çabaların kontrol edilemeyen ekonomik bir makineye dönüşmesinden dolayı *gentrification* sürecine karşı çıktılar. Böylece çok daha karmaşık bir gerçekliği yansıtan kavram zaman zaman şamar oğlanına döndü.

GENTRIFICATION VE NOSTALJİ

İstanbul'daki sürecin tekilliğini tanımlayacak bir terim seçmemiz gerekseydi, bu, sürecin her aşamasında –öncülerin arayışlarında, yatırımcıların, derneklerin ve entellektüellerin söylemlerinde– her daim hazır olan *nostalji* olurdu.

Bu derlemedeki makalelerin çoğu bu özel duruma değiniyor. Örneğin Nora Şeni Galata'nın "kaybedilmiş cennet" olarak sunulmasını eleştiriyor (s.95), Amy Mills ise Kuzguncuk'tan bir "nostaljik landscape" olarak bahsediyor (s.56). Nuran Yavuz "çocukluğumun İstanbul'u" nostaljisi yapan Ayşe Öncü'den alıntı yapıyor. Aynı şekilde

---

1 Kocka'nın Alman burjuvazisi için geliştirdiği *bildungsbürgertum kavramının birebir çevirilmesi zor olmasına rağmen, biz anlaşılabilir olmak için "kültürlü burjuvazi" terimini kullandık. Jürgen KOCKA, "Modèle européen et cas allemand", J. Kocka (ed),* Les bourgeoisies européennes au XIXe siècle, *Belin, Paris, 1996 (1988), s.35.*

2 Jacques Ellul, *Métamorphose du bourgeois*, La Table Ronde, Paris, 1998 (1967).

Çağlar Keyder'in "çocukluğumun büyük bölümü geçti" dediği nostaljik Laleli tasviri akla geliyor.[3] Öncü, Alkent sakinlerinin idealize edilmiş çocukluk anılarını kullanarak masalsı bir İstanbul yaratmak istediklerini söylüyor.[4] Burada, birisi kent merkezine diğeri çevreye yönelik iki hareket olarak, genelde iki zıt kentsel süreç gibi tanımlanan *gentrification* ve *suburbanisation*'ın çakıştığı görülüyor.

İstanbul İstanbul veya *Kemercountry* gibi Kemerburgaz'da bulunan sitelerin tanıtım broşürlerinde pazarlama amaçlı kullanılan nostalji gibi eski azınlık mahallelerinde sinagog, kilise ve caminin yanyana bulunması, kültürel sermaye açısından prim yapıyor. Aynur İlyasoğlu ve Ebru Soytemel'e göre, "belki de bu üretilen/tüketilen nostaljik imgelem alanı bugün artık bir vitrin, bir kurgu dünyasıdır" (s.77). N. Yavuz nostalji teriminin Yunanca *nostos*, "eve dönüş"ten geldiğini hatırlatıyor (*bkz.* s.38'deki dipnot). Ayşe Öncü'nün özel siteler için bahsettiği "ideal ev" kurgusu, *gentrify* edilmiş mahallelerde önce *yeniden fetih* sonra da *yeniden kurgulamayı* içeriyor.

İncelenen süreçteki nostalji söylemi İstanbul ve Türkiye'ye has dinamikler üzerine kurulu. Paris gibi "müze-şehir" olan ya da kentsel dönüşümlerin yerel *intelligentsia* tarafından desteklendiği New-York gibi şehirlerde bu tür söylemler söz konusu değil. Oysa entellektüel elitlerin inşaat şirketleri ve yerel yönetimlerle daimi bir çatışma içinde olduğu İstanbul'da *nostalji* söylemini kullanmak muhalif bir eyleme dönüşüyor.

Ama gene de Cihangir, Galata veya Kuzguncuk sakinleri New York, Londra veya Paris'teki *gentrify* edildiği söylenen mahallelerde oturanlarla estetik değerler açısından benzeşiyorlar.[5] 1980 öncesinde yetişen kuşak İstanbul'da kaybolan eski mahalle yaşamı, arabalar ye-

---

3 Çağlar KEYDER, "İki Semtin hikâyesi", *in* Ç. KEYDER (ed.), *Istanbul, Küresel Ile Yerel Arasında*, Metis *yayınları*, İstanbul, 1999, s.206-223.

4 Ayşe ÖNCÜ, "İdealinizdeki Ev'Mitolojisi Kültürel Sınırları Asarak İstanbul'a Ulaştı", *Birikim*, n°123, juill. 1999, s.27-34.

5 Bu üç şehirle ilgili karşılaştırmalı bir çalışma için, bkz. J. Carpenter ve L. Lees, (1995), "*Gentrification* in London, New York and Paris: an International Comparison", *International Journal of Urban Regional Research*, 19, s.286-303.

rine insanların hakimiyeti gibi insani şehir ölçeğini hasretle anarken, yeni kuşak eski şehrin kalıntılarına tutkuyla bağlanıyor. New York veya Paris'teki gibi, İstanbul'daki bohem burjuvalar da ferah, bol ışık alan, yüksek tavanlı, manzaralı, hatta mümkünse yüzyıl öncesinden kalma tavan süslemeleri olan bir ev arıyorlar. ABD'den yeni dönen burjuva ailelere mensup gençlerin, daha önce Alman, Avusturya veya Saint-Benoit liselerindeki eğitimleri sırasında yüzlerce kez kafalarını bile kaldırmadan önünden geçtikleri Beyoğlu'ndaki eski binaları bugün hayranlıkla fotoğraflayarak şehirlerini yeniden keşfetmelerini gözlemek çarpıcı.

Fakat, *geçmişin seçici yeniden okunmasını* içeren bu nostaljinin muğlak bir içeriği de var: Yüzyıl başındaki azınlık mahallelerinin kozmopolitizmiyle iftihar edilen dini evrenselcilik[6] ile Anadolu'dan yeni gelenlerin ve rahatsız edici olduğu düşünülen grupların hor görüldüğü ayrımcılık söylemi birbirinin içine geçiyor (Cihangir'deki travestiler ve Afrikalılar hakkında bkz. Korhan Gümüş, s.115). Aynı şekilde, dini azınlıklara yönelik suçluluk duygusuyla mazlum ve kurban olarak resmedilen azınlıklar ile uzaktaki Kuştepe ve Ayazma'da yaşayan "iyi yoksullar" ve daha yakındaki Tarlabaşı veya Kasımpaşa'nın potansiyel bir tehdit oluşturan "kötü yoksullar"ını ayrıştıran güvenlik söylemi birbirinin içine geçiyor.

6 Bu yaklaşımda Osmanlı kesinlikle Müslümanlıkla özdeşleştirilmek istenmiyor.

17
Tartışmalar

ÖNCÜLER

Tolga İslam: *Gentrifier*lar ya da soylulaştırıcılar homojen bir grup değiller; soylulaştırmanın farklı aşamalarında, farklı soylulaştırıcı kesimler karşımıza çıkıyor. Örneğin "öncüler" ya da "kültürel orta sınıflar" olarak adlandırabileceğimiz bir kesim var, bunlar soylulaştırma sürecini başlatanlar. Bu birinci dalga soylulaştırıcılar belki Cengiz Bektaş gibi, Behiç Ak gibi kültürel sermayeleri, ekonomik sermayelerinin üzerinde olan insanlar genelde. Süreç ilerledikçe, soylulaştırmanın safha teorilerine göre, giderek ekonomik sermayeleri daha yüksek kesimler, reklamcılar, finans sektöründe çalışanlar, yöneticiler vs, gelmeye başlıyor ve işte bu ikinci dalga soylulaştırıcıların gelmesiyle aslında esas dönüşüm yaşanıyor. İstanbul'daki soylulaştırma süreci de, bence, bu ikinci grup soylulaştırıcı arzındaki eksiklik nedeniyle bu kadar yavaş ilerliyor. Böyle bir kesim İstanbul'da var ama Londra veya New York'taki gibi geniş ölçekli bir soylulaştırma gerçekleştirecek nicelikte değil.

David Behar: Yavaş olduğundan emin misin? Ben çok hızlı buluyorum. Londra'da Paris'te 30 sene sürdü.

Tolga İslam: Galata'da ve Cihangir'de soylulaştırma 1980'lerin sonunda başladı. Şu anda 2003'teyiz, aradan 15 yıl geçmiş ama Galata'nın bütününe baktığınız zaman bir dönüşüm yok; İstanbul'un bütününe baktığınız zaman ciddi bir dönüşüm yok, Cihangir dışında.

Hakan Koçak: Eğer tanımı daraltırsak ön plana çıkan bir ölçüt var: üst gelir gruplarının diğerlerini sürmesi, işgal. Ama burada zikredilen Kuzguncuk, Cihangir gibi örneklerde de böyle bir kitlesel sürme olduğu söylenmedi. Mesela, Kuzguncuk ve Cihangir'de, "şöyle bir grup vardı, öbürleri gelince çekip gittiler" denmedi. Balat için böyle bir tehlike muhtemel, buna işaret edildi. Anlayabildiğim kadarıyla Galata'da kısmen böyle bir şey oluyor. Hatta bundan öte şu da dillendirilince iyice iş karışıyor: Kuzguncuk'taki *gentrification* aslında gerilimli olmadı. O zaman o dar tanıma uygun bir *gentrification* yokmuş İstanbul'da, henüz yaşanmamış sonucunu çıkarıyorum. Yani demek istediğim burada verilen tanımlarla İstanbul'un kimi semtlerinde olup bitenleri anlamlandırmak, tanımlamak mümkün mü sorusu oluştu zihnimde.

Nilgün Ergün: Sunuşumda üç aşamadan söz etmiştim hatırlarsanız, birinci aşamada çok ufak, öncül grupların gelip insanları çok fazla yerinden etmeden ya bir iki aileyi yerinden oynatıp ya da boş binalara girmesi, ikinci aşamada yöre sakinleriyle bir çatışma olması, üçüncü aşaması zorlama. Bizde üçüncü aşamaya nerede girildi bilmiyorum, henüz bir zorlama yok. Ama bugün konuşulan bu sermayenin girişiyle birlikte bir zorlama olabilir. Üçüncü aşamaya geçersek o zaman belki insanların kitle halinde yerlerinden çıkarılıp oralara başkalarının girmesi olabilir. Bence bizde birinci ve ikinci aşama olmuş durumda.

Nuray Mert: Nişantaşı her zaman gözde bir yerdi, bu açıdan zorlama sayılır mı bilmiyorum, ama Nişantaşı'nda, en azından ara sokaklarında, *gentrification*'ın varlığından söz edebiliriz zannediyorum. Orada da, son on yıl içinde böyle bir değişim oldu. Şöyle ki, kendi halinde binalar değer kazanınca ilk önce, oralarda oturan veya işyeri olarak kullanan orta halli insanlardan, değişime direnmeyen-

ler kendi rızaları ile taşındılar, binalar el değiştirdi; sonra yavaş yavaş direnenlere tazyik edilmeye başlandı. Kiracılar zorlanıp, binaların bir kısmı yeni kiracılara, bir kısmı müteahhitlere verildi. Küçük esnaf on yıl içinde gözlerimizin önünde gitti.

* * *

David Behar: Yurtdışında, New York'ta, Londra'da *gentrification* çok bireysel bir süreçti. Birtakım insanlar –ressamlar, mimarlar–, bazı yerlere yerleşerek, kendi başlarına bir şeyler yapıyorlardı. İstanbul'da *gentrification* kendi aralarında organize olmuş gruplarla mı başlıyor acaba? STK'lar çok mu önemli artık İstanbul'da, Türkiye'de?

Cengiz Bektaş: Bireysellikle mi başlıyor, STK yoluyla mı başlıyor biraz sonra anlatacağım. Kuzguncuk'taki son bostan olayı ilginçti. Bilinçlenme çalışmaları yıllarca önceden yapılmasaydı, 20-25 yıllık bir süreyle, bostan olayı olamazdı.

Biraz önce çok tartışılan *gentrification* yalnızca bir tecim alanıdır. İçinde bulunduğumuz yapı da bir tecim konusu. Cumhurbaşkanı arkadaşınız; size veriyor yüzlerce işçinin yaşamlarını emekle kazandıkları yapıyı... Sizde orada bir üniversite açıyorsunuz.

Bütün okumuş insanlarımız, inanın hepsi, Kuzguncuk'a şöyle geliyor, buradan ucuz bir yapı ele geçirebilir miyiz? Ben de gözümün kestiğine, Kuzguncuk'a katkısı olacak olana yardım ediyorum. Örneğin bir arkadaşım var, ressam; o da gerçekten destek çıkarak çocukların önüne geçip, resim, heykel oyuncak yaptırıyor onlara. Ona elimden geldiğince yardım ediyorum. Komşumuz olsun istiyorum çünkü... Bütün etkinliklere katılıyor o da... Hiçbir etkinlikte kimse, ufak tefek harcamalar dışında katkıda bulunmuyor. Yabancı ülkelerde bana bunu uzun uzun anlattırıyorlar, sonra da soruyorlar: "Peki kaç para harcadınız?" "Hayır, hiç para harcamadım" dediğim zaman inanmıyorlar.

Etkinliklerde omuz omuza olanlar, bir şeyleri paylaşanlar bilinçleniyorlar. Demokrasiyi kendi sırtlarında öğreniyorlar.

"Ben" değil de "biz" olunca, "bizim olanı" korumanın sorumluluğunu ediniyorlar. Bostan, üstelik yasadışı yollarla ilk kez ele geçirilmeye kalkışıldığında biz hep birlikte "dosyalar" hazırladık, her yere götürdük. Ben de Büyük Millet Meclisi Başkanına gittim, Hüsamettin Cindoruk'tu o zaman. Anlattım. Süleyman Demirel'in "torpili" söylentisiyle burayı elimizden almak istiyorlardı, hastane yapılacak diyorlardı. Hastane falan değil tıbbi aygıtlar üretim yeri yapılacaktı. Bütün esnafı da kandırmışlardı; "Siz daha çok para kazanacaksınız" diye. Gerçeği anlatabildik. Ve de inanın hemen toplandılar ve tepki koydular. On yıl sonra (çünkü kiraladıkları süre on yıldı) Kuzguncuklular belki unutmuşlardır diye bir atak daha yaptılar, inanın 15 saniye sonra orada 100 kişi vardı. Bundan daha güzel bir şey olamaz. Çünkü amaçlanması gereken sonuç buydu: Çevrelerine sahip çıkıyorlardı.

Örneğin o duvar resminin bile bir amacı vardı. Duvarın sahibi yok, duvarın sahibi çocuklar olsun dedik. Bütün Türkiye'de yüzlerce kopyası yapıldı sonra. Bir kitabımda soruyordum: Kimin bu sokaklar, bu alanlar? Bu üç amaç, yani insan ilişkilerinin sağlıklılaştırılması, demokratik bilinçlenme, ortak alanların niteliklendirilmesi, bütün bunlar kültür altyapısıyla yapılacak işlerdir. Bunların ardından fiziki planlamaya katılım ancak gelebilir. Etkinlikler hep onları birlikte düşünmeye katılıma alıştırmak içindi... Örneğin çocuklara konu veriyorsunuz: Kuzguncuk diye... Resimleri bütün dükkanların vitrinlerine asıyoruz, bütün Kuzguncuk oy atıyor. Biz çocuklarla duvar resmi yaptığımızda, akşama kadınlar geldi biz de bir duvar istiyoruz diye. Benim amacım yalnızca bu, başka bir şey değil; "biz de birlikte bir şey üretebiliriz" denmesi.

Kuzguncuk'ta yapılan yalnızca sosyal etkinliklerdir. Bunun bir tek amacı vardır: insanlar oradan gitmesin. Halbuki *gentrification*'dı, bilmem neydi bu bunların amacı başka... Oradaki evleri zenginler alırlarsa, öbürleri de gitmek zorunda kalırlar. Kuzguncuk'ta bu olmadı mı? Oldu... Ama her yerden olduğundan daha az... Kuzguncuklular Kuzguncuk'u bırakıp girmediler. Bu bence en önemli

noktası işin. Onun için Zeyrek'le Kuzguncuk, Galata'yla Kuzguncuk bir arada söylendiği zaman inanın sokakta çocuğuma küfretmişler gibi oluyorum. Çünkü Kuzguncuk'taki davranış temelden ayrıdır. Bu ayrım üzerine yazıp çizdim. Kimse okumuyor ki. Eğer ben bunu İngilizce yazsaydım ve Londra'da bastırsaydım, Amerika'da ders kitabı olarak kullanırlardı örneğin... O zaman ciddiye alınırdı. Ama burada, Türkiye'de?.. Hayır! "*Gentrification*" sözü üniversitelerimizde bir tanım olarak yapılanların tümünden daha önemli bulunuyor. Çünkü kendileri yeni bir tanım bulamıyorlar. Böyle bir alışkanlıkları yok...

Galata'da olan bir *gentrification*'dır, orada işin özü sağlıklılaştırıp, satabilmektir. Onun için kesinlikle karıştırılmaması gerek. Herhangi bir parseli alıp da oraya zenginler için ev yapmak da pek farklı değil bana sorarsanız. Kuzguncuk'ta asıl amaç buradaki insan ilişkilerinin sağlıklılaştırılmasıdır. Bunun da tek nedeni var. Bu yüzden oraya yerleştim. 4 ayrı inanış var Kuzguncuk'ta. İnsanlar bir arada yaşamayı becerebilmişler, önce Yahudiler, sonra Ermeniler, sonra Rumlar, şimdi de Türkler. Ama mesela Türkler bir sayıya geldiği zaman Yahudiler artık burada bir cami olmalı demişler. Ermeni Papazı 500 lira vermiş, yardım etmiş, cami yapılmış. Böyle bir birliktelik. Bu ileti tüm dünyaya verilebilir. Ben her yere götürüyorum bu iletiyi. Bunu anlatıyorum. Bir arada yaşamayı biz becerdik yüzlerce yıldır. Tabii ki bir sürü yanlışlıklarımız oldu, ama becerdik, yaşadık bir arada. Bir yanda Ermeni kilisesinin kubbesi var, diğer yanda neredeyse ona bitişik camininki. Var mı böyle bir örnek göstersenize bana Avrupa'da bile hâlâ din savaşları oluyor.

David Behar: Sizi davet ettik buraya, çünkü yaptığınız şeyler 70'lerde oldu. Esas o *gentrification* sürecini başlatan siz değilsiniz. Ondan önce geldiniz. Ama, onların idealleri, sizin bahsettiğiniz ideallerden çok uzak değiller aslında. Onlar da eskiden azınlıklar vardı diye geldiler. Bu yüzden mesela Fener-Balat'ı seçiyorlar ve Süleymaniye'yi seçmiyorlar belki. Sonuçta onların idealleri de güzel ve ütopik idealler, onlar da hem tarihsel yerleri, hem caminin yanında sina-

gogun olduğu semtleri seçiyorlar. Ama dediğiniz gibi onlardan sonra sadece yatırım yapan insanlar geliyor. Sizin o süreçten önceki katkınız esas önemli olan.

Cengiz Bektaş: Kuzguncuk'ta da değişme olmuyor mu? İstanbul'un değişme olmayan bir yeri var mı? Olabilir mi? Ama ne oluyor biliyor musunuz? Tersine oluyor... Gerçekten varlıklı bir adam buna özenerek geliyor, üç dört ay sonra terk edip gidiyor. Arkadaşlarım var. Somut örnek gösterebilirim. Birlikte yaşamayı beceremiyorlar. Planlamayı insan amaçlı olmadan, kültür planlaması olmadan, sosyal planlama olmadan yaparsanız, fiziksel planlama havada kalır. Zaten gerçekleştiremezsiniz. Ayrıca birtakım hastalıklara sebep olursunuz.

Tolga İslam: Peki siz şunu diyor musunuz: Kuzguncuk'ta *gentrification* söz konusu değil, buradaki başka bir süreç.

Cengiz Bektaş: Elbette bunu söylüyorum. Hâlâ anlatamadım mı? Daha öncede konuştuk. Bir şey yaratılıyor orada, birileri bundan yararlanmaya çalışıyor. Benim arkadaşım, canım ciğerim bir mimar, geldi evi aldı, onardı, yaşayamadı, gitti. Yani tersi bile söz konusu. Ama, öbür türlüsü de var doğal olarak. Yalnız bütün İstanbul'daki değişimleri göz önüne alırsanız, orada olanlar, yani birilerinin gelip ötekilerini kovma olayları Kuzguncuk'ta yoktur demeyeyim, ama minimumdur. Kuzguncuk'ta evini satmak zorunda olanlar bile gene Kuzguncuk'ta kalıyorlar.

Jean-François Pérouse: Tarif ettiğiniz süreçte yerel yönetimlerin katkısı nedir?

Cengiz Bektaş: Yerel yönetimlerin hiçbir katkısı olmadı... Tersine... Örneğin çocuklarla birlikte çocuk bahçesi yaptık. Cumhuriyet gazetesinin pazar ekinde "demokratik katılım" diye haber oldu. Pazartesi günü belediyenin adamları geldiler, bizim yaptığımız çocuk bahçesini yıktılar. Sonra kendini sosyal demokrat sanan bir belediye başkanı, seçildiği gün bizim yaptığımız sokak tiyatro sahnesini yıktırdı. Çünkü "sosyal demokrat" bir makine mühendisinin evinin önündeydi... Hiçbir biçimde bir zararımız yoktu oysa... Ama o iktidara

geldi ya, gücünü gösterecek. Ve sonra ben Belediye Başkanına gittim. Dedi ki "Ah Cengiz Abi özür dileriz". Bana bir de sokağı işgalden 9 milyon lira ceza kesilmişti, o belgeyi de aldı elimden yırttı, çünkü ben kullanabilirim sonra, korkuyorlar. Yani, hiçbir katkıları olmadığı gibi, olmaması için de ellerinden geleni yaptılar.

Nilgün Ergün: İnsanlarla bu kadar ilişki içerisinde bulunmasaydınız da böyle bir hareket kendiliğinden gerçekleşebilir miydi?

Cengiz Bektaş: Bu çok doğruydu başlangıçta. Ben bir duvar resmi yaptırmak için üç gün uğraşıp 17 yerden izin aldım. Komünizm propagandası yapılacağından korktular. Örneğin etkinlik günü polis oradan telefonda şefine "Burada bir komünistlik yok şefim" diye bilgi verdi. Bir sürü arkadaşımda var çevremde... Yalnız değilim. Biz bir aile gibi yaşıyoruz. Herkes koşuşturdu. Örneğin yaz okulunu ilk kez biz uyguladık. Ben dostlarıma dedim ki: "Bana ayda iki saat armağan eder misin?" Örneğin Aykut Bey geldi, bizim çocuklarımıza şehircilik anlattı. Kimse inanamaz böyle bir şey olacağına. Ben "Sinan" anlatabiliyorum çocuklara... Öyle güzel sorular soruyorlar ki. Bunu başlangıçta yadsımak tabii ki yalan olur. Ama ben kenara çekildikten sonra da sürüyor bu iş.

Dilek Erden: Sabahki konuşmayla da bağlantılı olarak bir şey sormak istiyorum. Sabah Kuzguncuk derneğinden konuşma yapan arkadaş (Tan Morgül), Kuzguncuk'un sosyal yapısıyla ilgili şöyle bir tablo çizmişti. Kuzguncuk'ta aslında şu anda homojen bir yapı var. Daha çok Karadenizlilerin ve Kastamonuluların yaşadığı bir alan, sonra Sivas'ı da ekledi. Sizce sizin bu harekete başladığınız dönemde, Kuzguncuk hareketi diyelim buna, sosyal yapıda böyle bir homojenite var mıydı? ya da buna bir örnek var mı sizce. Aslında şunu sormak istiyorum. Sizce toplumsal bağların kuvvetlenmesi için hemşerilik önemli bir etken mi?

Cengiz Bektaş: Asıl savaşımını sürdüreceğimiz şey bu. Denizlili gelip İstanbul'da Denizlili kalmayı sürdürürse hiçbir şey yapamayız. Sivaslı gelip Sivaslı kalmayı sürdürürse... Biz İstanbulluluk üzerine, o bilinç üzerine kurmalıyız birlikteliğimizi. Onlar geldikleri yeri unu-

tunca, artık kendilerini Kuzguncuklu olarak duyumsamaları kolaylaştıracaktır. Bunu ben böyle duyumsuyorsam, herkesin de böyle duyumsaması koşul değil, ama çoğunlukla "Kuzguncuklu" olmak bilinci, asıl kazandırılacak duygu... Ama bu Fenerbahçelilik, Galatasaraylılık gibi değil. İnsanların başlarına gelebilecek en kötü şey aidiyetlerini yitirmek değil mi?

Osmanlı İmparatorluğu tarihin en kozmopolit topluluklarından biri. Ne kadar çeşitli olursa, o denli varsıl. Örneğin ben Kuzguncuk'ta, Denizli'de olmaktan, kendi kentimde olmaktan daha mutluyum. O kadar çeşitli insan var ki. Ben gidip Agapi'ye yalvarıyorum "Ne olur gitme!". O niye gidiyor biliyor musunuz? Onu da bilmiyor çok insan. Rumlar 19 aileye düştü Kuzguncuk'ta 6-7 Eylül olaylarıyla... (6-7 Eylül olaylarında kan dökülmeyen tek yer Kuzguncuk. Herkes birbirini korumuş...) Kilisenin çalışabilmesi koro oluşturabilmesi için en az 20 aile gerekli. Okul sorunu da var... Agapi Moda'ya gitmek zorunda kaldı, çünkü torununun yalnızca orada okulu var. Yetiştirdiği Türk çıraklarına bıraktı her şeyi ve gitti. Bu çeşitlilik bizi var ediyordu. Şimdi Rizeliler çoğunlukta. Ama çeşitlilik sürüyor. Planlamacının alternatif üretmesi gerekiyor. Örneğin çocuklar kuran kursuna gideceklerine yaz okuluna gelmeye başladılar. Besim Çeçener'in eşi o da mimar origami yapar çok güzel... Çocuklar nasıl mutlu oldular bilemezsiniz... Onunla birlikte bir şeyler ürettiler... Bihrat Mavitan'la birlikte çamurdan heykel yaptılar. Böyle bir şeyi bırakıp da camiye gitmiyorlar, çünkü orada anlamadığı bir dilde bir şeyler söyleniyor.

Bütün konu çeşitlilik ve artık oralı olabilmek. Benim de yapmak istediğim tek şey Kuzguncululuk bilincini kazandırmaktı; böyle de oldu.

Örneğin *Perihan Abla* adını vermek istediler bir sokağa. Kuzguncuklular imza topladılar (ben yurt dışındaydım yoksa gene dedikoduyla, "onun başının altından çıkmıştır" derlerdi); hepsi imza attı, tek kişi olmadı imza atmayan... Önlediler sokaklarının adının *Perihan Abla* olmasını. Ama bir başka olgudan da söz etmek zo-

rundayım: Burada bir değer oluştu ya paylaşılacak. Geliyor iç mimar, bizim özene bezene yaptığımız şeyleri gerçekten *gentrification* anlamında kullanmaya çalışıyor... Önleyemezsiniz, bu da ilkelerimize aykırı çünkü... Kimileri de zorunlu olarak gittiler. Örneğin Yahudiler gitmişler ben gelmeden önce. Bugün iki sinagog var, birisi çalışıyor. Giderek kimi toplantıları orada yapıyoruz. Yahudilerden kimileri gitmek zorunda kaldılar, çünkü yoksulluktan kızları için drahoma ödeyemiyorlardı. İsrail'de bu adet kalkmış, o yüzden İsrail'e gittiler. Hâlâ özlemle gelir giderler.

Güzin Kaya: Acaba Kuzguncuk'a Anadolu'dan göç ederek yerleşenler, fiziksel mekânda bir gerilemeye yol açtılar mı? Fener-Balat'ta öyle olduğunu görüyoruz. Yani eskiden kent villası gibi olan, tek bir aile tarafından kullanılan üç katlı binalar, şimdi üç aile tarafından paylaşılıyor. Böyle bir durumla karşılaştığımız zaman ne yapacağız?

Cengiz Bektaş: Bu da çok güzel bir soru. Çözümünü düşünmeye çalıştığım bir soru. Dört katlı ev bana da büyük geliyor. Bölsem de gelinimi oraya alsam diye düşünüyorum açıkçası. Ben böyle düşünüyorsam, başkalarına da o olanağı sağlamalıyım. Mimariyi bozmadan, nasıl yapılabileceğimin örneğini göstermeliyim diye düşünüyorum.

Kuzguncuk'ta yapılmış olan evlerin getirdikleri bir yaşam biçimi var. Her evin bir avuç bahçesi var. Çocuk domatesi görüyor, kediyle ilişkisi var. Kısacası doğayla bir alış verişin içinde... Ben bunu sağlıklı buluyorum...

Serhat Baş: Aidiyet duygusundan bahsettiniz, bu nasıl bir sahiplenme? Ayrıca, kültür altyapısından bahsettiniz Kuzguncuk'la ilgili olarak bu kültür alt yapısındaki öğeler nelerdir?

Cengiz Bektaş: Bizde "gelenek" dendiğinde, tarihin sandığından bir şeyler çıkartmayı anlıyoruz. Oysa gelenek bugüne gelebilmiş olandır... Çağdaş olandır... Kültür altyapısı dediğinizde de, birlikte üretilen kültür, çağdaş kültür. Bunun içinde hepsi var... Elbette ki Bizans da var, elbette ki Osmanlı da, Cumhuriyet de var. Sokakta aşure, çocukların dükkan vitrinine resim yapması, futbol, yaz okul-

larının kullanılması sonra da ilkokulun elbirliğiyle onarılması. Saymayayım şimdi 100 küsur etkinlik. İnsanlar birlikte üreterek bir şey yapmayı öğrendiklerinde mutlu oluyorlar. "Bu taşı ben döşedim" diyor, "bu resmi ben yaptım" diyor. Bu yüzden de oraya sahip çıkıyor.

Pelin Gökgür: Kuzguncuk örneğinin İstanbul'un daha farklı alanlarına yayılması için bir çalışma var mı?

Cengiz Bektaş: Yayınlar yapıyoruz o nedenle... Ben çok konuşan bir adamım, her tarafa çağrılıyorum. Özellikle belediyeler konuşma istediği zaman hemen koşuyorum. Konuşmayı 500 slaytla yapıyorum. Görünce heyecanlanıyor insanlar. Örneğin İzmir'de beni dinleyen 70 yaşında karı koca, benim konuşmamdan sonra evlerinin bir odasını ayırmışlar, kitaplarını oraya toplamışlar, mahalleye açmışlar. Ben böyle yaptığımı bir örnek olarak onu anlatmıştım çünkü... Çocuklar için ders çalışma yeri, kitaplık açmıştım. Böylesi davranışlar örnek oluyor.

BOHEM BURJUVALAR

David Behar: Biz bu atölyeyi hazırladığımızda *bobo* (bohem bujuva) denilen kavramı konuşmak istiyorduk. Ben İstanbul burjuvazisi üzerine çalışıyorum. Bu bazı kitapları okudum ve özellikle bu kitaplarının yazarlarını çağırmak istedim, Can Kozanoğlu, Hayrı Kozanoğlu, Nurdan Gürbilek, Nuray Mert, Behiç Ak, Rıfat Bali gibi. Hepsi gelemedi.

Ben burada bohem burjuvalar ve bohem olmayan burjuvalar arasındaki farka biraz değinmek istiyorum. Burjuvazi tanımının içinde iki önemli konsept var, biri *reproduction*, öbürü *distinction*. *Reproduction* için yeniden üretilme, distinction için sivrilebilme diyebiliriz. Bohem olmayan burjuvalar daha çok *reproduction*'a önem veriyorlar, bohem burjuvalar ise daha çok *distinction*'a. Aslında bu atölyedekiler için de geçerli. Buranın bir "*bobo atölyesi*"

olduğunu söylenbilir. Çünkü hem bobolar hakkında konuşuyoruz, hem boboyuz! Ben de kendimi bir bobo olarak görüyorum. Özellikle bizim yaptığımız mesleklerin –sosyologluk, yazarlık, gazetecilik hatta mimarlık– büyük bir bohem yanı var. Mesela babamız, annemiz avukat ya da tüccarsa biz o yoldan çıkıp daha farklı bir yol izlemeye karar verdik. Sosyolog her gün 9'da ofise gitmiyor, daha az rutin bir hayatı var. Ne bileyim, meditasyon da yapabiliyor, Hindistan'a da gidebiliyor. Ama sonuçta bütün hocalar için konuşmuyorum tabi ki, özellikle tek gelir kaynağı hocalık veya yazarlık vs. olmayan kişilerden bahsediyorum.

Bir de tabii, *gentrification*'dan bahsetmek istiyorsak, bütün dünyada çok farklı hikâyeler olduğunu unutmamamız lazım. Her şehrin farklı bir tarihi var. Bütün şehirler farklı ama bobolar ne kadar farklı olmak isteseler de, ne kadar her zaman komşusundan "farklı olacağım" deseler de hepsi sonuçta birbirine benziyorlar. Yani New York'taki bobolar, Londra'daki bobolar ve İstanbul'daki bobolar benzer özelliklere sahip. Farklı olmak isteyip birbirlerine benziyorlar.

Fransa'da, Michel ve Monique Pinçon isimli bir sosyolog çift var. Onlar Paris'teki büyük burjuvazi üzerine çalışıyorlar. Daha çok *reproduction*'a önem veren daha muhafazakar bir burjuvaziydi. Onlar kesinlikle terk edilmiş bölgelere yerleşmezler. Mesela Le Marais, 19. yüzyılın başında terk edildiği ve yoksullaştığı için, o grup bir daha orada oturmaz. Onun yerine burjuvalar için yapılmış yeni bölgeleri veya hiçbir zaman yoksullaşmamış yerleri tercih ediyorlar. Bobolardaysa kesinlikle tam tersi söz konusu. Daha çok kozmopolit bölgelerde, daha heterojen yerlerde yerleşmek istiyorlar.

Bu, bobolar bir burjuva ailesinden gelmiyor demek değil. Muhafazakar burjuvaziyle bir sosyal sınıf farkı yok. Sadece bu bir yol seçimi, bir tercih meselesi yani, kültürel bir pratik. David Brooks'un kitabı bunu anlatıyor zaten. Bir de bobo teriminin nereden geldiğini anlatıyor. 18. yüzyılda özellikle Amerika'da Benjamin Franklin'in savunduğu bazı değerler ortaya çıkıyor – Max Weber

de bunu çok iyi anlatıyor *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*'nda. Bu yeni burjuva değerleri, daha muhafazakar, daha çok tüccar ruhunu yansıtıyor: "*Don't do tomorrow what you can do today*", "*God helps to ones who help themselves*" gibi söylemlerle ifade edilebilir. Bir şekilde özellikle Fransa'da, devrimden sonra –ki sizin de bildiğiniz gibi Fransız devrimi burjuvaların yönetime geçtiği bir devrim– aristokratlar güç kaybettiler ve onlarla beraber aristokratların mesenlik rolü de zayıfladı. Sonuçta onların yerini alan burjuvalar, hem sanattan anlamıyorlardı hem de sanatçılara eskisi kadar saygı göstermiyorlardı. 1820 ve 1830'larda sanatçılar burjuvalara karşı tavır almaya başladılar; Flaubert, Zola, Stendhal burjuvalardan ve burjuva ruhundan nefret ettiklerini ifade ediyorlardı. Cézar Graña, *Bohemians versus Bourgeoisie*[1] adlı kitabında bunu anlatıyor. 19. yüzyılda bohemler ve burjuvalar arasındaki bu çatışma devam etti ve 20. yüzyılın sonuna, altmışlara, yetmişlere kadar sürdü. Bu uzun dönem boyunca bu ikisi tamamen ayrı iki gruptu: bohemler burjuva değildiler ve burjuvalar da kesinlikle bohem hayatından uzak duruyorlardı. Yetmişlerin sonunda ve seksenlerin başında "information era" ile beraber, medya gibi sektörler ön plana çıkmaya başladılar. Bu yeni dönemde bohemlerle burjuvalar arasında bir barışma oldu – hatta burjuvalar bohemleşmeye başladılar. Ve sonuçta bugün artık New York'ta, San Fransisko'da, Paris'te, Londra'da ve İstanbul'da bazı burjuvalar bohem bir yaşam tarzı benimseyerek "bobo" oluyorlar. Ben bunun artık İstanbul için de geçerli olduğunu düşünüyorum. Çünkü artık bir sürü genç New York'ta, Londra'da, Paris'te yaşadıktan sonra geri dönüyorlar ve New York'taki GreenVillage, East Village, Soho yaşamını özlüyorlar. Burada da benzer bir yaşam isteğiyle, İstanbul'un tarihini de yeniden keşfederek yeni bir karışım yaratıyorlar. Biraz nostalji, biraz spiritüellik, biraz sanat... Rıfat Bali de son kitabında bunu çok iyi anlatıyor.

1 C. Graña, 1964 (bkz. D. Brooks, p.73).

Ayça İnce: Benim gösterdiğim örnek profillerden ikincisi de tam buraya uyuyor. Şu an Asmalı Mescit'te *Lokal* 'in apartmanına yerleşen o genç, evini kurdu işte. Dolar bazında kira veriyor. New York'ta yaşamış, finans üzerine eğitimini yapmış, sekiz sene Amerika'da parasını kazanmış, geliyor burada yaşıyor. Levent'teki plazalardan birinde çalışıyor, arabası yok, kullanmak da istemiyor. Evine taksimetro ile ulaşıyor. Burada yaşamayı bir tercih olarak görüyor. Yakın arkadaşları Etiler-Bağdat Caddesi çocukları normalde hepsi Robert Kolej ve/ veya Boğaziçi Üniversitesi'ni bitirmiş insanlar, tüketim normları işte o belli yerler. Daha önceleri Etiler'e giderlerken onun evini Asmalımescit'te seçmesi üzerine arkadaşları buraya bakmaya, burayı tanımaya başlıyor. Arkadaşlarıyla konuştuğumda, ya da herhangi birinin Asmalımescit'e yerleşmesi için öncü olup olmadığını sorduğumda, "onlar buraya gelip yaşamazlar ama burayı tüketirler ama ben bu alışkanlığa sahip oldum ve bunu otantik ya da ilginç bulduğum için burada kalıyorum" diyor. İşte Home Art'ın Mayıs sayısında yazıyor: "burayı büyülü bulduğum için, buranın riskini bana dokunmaz bulduğum için, sarhoş olduktan sonra evime yürüyebileceğim için". Evinde mutfağında ocak yok, ihtiyacı yok. Aşağı iniyor, mahallesine, brunch'ını yapıyor, yemeğini yiyor, gece eğlenmeye yine civara çıkıyor. Bu örnekte olduğu gibi bu tarz yaşam tarzını-tüketimi seçen profesyoneller, semtin varlığını ve devamlığını maddi olarak karşılayabilir. Bu aslında bir yaşam tarzını seçmek. Ve büyük kitlelerden bahsederken, bu grubun çok minik, az sayıda bir topluluğu temsil ettiğini de unutmamak gerek. Dolayısıyla salt bu kişilerden *gentrification* öncülüğü beklemek pek de doğru olmaz. Ancak yer değişimi, fiyatları ve semtin tüketim şekillerini etkileyecekleri kesin.

Nuran Yavuz: Örneğin bir öğrenci, bir sanatçı, ya da İstanbul'da bir ulus ötesi şirket stajyeri gidiyor, New York'a ve orada bobo yaşam biçimini görüyor. Belki kenarından yaşıyor ama gene de, adet böyleymiş diye öğreniyor. Geri geliyor ve Asmalımescit'e yerleşiyor, çünkü öğrendikleri üzerinden baktığında, Asmalımescit burada

olabileceği kadarıyla şık, "*in*" bir yaşam biçimi. Ama aynı zamanda o mekâna bir angajmanı yok, orada kalıcı değil, kalmak zorunda değil, yarın gidebilir. Mesela Montreal, Toronto için *gentrification* denildiğinde öncü güç olarak sanatçıların kullanıldığı, sanatçıların çok önemli olduğu söyleniyor. Bizim burada da, yine Asmalımescit örneği üzerinden söylüyorum, *avantgarde*, anti-düzen, düzene karşı artistlerimiz, yerli bobolarımız, büyük sermaye buraya girme fırsatlarını *probe* etmeye başlıyor ve bir dönüşümün kapısı aralanıyor. O zaman öncü dediğimiz bu kültür taşıyıcıları angaje bir güçe dönüşüyorlar. Yahut bilinçsiz bir güç, ama yine de sermayenin hizmetinde. Burada, kimden söz ettiğimize, kimin nerede durduğuna çok dikkat etmemiz lazım. Neyin öncüsü? Onun için, örneğin Neil Smith'in şehir kovboyları benzetmesini, ya da benim önerdiğim kent topraklarının artık fiilen (yatay ya da dikey yönde) daha da yayılarak değil de, tam tersine, kültürü derinine kazarak ele geçirme stratejilerini dikkatle incelemeliyiz, bunlar ciddi toplumsal dengesizliklere yol açacak tehlike belirtileri bence. Çünkü, bir yandan da, bu doğrultudaki gidişatın hızına ve aldırmazlığına bakarsak, *gentrification* her anlamda çok geçici bir şey, sistemin kendisinin bir parçası olarak yağmalayıp geçmeyi imliyor, bütün kalıcılığa göndermelerine rağmen, geçiciliği imliyor; yağmalayıp geçmeye, bananeciliğe, sahipsizlenmeye göndermeleri var.

Esas New York'ta *yuppie* sözcüğü, genç kentli profesyonelleri, Amerika'da bir gerileme sürecinin yaşandığı dönemde, saate bağlı, biraz "Japonlaşmış", işini zamanında yapan bir toplumsal katmanı niteliyor. Sonra ekonomi biraz ferahlayınca, bunların yerine daha relaks takılan, daha tefekkür yanlısı, kültür yanlısı ve aynı zamanda ekonomik sermayesine, kültürel bir sermaye eklemek isteyen, yeni bir genç kentli profesyonel tipi çıkıyor ortaya: *bo-bo*'lar. Tipik bir diğer amerikan sözcüğü türetiliyor, burjuva ve bohem benzetmesi üzerinden. Ama bunların her ikisinin de, *yuppie*'lerin de, *bo-bo*'ların da, son kertede verecekleri yarar –daha doğrusu zarar– açısından farklı olmadıklarını unutmamak lazım; en azından İstanbul açısından.

Bu olup bitenlerin İstanbul'a nasıl yansıdığını, fiziksel olarak şehrin orasına burasına diktiğimiz o koca koca gökdelensi binalar gösteriyor. Sanki adamlar en azından bir yüzyıl burada oturmak üzere İstanbul'a geliyorlarmış gibi. Misafirperverliğimizdendir diyemeyiz buna. Sonra da birtakım hayaletler şatoları kalıyor ortada, bu bir. İkincisi, uluslararası sermayenin kiracı olma talebi çok yüksek. Dolayısıyla, bu tür yapılar kiralanmak üzere yapılıyorsa, kiracının bugün var yarın yok bir kiracı türü olduğunu ve yapılan yapının müstakbel kiracının geçiciliği göz önünde tutularak yapılması –gerek yapının yeri, gerekse türü açısından– önemlidir diye düşünüyorum; hele ki İstanbul gibi bir daha kolay kolay geri dönülemeyecek bir mekânı yağmaya açmak söz konusu ise...

Nuray Mert: Ben bobolarla, temsil ettikleri yeni sınıflaşma, statü/semboller dünyası, yani daha ziyade, bu kesimin ortaya çıkışının siyasi anlamı ile ilgiliyim. Seksenli yılların yuppileriyle –şehirli meslek sahibi üst-orta sınıflar–, onlardan sonra ortaya çıkan bobolar arasında temel bir farklılık var: yuppiler burjuva kültürüne daha yakın ve entegre iken, bobolar burjuva kültürüne karşı protest bir tavır içindeler. Bobolar, sonradan paraya ve statüye kavuşmuş genç bir nesil olmakla beraber, bir de fazladan altmışlı yılların bohem ve isyankar cilasını taşıyorlar. Zaten, öncü bobolar, 68 kuşağının mensupları, daha sonra gelenler, yetmişlerin sol-entelektüel, sanatçı çevreleri. Bu çevreden insanlar, sisteme bir şekilde dahil olup, üstelik refah seviyelerini yükseltecek işlere giriştiklerinde ve sonuçta sınıf atladıklarında, eski protestocu tavırlarından vazgeçmemiş gözükmekte ısrarlılar. Geçirdikleri sınıfsal değişime rağmen, protestocu kimliklerinde ısrar etmek istiyorlar. Sonuçta, söz konusu olan içi boşalmış bir protesto veya tüketim kültürünün yedirilmiş bir protesto sosu oluyor. Reklamcılık ve moda sektörlerinde protesto sembollerinin, siyasi eleştiri temalarının kullanımı bunun en belirgin örnekleri.

Bunların ötesinde, bobolar, kendi özel yaşamlarında, hiç olmazsa kültürel alanda burun kıvırarak, bir zamanlar siyasi olarak karşı çıktıkları burjuvaziden kendilerini ayırmaya özen gösteriyorlar.

Bu noktada, yaşam tarzı fazlasıyla önemli hale geliyor, hatta tüm siyasi itiraz yaşam tarzı seçimine yükleniyor. Formel kılıklar yerini pahalı, markalı salaş kılıklara, burjuva eğlence biçimleri yerini rock konserlerine, caz barlara, konforlu tatiller yerlerini maceracı tatillere, klasik mobilya/antika ile döşeli evler yerlerini, tasarım mobilya/etnik aksesuar/ modern sanat eserleri ile döşeli olanlara bırakıyor. *Gentrification* bu noktada devreye giriyor, bobolar veya o kültürden etkilenenler, oturdukları semtle de ayırt edilir olma ihtiyacı hissediyorlar, paraları olsa da, alışıldık burjuva semtler yerine, özellikli ama ihmal edilmiş semtleri adam etmeye girişiyorlar.

Aynur İlyasoğlu: Parayla belli bir çeşit kültürün yeni bir araya gelme biçimleri var belli insanlarda. Zevkler beğeniler, kültür aslında alınabilirlik üzerine şeyler. En şık Malezya yemeğini satın alabilmek, bütün bunları farklı olmak için yapıp, hem Türkiye'de, hem dünyada, birbirine benzeyen insanlar bence çok önemli bir nokta. Yani bu kadar özel olmak için masraf gayret ettin, ne oldu?

Nuray Mert: Benim de Bobolarla veya onların temsil ettiği yeni sınıf ve kültürle ilgilenme nedenim bu. Bu kavramı icad eden, bildiğim kadarıyla, 2000 yılında çıkan, 'Bobos in Paradise'ın yazarı, David Brooks oldu. Kitap, yeni bir sınıfın oluşumunu, hayat tarzını ve aslında bohem, avant-garde, protest kültür ve bunların taşıyıcısı olan entelektüel ve sanatçı çevrelerin ileri kapitalizme entegrasyonunu çok iyi resmediyor. Ama, Brooks'un eleştirel bir yaklaşımı yok, zaten bildiğiniz gibi, muhafazakar bir yazar. Yani, ondan, kapitalizmin yeni safhası üzerine bir eleştiri bekleyemeyiz. Ama, bu konu etrafında çok ciddi eleştirel yaklaşımı olan bir çok çalışma var, benim en önemsediklerimden biri, Thomas Frank'ın yine 2000'de yayınladığı,'One Market Under God, Extreme Capitalism, Market populism and the end of Economic Democracy' adlı çalışması. Aslında, daha önce de söyledim, sözünü ettiğimiz kültürel ve toplumsal konunun politik okumasını yapmak çok önemli. Nitekim, bakın gündelik dilde bile bunu yapıyorlar: Tony Blair'i soldan eleştiren biri, 'Blair aslında bir bobo mu?' diye başlık

atıp, Blair'in neo-liberalizme teslimiyet politikalarına dikkat çekebiliyor.

Bizde, bobo veya 'yeni sınıf' veya ileri kapitalizmin hayat tarzına karşılık geldiği bir yer var mı sorusunu da sormak lazım. Batı ülkelerinde olan bitenin, bizde tam karşılığını aramak yersiz olur. Ancak, bahsettiğimiz sınıf ve durumun, çok dar bir çevrede de olsa, doksanlı yıllardan itibaren bizde de bir karşılığı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Diğer taraftan, bu tür toplumsal-kültürel değişim ve trendler, mutlaka sosyo-ekonomik altyapıya sahip olarak gelişmiyor, bazen çok dar bir çevrede karşılık bulan kültürel bir ortam, çok geniş bir alanda etkili olabiliyor. Bir hayat tarzının model olarak öne çıkması, dikkat çekmesi, bir zihniyetin taşıyıcısı olabiliyor. Bakın Rıfat Bali, Türkiye'de bu konuya dikkat çeken çok güzel bir çalışma yayınladı: 'Tarz-ı Hayattan Life Style'a' başlıklı kitabı, ben bir öncü çalışma olarak çok önemsiyorum. Bali, seksenli yıllardan itibaren, bir zihniyet değişiminin ve bunun taşıyıcısı olan bir hayat tarzı değişiminin medya ile nasıl beslendiğini, titiz bir şekilde izleyip, gözler önüne seriyor.

Gentrification konusunu dar çerçevesinin dışına çıkardığınızda, bunun, fark yaratma, farklılığı tescil etme tutumu olarak, aslında sınıfsal bir iddia ve sembol olduğunu görebiliriz. Yani, bu, burjuva hayat tarzının bir ilerisi olan, sınıflaşmanın işareti. Olaya genelde de, Türkiye'de de, böyle bir gözle de bakmak lazım. Bu uzun bir mesele, burada uzun boylu irdelememiz pek mümkün değil, ama son olarak bir de, Türkiye'de, gerek *gentrification* ve gerek sınıflara bağlı hayat tarzı değişimlerinde, etkin olan fazladan bir boyut var, onu hatırlatalım: bizde öteden beri üst sınıf olmanın işaretlerinden biri Batılı olmak. Sınıf kodları ne kadar değişirse değişsin, bu değişmiyor. Bakın, *gentrification*'a konu olan semtler hep Batılı kimliğin altını çizmeye müsait yerler, özellikle de son zamanların en çok rağbet gören Pera/Galata ekseni. Süleymaniye tarihi dokusu çok zengin bir semt, ama *gentrification*'a konu olması pek mümkün gözükmüyor, çünkü orası Doğulu, Müslüman kimliği hatırla-

tan işaretlerle yüklü bir bölge, yani bizim Batılı kimlik kurma telaşında hep uzak durmak istediğimiz işaretlerle.

Bakın şehirlilik veya kentlilik üzerine inşa ettiğimiz tüm hikâyelerde, Batı ile ilinti kurabileceğimiz izlekleri kullanıyoruz. Bu amaçla, özellikle gayrimüslimler, onlarla birlikte yaşama pratiği öne çıkıyor, çünkü gayrimüslimler, hep Batılılaşmanın köprüsü olarak düşünülüyorlar. Gayrimüslimlerle karışık yaşanan Ortaköy, Arnavutköy gibi Boğaz köylerinin *gentrification* bölgeleri olmaları tesadüf değil. Veya daha önce de dediğim gibi Pera merakı boşuna değil. Bunlar üzerinden Batılı kimlikli bir şehir hayatı kurgusu peşine düşülüyor. İstanbul ve bazı büyük liman şehirlerinde, (Trabzonlu olduğum için oradan da biliyorum), gayrimüslimlerle bir arada yaşama ve özellikle ticaret hayatının yarattığı belli bir kozmopolit şehir hayatı olayı var. Ama bu da aslında daha ziyade, 19. yüzyıl ortalarından itibaren hızlanan bir süreç, Müslümanların ticaret hayatına katılımı veya gayrimüslimlerle içli dışlı olması son derece sınırlı bir çevreye mahsus bir gelişme. Osmanlı hayatında, bir mültikültüralizm bulmaya çalışmak çok anlamlı değil, zira uzun yüzyıllar boyunca, Müslüman ve gayrimüslim cemaatler yan yana ama içine kapalı cemaatler olarak yaşıyorlar. Osmanlı şehir hayatının tamamı zaten nüfusun küçük bir bölümünü barındırıyor, şehirde yaşayanlar da kendi dini kültürlerine göre ayrışmış vaziyette ve modern öncesi toplum için bu son derece doğal. Ama Batılılaşma sürecinin bir noktasında, Batılı kimlik kendine bir geçmiş icat etmek ihtiyacı duyuyor, o zaman da bu çok kültürlü, gayrimüslimlerle içli dışlı hayat kurgusu imdada yetişiyor. *Gentrification* söz konusu olduğunda da, bu kurguya arka plan olabilecek semtler öne çıkıyor. Yahudi bakkal, Rum kasap, Müslüman terzili nostaljik semt hikâyeleri aslında bir kimlik inşası için gerekli ama büyük ölçüde fiktif geçmişler. Ama, Türkiye'de tüm sınıfsal iddia veya ihtirasların yolu Batılılaşmadan geçtiği için, boboların da, *gentrification*'ında bu duraklara uğramaması imkansız.

Behiç Ak: Aslında şehir tam bir santrifüj gibi çalışıyor. Bütün insanlar bu santrifujun çekiminden kurtulmaya çalışıyorlar ama beceremi-

yorlar. Bunun sadece İstanbul için değil, Batı şehirleri için de geçerli olduğunu düşünüyorum çünkü sonuçta öyle bir noktaya geliyor ki kent hayatı kent anlam yapısını kaybetmeye başlıyor, anlamsızlaşıyor. Şehirlerin anlam kaybına uğraması bence çok daha öncel bir sorun. Ve aslında deminden beri burada konuşmaya çalıştığımız bütün bu kavramların da bulunmasıyla ilgili sosyolojik bir temel oluşturduğu kanısındayım bu anlam kaybının. Ürettiğimiz kavramların yaşadıklarımızdan bağımsız bir şekilde ortaya çıkmadığını düşünüyorum. Örneğin bobo kavramının icat edilmesi veya her kültürel kimliğe küçük bir kavram yapıştırılması da aslında sosyolojik bir sorundur. Yani sosyolojinin öznesi değil, daha çok nesnesi olabilecek kavramlardır. Neden bugün tür kavramları habire kullanma ihtiyacındayız? Bence sosyoloğun incelemesi gereken şeylerden biri de bu. Çünkü gazetelerin Pazar eklerini açtığımızda böyle gönüllü sosyologların ortaya attığı malumat furuş kavramlarla karşılaşıyoruz. Tıbbın her dakika bir hastalık icat etmesi gibi, Pazar ekleri de, "meteroseksüel, bobo, lezzo, hetorometero" gibi, her hafta yeni insan tiplerini pazarlıyor bize. Bir gün birisi bize gelip sen bir "homoostrozogvitsin" gibi bir şey söylese inandırıcı olmaması için hiçbir neden yok.

Baudelaire'in Bohem, Dandy, Flaneur gibi kavramları kullandığı bir şehirde yaşamıyoruz artık. O şehirlerde insanlar daha fazla birbirlerini tanıyorlardı kanımca.

Aynı kavramları günümüze taşımak ne kadar olanaklı?

Büyük şehirlerde anlam kaybının yanında, bir de dünya ile çok fazla ilişkisi olan ama birbirleriyle çok az ilişkisi olan insanların yaşıyor olması durumu var.

Anlam kaybının yanında, bir de büyük şehirlerde yaşamakta olan dünyayla çok fazla ilişkili, ama birbirleriyle çok az ilişkisi olan insanların durumu var. Bunlar üst kat komşularının kim olduklarını kapılarını çalarak veya hafta sonu birlikte pikniğe giderek falan değil, internetten ya da televizyon veya gazeteden aldıkları malumatla tanıyorlar adeta. O yüzden, o insanın "kimliği" kendinden

daha fazla anlam taşıyor. İnsanların üzerine böyle binlerce etiketin yapıştırılmaya çalışılması da bundan kaynaklanıyor kanımca. Tanışmada bu bilgiler hep medyatik iletişim kanallarından kırılarak geliyor. Bu yeni kavramlar aslında bir köyün kavramları, ama Yaşar Kemal' in romanlarında duymaya alıştığımız, türden kavramlar değil. Global bir köyün kavramları. Topraktan ve hatta şehirden kopmuş referansız kalmış büyük şehir insanına yeni referanslar oluşturan global bir köyün yakıştırmaları. Bir Köyün Delisi ne kadar deli, diğerleri de ne kadar akıllıysa, global köyün akıllı ve delileri de o kadar sosyolojik bir referans oluşturabilme özelliğine sahip bence. Ve bu oluşturduğumuz global köy kavramlarıyla biz New York'taki bir insanla da birdenbire akraba oluyoruz. "Oradaki de bobo, buradaki bobo biz, aslında hepimiz aynıyız". "Dünya bize ait, mutluyuz" diyebiliriz artık. New York'ta ne oluyor, İstanbul'da ne oluyor, Kayseri'de ne oluyor? Farklılıklar ve benzerlikler neler? Artık bunların hiç önemi yok. Bir ortak kavram hepimizi aynı köyün köylüsü haline getiriveriyor. Bir gün bir gazetenin Pazar ekini alıp oradaki isim ve terimlerin altını çizmeye çalışın. Binlerce isim ve terimle karşılaşırsınız. Köşe yazarları en yeni çıkan kavramı ilk kim kullanacak telaşı içindeler. Bu kavramların kullanımı insanın dünyayla ilişkisini öyle bir hale getiriyor ki, her çekmeceyi açtığınızda kendinizi bulabiliyorsunuz. Bu ne kadar inandırıcı? Biraz Calvino'nun "varolmayan şövalyesi" gibi mi yoksa günümüzün büyük şehir insanı? Tek farkı gerçek bir zırhın içinde değil de, kavramlardan oluşan bir zırhın içinde dolaşıyor. Zırhın içine baktığınızda ise bomboş olduğunu görüyorsunuz. Yemek yiyemiyor ama o yemeğin nasıl bir yemek olduğunu çok iyi anlatıyor. Çünkü aslında yemeğin kendisini değil, onun kavramlarını tüketiyor. Geleneksel kavramlar hızla eskiyorsa "füzyon" mutfağı yaratıyor. İşte içine her türlü kavramın gayet rahat atılacağı bir kavram. Fransızların kamaber peynirini, kars gravyeri ile birlikte eritip, malta eriklerini üzerine koyup, Bakırköy'ün hakiki Roma dondurmasının yanında kocaman beyaz tabaklarla servis yapabilirsiniz artık.

Sosyologlar da zorunlu bagaj memurları gibi etiketleme işinde çalışıyor bu füzyon mutfağında. Ya da ortaya bir kavram atıp sonra onun içini doldurmaya çalışan bir kavram dolması aşçısı!

Bugün hiçbir yemeğin kavramlar olmadan tüketilemeyeceğini biliyorum elbette. Çatal bıçakla giderilen açlık elbette ki çiğ eti koparılarak giderilenden farklı! Yemek yerine, giderek daha çok kavramları yemekten bahsediyorum sadece.

Şehirdeki aslındaki bütün gelişmeler birbirinden oldukça farklı konumlar sergiliyorlar. Örneğin birtakım teorik yaklaşımlarda bulunurken, aslında dikkat ederseniz *gentrification* kavramını bile kullanırken, aslında başka referanslar kullanıyoruz ve bunlar ilk bakışta çok teorik yaklaşımlar değiller. Mesela diyoruz ki, "Türkiye Cezayir olacak mı, Türkiye İran olacak mı veya İran Cezayir olabilir mi?". Çok fazla teorik gibi gözükmeyen ama teorinin açıklamadığı kavramlar... yani birtakım teorik kategorilerden kurtularak, o şeyin kendisini bir kategori olarak kullanıyoruz. "Tünel Ortaköyleşebilir mi, Galata Kumkapılaşabilir mi?" gibi kavramlarda olduğu gibi. Ya da geçen yaz bir arkadaşımın Gümüşlüğün sırtlarının "Tarlabaşılaştığını" söylemesi gibi. Bu çaba bazı kavramların içini dolduramamamızdan kaynaklanıyor.

Aynur İlyasoğlu: Öyle iletişim kurabiliyoruz. İletişimi zayıflaştırmayalım diye... Ben anlıyorum Ortaköyleşmekle ne demek istediğinizi.

Behiç Ak: Burada teorinin, genel teorinin, yani bizim referans olarak gördüğümüz ve referans aldığımız teorinin, belli bir tipolojide bize topladığı bir bilgi var ama bir yandan da açıklamadığı bir şey var. Yani Ortaköyleşmek ne demek, Ortaköyleşmek dendiği zaman şöyle bir şey anlaşılıyor, bir model oluşturmuş çünkü Ortaköy ister istemez. Orada konutlar vardı. yoksullaşmış konutlardı. Oraya sanatçılar gittiler ve orayı gentirify ettiler. Ama sadece bu kadar mı? Sanatçılar niye oraya gittiler? Gercekten *gentrify* olabildi mi? Yoksa bir lokanta mahallesi mi oldu? Aslında bir yerin sanal değer kazanmasından bahsetmiyorum, gerçek değer kazanması konusunu pek araştırmıyoruz gibi geliyor bana.

Behiç Ak: Ortaköyleşme kavramını kullanmamızın nedeni oradaki ara kategoriler dediğimiz kategorileri hiçbir zaman için bilememekten geliyor. Çünkü bu kavrama gerçekten ihtiyaç var, yani Tünel'le Ortaköy arasında bir fark var. Ama Tünel biraz Ortaköyleşiyor derken biz ne demek istendiğini anlıyoruz.

Aynur İlyasoğlu: Aradaki kategorilerin içinden konuşamıyoruz.

Behiç Ak: Belki de onları konuşmak lazım, belki de teoriyi biraz daha inceltmek gerekiyor, çünkü Tolga *gentrifier*'lar yerine bir kelime kullandı... "Soylulaştırıcılar". Ben onlara biraz daha komikleştirerek *gentrifikatörler* diyorum. Sanki onların soylulaştırma misyonu varmış, üzerlerinde *gentrifier*'lar yazıyor gibi. Süpermenler gibi geliyorlar, bu görevi yerine getirdikten sonra başka yerlere gidiyorlar.

Aynur İlyasoğlu: Aşağı yukarı öyle ama.

Behiç Ak: ...Yani bütün her şeyden bağımsız olarak bu insanlar yaşadıklarının öznesi mi? Ben de Galata ya taşındım. Ama bir yandan da ben yaşadığım şeylerin ne kadar öznesiyim? Ya da yaptığım bir şeyi, ne ölçüde zorunlulukla yapıyorum? Bu "Batılılaşma" kavramının kullanımına çok benziyor. Bir kavram ortaya atıp her şeyi onunla açıklıyoruz. Yani apartmanlaşma da batılılaşma sonucu oldu. Klasik müzik de. Latin alfabesine geçiş de. Meydanların açılması, elektriğin gelmesi, eteklerin kısalması, uzaması vs. Her şey batılılaşma sonucu oldu diyoruz. Yani sadece bu kavramı bu işin öznesi gibi görüyoruz. İçimizden birileri Batıda görüp ondan etkileniyorlar, sonra gelip burada yapıyorlar. Yani toplumun hiç iç dinamiği yok. O sadece batıya ait bir şey. Batıdan etkilenme olayı elbette ki doğru ama neyi nereye kadar açıklıyor? Her ülkenin kendine ait bir "modernizmi" yok mu? Bugün bu bakışların çok eskidiği ortada. Bir çok şeyi açıklamaktan uzak. Aslında her kavramda var bu. Örneğin Ortaköyleşmek, Cihangirleşmek falan gibi kavramlara belki girerken belli semtlere biraz daha detaylı baktığımızda aslında orada görmek istediğimiz, tartışmak istediğimiz şeyleri tartışıyoruz. Ama mesela tartışmak istemediğimiz bir şey var diyelim veya görmediğimiz bir şey o sırada, mesela oralar konutlaşır-

ken bir yandan Cihangir hastaneleşiyor, her yerde hastaneler ortaya çıkıyor, anlatabiliyor muyum? Şimdi hastane sahibi olarak birisi burada olsaydı eğer deseydi ki "bütün bu Cihangir hastane olmalı" ve bir yandan Cihangir otoparklaşıyor çünkü Taksim'in otopark ihtiyacını Cihangir karşılıyor. Giderek öyle bir süreç haline geliyor ki veya Cihangir aynı zamanda diskotekleşiyor, barlaşıyor. Birbirine benzemeyen bir sürü fonksiyon üst üste, hatta birbirine engel olan bir sürü fonksiyon üst üste oranın yeni kazanılan anlamından, yaratılan değerden pay almak için hepsi birbirleriyle rakipleşiyorlar ve birbirlerini engellemeye başlıyorlar. Yani farklı okumalarda aslında oralar belki bambaşka bir anlam taşıyor onlar için. Bir şekilde değer kazanmış, bir şekilde oranın değişmesi gerekiyor, mesela hastane sahibi bakıyor ki Galata'da bir Bizans suruna yaslanmış eski bir ayakkabı fabrikası kalıntısı var "burayı yıkın" diyor "burayı otopark yapmak istiyorum" çünkü "benim otopark ihtiyacım var, hastam oraya park edecek" diyor. Bu arada meydanı da kırarak oradan yol geçiriyor. Sıraselviler gibi çok küçük bir yerde hem üniversite var, hem barlar, hem diskotekler hem hastaneler, hem de konut var. Buranın milli gelirinin ne kadar yüksek olduğunu düşünün. Yani tıpkı İzmit gibi burası aslında, yani hem donanma var, hem donanma deposu var, doğalgaz dolum tesisleri orada, hem turistik merkez, sanayi orada, o kadar küçücük bir alan Türkiye'nin milli gelirinin birkaç katı falan değere sahip oluyor bir anda. Maddi anlamda da bir değer kazanma söz konusu burada. Bu kadar farklı fonksiyonun üst üste binmesi burayı olduğundan, olması gerektiğinden aşırı değerli hale getiriyor. Birbirine engel olan fonksiyonlar farklı okunduğu zaman, çok dar bir şehir mekânı içinde, hatta şehir merkezinde milli geliri çok arttırması birden bire oranın maddi olarak değer kazanmasını getiriyor. Fakat yaşam tarzı olarak orası değer kaybediyor, belki de orası bir anlamda yaşam tarzı olarak da "fakirleşmeye" başlıyor. Tünel'e baktığımızda orada yaşanan da çok değişik. Orada yaşayan 150 aile varsa onlar belki de terk edecek orayı. Orası giderek lokanta ma-

hallesi olmaya başlıyor. Lokantalar, barlar sokağa en yakın oldukları için onlar galip geliyor ve her taraf birdenbire sanki "Kumkapılaşıyor". Lokanta gürültülerinden apartmanın üst katlarında yaşayan konut sahipleri, orayı terk etmeye başlıyorlar. Apartmanların üst katları tam değer kazanmışken, birden depo olarak, işçi evleri olarak kullanılmaya başlanıyor. Bakımsız depolar ve işçi evleri olarak kullanılmaya başlanıyor. Üst katlar değer kaybediyor. Bütün bu sistem bileşik kaplar sistemi gibi çalışıyor, yani Kumkapı değer kazandığı zaman Beyoğlu'nun değeri düşüyor, Beyoğlu değer kazandığı zaman da Kumkapı'nın değeri düşüyor. Kumkapı'daki meyhanelere gittiğiniz zaman mesela bir sürü ilanla karşılaşıyorsunuz, gazetelerden kesmişler "burası Beyoğlu'ndan daha iyi". Sürekli bunu ispat etmeye çalışıyorlar, çünkü gerçekten değer kaybetmişler. Aynı şey Cihangir için de geçerli olabilir, Cihangir de çöküntü mahallesine dönüşebilir aslında. Taksim projesi gerçekleştiğinde, orası iş merkezleri için önem kazandığında orada da lokanta ve barların fazlalaşabilir. Birden bire oradan konutlar kaçmaya başlarsa nasıl bir tablo ortaya çıkar? Mesela Nevizade sokağı lokanta olarak çok değer yaptığı halde kafanızı biraz yukarı kaldırdığınızda oranın bir çöküntü mahallesi olduğunu görüyorsunuz. Üst katlarında yaşayan bazı aileler vardı, şimdi hepsi taşındı. Bir tane Rum kaldı galiba. Orası bir çöküntü mahallesi olmuş, ama değer yaptığı için çöküntü mahallesi olmuş. Bütün bu savruluş biçiminde, insanların o kadar da öznesi değiller yaşadığı şeylerin, bunun arkasında bir sosyal değişim var gibi geliyor bana ve sosyologların daha ciddi araştırmalarına ihtiyaç duyuyor bu değişim.

Aynur İlyasoğlu: *Gentrification*'i böyle duyurulması gereken bir potansiyel gibi algılamalar, yani ben buradaki bazı yaklaşımlarda biraz hissettim bunu... ya da konunun çok fazla içine eğilmekten kaynaklanıyor bu belki de...

İnsanları mesleklerine göre değil, bence yaptıkları işlere göre de-

ğerlendirmek gerekir. Cengiz Bektaş örneğin, tamam küçük bir dairesi varmış Göztepe'de, bunu uzun uzun anlatıyor. Satmış, Kuzguncuk'ta çok eski bir ev almış, yıllar içinde onu restore etmiş ve mahalle halkı "ne güzel oldu bizim bu ev" demiş... Ama bence bu hikâyenin sadece başı. Cengiz Bektaş daha sonra kendi arkadaş çevresine orada sayısız ev restore ederek ciddi bir portföy yaptı duyduğum kadarıyla. Yani belki de kültürel sermaye dediğimize bir örnek bu aynı zamanda. Bugün Ayça çok güzel değindi bence, bir yandan bir sosyallik boyutu da var işin, bu ve benzeri kesimler açısından. Gerçek durumlara, verilere bakalım... Sanatçı... Hangi sanatçı? Sanatçı var, sanatçı var. Bunun arkasından siz bir ekonomik girişim alanı yaratıyorsanız, mesela 20 yıl gibi bir zaman içinde çok iyi zenginleşmenize yetecek ölçüde, bu artık girişimciliktir bence. Mesela Nil Uzun'un kitabında böyle sorunlu bir yaklaşım var. Cihangir'de *gentrification* sürecini girişimciler başlatmış, Kuzguncuk'ta ise sanatçı ve dostları. Yok böyle sanatçı ve dostları gibi bir türdeş, genel kategori, ne dünyada ne bizde... Türkiye'deki sanatçıların çoğu açtır ve bir yerlerde sürünür. Bu konuştuğumuz başka bir şey.

Nuray Mert: Bu yeni bir şey, artistik yaratıcılığın sanayiye dönüşmesi.

Aynur İlyasoğlu: Arkasındaki süreci biz görmüyoruz sanki burada. Bir sanatçı gelmiş güzel bir ev yapmış, herkes de Kuzguncuk'a bayılmış. Böyle bir şey yok. Bu başı sürecin... Onun ardından gelen, bir restorasyon faaliyeti süreci var. Sanatçı gelmişle bitmiyor. Bunları önemsememiz gerekiyor diye düşünüyorum. Hiç kimse bu süreçte masum sayılmaz bence. Dün, kendimi de işin içine katarak, masum olmadığımızdan sözettim. Lütfen...biz Cihangir'de, biz Kuzguncuk'ta, ben kendi adıma Ayvalık'ta... eski eser bir evin sahibiyim ve ilk koloniciyim o mahallede tabiri caizse, o mahalle de eski eser ev alan ilk İstanbullu sıfatıyla. Ben kendime ayna tutabilmeye çalışıyorum, bundan kaçınmayalım. Tabii ki farklıyız, tabii ki kimse sadece sanatsal amaçlarla semte gitmedi. Oraya gitti, beğendi, bir evi restore etti, bazıları ardından bunu bir ticari proje olarak da sürdürebildi. Bu böyle bir durum bence. Kendimizi sıyırıp, bir olguyu ya

da süreci masaya yatırıp, onun gerçekleri, onun doğruları, bizim onu görmemizdeki doğrulama biçimleri gibi yaklaşımlarda ben kendi adıma çok yarar görmüyorum.

STK'LAR

Korhan Gümüş: Birazda günlük hayata dair gözlemlediğim şeylerden söz etmek istiyorum. Cihangir'de bir sokağa yerleştiğim zaman havası biraz kirliydi, insanlar biraz fakirdi ama o dönüşümü çok iyi gördüm. Sesi çıkabilenle, sesini duyurabilenle, kamu otoritesi arasındaki ittifakın nasıl gerçekleştiğini gördüm.

Çok enteresan bir ittifak bu. Bir tartışma unsuru olabilir. Sabahleyin uyandım bir gün, ciyak ciyak sesler geliyor dışarıdan, bir baktım kolları bükük birtakım insanlar. Polis iki tarafını kesmiş sokağın ve insanların, zencilerin kollarını kıvırıp, onlara sokakta işkence yapıyor ve onları bağırta bağırta otobüslere dolduruyordu. Bu filmlerde olabilir ancak dedim. Kimse ses çıkarmadı. Çünkü onlar zaten suçluydu, onlar şunu yapıyordu, bunu yapıyordu. Uyuşturucu ticareti yapıyorlarmış mesela, hepsi birden. Ben bunu hiç görmedim ama böyle bile olsa, bir hukuk sisteminde, bu yüzden işkence yapılmasına izin verilmemesi gerekir herhalde.

Ben müdahale etmek için aşağıya indiğimde sokakta, özellikle apartman girişlerinde, birtakım insanların birikmiş olduğunu gördüm. İlk gördüklerim apartman komşularımdı. Onlara bir şeyler yapalım falan dedim. Bana bakmıyorlardı bile. Polisi alkışlıyorlardı. İşte sivil toplumun doğrudan katılımı böyle bir şey. Bu nedenle enformel katılım yerine, siyasal temsili demokratikleştirecek STK'lara ihtiyaç var.

Yıllar sonra Beyoğlu'ndaki bir derneğin çok saygın başkanının, çok da farkında olmadan dile getirdiği sözlerin gazetelerde çıkması tam bir skandaldı. Hatırlarsınız, herkes işkenceden, insan haklarından söz ederken, o "Sayın Hortum Süleyman Beyefendi'nin çok bü-

yük yararları dokunmuştur Beyoğlu'na, Beyoğlu çok temizlendi onun sayesinde" diye bir demeç vermişti. Nezaketine diyeceğim yok, çünkü kendisine "Hortum Süleyman Beyefendi" olarak hitap ediyor. Bu lakap herhalde işkence aleti hortum olduğu için kendisine yakıştırılmış. Bu gafı, yakın bir zamanda olduğu için, belki hatırlarsınız. Ama geçmişte yapılanların nasıl bir mutabakat zemini üzerine oturduğunu belki hatırlamayabilirsiniz. Üstelik bu kişi de Beyoğlu'nda 6-7 Eylül olaylarını yaşamış, belki de ayrımcılığa maruz kalmış biri olabilir. Ama iş kamu yönetimleriyle ilişkiye gelince, kraldan çok kralcı. Burada, sivil toplumun kendi kamu yararı kavramını bütün topluma dikte etmek için, kamudan nasıl güç aldığını çok açık bir şekilde gözlemliyoruz. Bu yüzden kamu fikrinin birtakım "duyarlılıklar" ile özelleşmesine karşı çıkmamız gerekiyor.

Annesi babası Ülker Sokak'ta oturan gazeteci bir arkadaşım vardı. Ülker sokak bir zamanlar seçkin bir yerdi. Arkadaşım bir gece yarısı ailesini ziyaret etmek için Ülker Sokak'a gidiyor. Fakat arkadaşımın saçları biraz süslü, o sırada meç yaptırmıştı. Hemen onu yakalıyorlar: "Vay efendim sen burada mı çalışıyorsun?". Arkadaşım kendini kurtarmak için akla karayı seçiyor, hatta gazeteci kimliğini bile gösteriyor ama saçlarından dolayı gene de ikna edemiyor.

Zencilerin de, eşcinsellerin de, fahişelerin de işkence görmesinin arkasında bir sivil toplum desteği var. Yeni gelenler, "aile yaşantılarını korumak için", bölgeye yerleşmiş olan "uygunsuz" kişilere savaş açıyorlar. Uygunsuz kişiler gidince mahallede emlak fiyatları artıyor, böylece bu düşük gelirli grup, sahip oldukları gayri menkullerle, hayatları boyunca göremeyeceği bir gelire kavuşacağını fark ediyor. Dolayısıyla ekonomik temelleri olan bir kentsel hareketle, ayrımcılık kol kola gelişiyor.

Aykut Köksal: Benim aslında sorgulamak istediğim şey, *gentrification* süreçlerinin yerel ya da merkezi yönetimler tarafından teşvik edilmesi, yani demografik yapıya dışarıdan yapılan bu müdahalelerin ideolojik arka planı. Bir toplum mühendisliği projesi olarak *gentrification*'ın sorgulanması gerektiğini, ideolojik arka planının, meş-

ruiyetinin sorgulanması gerektiğini düşünüyorum. Ben bu ideolojik arka plan bağlamında çok ciddi kaygılar taşıyorum. Bu yüzden, bu sempozyumun ana başlığını da oldukça tehlikeli buluyorum.

Aslında *gentrification*'ın Türkçe'ye de çevrilebileceğini düşünüyorum. Bana bir karşılık çok uygun geliyor: seçkinleştirme. Zaten Fransızca'da *gentrification*'ın iki karşılığı olduğunu görüyoruz: biri l' embourgeoisement (Burjuvaleşme) bir tanesi de élitisation. Zaten élitisation'da seçkinleştirme demek.

Şimdi Moda'da yerel yönetimin başlattığı bir projeye karşı, sivil inisiyatifin karşı çıkışından söz ettim (1. atölyede sunulan metinlerden: *Moda Semt Girişimi: Bir Yerel Yönetim Projesine Karşı Sivil Sahiplenme Deneyimi*). Ama, peki bunun *gentrification* ile ilişkisi nedir? Bu sivil inisiyatif, aslında, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin Moda'da başlattığı *dégentrification* projesine karşı durmakta. Yani öyle bir projeyle karşı karşıyayız ki, bu proje sonunda Moda'yı bir çöküntü alanına dönüştürecek, bir *dégentrification* sürecinin başlamasına neden olacak.

Seçkinleştirme sürecinin STK'larla ilişkisi ile ilgili olarak da Korhan Gümüş'ün söylediklerine katılıyorum. Korhan seçkinci STK'larla, bu tepeden inme seçkinleştirme projesi arasındaki ilişkiyi çok iyi kurguladı.

Şurası ilginç: Batıda sivil inisiyatifler, seçkinleştirme, *gentrification* süreçlerinin karşısında duruyorlar. Batıda eşcinseller, marjinal gruplar, bu tip yerel inisiyatiflerin başını çektiği *anti-gentrification* akımları karşımıza çıkıyor.

KENT PLANCILARI

Cengiz Bektaş: *Gentrification*'ın hesaba katılması gerek dendiği zaman, karşı konulası bir şey olarak hesaba katılması gerek denmek isteniyor değil mi?

Aykut Karaman: Evet. Karşı konulası bir şey. Çevreye o kararları, yü-

zeysel kararları empoze eden bir yapıya sahip bir kent, bugün artık çok aktörlü bir yapıya kavuştu. Klasik, geleneksel planlama yapı tarzı ve içeriği değişti. Bu değişimde çok aktörlülükten kaynaklanan bir dinamizm var. Bu çok aktörlülüğün içinde kamu, özel, yerel, mahalle, yani aktörlerden ne anlıyorsak, tüm karar sürecini etkileyen, planın getirdiği ürünlerden etkilenen tüm kişi ve kuruluşların rol aldığı, fikrini söylediği bir yapılanma kazandığını söylemiştim. Tekrarlamakta yarar var. O süreçte o zaman bu *gentrification* meselesi kolayca sorgulanıp tavır alınabilecek duruma kavuşmuş oluyor.

David Behar: *Gentrification* kavramını tartışmak istiyorsak bu karşılaştırmalar çok önemlidir. Zaten farklı insanlara hitap ediyor. *Gentrification* daha çok seçkinler için ise o zaman bu insanlarda büyük bir sermaye potansiyeli var. Fakat farklı yaşam tarzları var, dolayısıyla konumlar da farklı oluyor. Planlamada ikisinin de yeri olması lazım.

Aykut Karaman: Bu olgu 60'larda Batı'da, Avrupa'da Amerika'da Avustralya'da planlamanın kentsel yenileme, kentsel dönüşüm kategorisindeki davranışları kötü sonuçlar vermeye başlayınca bir araştırma konusu haline geldi. Hatırlarsanız, sosyologların araştırma alanı haline gelince bir sorun haline geldi. Belli bir elit gruba kentin en önemli odaklarını peşkeş çeken bir durum ortaya çıktı. Bunu araştırırken, sorgularken *gentrification* terimi ortaya çıktı. Dolayısıyla o kötü durumun adı *gentrification*.

Dilek Erden: Belki de her birimiz burada birer *gentrifier* olarak bulunuyoruz. Bence günah çıkarıyoruz bir yandan. Benim yapmaya çalıştığım da tam böyle bir şey. Kent plancısı olarak şunu düşünüyorum: kent planlama bir yandan planlama *gentrification* yaratırken, bir yandan da bunu nasıl çözeceğini araştırıyor. Böyle bir tezat var ortada. Bildirimde de bu ikili tavrı tartışmaya çalıştım. Yaptığımız projelerle bir yandan *gentrification*'a yol açarken, diğer yandan da orada yaşayan insanların, evlerinden, mahallelerinden uzaklaşmalarını bir sorun olarak görüp, bunu çözmeye çalışıyoruz. Bence asıl

mesele, tarihi mahallelerin hem fiziksel, hem de sosyal olarak korunmasının sağlanması.

Aynur İlyasoğlu: Bence Dilek'in "hepimiz birer *gentrifier* olabiliriz" tespiti çok önemli...

Hakan Koçak: Ben kent planlamacısı değilim. Benimki sorma ve öğrenme sorusu gerçekten. Bilinçli bir müdahale, planlama sonucu ortaya *gentrification* diye bir şey çıkabiliyor. Ama, mesela Galata'da aslında bizzat kişilerin müdahaleleriyle kendiliğinden gerçekleşen bir süreçten söz edildi burada.

Demek ki, çöküntü alanı olarak tarif edilen eski kent merkezlerinin, birtakım müdahalelerle, oralardaki yoksul yerleşik ahalinin elinden çıkması gibi bir risk var. O zaman müdahale ediyorsunuz, ama müdahale ettiğinizde de gene paradoksal biçimde yerleşik halkın oradan gitmesi gibi bir durum söz konusu oluyor.

MEDYA

Dilek Erden: Galiba Amy bahsetti (*bkz. bölüm II*), 1980'lerde *Perihan Abla* dizisiyle birlikte herkesin dikkatinin birden tarihi konut alanlarına, tarihi mahallelere çekildi. O zamanlar bu tarihi dokuyla ilgilenen mimarlar, şehir plancıları, entelektüeller –o zaman bobolar yoktu– herkes "Yaşasın herkes tarihi mekânların, semtlerin değerini anladı" diye çok sevinmişti. Ama 1990'ların sonundan itibaren, özellikle son 4-5 senedir bir sürü yerli dizi türedi. Hepsi de bu tür mahallelerde çekiliyor. Mesela, bunlardan bir tanesi Balat'ta çekilen dizi, adı da "Yeditepe İstanbul". Dizinin başrolündeki kadın (yani Zuhal Olcay), bir elit, kocasını kaybediyor iflas ediyor ve bütün zengin arkadaşlarının itirazlarına rağmen Balat'a yerleşiyor. Oradaki sosyal yaşamın içerisine giriyor ve kendini buluyor vs.

Aslında belki de bizim biraz da konuşmamız gereken şeylerden biri de bu. Medya *gentrification*'ı nasıl körüklüyor. Birkaç hafta önce Radikal gazetesinde, kente karşı duyarlı bir köşe yazarı olan

Perihan Mağden, Beşiktaş'ın geleneksel mahalle ve sıcak tarihi çarşı yaşamını öven bir yazı yazdı ve yazının ana fikri şuydu: "hadi hep birlikte Beşiktaş'a taşınalım". Bu yazı içinde yazar bir yandan da hiçbir zaman Cihangir'de oturmamış olması ile övünüyordu. Ben kendimi düşünüyorum; 13 sene Cihangir'de yaşadım; ilk *gentrifier*'lardan değildim ama bir dönem bu sürecin içinde kaldım ve sonra kendi isteğimle çıktım. Şimdi ise Beşiktaş'ta yaşıyorum. Acaba diyorum, tüm bunlar kendiliğinden mi oldu, yoksa benim dışımdaki birtakım dinamikler mi beni önce Cihangir'de, sonra da Beşiktaş'ta yaşamaya itti. Acaba kent içinde farkında olmadan içine sürüklendiğimiz, Behiç'in santrifüj dediği, bizi dolandırıp fırlatan birtakım şeyler mi var.

Amy Mills: Uğur Yücel'le görüştüm. Kendisi Kuzguncuk'lu. Aynı zamanda İkinci Bahar'ın iletişim yöneticisi. İkinci Bahar Samatya'da çekildi. Ona niye Samatya'yı seçtiklerini sordum. Dedi ki "biz Çengelköy benzeri 15 mahalleye baktık, ama Samatya olmasaydı Kuzguncuk'u tercih ederdim". Kendisi de mahalle hayatını sevdiğini söylüyor. Bence de bu mahalle dizileri, bu tür eski mahalleleri etkiliyor, onları daha popüler yapıyor. İnsanlar dizilerde gördükleri bu güzel mahallelere taşınmak, oradaki eski evlerde oturmak istiyorlar. O bakımdan çok ekonomik bir yanı da oluyor. Kuzguncuk'taki yerli halk bu dizilerden etkilenmedi demek bence yanlış. Perihan Abla dizisinin mahalle üzerinde çok büyük etkisi oldu. 1990'larda Kuzguncuk'ta kiralar çok yükseldi. Ana caddedeki pahalı bir butikte 100 dolarlık güneş gözlükleri bulabilirsiniz. Mahalleye sonradan taşınanlara hitap eden pahalı mobilyalar da satılıyor. Ana caddede bir sürü butikler, sanatçılara ve mimarlara ait atölyeler var. Mahalledeki dükkanlar, bakkallar yavaş yavaş yok oluyor, yerlerini bu tür mekânlara bırakıyor.

Tolga İslam: *Perihan Abla* gerçekten çok önemli çünkü o zaman tek kanal var ve herkes onu seyrediyor... Bir de Galata'da, Doğan Apartmanı'nda buna benzer bir şey oluyor. Oradaki otopark görevlisi anlatmıştı bana. Orada bir dairede bir dizi çekiliyor 10-15

sene önce... ve dizinin hemen arkasından, şimdi rakamları unuttum ama, oradaki dairelerin değerler ciddi oranda artıyor.

YATIRIMCILAR

Barış Altan: İstanbul'da *gentrification* olma ihtimalinin çok olmadığından, özellikle de bahsettiğiniz *gentrification* sanayisinin gelişmesinde etkenlerden biri olan konut üretici ve arsa geliştirici şirketlerin şu anda çok fazla olmadıklarından bahsettiniz.

Şöyle de bir gelişme var İstanbul'da. Garanti-Koza, STFA, Koray İnşaat gibi yap-satçıların oluşturduğu bir dernek var, Gayri Menkul Yatırım Ortaklığı Derneği (GYODER). Bu yap-sat kuruluşları artık İstanbul'un yakın çevresindeki konut alanlarını tükettikleri için gözlerini kent merkezlerine çevirdiler. Bundan sonra nereleri alıp, sıhhileştirip, dönüştürüp, yeni konut alanları olarak kullanabiliriz diye düşünmeye başladılar. Bu yüzden İstanbul'da yeni bir *gentrification* dalgasının olma ihtimali çok uzak görünmüyor. Tabii ki her zaman akılda olan ama çok üzerinde çalışılmayan Beyoğlu var. O yüzden, *gentrification* sanayisinin aktörlerinden biri olan bu konut üreticileri kuruluşların da, yavaş yavaş bu konuya eğildikleri görülüyor, hatta "kentsel yenileşme enstitüsü" gibi bu işi biraz kurumsallaştırma yönünde çalışmalar gündeme geliyor.

Nilgün Ergün:, *Gentrifier*'ların gelmesiyle birlikte, bu tür kurumlar da yavaş yavaş devreye girecek. Fransız Pasteur Hastanesinin alınıp, orada bir rezidans yapılmasında olduğunda gibi. Bence bundan sonra, özellikle tarihi değeri olan büyük binaların alınıp, restore edilerek, konut kullanımına çevrilmesine oldukça sık rastlayacağız. Bundan sonraki akımın o olacağını düşünüyorum.

Serhat Baş: Yabancı sermaye Türkiye'ye belli miktarda geldiği zaman, o sizin seçkinler dediğiniz kesim haliyle buraya ilgi gösterecek. Bunun Türkiye'ye, İstanbul'a etkisine nasıl bakıyorsunuz? Belki şu

anda hiçbir şey yok, ama yabancı sermayenin başlamasıyla beraber, yatırımcı da yönetici de gelecek.

Nilgün Ergün: Uluslararası yatırımcıların gene de boş alanlarda yatırım yapacağını tahmin ediyorum. Çok fazla değinilmeyen bir konu var: şehir merkezlerindeki mülkiyet sorunu. Hem arazi üzerindeki mülkiyet, hem onun üzerindeki kat mülkiyetleri. Girişimcilerin o bölgenin tapularının toplu halde ele geçirmesi çok zor. Eğer birileri mülkiyetleri toplulaştırıp hazırlarlarsa, ancak o zaman, onlar için cazip hale gelebilir. Ama ben, şu anki durumda, yabancı sermayenin şehir merkezinde bu tür yatırımlara girişeceğini zannetmiyorum.

Serhat Baş: Yabancı sermaye buraya yatırım yaptığında ya kendi personelini getirecek, ya da burada yetişmiş personeli istihdam edecek. Bu insanlar muhtemelen merkezi muhitlerde yaşamayı tercih edecekler. Bu durum soylulaştırma sürecini nasıl etkiler?

Tolga İslam: Yabancı sermayenin gelmesiyle ortaya çıkacak yeni işlerde potansiyel soylulaştırıcılar çalışacak, dolayısıyla soylulaştırıcı arzı artmış olacak. Bu da *soylulaştırma* sürecini hızlandırıcı bir etken tabii ki.

Nilgün Ergün: Çalışanların gelip yerleşmesi etkileyebilir, çünkü çok büyük bir boş konut potansiyeli var şehir merkezinde.

Dilek Erden: Fakat, böyle bir süreç zaten İstanbul'da 80'lerden itibaren yaşanıyor diye düşünüyorum. Özellikle, kent mekân organizasyonunu nasıl etkilediklerine baktığınızda. Birincisi iş merkezleri artık Tarihi Yarımadadan, Zincirlikuyu, Maslak aksına zaten kaydı. O bahsettiğiniz yabancı yatırımcılar zaten bu alanlara yerleşmeye başladılar. Onlarla birlikte gelen işgücü de belli konut alanlarına yerleşmeye başladı. Genellikle bizim prestij konut alanları dediğimiz alanlar. Yani ya Boğaz üzerine yerleşiyorlar, ya da Maslak, Levent civarına.

Pelin Gökgür: Aynı şekilde mesela Elit Residence'da yaşayanların yarısı Amerikalı. Merkeze yakın olmaları ve korunaklı olmaları gibi nedenlerden dolayı tercih ediliyorlar.

Ayça İnce: Bu kesimlerin söz konusu yerlere, yani kent merkezindeki, eski İstanbul bölgesindeki semtlere, kent içine sıkışıp kalmış, boşalmış alanlara veya binalara yerleşmeleri mümkün değil. Onların ihtiyaçları olan şey o değil, çünkü onlar için önemli olan prestij.

Dolayısıyla, şimdilik Türkiye'de bahsettiğimiz bu kent içindeki boşalmış alanlara bu kesimlerin yerleşmesi beklenemez. Zaten İstanbul'daki profesyoneller, işyerlerine kolayca ulaşabilecekleri bölgelerde yaşamaktalar. Bu durumda mevcut ve gelecek küresel profesyonel kitlenin ancak küçük bir bölümü bu tip yerleri seçer.

Aynur İlyasoğlu: Bence yabancılar gelince buralarda ne olacağını konuşmak yerine, belediyenin, bu şehrin belediyesi olarak uyanık olması gereken halihazırdaki konuları, örneğin yerli holdinglerin bu bölgelere kayışıyla gelen yapılaşma ve doku değişim süreçlerini konuşmalıyız. Buna hiç değinmedik. Bizim araştırma bölgemizde (Balat) bu süreç daha belirgin. İstimlakler, kıyı şeridinin ekonomik ve yerleşimsel olarak geçirdiği önemli farklılaşmalar...

Sonuç

Rıfat N. Bali

"Biz herkes gibi değiliz. Herkesin yaşadığı yerlerde yaşayamayız."

GİRİŞ

12 Eylül 1980 tarihinin Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yaşamında bir milât, bir kırılma noktası olduğu malûmdur. O gün gerçekleşen ihtilâl Türkiye'nin siyasi ve fikir hayatını bir deprem yaratacaktı. Ancak 12 Eylül ihtilâlinin bir diğer çok önemli etkisi, darbe sonrasında ithal ikamesi ve kota sistemine dayalı kapalı ekonomiden, ithalatın tamamen serbestleştiği serbest piyasa ekonomisine tedrici geçişti. İlk başta sadece ekonomik bir dönüşüm olarak algılanabilecek olan bu radikal değişim aslında insanların hayatlarını derinden etkileyecek bir değişimin öncü sinyalleriydi. Bu değişimin gündelik yaşamı baştan aşağıya sarsması kaçınılmazdı. Serbest piyasa ekonomisine geçiş sadece bir ekonomik program değişikliği değildi. Devletçiliğin, tekelciliğin sona ereceğinin, Batılı yaşam tarzının mağaza vitrinlerinden, basından ve siyah beyazdan renkliye dönüşecek televizyon ekranlarından evlerin içine kadar nüfuz edeceğinin işaretiydi.

Seksen sonrasında hızla gelişen ve büyüyen ekonomi nitelikli genç profesyonellere ve girişimcilere parlak bir gelecek vaat ediyor, bankacılık, finans sektörleri ve yabancı sermaye yatırımları ile birlikte hizmet sektörü büyük bir patlama yaşıyordu. Önde gelen Türk ve Amerikan üniversitelerinden mezun gençler bu yeni sektörlerin en gözde insan kaynağıydı. Amerika'da doğan ve "yuppie" olarak anılan genç profesyonellerin "yerli" emsallerine rastlanmasının seksenli yıllar olması bu nedenle tesadüfi değildir. İstanbul nüfusunun hızla artması, kent merkezinde "lüks" sayılabilecek niteliklere sahip apartman sayısının bu yeni insanların arayışlarını karşılayacak evsafta olmaması gibi nedenlerden ötürü şehrin Maçka, Teşvikiye, Nişantaşı, Ulus, Boğaz güzergâhı gibi semtlerinde yaşayan "İstanbullu" profili elli ve üst yaş grubuna ait Türkiye ortalamasının üstünde gelir düzeyine sahip ailelerdi. Buna karşılık otuzlu yaşlardaki gençler artık anne ve babalarının bu yaşam tarzlarını istemiyor, Amerika'da yaşadıkları yıllarda gördükleri veya televizyon dizilerinde seyrettikleri kentin çevresinde yer alan bahçeli, ferah müstakil evlerde oturmayı hayal ediyorlardı. Bu hayal apartman dairelerinden sitelere geçişi tetikleyecekti.

APARTMANLARDAN "SİTELER"E

"Özallı Yıllar" olarak adlandırılabilecek seksenli yıllarda yani serbest piyasa ekonomisi uygulamasının en tepede olduğu dönemde büyüyen ve zenginleşen yeni girişimci sınıf ve bu sınıfın istihdam ettiği genç profesyoneller artan gelir düzeylerine uygun yeni bir hayat tarzı arayışı içindeydiler. Çoğunluğu Amerika'da eğitim görmüş bu yeni sınıf Amerika'da yaşadığı yıllarda edindiği veya imrendiği bu hayat tarzını Türkiye'de de sürdürme arayışındaydı. Bu yaşam tarzı neydi? Bu yaşam tarzı kent merkezinde çalışıp şehrin çevresinde kurulu, ortak rekreasyon tesislerine sahip, müstakil bahçeli, yüzme havuzlu villa ve evlerden oluşan ve eskinin mahalle havasını yansıtmaya çalışan lüks yerleşim merkezleriydi. Türkçeye Amerika'dan ithal edilen "life style" kavramının "yaşam tarzı" olarak yerlileştirilmesiyle birlikte bu yeni kavram bu mekânların reklam ve tanıtım metinlerinden hiç eksik olmayacak-

tı. Bu arayışa cevap verebilecek mekânlar emsallerine Amerika'da rastlanan, Alkent ve Kemer Country ile simgeleşen "korunaklı cemaatler" veya "siteler" idi. Toplumsal piramidin en tepe noktasındaki seçkinlerin alım gücüne hitap eden bu mekânlar için talep halen mevcut olduğundan yenileri inşa edilmeye devam ediyor. Ancak hem oldukça yüksek meblağlara satıldıklarından, hem de kent merkezinden oldukça uzak bölgelerde olmalarından dolayı seksenli ve doksanlı yıllarda oluşan yeni toplumsal sınıfların tamamının arayışlarına cevap verecek durumda değiller ve esas itibariyle yüksek gelir düzeyine sahip genç çiftlere, serbest meslek sahiplerine ve emeklilere hitap etmekteler.

REZİDANSLAR

Seksenli ve doksanlı yıllarda ortaya çıkan "Yeni Türk İnsanı" profili sadece yüksek gelir düzeyli ailelerden oluşmuyordu. Onların dışında kalan bir diğer değişik sınıf daha vardı. Bu da yalnız yaşayan genç işadamları ve işkadınları idi. Bu yeni sınıfın ihtiyacı "korunaklı siteler" değildi. Bu nedenle doksanlı yıllarda "bekâr, kentli, kariyer sahibi" gelir düzeyi yüksek genç işadamları ve işkadınlarını hedefleyen, bekâr insanların ihtiyaçlarını karşılayacak konforlu bir yaşamın hizmetlerini (sekreterya, çamaşır yıkama, spor salonu, yüzme havuzu gibi) sunan "Rezidanslar" ardı ardına yükselmeye başladı. Genellikle İstanbul'un çevre yollarına yakın merkezlerinde[1] inşa edilen bu yeni binalar sadece yüksek gelire sahip "yerli" genç insanlara hitap etmemekte, büyük bir ticaret ve finans merkezi haline gelen İstanbul'da yaşayan uluslararası şirket yöneticileri, konsolosluk mensupları gibi kentin yabancı sakinlerini de hedeflemekte. "Rezidanslar" bekâr olduklarından henüz yerleşik bir yaşam tarzına sahip olmayan İstanbullulara sunulan pahalı ve kaliteli bir ara çözüm. Rezidansları seçen İstanbullular için buraları, hayatlarının ileriki yıllarında evlenip düzenli bir tempoya geçtiklerinde Zekeriyaköy civarındaki "siteler"de edinecekleri yeni hayat tarzı kalitesinde ancak kentin yüksek gerilimli hayatı içinde sıkışmış kalmış mekânlar.

1 Örneğin Şişli'deki Elit Rezidans veya Ihlamur Yolu'ndaki Polat Tower Rezidans.

BEYOĞLU ÖZLEMİ

Her şey önce Beyoğlu veya Frenkçe adıyla Pera ile başladı.... Daha sonra Ortaköy, Cihangir, Galata, Asmalımescit, Kuzguncuk, Balat-Fener ile devam etti. Günümüzde İstanbul'un bu değişik semtlerinde görülen, "nezihleştirme", "mutenalaştırma" veya "soylulaştırma" olarak adlandırılan kentsel gelişimin başlangıcı seksenli yıllara uzanmakta. Seksenli yılların başında dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın başlattığı Tarlabaşı yıkımlarıyla İstanbullu elitlerde doğan "Beyoğlu duyarlılığı", aynı dönemde gelişmeye başlayan eski kartpostallarda ve gravürlü seyahatnamelerde kalan Dersaadet günlerini derin iç çekmeleriyle anan "eski İstanbul nostaljisi" ile çakışıyordu. Bu nostalji öyle bir hal almıştı ki artık seksenli yıllarda pek revaçta olan hafta sonu etkinliklerinden biri Fest Turizm'in başlattığı daha sonra diğer turizm şirketlerinin devam ettirdikleri ve Prof. Dr. Murat Belge, Prof. Dr. İlber Ortaylı, Prof. Dr. Jak Deleon gibi ünlü öğretim üyesi rehberlerin eşliğinde yapılan İstanbul gezileriydi. Bu gezilerin en çok rağbet görenleri ise Beyoğlu, Galata, Haliç semtlerini kapsayanlardı. Böylesi bir iklimde İstanbul'un elit kesiminin en büyük yakınması şehrin taşralaşması, Anadolu'dan gelen "kara kalabalıklar"ın lahmacun ve kebap kültürüyle birlikte şehri istila etmeleriydi. Bu özlemde eski adıyla Grande Rue de Péra veya Cadde-i Kebir, Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkleşmiş adıyla İstiklâl Caddesi, popüler kültüre mal olmuş adıyla da Beyoğlu'nun simgesel bir önemi vardı. Sebebi ise birçoktu. Beyoğlu daha nezih bir yaşam, gündelik hayatlarında kültüre daha öncelikli bir yer veren İstanbullular için kurtarılması gereken bir bölgeyi temsil ediyordu. Gelişmeler de bu yöndeydi. Yeni kitabevleri, yayınevleri, sanat merkezleri, sahafların açılmasıyla birlikte Beyoğlu kısa zamanda İstanbul gençliğinin yeni kültür ve eğlence merkezi haline geldi. Ancak Beyoğlu doksanlı yılların başında bir kültür semti haline gelmesine rağmen henüz entelektüel elitlerin cazibe merkezi değildi. Cazibe merkezi haline gelmesi için reklam, halkla ilişkiler, medya, yayıncılık ve sanat sektörlerinde çalışan genç profesyonellerden oluşan ve Batı'da kısaca "bobo"

olarak anılan "bohem burjuvalar"ın ortaya çıkmasını beklememiz gerekiyordu.

"BOHEM BURJUVALAR"IN GÖZDE MEKÂNLARI

"Bobolar" Beyoğlu ile başlayan, Ortaköy, Galata, Kuzguncuk, Cihangir, Galata, Asmalımescit, Fener-Balat ile gelişmeye devam eden yeni yerleşim mekânlarının yeni sahipleri, yeni sakinleri. İstanbul'da beliren bu yeni sınıfı "bohem-burjuvalar" olarak adlandırmak çok doğru değil. Burjuva oldukları kesin ancak bohem oldukları çok kesin değil. Bu yeni semtlerde yaşayanların çoğunluğu yabancı uyruklu gazeteci, öğretim üyesi, sanatçı ve kentin "yerli" sakinleri. Bu "yerli" sakinler ise yazar, sanatçı, öğretim üyesi, medya, reklam ve yayıncılık âleminin çeşitli kademelerinde mevkii sahibi genç insanlar. Bu insanların (Kuzguncuk ve Fener-Balat hariç) bu semtlere yerleşmelerine yol açan ortak özellikler buraların Beyoğlu'na yakın, geçmişte gayri Müslimlerin yoğun olarak yaşadıkları semtler olmaları. Bu vasıflar bu semtlerde yaşayan insanlar için neden önemli? Buralarda yaşayan genç insanların ezici çoğunluğu kendilerini çevreleyen İstanbullular tarafından "aydın" veya popüler kültüre mal olmuş müstehzi ifade dozu yüksek "entel" deyimleriyle anılmakta ve toplumsal yapıda bambaşka bir konumdalar. Bambaşka bir cemaati oluşturmaktalar. Çoğunluğu aynı meslek dallarında çalıştıklarından günlük hayatlarında birbirleriyle az veya çok ilişki halinde.. Dolayısıyla bu semtlere yerleşme sadece "kentsel gelişme" ve "soylulaştırma" kavramlarıyla izah edilemez. Buralarda mekân edinme seçkinci ve cemaatçi yaşamı tercih etmek demek. Bu yeni semtler bir yerde Greenwich Village'ın birer yerel kopyası olmak iddiasındalar. Bu semtler kentin çevresinde inşa edilen büyük ölçekli "korunaklı cemaatler" kadar seçkinci mekânlar ancak "korunaklı cemaatler"in sakinlerine sunmak istediği steril ve yapay mahalle havasına kıyasla bu havayı aslına sadık ve dönemin binalarında sunan oluşumlar. Dahası "korunaklı cemaatler"de deniz manzarası yokken bu semtlerde apartmanların üst dairelerinde Haliç panoraması mevcut. Dolayısıyla daha da değerliler. Buralarda yaşayanlar taşradan İs-

tanbul'a gelen "kara kalabalıklar"dan bunalıp "korunaklı cemaatleri"ne sığınan işadamları ve genç profesyoneller gibi süzülmüş bir seçkinciliğe sahip kişiler. Hayatta en çok "duruş"a, yani, "eleştirel entelektüel tavır"a önem veren, toplumu yönlendirdiklerine inanan günümüzün ya da geleceğin yeni seçkinleri. Bu yeni semtler arasında basında en çok Cihangir'den söz edilmesinin sebebi ise son derece basit. Medya ve yayıncılık sektörlerinde sorumlu mevki işgal eden önemli sayıda genç insan Cihangir'de yaşamakta ve bu gençler için Cihangir entelektüel âlemin başkenti. Bu semti mekân edinen ünlü romancıların varlığı da bu statüyü âdeta tescil etmekte. Burası Cihangir Camii'nin altındaki kahveyle birlikte âdeta bir zamanların Beyazıt Meydanı'ndaki Çınaraltı'nın bir kopyası gibi. Gündemi belirlediklerine inanan bu genç insanların çalıştıkları dergi veya gazetede sürekli yaşadıkları semtten bahsetmeleri ise son derece doğal zira çalıştıkları sektörün hedef kitlesi benzer zevkleri paylaşan genç, iyi eğitimli kentli okurlar. Cihangir'in kentin "yükselen değerler"i içinde almasının ve bununla birlikte kiraların ve daire fiyatlarının yükselmesinin nedeni de "Türkiye'nin entelektüel hayatında söz sahibi olan" isimlerin burada yaşamaları. Bir gazetecinin deyimiyle, "elinizi sallasanız bir ünlüye çarptığınız Cihangir'deyiz." Semt sakinlerinden iki yazarın yayınlamaya başladıkları *Cihangir Postası*'na yazanlar arasında Murathan Mungan, Prof. Dr. Nilüfer Narlı gibi ünlü isimler var. Gazeteyi yayınlayan Şengün Kılıç ve Mine Söğüt'ün deyimiyle *Cihangir Postası* "sokak başına iki yazar, üç ressam, altı gazeteci"nin düştüğü bir semtin gazetesi.[2] "Cihangir Cumhuriyeti" o kadar revaçta ki genç okurlara hitap eden bir roman[3] ile *Lombak* mizah dergisinde bir çizgi romana da konu olmuş durumda.

Cihangir kadar revaçta olan iki yeni mekân ise Asmalımescit ve Galata. Her iki mekânın da ortak özelliği Taksim ve Beyoğlu'na çok yakın olmaları, bir dönem gayri Müslim nüfusun yoğun olduğu semtler olmalarından ötürü kozmopolit kentli kültürü temsil etmesi. Tepe-

2 "Cihangir sakinlerine özel bir gazete", *Milliyet Pazar*, 16 Şubat 2001.

3 Zeynep Aksoy, *Denizkızı*, An Yayıncılık, İstanbul.

başı'nda boşalan Amerikan Konsolosluğu binasının bir sanat-kültür merkezi haline dönüşmesi halinde Asmalımescit-Tepebaşı-Galata ekseninin hızla bohem burjuvalarla dolacağı kesin. Seksenli yılların gözde semtlerinden Ortaköy ise lokantaları ve el sanatları pazarıyla Bodrum'u andırır ticari bir oluşuma, kilise, sinagog ve camiinin bir arada bulunması nedeniyle de "çok kültürlü Türkiye" sloganıyla Türkiye'nin dış âleme tanıtım kampanyalarında kullanılan bir ürüne dönüşmüş durumda.

SONUÇ

İstanbul'da yaşananlar seksenli ve doksanlı yıllarda yaşanan kuralsız liberal ekonomi uygulaması sonucunda doğan yeni seçkinlerin mekân arayışlarına cevap veren bir gelişimdir. Bu aynı zamanda altmışlı, yetmişli yıllarda mevcut olan ancak az sayıda aile ile kısıtlı kentli burjuvazinin zenginleşmesi ve genişlemesidir. Altmışlı, yetmişli yıllarda sanayi ve ticaret âleminin duayenleri ile sınırlı olan kentli burjuvazinin serveti seksenli, doksanlı yıllarda hem sayısal, hem de bireysel anlamda ciddi bir artış gösterdi. Bu "patronlar" sınıfına ilaveten seksen öncesinde mevcut olmayan ancak seksen sonrasında banka-finans sektörlerinin kurumsallaşması, sanayi sektörünün dünya ölçeğinde tesislere dönüşmesiyle birlikte daha önce emsallerine bir tek Koç Holding'de rastlanan yeni bir "profesyonel yöneticiler" sınıfı ortaya çıktı. Bu yöneticilere verilen ücretlerin zaman içerisinde Batı âleminde verilen ücret rayiçlerine ulaşması, bunun yanısıra basının "medya"ya dönüşmesi ve yıldız gazetecilerin son derece yüksek ücretler almaya başlamaları daha önce emsaline rastlanmayan bir gelişmeydi. Sayıları oldukça önemli olan bu yüksek gelirli profesyonel yönetici, gazeteci, işadamı, sanayici ve serbest meslek erbabı artık kentin dar sokaklarındaki apartman dairelerinde yaşamak istemiyor, "hayatın tadı"nı çıkarmak istiyordu. Özal döneminin pervasızlığa varan gösteriş kültüründen de cesaret alan bu yeni sınıf artık yetmişli yıllarda olduğu gibi servetlerini ve lüks yaşamlarını gizleme gibi bir kaygıları olmadığından, birkaç yüzbin veya milyon dolarlık evlerde, villalarda, malikânelerde

yaşamaktan, hatta ve hatta evlerini televizyon kameralarına açmaktan, müzayedelerde en pahalı antika objeleri, tabloları satın almaktan hiçbir beis duymuyordu.

İstanbul burjuvazisinin üst katmanlarında bunlar cereyan ederken otuzlu yaş dilimindeki kentli gençlik arasında ise başka bir değişim yaşanmaktaydı. Lisans veya yüksek lisans eğitimlerini Amerika'da görmüş, bir veya daha fazla yabancı dil bilen, kozmopolit kültürle beslenmiş, "Türkiye'nin hali"nden hoşnut olmayan, Türkiye'de olup bitenlere eleştirel bakan bu genç sınıf esas itibariyle reklam, halkla ilişkiler ve medya alanlarında çalışıyordu. Zaman içinde gelir düzeyleri de yükselen bu genç sınıf henüz "patronlar" ve "profesyonel yöneticiler" kadar yüksek gelir elde etmediğinden, onların düzenli ve yerleşik hayatlarına benzer bir hayat tarzı da olmadığından "korunaklı cemaatler" de yaşaması imkânsızdı. Bu nedenle kültürel ve sanatsal etkinliklere meyilli bu genç sınıf "ağabeyleri"nin Cihangir, Asmalımescit, Galata'ya yerleşmeye başlamaları ile birlikte bu semtlerde yaşamaya ve böylece yeni cemaatler oluşturmaya başladı.

Bugün bir yandan Zekeriyaköy'de diğer yandan Cihangir, Galata-Asmalımescit-Tepebaşı ekseninde gözlemlenen bu değişim öz itibariyle seçkincidir ve kendine örnek olarak New York'u almıştır. Bu nedenle bu semtlere yerleşenlerin ezici çoğunluğu ortalama İstanbullu'yu temsil etmediği gibi New York'lu akranından da ayırt edilemez. İstanbul'da gözlemlenen bu kentsel değişim son tahlilde İstanbul burjuvazisinin küreselleşmesi ve seçkinleşmesidir.

Kaynakça

Adil, F., *Asmalımescit 74 (Bohem hayatı)*, İletişim Yayınları, 1988, İstanbul.

Ak, B., "Strateji Yokluğu, Narmalı Han ve Diğerleri", *İstanbul*, 41:136-138, 2002.

Alkşer, Y., Edgü, E., Ünlü, A. "Tarlabaşı: A District in Change", H. Turgut & P Kellett(der.), Cultural and Spatial Diversity in the Urban Environment, IAPS-CSBE Network, 4-7 July 2000, Paris, YEM Yayınları, 2001.

Atkinson, R., "Does Gentrification Help or Harm Urban Neighbourhoods? An Assessment of the Evidence-Base in the Context of the New Urban Agenda", (internette yayımlanmış makale), *CNR Summary 5: June 2002*, (http://www.neighbourhoodcentre.org.uk), 2002.

Bali, Rıfat N., *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Beauregard, R. "The chaos and complexity of gentrification", N.Smith and P.Williams (der.), *Gentrification of the City*, Unwin Hyman, Londra, 1986.

Bektaş, C., "Kuzguncuk", *İstanbul*, 2:87-96, 1992.

—, *Hoşgörünün Öteki Adı: Kuzguncuk*, Tasarım Yayın Gurubu, İstanbul, 1996.

Belge, M., *İstanbul Gezi Rehberi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

Berk, İ., *Pera*, Adam Yayınları, İstanbul, 1990.

Berkoz, L. "The interregional location of foreign investors in Turkey", *European Planning Studies*, 9, 8: 979-994, 2001.

Bourdieu, P., *Distinction*, Harvard University Press, Cambridge, 1984.

Bourdieu, P., *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, Routledge, Londra, 1986.

Brooks, D., *Bobos in Paradise*, Simon&Schuster, New York, 2000.

Butler, T., "Gentrification and the urban middle classes', T. Butler and M. Savage (der.), *Social Change and the Middle Classes*, UCL Press, Londra, 188-204, 1995.

—, "Gentrification and its others: Some recent evidence from London", yayımlanmamış konferans bildirisi, *Upward Neighbourhood Trajectories: Gentrification in a New Century*, Glasgow, İskoçya, Eylül 2002. [*http://www.gla.ac.uk/departments/urbanstudies/gentpaps/gentpap.html*]

Carpenter, J. ve Lees, L., "Gentrification in New York, London and Paris: an international comparison", *International Journal of Urban and Regional Research*, 19, 2: 286-303, 1995.

Castells, M., *The Urban Question: A Marxist Approach*, Edward Arnold, Londra, 1977.

Cybriwsky, R., Ley, D. and Western, J., "The political and social construction of revitalized neighborhoods: Society Hill, Philadelphia, and False Creek, Vanco-

uver", N. Smith and P. Williams (der.), *Gentrification of the City*, Unwin Hyman, Londra, 1986.

Daniş, T. ve Alican D., "Boş Arazi Mi Bulamamışlar!", *Nokta*, 42-43, 14 Haziran 1992.

D.İ.E. (Devlet İstatistik Enstitüsü), 2000 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 2002a.

—, 2001 Dış Ticaret İstatistikleri, Ankara, 2002b.

—, İstatiksel Göstergeler 1923-1998, Ankara, 2001.

—, 1990 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1993.

—, 1985 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1988.

—, 1980 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1983.

Deleon, J., *Balat ve Çevresi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.

Denel, S., *Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekânlarda Değişim ve Nedenleri*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

Dündar, Ö. "Kentsel dönüşüm politikaları üzerine kavramsal bir tartışma", *TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, YTÜ Yayınları, İstanbul, 159-172, 2003.

Enlil, Z. M., "Bir sınıfsal proje olarak eski kent merkezlerinin ve tarihi konut dokusunun yeniden ele geçirilmesi: Yeniden işlevlendirme ve soylulaştırma", *Domus*, 8: 46-49, 2000.

Ergün, N., "Gentrification in Istanbul, Turkey", *Cities*, 2004.

Étude sur la réhabilitation des quartiers de Balat et Fener à Istanbul 1998, UNESCO-Commission Européenne-Municipalité de Fatih.

Fainstein S. & Campbell S. (der.), *Readings in Urban Theory*, Toronto, 1997.

Fowler, B., *Pierre Bourdieu and Cultural Theory*, SAGE, Londra, 1997.

Gelb, J. ve Lyons, M., "A Tale Of Two Cities: Housing Policy and Gentrification in London and New York", *Journal of Urban Affairs*, 15: 345-366, 1993.

Glass, R., "Aspects of change", Centre for Urban Studies (der.), *London: Aspects of Change*, MacGibbon and Kee, Londra, 1964.

Gonen, A., "Widespread and Diverse Neighborhood Gentrification in Jerusalem", *Political Geography*, 21 (5): 727-737, 2002.

Gürbilek, N., *Vitrinde Yaşamak*, Metis Yayınları, İstanbul, 1992.

Hamnett, C., "Gentrification and the Middle Class Remaking of London", yayımlanmamış konferans bildirisi, *Upward Neighbourhood Trajectories: Gentrification in a New Century*, Glasgow, İskoçya, Eylül 2002. [*http://www.gla.ac.uk/departments/urbanstudies/gentpaps /gentpap.html*]

—, "The blind man and the elephant: the explanation of gentrification", *Transactions of the Institute of British Geographers*, 16, 2: 173-189, 1991.

Hamnett, C. ve Randolph, B., "The Role of Landlord Disinvestment in Housing Market Transformation: An Analysis of The Flat Break-up Market in Central London", *Transactions of the Institute of British Geographers* , 9: 259-279,

1984.

Hill, E.W., "Neighborhood Reinvestment, Service Factories, and Commercial Gentrification: A Policy Solution That Will not Work", *Environment and Planning C: Government and Policy*, 12: 484-489, 1994.

İnce, A., "Müzik Endüstrisinde Kültür Aracılarının Rolü ve Asmalımescit Semtinin Mekânsal Dönüşümü", yayınlanmamış yüksek lisans tezi, MSÜ, 2003.

İslam, T., "Outside the core: Gentrification in Istanbul", R. Atkinson ve G. Bridge (der.), *Gentrification in a Global Perspective*, Routledge, 2005.

—, "Gentrification in Fener and Balat", *International 14th Urban Design and Implementations Symposium 28-30 May 2003*, MSÜ Yayınları, 2004.

—, "İstanbul'da Soylulaştırma: Galata Örneği", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, YTÜ, 2003a.

—, "Galata'da soylulaştırma: Soylulaştırıcıların demografik ve kültürel özellikleri üzerine bir çalışma", *TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu 11-13 Haziran 2003*, YTÜ Yayınları, İstanbul, s.159-172, 2003b.

—, "Gentrification in Istanbul: A Comparison of Different Cases", yayımlanmamış konferans bildirisi, *Upward Neighbourhood Trajectories: Gentrification in a New Century*, Glasgow, İskoçya, Eylül 2002. [*http://www.gla.ac.uk/departments/urbanstudies/gentpaps /gentpap.html*]

İşözen, E., "Ortaköy Meydanı Çevre Düzenlemesi", *İstanbul*, 1992.

Jones, G.A. and Varley, A. (1999) 'The reconquest of the historic center: urban conservation and *gentrification* in Puebla, Mexico', *Environment and Planning A*, 31: 1547-1566, 1999.

Karakuş, A.Ö., "100 kelimede İstanbul", *Time Out*, s.26-34, Ağustos 2004.

Kardüz, A., "Lokanta İçinde Asırlık Çınar", *Sabah Gazetesi*, 26 Şubat 2002.

Kaynar, S., "Organ Nakline Evet Doğa Katline Hayır!", *Hey Girl*, Ağustos 1992.

Kazanç, Ö., "Beyoğlu Han ve Pasajlarının Kullanımı ve Yeniden Canlandırılabilmeleri İçin Bir Araştırma", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İTÜ, 2002.

Kennedy, M., Leonard, P., "Dealing with Neighborhood Change: A Primer on Gentrification and Policy Changes", *A Discussion Paper Prepared for the Brookings Institution Center on Urban and Metropolitan Policy*, 2001.

Kentsel Araştırma Gönüllüleri, 2003. [http://www.kentli.org/sss/*gentrification*.htm (14.04.2003)]

Keyder, Ç., "Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına", Ç. Keyder (der.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.

—, "İki semtin hikayesi", Ç. Keyder (der.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.

—, "The setting", Ç. Keyder (der.), *Istanbul: Between the Global and the Local*, Rowman & Littlefield, Maryland, 1999a ["Arka Plan", Ç. Keyder (der.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000].

—, "The housing market from informal to global", Ç. Keyder (der.), *Istanbul: Between the Global and the Local*, Rowman & Littlefield, Maryland, 1999b ["Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına", Ç. Keyder (der.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasmda*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000].

—, "A Tale of Two Neighborhoods", Ç. Keyder (der.), *Istanbul: Between the Global and the Local*, Rowman & Littlefield, Maryland, 1999c ["İki semtin hikayesi", Ç. Keyder (der.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000].

Kloosterman, R. C. ve Leun, J. P., "Just for starters: commercial gentrification by immigrant entrepreneurs in Amsterdam and Rotterdam neighborhoods", *Housing Studies*, 14, 5: 659-677, 1999.

Lees, L., "Gentrification in London and New York: an Atlantic gap?", *Housing Studies*, 9 (2): 199-217, 1994.

Ley, D., "Artists, Aesteticisation and the Field of Gentrification", yayımlanmamış konferans bildirisi, *Upward Neighbourhood Trajectories: Gentrification in a New Century*, Glasgow, İskoçya, Eylül 2002. [*http://www.gla.ac.uk/departments/urbanstudies/gentpaps /gentpap.html*]

—, *The New Middle Class and the Remaking of the Central City*, Oxford University Yayınları, Oxford, 1996.

—, "Gentrification and the politics of the new middle class", *Environment and Planning D: Society and Space*, 12:53-74, 1994.

—, "Alternative Explanations for Inner-City Gentrification: A Canadian Assessment", *Annals of the Association of American Geographers*, 76 (4): 521-535, 1986.

—, "Gentrification in recession: social change in six Canadian inner-cities, 1981-1986", *Urban Geography*, 13 (3): 230-256, 1992.

Lydersen, K. "Shame of the Cities: Gentrification in the New Urban America." *LiP Magazine*, 1999. [*http://www.lipmagazine.org/articles/featlydersen_7.shtml*]

Marcus, G., "Past, present and emergent identities: requirements for ethnographies of late twentieth century modernity, worldwide", S.Lash & J. Friedmann (der.), *Modernity and Identity*, Blackwell, 1992.

Marshall, G., *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

Massey, D., "Places and their Pasts", *History Workshop Journal*, 39: 182-192, 1995.

Munt, I., "Economic restructuring, culture, and gentrification: a case study in Battersea, London", *Environment and Planning A*, 19: 1175-1197, 1987.

Özdemir, D., "The distribution of foreign direct investments in the service sector in Istanbul", *Cities*, 19,4: 249-259, 2002.

Öncü, A., "TheMyth of the 'ideal home' travels across cultural borders to İstanbul", A.Öncü & P.Weyland (der.), *Space, Culture and Power: New Identities*

in Globalising Cities, Zed Books, Londra, 1997.

Özden, B., "Hrisokeramas'tan Kuzguncuk'a", Radikal İki, s. 13, 9 Temmuz 2000.

Özden, P., "Kentsel yenileme uygulamalarında yerel yönetimlerin rolü üzerine düşünceler ve İstanbul örneği", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 23-24, 2001. [(http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/Turkce/Dergi/Sayi%2023-24/20.htm-14.04.2003)]

Roberts, P., "The Evolution, Definition of Urban Regeneration", P. Roberts ve H. Sykes (der.), *Urban Regeneration: A Handbook*, SAGE, Londra, 2000.

Rosaldo, R., *Culture and Truth: The Remaking of Social Analysis*, Beacon Yayınları, Boston, 1993.

Sassen, S., *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Yayınları, Princeton, New Jersey, 1991.

Satin, M., (2000), "An upper class fit for the 21st century" (review of John Judis' *Paradox of American Democracy*, Pantheon & David Brooks' *Bobos in Paradise*, Simon & Schuster), *Radical Middle Newsletter*, 2000. [*www.radicalmiddle.com/x_judis_brooks.htm.*]

Schognamillo, G., *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları*, Metis Yayınları, İstanbul, 1990.

Smith, D.P. and Phillips, D., "Socio-cultural representations of greentrified Pennine rurality", *Journal of Rural Studies*, 17: 457-69, 2001.

Smith, N., "New Globalism, New Urbanism: Gentrification As Global Urban Strategy", *Antipode*, Blackwell Publishers, Oxford, 2002.

—, "Gentrification generalised: from local anomaly to urban regeneration", yayımlanmamış konferans bildirisi, *Upward Neighbourhood Trajectories: Gentrification in a New Century*, Glasgow, İskoçya, Eylül 2002. [*http://www.gla.ac.uk/departments/urbanstudies/gentpaps /gentpap.html*]

—, *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*, Routledge, Londra ve New York., 1996.

—, "Gentrification, the frontier and the restructuring of urban space", N. Smith ve P. Williams (der.), *Gentrification of the City*, s.15-34, Unwin Hyman, London, 1986.

—, "Toward a theory of gentrification", *Journal of American Planners Association*, 45: 538-548, 1979.

Sykora, L., "Change in the Internal Spatial Structure of Post-Communist Prague", *GeoJournal*, 49: 79-89, 1999.

—, "Economic and Social Restructuring and Gentrification in Prague", *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae (Geographica)*, 37: 71-81, 1996.

Şanlı, P., *Hürriyet İstanbul Eki*, 28 Haziran 2000.

Tanrıöver, H. U., "Türk Televizyon Dizilerinde Aile, Mahalle ve Cemaat Yaşamı", *İstanbul*, 40: 93-96, Ocak 2002.

Tayyar, M., "Bırakın Balat'ı Yoksul Güzelliğiyle Kalsın". [*http://www.balat.net/forum02.html*]

TDK Türkçe Sözlük, (http://www.halici.com.tr/sozluk/arama.asp), (14.04.2003).

Thrift, N., "The geography of late twentieth-century class formation", N. Thrift ve P. Williams (der.), *Class and Space*, Routledge ve Kegan Paul, Andover, Hants, 1987.

Tunç, N., Fener ve Balat hayat buluyor, *Pazar Sabah*, s. 20, 30 Mart 2003.

Ulusoy, Z., "Kentsel korumanın fiziksel boyutları", 2. *Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumu 15 Nisan 1994*, s. 95-99, MSÜ Matbaası, İstanbul, 1995.

Uzun, C. N., "Kentte Yeni bir Dönüşüm Süreci ve Yasal Düzenlemeler", *Planlama*, 2002/1: 37-44, 2002.

—, *Gentrification in Istanbul: A Diagnostic Study*, Nederlandse Geografische Studies, No. 285, Utrecht, Hollanda, 2001.

Uzun, C. N. (Duruöz), "Eski Kentte Yeni Konut Dokusu: Cihangir ve Kuzguncuk'ta Sosyal ve Mekânsal Yenilenme", *İstanbul*, 35, pp: 54-61, 2000.

Ward, P. M., "The Latin American Inner City: Differences of Degree or of Kind?", *Environment and Planning A*, 25: 1131-1160, 1993.

White, P. and Winchester, H. P. M., "The Poor in the Inner City: Stability and Change in Two Parisian Neighbourhoods", *Urban Geography*, 12: 35-54, 1991.

Williams, S., "Rehabilitation not gentrification", *Unesco Sources* 10146989, 119: 22, 2000 [Academic Search Premier].

Zukin, S., *The Cultures of Cities*, Blackwell, Massachusetts, 1995.

—, "Postmodern Urban Landscapes: Mapping culture and power", S.Lash ve J.Friedman (der.), *Modernity and Identity*, Blackwell, 1992.

—, *Loft Living*, Radius, Londra, 1988.

Dizin

AB 27, 117, 157, 158
ABD 16, 18, 28, 35, 43, 62, 76
Abdülhamit 104
Adatepe 45
AHF 63
Ahmet Hamdi 104
Ahmet Haşim 106
Ak 54, 169, 178, 186, 189, 190
Akbal 104
Akdeniz 45
Akyol 106
Alkent 205
Altan 200
Anılanmert, Beril 23
Ankara 44
Arnavutköy 11, 52, 83, 97, 119, 120, 148, 186
Arnavutköy Semt Girişimi 3
Asal 106, 107, 109
Asmalımescit 3, 26, 41, 53, 54, 83, 99, 104-110, 181, 207, 208, 210
Austen 61
Avdel 160, 162
Avrupa 16, 28, 35, 162
Avustralya 35
Ayazma 168
Ayvalık 193

Babylon 108
Bağcılar 1221
Bağdat Caddesi 181
Bakırköy 188
Balart 133
Balat 11, 27, 41, 74, 83, 84, 113, 114, 118, 119-128, 130-132, 135-139, 141, 154, 156, 159, 173, 207
Bali 178, 180, 185, 203
Baş 200, 201
Batman 110
Baudelaire 187
Beauregard 45
Bebek 120
Bedri Rahmi 104, 106
Behar 1, 154, 165, 169, 171, 178, 197
Behramkale 45
Bektaş 39, 88, 147, 166, 169, 171, 174, 175, 178, 193, 196
Belge 111, 206
Berger 104, 106
Berk 104, 105
Berkoz 48
Beşiktaş 199
Beyazıt II 102
Beyazıt meydanı 208
Beyoğlu 23, 26, 30, 41, 53, 97, 103, 119, 148, 18, 192, 195, 206-208
Birsel 104
Blair 185
Boğaz 11, 22-24, 186, 201, 204
Boğaziçi 90, 181
bohem 187
Bostancı 96
Bourdieu 59, 60
Brooks 179, 184
Budapeşte 37
Butler 43, 63, 67
BÜ 23
Büyük Hendek Caddesi 3

Caddebostan 96
Calvino 188
Cansever 104

Capetown 37
Carpenter 16
Castells 129, 130
Cemalcılar 111
Cezayir 189
Cihangir 3, 6, 11, 12, 23, 39-41, 53-55, 58, 74, 83, 85, 106, 116, 135, 153, 154, 167, 168, 170, 190-194, 199, 207, 208, 210
Cihangir Güzelleştirme Derneği 23
Cihangir Postası 208
Cihangmir 99
Cindoruk 172
Citibank 117

Çanakkale 45
Çarşamba 121
Çeçener 153, 176
Çelik 102

Dalan 3, 206
dandy 187
Darpne Otel 139
DB 140
Deleon 119, 206
Demirel 111, 172
Dino, Abidin 104
Duben 106, 111
Dündar 44

Ege 45
Ekvator 35
Elit Rezidans 145
Ellul 166
Eminönü 29
Enlil 49
Erden 12, 14, 75, 175, 197, 198, 201
Erdost 111
Ergün 11, 12, 15, 153-155, 165, 170, 175, 200, 201
Ermeni 39, 46, 66, 92, 97, 102, 119, 173
Esenler 121
Eskikapı 119
Etiler 147, 181

Fatih 139, 155, 157
Fener 4, 11, 27, 41, 55, 56, 74, 83, 84, 113, 114, 116, 118-124, 136, 154, 159, 173, 207
Fıstıkdibi 131
Fikret Adil 103, 104
FIRE 48, 50
flaneur 187
Flaubert 180
Fowler 59
Frank 184
Franklin 179
Fransa 180
Fransız Sokağı 4
Frenk 102

Galata 1, 3, 11, 25, 41, 53-55, 58, 74, 83, 84, 99, 102, 105, 160-162, 167, 170, 173, 185, 189, 190, 199, 207, 208, 20
Galata Derneği 3, 160
gayrimüslim 39, 46, 55, 92-96, 118
Gelb 16
Giritlioğlu 29
Glass, Ruth 2, 15, 32, 60, 61
Gonen 16
Gonzalez 18, 19, 28
Gökgür 143, 178, 201
Grana 180
Gümüş 18, 156-158
Gümüştekin 110
Güney Afrika 35
Gürbilek 6, 178
GYODER 200

Haberal 89, 91
Habitat 27
Haliç 11, 27, 55, 57, 113, 114, 118, 124, 129, 139
Haliç Tersanesi 121
Hamnett 16, 47, 61, 99, 100
Hannover Trust 117
Hartman 101
Harvey 101
Hıristiyan 97
Hudges 101

Illinois of Chicago 18

iblağ 111
İlya'nın Bostanı 92
İlyas bostanı 85
İlyasoğlu 127, 184, 189-193, 202
İnce 99, 202
İnci 181
İngiltere 17, 35, 43, 76
İslam, Tolga 10-12, 25, 26, 33, 43, 57, 66, 147, 153, 154, 157, 161, 165, 169, 174, 199, 201
İsrail 16, 119
İstanbul 2, 5, 6, 11, 22, 25, 28, 32, 38, 41, 42, 46, 48, 52, 57, 67, 69, 83, 85, 87, 97, 108, 114, 117, 118, 16, 175, 178, 180, 183, 186, 187, 200, 202, 209, 210
İstanbul istanbul 167
İstiklal 54, 58, 99, 206
İstiklal Caddesi 23, 49, 53
İşözen 24
İTÜ 23
İzmit 191

Jones 16, 44
Jön Türkler 104

Kadıköy 96
Kadıoğlu 155-158
Kadir Has Üniversitesi 155
Kalafatçıbaşı Yunus Ağa 102
Kanada 16, 35
Karadenizli 175
Karakuş 1
Karaman 14, 71, 196, 197
Karamustafa 111
Kasımpaşa 18
Kastamonu 123, 149, 175
Kemer Country 167, 205
Kemerburgaz 167
Kennedy 17
Keyder 12, 33, 46, 50, 53, 128, 167
Kılıç 208
Kırım 119
King 101
Kloosterman 44
Kocka 166
Koç Holding 140, 209
Koçak 170, 198
Koray 110
Kozanoğlu 178
Köksal 158, 195
Kumkapı 189, 192
Kurtuluş 96
Kuruçeşme 119
Kuştepe 168
Kuzguncuk 3, 11, 12, 17, 22, 38, 39, 41, 52, 83, 84, 87-98, 116, 135, 137, 147-149, 150-154, 166, 167, 170, 172, 173-176, 193, 199, 207
Kuzguncuk Derneği 3
Kuzguncuklular Derneği 90

Laleli 167
Lees 16
Leonard 17
Leun 44

Levent 49, 181, 201
Ley 16, 34, 42, 44, 101
Lombak 208
Londra 2, 15, 43, 50, 58, 60, 61, 108, 167, 169, 171, 173, 180
Lydersen 18, 19
Lyons 16

Maçka 204
Mağden 199
Marcus 64
Markiz 110
Marshall 59
Marx 61
Maslak 49, 201
Massey 97
Megastore 110
Meksika 16, 35
Merey, Zeynep 16, 33
Mert 170, 178, 183, 184, 193
Mexico City 37
Mills 87, 147, 166, 199
Moda 176, 196
Molla Aşki 131
Montreal 182
Morgül 175
MSÜ 23
Munt 101
Musevi 66, 92, 93, 96, 97, 118, 119, 138
Müjde, Gani 134
Müslüman 97

Narlı 113, 154, 155, 208
Necip Fazıl 104
Nevizade 109, 192
New York 43, 50, 58, 108, 109, 167-171, 180-182, 188, 210
NGO 27
Nişantaşı 119, 120, 170, 204

Oktay 104
Olcay 198
Ortaköy 11, 22-25, 52, 54, 58, 83, 109, 119, 135, 137, 148, 186, 189, 190, 207, 209
Ortaylı 206
Osmanlı 38, 66, 102, 117-119, 136, 176, 186

Öktem 111
Öncü 65, 166
Özal 117
Özdan 92
Özdemir 48
Özden 33, 94
Özlü 104
Öztürk 106, 111

Paris 167, 168, 179, 180
Pendik 121
Pera 102, 110, 185, 206
Perouse 1, 83, 174
Phillips 44
Pinçon 179
Portekiz 119
Putnam 67

Randolph 16
Refah Partisi 7
Rize 149
Roberts 75
Rosaldo 65
Rose 101
Rum 39, 46, 66, 92, 93, 97, 102, 119, 136, 141, 154, 173, 176

Sait Faik 104
Samatya 199
San Fransisko 180
Sassen 50

Schaeffer 101
Scognamillo 103
Skora 16
Smith 16, 34, 42, 44, 62-64, 67, 101, 182
Soytemel 127, 167
Söğüt 208
St. Blanquat 105, 111
Standard Chartered Bank 117
Steinlieb 101
Stendhal 180
STK 86, 158, 159, 171, 194, 196
Sumka 101
Süleymaniye 74, 159

Şeni 161, 166
Şerbetçi 111
Şikago okulu 100
Şişli 96, 119, 120, 145

Taksim 26, 85, 103, 123, 192, 208
Taktak 106
Tanyeli 106
Tarabya 119
Tarlabaşı 1, 158, 168
Taylan 106
Tepebaşı 103, 210
Terzi 43
Teşvikiye 204
The Levant Herald 104
Thrift 44
Time Out 1
Tophane 102
Toronto 182
Trakya 120
Tunç 41
Tuzla 113, 118, 121
TÜBA 129
TÜBİTAK 129
Tünel 26, 99, 190, 191

Ulus 204
Ulusoy, Zuhal 32
UNESCO 27, 132-135, 138, 140, 159
Unkapanı 119
Uzun, Nil 11, 12, 13, 16, 23, 31, 66, 130, 165, 193

Ülker Sokağı 195
Ümraniye 121
Üryanizade Sokağı 39
Üsküdar 39, 119

Varley 16, 44

Wallerstein 59
Ward 16, 43, 58
Wayne 62
Weber 179
White 16
Winchester 16

Yahudi 39, 46, 102, 105, 141, 173
Yaşar Kemal 188
Yavuz 12, 59, 166, 181
Yedikule 85
Yegül 111
Yeşilyurt 45
YÖK 129
YTÜ 23
Yunanistan 119
Yücel 199

Zekeriyaköy 205, 210
Zeyrek 74, 85, 159, 173
Zeytinburnu 85
Zincirlikuyu 201
Zola 180
Zukin 66

2003 yılında 20-21 Mayıs tarihleri arasında Kadir Has Üniversitesi'nde düzenlenen "Tarihî ve Merkezî Semtlerin Dönüşümleri: Gentrification Kuramlarının İstanbul'a Uygulanabilirliği" adlı sempozyumda sunulan bildirilerin derlenmesiyle ortaya çıkan bu kitap, çeşitli akademisyen ve araştırmacıların İstanbul'da gerçekleşen soylulaştırma süreçlerine yönelik farklı görüşlerini biraraya getiriyor. Soylulaştırma (mutenalaştırma); yüksek gelirli kesimlerin, dar gelirlilerin yaşadıkları mahallelere yerleşerek, burada yaşayanları yerlerinden ettiği bir süreç. Sürecin görüldüğü mahalleler, bakımsız ve köhnemiş konutların yeni sahipleri tarafından yenilenmesiyle, önemli dönüşümlere sahne oluyor. İstanbul'da Kuzguncuk, Cihangir, Asmalımescit, Ortaköy, Galata ve Balat gibi semtlerde yaşanan dönüşümlerin olumlu ve olumsuz yönlerini emlâk piyasasından mimarî özelliklere, sosyal örgütlenmeden kent planlamaya kadar uzanan geniş bir çerçevede ele almasının yanında, elinizdeki kitap bu dönüşümün dinamiklerini de tespit etmeye çalışıyor.

DAVID BEHAR **DİLEK ERDEN** NİLGÜN ERGUN **PELİN GÖKÇÜR** AYNUR İLYASOĞLU **AYÇA İNCE** TOLGA İSLAM **AYKUT KARAMAN** AMY MILLS **NİLÜFER NARLI** JEAN-FRANÇOIS PÉROUSE **EBRU SOYTEMEL** NİL UZUN **NURAN YAVUZ**

KENT - MONOGRAFİ

KAPAK: BEHİÇ AK
ISBN 975-6176-43-1
9 789756 176436
www.bilgiyay.com
İSTANBUL BİLGİ ÜNİVER